

Mədəniyyət.AZ

ISSN 2413-2365

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

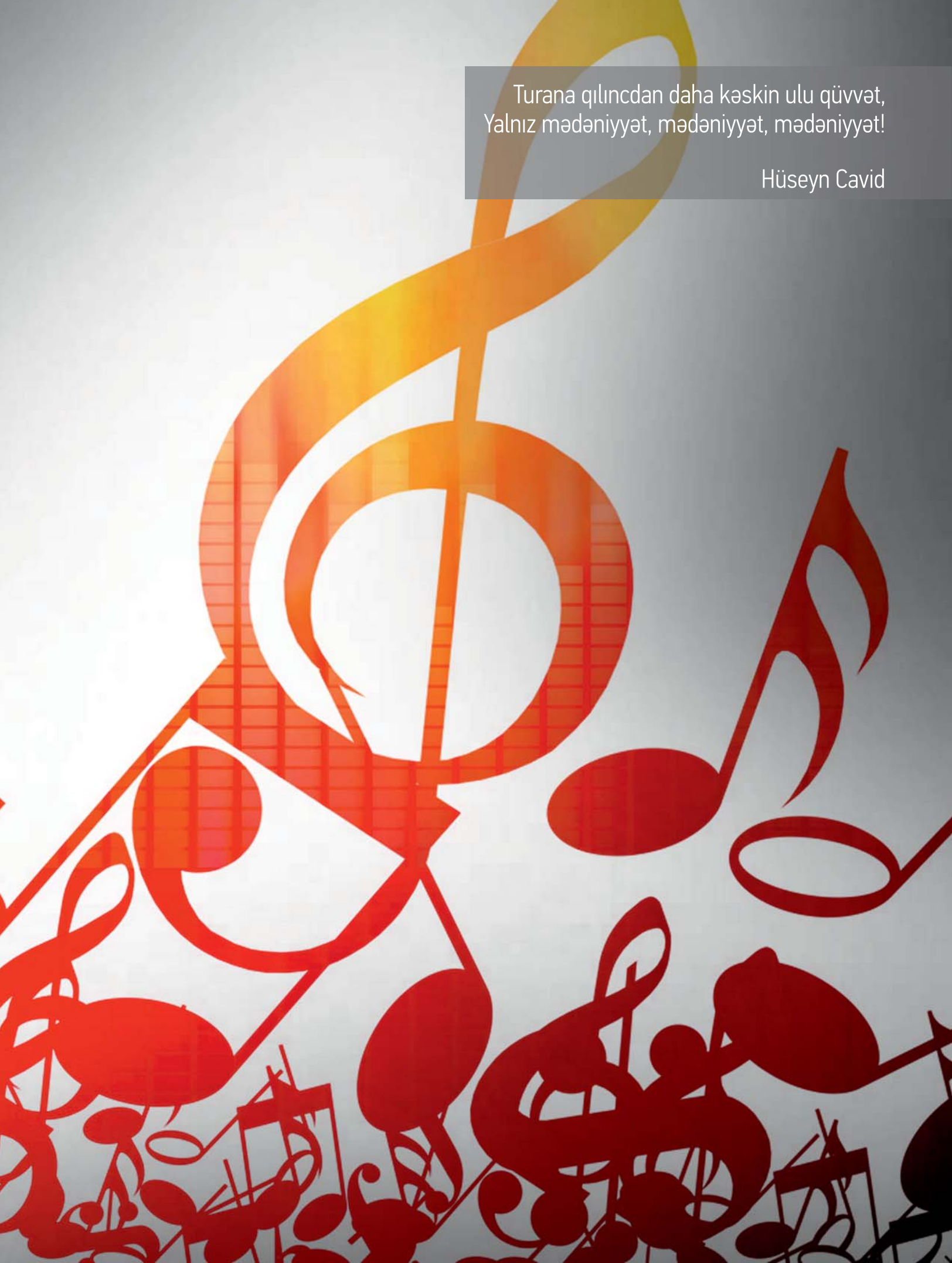
9 (307) 2016

Turana qılıncdan daha kəskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

Mədəniyyət.AZ

Culture.AZ/Культура.АЗ

Təsisçi:
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Baş redaktor:
Zöhrə Əliyeva

Redaksiya şurası:
Əbülfas Qarayev
Arif Mehdiyev
Vaqif Əliyev
Sevda Məmmədəliyeva
Ədalət Vəliyev
Nazim Səmədov
Lala Kazımova
Rəfiq Bayramov
Vüqar Şıxammədov
İlham Rəhimli
Ayaz Salayev

Redaksiya:
Qurban Məmmədov
Səmirə Behbudqızı
Azər Əlihusəynov

Dizayn:
Mədəniyyət.AZ

Jurnal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli (protokol №10-R) qərarı ilə sənətsünaslıq, memarlıq, kulturologiya və pedaqogika üzrə "Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərin siyahısı"na daxil edilmişdir.

Ünvan:
AZ1073, Bakı şəhəri,
Moskva prospekti – 1D,
Dövlət Film Fondu, 5-ci mərtəbə

Telefonlar:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Veb-sayt: medeniyyet.info

Jurnala təqdim olunan əlyazmalar geri qaytarılmır, dərc olunan materiallar yalnız redaksiyanın icazəsi ilə istifadə oluna bilər.
Jurnal "CBS" mətbəəsində nəşr olunur.
Sifariş №
Tirajı: 2000
№9 (307), 2016

Elmi, metodiki, publisistik
"Mədəni-maarif işi" jurnalı 1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №R-122.
2012-ci ilin yanvarından "Mədəni həyat",
2015-ci ilin mart ayında
"Mədəniyyət.AZ" adı ilə nəşr olunur.

Founder:
Ministry of Culture and Tourism

Editor:
Zohra Aliyeva

Editorial board:
Abulfas Karayev
Arif Mehdiyev
Vagif Aliyev
Sevda Mammadaliyeva
Adalet Valiyev
Nazim Samadov
Lala Kazimova
Rafiq Bayramov
Vugar Shikhammadov
Ilham Rahimli
Ayaz Salayev

Editorial:
Qurban Mammadov
Samira Behbudgizi
Azər Əlihusəynov

Design:
Culture.AZ

The journal was included in the "Register of scientific publication recommended for publishing the main results of dissertation in the Republic of Azerbaijan" by the decision of Presidium of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010: protocol №10): on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:
AZ1073, Baku,
Moscow Avenue – 1D,
State Film Fond, 5th floor

Telephones:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Website: medeniyyet.info

Submitted manuscripts
are not returned back and publishing materials
can be used only by permission of editorial staff.
The journal is published in printing house "CBS".
Order №
Circulation: 2000
№9 (307), 2016

The journal "Cultural and educational" covering
scientific, methodical and publicistic areas have been
publishing since 1967.
Certificate №R-122.
In 2012, January journal was renamed "Cultural life",
but since 2015 March have been publishing
with the name of "Culture.AZ".

Учредитель:
Министерство Культуры и Туризма

Главный редактор:
Зохра Алиева

Редакционный совет:
Абульфас Караев
Ариф Мехтиеv
Вагиф Алиев
Севда Мамедалиева
Адалат Велиев
Назим Самедов
Лала Кязимова
Рафиг Байрамов
Вугар Шихаммедов
Ильхам Рагимли
Аяз Салаев

Редакция:
Гурбан Мамедов
Самира Бехбуднызы
Азер Алигусейнов

Дизайн:
Культура.АЗ

Журнал внесен в "Список научных периодических изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике", решением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля 2010-го года (протокол №10-R).

Адрес:
AZ1073, город Баку,
Московский проспект – 1Д,
Государственный Фонд, 5-й этаж

Телефоны:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medeniyyetaz@gmail.com
facebook.com/medeniyyetinfo.az
Веб-сайт: medeniyyet.info

Рукописи, представленные в редакцию журнала,
не возвращаются.
Материалы, опубликованные в журнале, могут быть
использованы только с разрешения редакции.
Журнал печатается в издательстве "CBS".
Заказ №
Тираж: 2000
№9 (307), 2016

Научно-методический, публицистический журнал
"Культурно-просветительская работа"
издается с 1967-го года.
Свидетельство №R-122.
С января 2012-го года издавался под названием
"Культурная жизнь", с марта 2015-го выходит под
названием "Культура.АЗ".

- 8 Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında sərəncam

NİSGİLİMİZ – QARABAĞ

- 10 Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz!

ƏDƏBİYYAT

- 12 Qabili və Qabilsiz yubileylər

- 16 “İşığa gedən yol”da

TEATR

- 18 Teatral Şəki

- 24 Teatr bayramının əks-sədası

- 28 “Teatr və multikulturalizm”

- 30 “Müharibə” Rusiya rejissorlarının gözü ilə...

MUZEYLƏRİMİZ

- 34 “Şəfəq” – əsrlərdən bəri yaşayan dostluğun rəmzi

MUSIQI

- 36 Безграничное пространство музыки

- 42 Himni heykəlləşdirən sənətkar

- 46 Üzeyir və Füzuli dühasından yaranan səltənət

- 48 Nuri-didə Ceyhun!

- 54 Üzeyir tərənnümçüsü

56 Azadlığın musiqi təntənəsi

60 Əsl adı Müqbil idi

64 Gənc, gözəl, ağıllı, istedadlı

ABİDƏLƏRİMİZ

68 "Avropa İrs Günləri"

PORTRET

70 Göyqurşağı rəngli səsin sahibi...

ELM

72 Üzeyir bəy Hacıbəyli irsi virtual aləmdə

75 Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin tarixi sənədlərində Üzeyir bəyə bir baxış

78 Söz birləşməsi səviyyəsində norma məsələləri

82 Əməkdar incəsənət xadimi Əyyub Hüseynovun yaradıcılığında mənzərə janrı

86 Kulturologiya və mədəniyyət anlayışlarının terminoloji şərh

89 Əməkdar rəssam İsmayıl Məmmədovun yaradıcılığında natürrə janrı

93 Ələkbər Rzaquliyev yaradıcılığında sevgi lirikası

96 Джазовая культура Латинской Америки

TURİZM

100 Azərbaycanda turizmin inkişafının ən yeni mərhələsi

56

60

64

100

Hər vaxtınız xeyir, əziz oxucular!

Payızın bərəkətli qoxusu, tez-tez yağan yağışları bizi elə haqladı ki, gözümüzü açma bilmədik, sentyabrın sevimli, həzin mehri insanları ağuşuna aldı və əbədi həqiqətləri yavaş-yavaş yenidən, təkrar-təkrar xatırlatmağa başladı... o üzəndən həm də "Payız vaxtınız" xeyir, sevimli oxucumuz!

Hər fəsil öz tələbləri, xasiyyəti, problemləri ilə daxil olur həyatımıza. Bəzən həll olunması, bəzən də acılı-şirinli təcrübəsi ilə... Amma bütün təcrübələrin insanı daha da mübariz, dö-

zümlü, güclü etdiyi təkzibolunmaz həqiqətdir! Olsun! Biz həyata yaşamaq, işləmək, yaratmaq, sevdiklərimizi sevindirmək üçün gəlmişiksə, bunun əziyyətlərinə, acısına, şirininə də səbir göstərməli, taleyə asi olmamalıyıq! "Səbrin açma bilməyəcəyi qapılar yoxdur" deyir müdriklərimiz! O üzəndən sevdinin işinə davam və ehtiram! Hər zamankı kimi zəhmət və məsuliyyət, həqiqət və ədalətə niyyət, beləliklə, xalqına və mədəniyyətinə xidmət! Amalımız, amacımız bu olduqca bizə usanmaq yox!

Sentyabr yenə də öz mövzularını gətirdi gündəmə və bir az fasilə ilə də olsa, qələmə alıb təqdim edirik qədribilən oxucularımızın nəzər-diqqətinə!

Yenə də nisgilimiz – Qarabağın ardınca boylanırıq, mərhum şairimizin Qabilili-Qabilsiz yubileylərini qeyd edirik, "İşığa gedən yol"da Sona xanım Vəliyeva ilə birgə addımlayırıq, İpək yollarının marşrutu artıq 4-cü dəfə teatral Şəkildən keçir və irəlindəki mühüm hadisələrə hazırlaşırıq, bu arada, nə qədər təzadlı olsa da, Bakının GTT-nın "Müharibə"sinin uğurundan söz açır, şəhərimizin baş muzeyinin 80 illik yubileyi ərəfəsində muzeyin və əməkdaşlarının həyatındakı nailiyyətlərlə tanış olur, ayın ənənəsinə sadıq qalıb 18 sentyabr Üzeyir Hacıbəyli VII Beynəlxalq Musiqi Festivalının kiçik hesabətini oxuyuruq. Üzeyir dühasına layiq bir neçə məqalə ilə sizi maraqlandırır, Gəncə əsilli sənətkarımız Mobil Əhmədovun xatirəsini anırıq. Yenə ənənəyə sadıq qalıb Avropa İrs Günlərinin hadisələrindən xəbər tutur, gözəl sənətkarımız Əminə Yusifqızına 80 illik yubileyində cansağlığı, Ceyla kimi gənc, gözəl və istedadlı musiqiçilərimizə isə sənətin keşməkeşli yollarında belə sənətkarlarımız kimi irəliləyib böyük uğurlar qazanmasını arzulayırıq!

Jurnalımızın gənc və müqtədir araşdırmaçıların yazıları ilə zəngin olduğuna bir daha diqqət yönəltmək istərdim, əziz oxucular! Artıq çox məzmunlu məqalələrin ünvanı sayılır dərgimiz elmi çevrələrdə! Bununla qürur duyuruq! Sizin həm də bu məqalələri oxumağınızda israrlıyıq, nədən ki çeşidli hümanitar mətləblərdən söhbət açır, maarifləndirir, zənginləşdirir. Bu da bizi bir daha gənc araşdırmaçıları jurnalımızın səhifələrində dərc olunmağa dəvətə sövq edir!

Sevgilərlə,

Zöhrə Əliyeva,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığının ölkəmizdəki səfiri Kerol Meri Krofts, "British Council" təşkilatının Azərbaycan üzrə direktoru Elizabet Vaytı, habelə İraq Respublikasının müvəqqəti işlər vəkili Fədil əl-Şuveylini qəbul edib. Görüşdə mədəniyyət və turizm sahələrində əməkdaşlıq məsələlərindən söhbət açılıb.

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayevin Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatının (TÜRKSOY) baş katibi Düsen Kaseinovla görüşündə Şəkidə keçiriləcək "Üç məkan" II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının əhəmiyyətindən danışılıb; görüşdə ölkəmizlə təşkilatlar arasında əlaqələrin inkişaf perspektivləri müzakirə edilib.

Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının baş katibi İyad bin Amin Mədəni ilə görüşüb. Nazir İslam Həmrəylik Oyunlarına hazırlığın bilavasitə ölkə rəhbərliyinin diqqətində olduğunu və bütün aidiyyəti təşkilatların bu işdə lazımı dəstək göstərdiyini bildirərək nazirlik tərəfindən də həmrəylik oyunları dövründə maraqlı mədəni tədbirlərin təşkil ediləcəyini diqqətə çatdırıb.

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev Türkiyənin ölkəmizdəki səfiri İsmayıl Alper Coşqunla İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı səfiri Möhsün Pak Ayini səlahiyyət müddətlərinin bitməsi ilə əlaqədar qəbul edib. Görüşdə ölkələr arasında bu müddət ərzində həyata keçirilən layihələr haqqında fikir mübadiləsi aparılıb. Nazir İndoneziya Xalq Konsultativ Kongresinin sədr müavini Osman Sapta Odanq, parlament nümayəndələri və palatanın baş katibindən ibarət nümayəndə heyətini də qəbul edib. Görüşdə mədəni və iqtisadi əlaqələrin inkişafından söz açılıb.

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev sentyabrın 23-də Biləsuvar şəhərindəki Heydər Əliyev Mərkəzində Biləsuvar, Beyləqan, Neftçala, Salyan, Cəbrayıl və Xocavənd rayonlarından vətəndaşları qəbul edib. Nazirliyin məsul işçilərinin iştirak etdikləri qəbulda səslənən müraciətlər yerlərdə mədəniyyət müəssisələrinin fəaliyyəti, kadr təminatı, tarixi-mədəni abidələrin təmir-bərpası, bölgələrdə turizmin inkişaf etdirilməsi və digər məsələlərlə bağlı olub.

Nazir Əbülfəs Qarayev Hindistan Respublikasının ölkəmizdəki fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Sancay Rananı qəbul edib. Görüşdə mövcud əməkdaşlığın vəziyyəti və gələcək inkişafı müzakirə edilib. Nazir həmçinin Bakı və Azərbaycan arxiyepiskopu Aleksandrla görüşüb və onunla gələcəkdə pravoslav xristian dininə aid mədəniyyət nümunələrinin nümayişi imkanları ilə bağlı fikir mübadiləsi aparıb. Almaniya Federativ Respublikasının ölkəmizdəki səfiri Mixael Kindsqrabla da münasibətlərin perspektivləri, mədəniyyət və turizm sahəsində əlaqələr barədə danışılıb.

Sentyabrın 30-da mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev SV Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu çərçivəsində ölkəmizə səfər edən İSESKO-nun baş direktoru Əbdüləziz bin Osman əl-Tüveycrinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib. Nazir İSESKO-nun humanitar forumda ən yüksək səviyyədə təmsil olunmasına və tədbirin gedişinə verdiyi müsbət töhfəyə görə Əbdüləziz bin Osman əl-Tüveycriyə minnətdarlığını çatdırıb.

Türkiyə Respublikasının mədəniyyət və turizm naziri Nabi Avcının rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşən Azərbaycanın mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev ölkəmizdə ilk dəfə qeyd olunan turizm işçilərinin peşə bayramı günündə Türkiyə mədəniyyət və turizm nazirinin səfərindən böyük məmnunluq duyduğunu bildirib. Görüşdə gələcək əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsinə ümid ifadə olunub.

Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"ndən irəli gələn vəzifələrin icrası, Azərbaycanda yüksək iqtisadi, sosial və ekoloji tələblərə cavab verən müasir turizm sənayesinin formalaşdırılması və onun ölkə iqtisadiyyatındakı xüsusi çəkisinin daha da artırılması, bu sahədə koordinasiya olunmuş siyasətin həyata keçirilməsi məqsədilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Turizm Şurası yaradılsın.
2. Müəyyən edilsin ki:

2.1. Azərbaycan Respublikasının Turizm Şurasının (bundan sonra - Şura) əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında turizm sahəsində mövcud vəziyyəti təhlil etməkdən, bu sahədə olan problemlərin aradan qaldırılması üçün müvafiq tədbirlərin görülməsindən, turizm sahəsində dövlət orqanlarına həvalə edilmiş vəzifələrin icrasının əlaqələndirilməsindən ibarətdir;

2.2. Şura öz fəaliyyətinə müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri cəlb edə bilər, habelə işçi qruplar yarada bilər.

3. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

3.1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birlikdə qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında, turizm sahəsində dövlət tənzimlənməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, ölkənin turizm potensialından istifadə imkanlarının artırılması, region-

larda turizm fəaliyyətinin stimullaşdırılması, milli, tarixi-mədəni, sosial-iqtisadi və təbii xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla turizmin müxtəlif növlərinin müvafiq turizm marşrutları yaradılmaqla təşviq edilməsi, turizm xidmətlərinin keyfiyyətinin artırılması, turizmin inkişafı sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 16 mart tarixli 1897 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri"ndən biri olan ixtisaslaşmış turizm və əyləncə sektorunun inkişafı ilə bağlı strategiya layihəsinin icra mexanizmlərinə dair təkliflərini altı ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

3.2. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının Turizm Şurası haqqında Əsasnamənin layihəsinə və Şuranın tərkibinə dair təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

3.3. 2017-ci il və növbəti illər üzrə Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinin layihəsində Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin müraciəti əsasında ticarət festivallarının ("shopping festival") keçirilməsi ilə bağlı tələb olunan vəsaitin nəzərdə tutulmasını təmin etsin;

3.4. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təklifləri əsasında Xızı-Xaçmaz, Quba və Qusar turizm və

rekreasiya zonalarının 2016–2017-ci illər üzrə fəaliyyət planını hazırlayıb təsdiq etsin və zəruri maliyyələşməni təmin etsin;

3.5. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Dövlət Mülki Aviasiya Administrasiyası və "Azərbaycan Hava Yolları" Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti ilə birlikdə ölkəyə turistləri cəlb etmək məqsədilə əlverişli yeni beynəlxalq uçuşların (reyslərin) təşkili ilə bağlı tədbirlər görsün və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

3.6. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə turizm və rekreasiya zonalarında Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin nəzdində turizm üzrə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin (peşə məktəbləri və peşə liseyləri) yaradılması və bu məqsədlə müvafiq torpaq sahəsinin və əmlakın ayrılması ilə bağlı tədbirlər görsün;

3.7. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktlarının bu Sərəncama uyğunlaşdırılmasına dair təkliflərini üç ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

3.8. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin normativ hüquqi aktlarının bu Sərəncama uyğunlaşdırılmasını üç ay müddətində təmin edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

3.9. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının bu Sərəncama uyğunlaşdırılmasını nəzarətdə saxlasın və bunun icrası barədə beş ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

3.10. bu Sərəncamdan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

4. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi:

4.1. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə beynəlxalq təcrübədə geniş tətbiq olunan ticarət festivallarının ("shopping festival") hər il keçirilməsini təmin etsin;

4.2. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi ilə birlikdə ticarət festivallarında ("shopping festival") pərakəndə satış zamanı müvafiq güzəştlərin və təşviqlərin, o cümlədən vergi güzəştlərinin verilməsinə dair təkliflərini bir ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.3. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi və Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi ilə birlikdə Xəzər dənizinin (gölünün) Azərbaycan Respublikasına mənsub olan bölməsindən turizm məqsədləri üçün daha səmərəli istifadə etməklə çimərlik turizminin inkişafına dair təkliflərini hazırlayıb üç ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.4. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi ilə birlikdə turizm və rekreasiya zonalarında vergi və gömrük güzəştlərinin və imtiyazlarının verilməsi ilə bağlı təkliflərini hazırlayıb üç ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.5. yerli icra hakimiyyəti orqanları ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının turizm potensialı olan ərazilərində dövlət-sahibkar tərəfdaşlığı əsasında turizm və rekreasiya zonalarının yaradılması barədə təkliflərini hazırlayıb altı ay müddətində Azərbaycan

Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim etsin;

4.6. Xızı-Xaçmaz, Quba və Qusar turizm və rekreasiya zonalarının Baş inkişaf planlarını hazırlayıb təsdiq etsin və onların pasportlarının dövlət qeydiyyatına alınmasını təmin etsin;

4.7. beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla, turizm potensialı olan məkanlara turistlərin cəlb edilməsi ilə bağlı təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.8. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi ilə birlikdə ölkənin turizm potensialının təşviqi, turizm məhsullarının dünya turizm bazarına çıxarılması, satışının təşkili və ölkəyə turist axınının artırılması məqsədilə prioritet hesab olunan ölkələrdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəliklərində turizm nümayəndələrinin təyin və onların fəaliyyətinin təmin edilməsi ilə bağlı təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.9. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Dövlət Sərhəd Xidməti və Dövlət Miqrasiya Xidməti ilə birlikdə Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyası, Türkiyə Respublikası, İran İslam Respublikası və Gürcüstan ilə sərhəd buraxılış məntəqələrində əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sürətli keçidinin təmin edilməsi ilə bağlı qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərini hazırlayıb üç ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

4.10. müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının imkanlarından istifadə etməklə turizm ehtiyatları, turizm nümayişi obyektləri, turizm məhsulları və turizm sənayesinin subyektləri haqqında məlumat bazasını, o cümlədən turizm ehtiyatları, turizm sənayesi və turizm fəaliyyəti barədə statistik məlumatları və onların monitorinqinin nəticələrini özündə əks etdirən Turizm Reyestrinin və informasiya saytının yaradılmasını altı ay müddətində təmin etsin.

5. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi ilə birlikdə turizm sahəsinin inkişafına dair yerli sahibkarlar tərəfindən təqdim olunan investisiya layihələrinin Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaiti hesabına maliyyələşdirilməsi üçün fəaliyyət planını hazırlayaraq üç ay müddətində təsdiq etsin və bu barədə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin.

6. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının və normativ xarakterli aktların bu Sərəncama uyğunlaşdırılmasını təmin edib Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə məlumat versin.

7. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə "Turizm haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanun layihəsinə baxılmasının sürətləndirilməsi tövsiyə edilsin. ♦

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 1 sentyabr 2016-cı il.

Şəhidlər ölməz, Vətən bölünməz!

Xalqımız şəhid adını həmişə uca tutub, şəhadət məqamına böyük hörmətlə yanaşıb. Ötən əsrin doxsanıncı illərinə qədər bu məfhum Azərbaycanda yalnız islam tarixi və dini rituallarla bağlı olsa da, təcridat-dırnağadək silahlanmış sovet ordusunun öz azadlıq haqqını tələb edən dinc, əliyalın insanların üzərinə hücumu nəticəsində baş verən kütləvi qırğından sonra daha tez-tez və geniş anlamda işlənməyə başladı. İmperiya əsarətindən qurtulub azadlığa, müstəqilliyə qovuşan ölkəmiz süni şəkildə körüklənən regional münaqişəyə cəlb olundu – erməni daşnakların uzun illər gizli şəkildə apardıqları Qarabağ münaqişəsi açıq müstəviyə keçirildi. Ərazilərimizə xain müdaxilənin qarşısını almaq və torpaqlarımızın bütövlüyü naminə gedən döyüşlərdə bu müddət ərzində minlərlə soydaşımız şəhidlik məqamına yüksəlib, on minlərlə insan sağlamlığını itirib, milyondan çox sakin dədə-baba yurdundan qovularaq məcburi köçkün həyatı yaşamaq məcburiyyətində qalıb.

Vətən, el namusu uğrunda haqq mübarizəsinə atılan igid övladlarımızın göstərdikləri şücaətlər dövlətimiz tərəfindən layiqincə dəyərləndirildiyi kimi, yaradıcı insanların da qələmi, fırçası, tişəsi, musiqisi ilə vəsf olunur, bu günün yeniyetmələrinə, gələcək

nəsilərə tanıtılır. Biz də “Mədəniyyət.AZ” jurnalı olaraq daim nəinki sərhədlərimizin keşiyində ayıq-sayıq dayanan hərbiçilərimiz, müqəddəs torpaqlarımız üçün canından keçən qəhrəman şəhidlərimiz, eləcə də azğın düşmənin müvəqqəti yiyələndiyi məkanlara necə divan tutması, tarixi-memarlıq abidələrini dağıtması, mədəni irs nümunələrinə beynəlxalq miqyasda həyasızcasına sahib çıxmaq cəhdləri barədə yazılar təqdim edirik – jurnalımızın “Nisgilimiz – Qarabağ” adlı rubrikası var. Bölümdə redaksiya əməkdaşlarının və digər tanınmış müəlliflərin şəhid həyatına və mücadiləsinə həsr etdikləri məqalələrlə yanaşı, oxucu məktublarına da geniş yer verilir. Həmin qəbildən müraciətlər çox olsa da, Samuxdan göndərilən məktub diqqətimizi daha çox çəkdi. Müəllif – rayonun Qarayeri qəsəbəsi Mədəniyyət Evinin metodisti Xurma Əsgər qızı Məmmədova öncə bu mövzuda, xüsusən də “Aprel şəhidləri” haqqında yazılara görə səmimi təşəkkürlərini bildirir. Ağbirçək ananın fəxarət və həyəcanla qələmə aldığı sətirləri oxuduqca aydınlaşır ki, onun oğlu da peşəkar hərbiçidir, 18 ildir vətənin müdafiəsində dayanıb. Xurma ana məktubunda yazır:

“Siz vətən uğrunda şəhid olan cəsur, cəngavər oğullarımıza öz səhifələrinizdə geniş yer ayırmısınız. Qürur duyuram ki, mənim oğlum da hərbi qulluqçudur və göstərdiyi igidliklərə görə cənab Prezident və müdafiə naziri tərəfindən çoxlu orden və medallarla, qiymətli hədiyyələrlə təltif olunub. Sanki o məqalələrdə, şəkillərdə onun keçdiyi yolu, cəbhə dostlarını, döyüş yoldaşlarını gördüm. Bəli, qəhrəman övladlarımızın, uca məqamlı şəhidlərimizin xatirəsini əbədləşdirmək hər birimizin ən ümdə borcu, vəzifəsidir. Mən də həmin öhdəliyi yerinə yetirmək məqsədilə aprel ayında düşmən hücumunun qarşısının alınması zəminində baş verən dördgünlük müharibədə həlak olanları yazılarımda anıram. Belə qəhrəmanlarımızdan biri – gizir Pəncəli Teymurova ithaf etdiyim şeiri sizə göndərirəm. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin”.

Xatırladaq ki, Pəncəli Nurməmməd oğlu Teymurov Astaranın Əzərid kəndində doğulub böyüyüb.

Həqiqi hərbi xidmətinin ilk günlərindən komandirlərin sevimlisinə çevrilib. Könüllü olaraq təzə yaradılan Xüsusi Təyinatlı Dəstəyə yazılıb. Sonra Türkiyədə təhsil alıb, peşəkar kəşfiyyatçı kimi yetişib. 32 yaşında ailə qurub. Toyundakı məşhur çıxışı nəinki məclis iştirakçılarının, bütün Azərbaycan xalqının yaddaşındadır: “Hər zaman xalqım, vətənim, torpağım üçün canımdan, qanımdan keçməyə hazıram

və həmişə özümə arzu eləmişəm ki, vətənim üçün şəhid olum, Azərbaycan Respublikasının üçrəngli ay-ulduzlu bayrağına bükülmüş vücudum doğma torpaqda dəfn olunsun! Dostlar, ata-anam, kiçik qardaşlarım sizə əmanət!"

Hərbi xidmətinin 17-ci ili onun həyat kitabının səhifələrinə qızıl hərflərlə yazıldı: 2 aprel 2016-cı il... Düşməni iriçaplı silahlardan amansızcasına atəş açır, zirehli texnikalarla hucuma keçirdi. Rəşadətli ordumuz "Lələ təpə" yüksəkliyini azad etməyə çalışır, hücumların qarşısını alır, düşməni sarsıdıcı zərbələr endirirdi. Pəncəliğin bölüyü addım-addım irəliləyirdi. Nəhayət, möhtəşəm qələbə! "Lələ təpə" düşməni tapdağından azad olundu!... Lakin gecə yenidən əməliyyat başlandı... Pəncəli və 6 yoldaşı "Sərsəng" su anbarı yaxınlığında işğalçıların üstünə şahin kimi şığıdılar. Təcavüzkarın xeyli canlı qüvvəsi və texnikası məhv edildi. Qeyri-bərabər döyüşdə igidlərin 6-sı tank mərmisi ilə yaralandı; gizir Teymurovun da başına qəlpə dəymişdi. "Şir pəncəli"nin köməyinə komandir yoldaşları Samid və Murad yetişsələr də, çoxlu qan itirdiyindən az sonra keçindi... Onu son dəfə bağrına basan dostları xeyli sayda diğani məhv elədikdən sonra əsir düşməninlər dəyə özlərini güllələdilər. Cəmi bir nəfər sifətindən güllə yarası alıb mühasirədən çıxıb bildi...

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2016-cı il tarixli 1294 sayılı sərəncamı ilə gizir Pəncəli Nurməmməd oğlu Teymurov "İgidliyə görə" medalı ilə təltif olunub.

VƏTƏN OĞLU

(Şəhid Pəncəli Teymurovun aziz xatirəsinə)

Ölümüylə ucalan igidim, nərim mənim!
Pəncəlim! Ölməzəm! Əbədi pirim mənim.
Üçrəngli bayrağı dalğalandıran,
Vətəni azad edən cəsürüm, şirim mənim,
Ölməzəm, dirim mənim!

Bir gecənin içində Vətənə qurban gedən,
Həmişə sinəsini torpağa sipər edən;
Sənə xalqın sevgisi deyil tükənən, bitən,
Şəhidim – əbədi and yerim mənim.

Düşmənlə döyüşə girdin ar kimi,
Atıldın üstünə pələng, şir kimi.
Qələbə olmayıb bu zəfər kimi,
Düşməni dağ çəkən igid Pəncəlim!
Ey Vətən yolunda Şəhid Pəncəlim!

Sən yağı önündə alınmaz qalam,
Dedin, torpağımda daşım olaram.
Mən ki tək deyiləm, qoşun olaram,
Qartaltək şığıdın, cəsur Pəncəlim!
Ey Vətən yolunda Şəhid Pəncəlim!

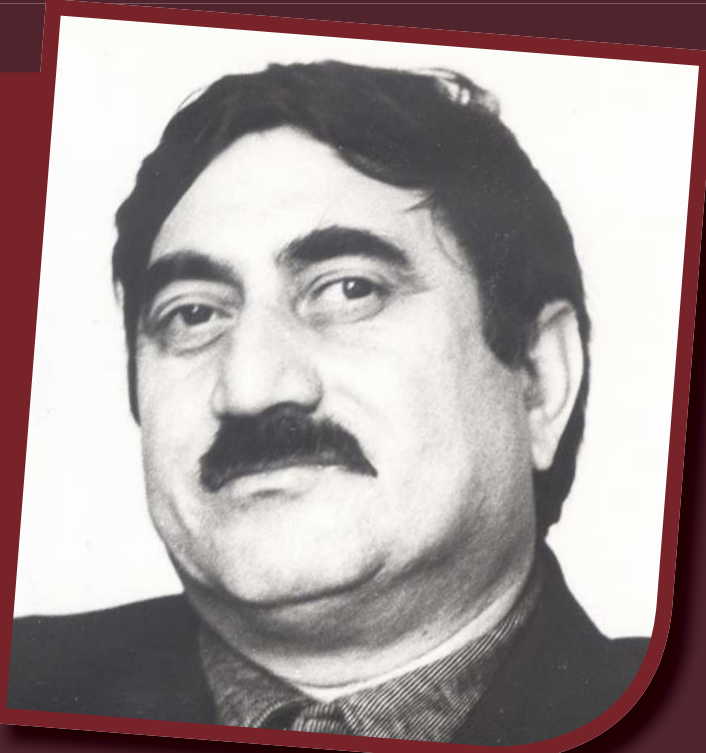
Göydə buludları söküb dağıdan,
Üfüqdən nur saçan günəşə döndün.
Ürəkdən alışıb atəşə döndün,
Sən də bir günəşsən, igid Pəncəlim!
Ey Vətən yolunda Şəhid Pəncəlim!

Ən uca zirvəyə bayraq sancmağı
Vətənə söz verən igid əsgərim,
Bu məslək uğrunda şəhid olmağı,
Ən uca Zirvədə məskən salmağı
Özünə borc bilən Şəhid Pəncəlim! ❖

Xurma Əsgər qızı

QABİLLİ və QABİLSİZ YUBİLEYLƏR

Ad günü və yubileylər. Atam Qabilin təbirincə desək, 60 yaşınacan yubileyi gərək on ildən bir keçirəsən. 80 yaşacan isə beş ildən bir. 80 yaşdan sonra isə hər gün. Çünki yaşanılan hər gün qənimət sayılır və ad gününə bərabərdir. Əlbəttə ki, bu deyilənlərdə həqiqətlə bərabər, incə yumor da var. Əslində necə olub? Yadıma gələn son 40 ildə baş verənləri qısa şəkildə sizinlə bölüşmək istəyirəm.

Atamın həyatında ad günləri çox olub. Yubileyi isə cəmi iki dəfə. Biri sağlığında – 70 yaşında, o biri isə ölümündən sonra, bu il – Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin keçirdiyi 90 illik yubiley. Birini özü gördü, o birini isə biz ailəsi. İndi deyəcəksiniz ki, özü rəhmətə getsə də, bu, Qabilin xatirəsinə dövlət səviyyəsində göstərilən hörmət və ehtiram idi. Amma atam bu məsələni hələ sağlığında başqa cür izah edirdi. 90 illik yubileyə yazımın sonunda xüsusi şərh verəcəyəm.

Ağlım kəsəni atam ad günlərini hər il keçirib. Özü də təkcə bir gün – avqustun 12-də qeyd etmirdi. On-on beş gün çəkirdi. Dayılarım da avqust ayı başlayanda zarafatla deyərdilər ki, bəs Azərbaycanda Qabil günləri başlandı. Avqust yayın cırhacır ayı olduğu üçün ad gününü mənzildə keçmirdi. Pırşağı, ya da Ləhicə sahilləri bu ad günlərinə şahidlik edərdi. Deyilən sağlıqlarda Xəzər sahillərinin, ləpədyənin şərəfinə bədə ayrıca qaldırıldı. Hər dəfə də qonaqları müxtəlif olardı. Bir gün dayılarım, o biri gün dostları, bir gün qonşular, o biri gün... Amma bu ad günlərindən ilk yadda qalanı 50 illik yubileyi oldu. O ərəfədə – aprelin 28-də

Azərbaycan SSR Dövlət mükafatına layiq görüldü. Avqustun 12-də isə Ali Sovetin Fəxri Fərmanına. Mükafat aldığı üçün orden növbəti illərə qaldı. 1986-cı ildə isə 60 illik yubileyi çətin dövrə düşdü. Nəhayət, 70 illik yubiley.

“**Prezident Heydər Əliyev atamı “Şöhrət” ordeniylə təltif etdi. Ona təbrik məktubu ünvanladı. Təntənəli yubiley isə 1997-ci il yanvarın 6-da keçirildi. O tədbirdən sosial şəbəkələrdə “Heydər Əliyevlə şair Qabilin zarafatları” adı altında yerləşdirdiyim videonu, yəqin ki, hamınız görmüsünüz. Amma 70 yaş tamam olduğu gün baş verənlər lentə alınmasa da, sonradan qələmə almışam: “Atamın 70 yaşı tamam olurdu. Evdə gözəl bir ziyafət təşkil etmişdik. Balaca 16 kvadratmetrlik otaqda iki stol – 15 nəfərlik bir süfrə açmışdıq. Qonaqlara qulluğu mən və həyat yoldaşım boynumuza götürmüşdük. Yeməklərin hazırlanması isə anamla atamın dayısı qızı Mənzərin boynuna idi. İlk gələn, səhər saat 11-də Xalq şairi Nəbi Xəzri oldu.**

O bizim ailə üçün təkcə qələm dostu deyil, atamın uşaqlıq dostu, yaşıdı, qonşumuz idi. Ədəbi yaradıcılıq yollarında inamla addımlayaraq zirvəyə qədər ucalmışdılar. Eyni gündə – 1944-cü il aprelin 4-də ədəbiyyata qədəm basmışdılar. 1996-cı ildə isə o nəsildən Bəxtiyar Vahabzadə ilə birlikdə üçü qalmışdı.

Nəbi əmi “Gedirəm, tələsirəm. Gəldim ki, birinci mən səni təbrik

edim. Axır ki, gəlib mənə çatdın” və digər xoş sözlər deyərək dəhlizdə dayanıb içəri keçmək istəmirdi. Atam isə “mən ölüm, keç oturaq, bir boğazımızı yaşlayaq, 70 ildə bir dəfə olur belə şey, hara gedirsən?” – deyərək, axır ki, Nəbi əmini süfrə arxasına oturtdu. Beləcə, atamın yubiley mərasimi səhər saat 11-də açıq elan olundu.

“Yox, içmirəm. Həkim qoymur. Xəstəyəm” – deyərək göz qaytaran Nəbi əmi atamın “bəlkə, pivə? Yaxşı “Bavariya” pivəsi var” sözündən sonra “Qabil, sənin sağlığına bir bakal pivə içərəm” – deyib çay süfrəsinin yığışdırılmasına razılıq verdi. Bir pivə oldu iki, sonra üç... və bir-birini əvəz edən digər dadlı təamlar. Bir azdan Nəbi Xəzrinin, o cümlədən atamın şeirlərinə gözəl nəğmələr bəstələmiş Emin Sabitoğlu da gəldi. O da yeyib-içən adam idi. Saat 3-ə 4-ə – qonaqların gəldiyi vaxta artıq üç böyük sənətkar “hazır vəziyyətdə” idi.

Elə bu vaxt qapı döyüldü. Dəvətli qonaqlar sırasında olan Yazıçılar Birliyinin sədri Anar, birinci katibi Fikrət Qoca, şair Fikrət Sadıq və başqaları atamla qucaqlaşdı, öpüşdülər. Təbrik edib hədiyyələrini çatdırdılar. Beləcə, atamın şərəfinə təşkil olunmuş məclis qızıqdı. Sağlıqlar bir-birini əvəzlədi. Təbii ki, mən də canla-başla qonaqların

Yazıçılar Birliyinin adından gedən yubiley təbriklərinin müəllifiydi.

Xülasə, Fikrət Sadıq sağlığa başladı. Bir-iki xoş sözdən sonra “mən Yazıçılar Birliyi adından Qabil üçün “Ədəbiyyat qəzeti”nə təbrik sözü yazanda” demişdi ki, Nəbi əmi əlini bərkədən stola çırpdı.

– Nəə... o təbriki, Fikrət, sən yazmısan?

– Hə.

– Mən də elə bilirəm ki, Anar və digərlərinin işidir. Demə, Fikrət, sən yazıbımsan.

– Bəli, burda nə var ki... təkcə Qabilçün yox. Hamıyçün təbrik sözlərini mən yazıram.

– Necə yəni “burda nə var”? Mənim 70 illiyim olanda “Ədəbiyyat qəzeti” verdi ki, “Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri Nəbi Xəzri”. Qabilə Bəxtiyarın 70 illiyində isə yazıblar ki, “Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Qabil, Bəxtiyar Vahabzadə” Necə olur ki, mən “görkəmli nümayəndələrdən biri” oluram, onlar isə “görkəmli nümayəndəsi”?

– Nəbi, axı nə fərqi var e... – deyərək söhbətə Anar qarışdı.

– Fərqi yoxdusa, onda mənə də onlar kimi yazaydınız da.

Nəbi əmi həqiqətən də bərk əsəbiləşmişdi. Məclisi tərk etmək istəyirdi. Bir tərəfdən isə sevinirdi. İki ildən sonra bu işlərin başında duran, iş icraçısını, “təxribatçı”nı üzə çıxarmışdı. Üzə çıxarmamışdı e..., demə, səhərdən onunla üzbəüz oturub qədəh-qədəhə vurmuş.

Mən də mat-məəttəl durub tamaşa edirdim. Bir anlıq “O olmasın, bu olsun” filminə Məşədi İbadın nişan səhnəsi yadıma düşdü. “Mənə meymun deməyin az deyil, hələ bir əl də uzadırsan?”. Yəni

ki, “Fikrət Sadıq, mənə “biri” deməyin bəs deyil, hələ üzbəüz oturub rumka rumkaya da vurursan?”

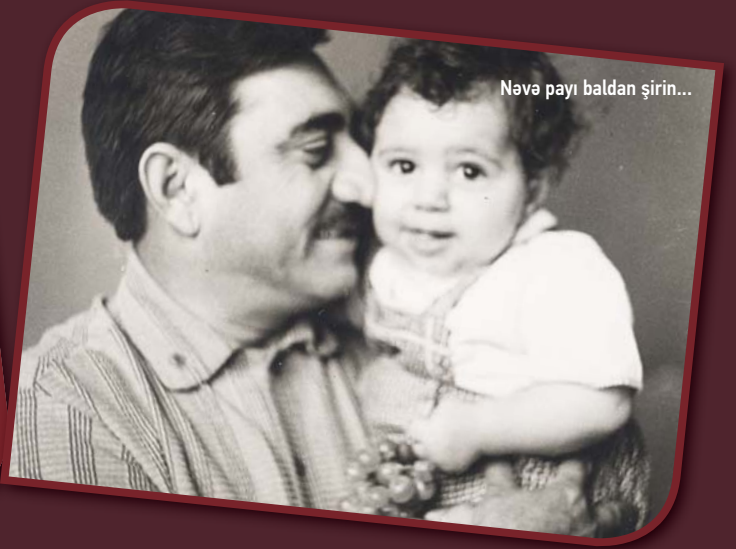
Bir yandan atam, o biri yandan isə Emin Sabitoğlu Nəbi əmini sakitləşdirə bilmirdilər. Ayağa durub getmək istəyirdi. Ev darısqal olduğundan çıxıb bilmirdi. Bir tərəfdən piano, o biri tərəfdən isə Emin Sabitoğlunun ayağa durub yol verməməsi ona məclisi tərk etməyə mane olurdu. Birdən Emin Sabitoğlu 180 dərəcə geri çevrildi. Pianonun qapağın qaldıraraq həzin bir musiqi ifa edə-edə oxumağa başladı:

Ulu öndərdən növbəti yubiley təbriki

qulluğunda idim. Söz demək növbəsi Fikrət Sadığa çatdı.

Fikrət Sadıq indi olduğu kimi, onda da Yazıçılar Birliyində işləyirdi. O və şair-qəzəlxan Balasadiq atamın daimi həmpiyalələrindən sayılırdılar. Atam onları çox istəyir, zarafatyana “şuriklər”, Fikrət Sadığı isə həm də adının və təxəllüsünün baş hərfinə əsasən ixtisarla “Ef-Es” çağırırdı. Məsələn, anam zəng edib soruşanda ki, “Qabil, hardasan?”. Qısa cavab verirdi: “Şurikləyəm”. Anam da ah çəkərək “aydındır” – deyirdi. Yəni ki, artıq “Qabil, içmə” və ya “az iç” əlavələrinə ehtiyac yoxdur, gecikib. Fikrət Sadıq həmçinin “Ədəbiyyat qəzeti”ndə

*Çinarlar qatar-qatar,
Qalxıb zirvəyə çatar,
Dağa qısılib yatar,
Mışıl-mışıl dərələr,
Dərələr, dərələr, dərələr,
Yaşıl, yaşıl dərələr.*

– Bu mahnı kimindir, Nəbi?
Əvvəlki əsəbindən bir qram da əsər-ələmət qalmayan Nəbi əmi gözlərində sevinc, həlim səslə:

– Mənim.
Emin Sabitoğlu daha bir mahnı ifa etdi:
– Bu kimindir, Nəbi?
– Mənim.

İfalar bir-birini əvəz etdi. Bu da Nəbi əminin kefini düzəltdi. Beləliklə, atamın yubileyi gecə saat 12-yəcən davam etdi. İlk gələn qonağımız da Nəbi əmi oldu, son gedən də”.

Beləcə, 70 illiyi kiçik mənzilimizdə qeyd elədik. 75 illikdə isə atam Yazıçılar Birliyinin sədri Anardan yuxarılara hər hansı təqdimat göndərməməyi xahiş etdi. Amma buna baxmayaraq prezident Heydər Əliyev onu yaddan çıxartmadı. Evə zəng etdi və... Bunu da qələmə almadım:

“İşdə idim. Gördüm zəng gəlir. Atam idi:

– Tez, təcili, güllə kimi gəl evə.
– Nə olub?

– Prezident yubiley hədiyyəsi göndərir.

Sevindim. Tez taksiyə minib gəldim evə. Gördüm ki, həyəcanlıdır.

– Bu gün Heydər müəllim (atam prezidentə həmişə “Heydər müəllim” deyər müraciət edirdi) zəng vurmuşdu. 75 yaşımı təbrik

elədi. Soruşdu ki, “Qabil, yenə də yeyib-içirsən?” Dedim ki, hə. Dedi “onda evdə ol. Hədiyyəni göndərirəm”. Mən də səni çağırdım ki, qonaqlara qulluq edəsən. Anan, yaxşı ki, hazırlıq görüb. Plov dəməkdir.

Uçmağa qolum-qanadım yox idi. “Prezident hədiyyə göndərir”. Xəyalımdan nələr keçmədi: şəhərin mərkəzində 4 otaqlı “novostroyka”nın açarları. (Hələ mənzil verilməmişdi. 2001-ci il idi) Xarici maşın (16 ilin QAZ-24-dən canım qurtaracaqdı). Daha nələr, nələr... Əvvəlcədən şərt də kəsdim:

– Bax, papa, ev, maşın olsa, mənimdir.

Bircə “hamısı səninkidir” dedi. Deməyim də artıq idi. Axı evin yeganə övladı mən idim. Atama qalanda isə onun üçün hədiyyənin böyüklüyü-kiçikliyi, nə olması vacib deyildi, hədiyyənin kim tərəfindən göndərilməsiydi, qiymətləndirilməsiydi. Özü demişkən, “müsbət emosiya”. Onu yaşadan bu idi. Mənim isə bunu başa düşməyimə hələ çox vardı.

Qapı döyüldü. İki nəfər içəri girdi. Atama prezident Heydər Əliyevin vizitkəsiylə qızılgül buketi təqdim etdi. Təbriklərini çatdırdı. Qoltuğundakı əllə toxunma, nəfis xalçanı açıb göstərdi. İkinci adam isə iri bir yeşiyi yerə qoydu. Atam onları ha süfrəyə dəvət elədisə, oturmadılar. Üzrxahlıq edib getdilər. Gələnlərin getməyini gözləyirdim. Qapıdan çıxan kimi dərhal şığıdım yeşiyin üstünə. Atam isə divanda oturub sakitcə tamaşa edirdi. Demirdi, amma baxışlarından “görməmiş” sözünü oxuyurdum.

Qutunu açdım. Üstdə eksporta gedən beş ədəd 100 qramlıq qara kürü bankası idi. İkinci qatda cürbəcür araqlar. Üçüncü qatda şarablar. Dördüncü qatda “Şirvan” konyakları və şokolad qutusu. Səliqəylə kağıza bükülmüş halda ki, sınmasın. Qutunu ələk-vələk elədim. Mənim xəyalımda olanların heç birini tapmadım. Pərt olmuşdum. Atam isə gülümsəyirdi. Prezidentin göndərdiyi hədiyyələr ləzzət eləmişdi ona...

– Gördün, ay oğul, yeyib-içənçün Allah yetirər deyiblər.

Anam süfrəni düzəltdi. Atam qara kürü bankalarından və hədiyyə

araqlardan birini açdı. Zakuska kimi qara çörəyin üstünə yağ və kürü çəkdi. Badələri doldurdu. Ayaq üstə:

– Prezidentimizin payı çox olsun. Heydər müəllimin sağlığına!

Əvvəl-axır mən də arzuma çatdım. 2003-cü ildə prezident hədiyyəsi olan, tam təmirli “novostroyka”nın açarları cibimdəydi. Bu mənim üçün ev idi. Atam üçünə qiymət, prezident və dost hədiyyəsi”.

75 illiyi də belə qeyd etdik. 80 yaşına bir gün qalmış, 2006-cı il avqustun 11-də prezident İlham Əliyev atamı “İstiqlal” ordeniylə təltif etdi. Restoranda böyük qonaqlıq da keçirdik. Bu, atamın həm son yubileyi, həm də son ad günü oldu.

“2011-ci ildə – 85 illik yubileyi münasibətilə mən “Atam Qabilin qəribə əhvalatları” adlı kitab nəşr etdim. Bu həm də mənim “Mahir Qabiloğlu” imzasıyla yaradıcılığa başladığım gün oldu. Artıq 10 ilə yaxındır ki, həyatda yoxdur. Dekabrın 4-də isə mənim 50 yaşıam tamam olur. Bu tarixə “Atam Qabilə söhbət” adlı balaca bir yazı həsr etmişəm:

“2007-ci ilin fevralında özünün tərtib etdiyi və ölümünün 40-cı günündə “dünyaya gələn” “Ömrün gecə qatırı” adlı kitabını mətbəyə göndərmək ərafəsindəydi. Adı xoşuma gəlmədi. Dedim ki, dəyiş. Qoy “Oğlum Mahirlə söhbət”. Özünün 50, mənim isə 10 yaşıam tamam olanda yazmışdı bu şeiri. İlk və son bəndləri eyni idi:

*Əlli yaşında mən, on yaşında sən...
Sən – yaşıl tumurcuq, mən – sarı yarpaq.
Əlimdən sürüşən ömürdən-gündən
Əlimdə-ovcumda bir sənsən ancaq.*

Bu il dekabrın 4-də isə mənim fəni dünyada 50 yaşıam tamam olur. Atam isə artıq 10-cu ildir ki, haqq dünyasındadır. Necə deyərlər:

Əlli yaşında mən, on yaşında sən...

Sən – yaşıl tumurcuq, mən – sarı yarpaq.

Hər şey qaydasındadır. Beş nəvəm, insan üçün zəruri olan hər şeyim var. Təkcə atam Qabil yoxdur. Mənim “Atam Qabilə söhbət” nəzirəmin sonuncu misrası:

Əlimdə-ovcumda SƏN yoxsan ancaq”.

Beləcə gəlib çıxdıq 90 yaşa – atamın növbəti yubileyinə. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Filarmoniyada təntənəli gecə keçirildi. Atam bunu görmədi. Ailəsi, dostları, onun yaradıcılığına, şəxsiyyətinə hörmət və ehtirləmləri olanlar gördü. “Hörmətimiz” adlı şeirində yazırdı:

*Ölüyə hörmətimizdir diriyyə hörmətimiz
Olmasın yasin onun ruhuna qoy minnətimiz.*

Düzgün fikirlərdir. Bu yubiley ilk növbədə onun ailəsinə, yaxınlarına, oxucularına göstərilən hörmət və ehtiram idi. Və bu hörmətdən daha çox İmamverdiyevlər ailəsinə pay düşür.

Vida mərasimində son sözü mən demişdim. Bu yubiley mərasimində isə atamın xatirəsinə göstərilən hörmət və ehtirama görə prezident İlham Əliyevə, nazir Əbülfəs Qarayev başda olmaqla Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin kollektivinə, zəhməti keçən hər bir kəsə ailəmiz adından minnətdarlıq etmək Qabilin gəlini – həyat yoldaşım Sevinc İmamverdiyevanın qismətinə yazıldı. Estafeti Qabilin nəvələrinə, nəticələrinə verdi. Növbəti 100 illik yubileydə görüşmək ümidiylə yubiley mərasimini bağladım. ❖

Mahir Qabiloğlu

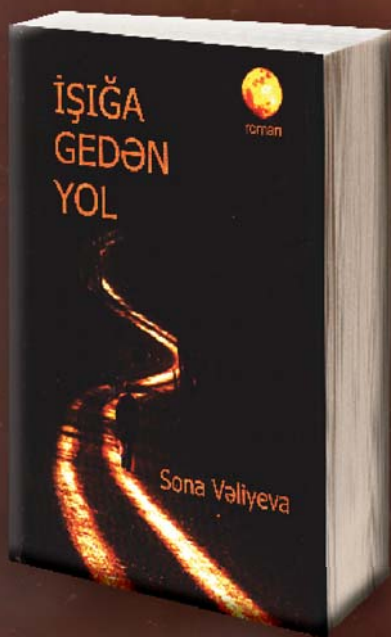
Ata və oğul

Novruz ərafəsində dostlarla birgə

“İşığa gedən yol”da

**“Zərdabının ömür yolunu araşdıranda zərrə qədər yorulmadım.
Çünkü o, ilahi missiyalı adam idi, ideyaları isə yazarlara Tanrı ötürür”...**

“Əziz müəllimlər, əziz dostlar! Bu gün çox unudulmaz, əlamətdar bir gündür. Haqqımda deyilən yüksək fikirlərə görə cənab Solovyova təşəkkürümü bildirirəm. Universitetdə qalıb işləmək məsələsinə gəldikdə isə deməliyəm ki, əlbəttə, bunu çox istədim. Çünki mənim inkişafım üçün, elmimin, təhsilimin artmasından ötrü dəyərli təklifdir. Amma xalqım bu saat şirin yuxudadır, səfalet girdabında boğulur.

Mənim kimi adam vəziyyəti görüb onlardan qıraqda qala bilməz. İndiki zamanədə elmsiz, təhsilsiz yaşamaq mümkün deyil. Məncə, xalqıma orada daha çox xeyrim dəyər...”

Moskva Universitetinin buraxılış gecəsində çıxışını xatırladığımız məzun hər şeydən öncə böyük vətənpərvər, doğma torpaq və millət təəssübkeşi, yorulmaz maarifçi, Azərbaycanımızın fəxrətli övladı idi. Şamaxı gimnaziyasını gümüş medalla bitirdiyindən belə bir nüfuzlu ali təhsil ocağının fizika-riyaziyyat fakültəsinə imtahansız qəbul edilmişdi. Yekunda isə yazdığı diplom işi elmi şurada yüksək dəyərləndirilərək çap üçün məsləhət bilinmişdi. Fakültə dekanı Davidovun təşəbbüsü ilə rəhbərlik həmin vaxta qədər görünməyən bir qərar imzaladı: “Torpaqşünaslıq elmində tətbiq etdiyi yeni hesablamalara və xüsusi araşdırmalarının əhəmiyyətinə görə” diplom işinin müəllifinə elmlər namizədi alimlik dərəcəsi verildi. Lakin nəinki Moskva Darülfünunda qalıb işləmək, elmi tədqiqatlarını davam etdirmək təklifindən boyun qaçırdı, bu auditoriyada rastlaşdığı ilk məhəbbətinə – universitet rektoru, məşhur tarixçi alim Sergey Mixayloviç Solovyovun onu dəlicəsinə sevən qızı Veranın aşkar münasibətinə də soyuqqanlı yanaşdı. Və deməli, həmin izdivacın reallaşdıracağı rahat həyat, zəngin gələcək, mühüm perspektivlərə də

arxa çevirərək “könlünün sevgili məhbubuna” – Vətəninə, doğma el-ulusuna, əziz valideynlərinin yanına qayıtdı. Hər şeydən öncə ona görə ki: “Mütləq, mütləq burada məktəb açmaq lazımdır. Biz buna nail olmalıyıq. Belə ağıllı, çevik, mehriban uşaqların göz görə-görə kor olmasına dözə bilmərik. Hər bir uşağın təhsili növbəti mərhələlərdə yüzlərlə yeni uşaqların savadlılığı deməkdir. Beləcə, hər on ildən sonra minlərlə insanın savadlanması tezliklə ölkədə savadsızlığın kökünü kəsər. Əgər kəndlərdə dördsınıfli məktəb açılsa...”

Ancaq regionda nələrlə qarşılaşacağından, rüşvətxor çar məmurlarının, süründürməçi bürokratik aparatın avam kəndlilərin başına hansı oyunları açdığını, sadə xalqı necə soyub-taladıqlarını 1865-ci ildə Tiflisdə – təyinat aldığı “Mejevaya palata”da çalışarkən gördü. Yerlərə səfər edərək məzumluların dərd-səriylə maraqlandı, neçə-neçə məhkəmə prosesində sadə kütlələrin haqqını qoruyaraq əllərindən alınan torpaqların geri qaytarılmasına nail oldu... Lakin tezliklə bu ədalət carçısının, sağlam dünyagörüşlü, demokratik fikirli gəncin fəaliyyətinin əks-sədası hər yana yayıldı, məmurlar əndişələnməyə, ehtiyatlanmağa başladılar. Nəticədə dayısı Fərəc bəy “ipə-sapa yatmaz bacioğlu ilə fərdi söhbət aparmaq üçün” Tiflis general-qubernatorluğuna çağırıldı... Azərbaycanı canından da artıq sevən və xalqın azadlığı, maariflənməsi, tərəqqisi yolunda heç nədən çəkinməyən 24 yaşlı gənc, hər halda, özünə görə doğmalarının əzab çəkməsinə də razı ola bilməzdi. Ona görə də xeyli vaxtdır ki, fikrən qatılşdırdığı qərarı açıqlamaq məcburiyyətində qaldı: “Gedəcəyəm, dayı, mütləq gedəcəyəm!” Amma bu, el-oba dərindən uzaqlaşmaq, qayğılardan bezikmək, təhdidlərdən qorxu zəminində vətəni qoyub getmək deyildi, məqsəd – çirkəbə bulaşmış və insanı təzyiq altında saxlayan dövlət qulluğundan bırıllıq imtina və mübarizə taktikasını dəyişmək idi. Beləcə, cərəyan edən proseslər onu yavaş-yavaş “Əkinçi”yə doğru aparırdı...

Əziz oxucu! Bir neçə cümlədə sizlərə təqdim etməyə çalışdığımız, ancaq cild-cild kitablara sığmaz şərəfli ömrün və əməllərin sahibini, yaqın ki, tanıdınız. Bəli, söhbət xalqımızın unudulmaz oğlu, tərəqqipərvər şəxsiyyət, ziyası ilə cəhalət zülmətini yaran insan, XIX əsrdə yaşayıb-yaratmış dahi mütəfəkkir və maarifçi, Azərbaycan milli mətbuatının banisi Həsən bəy Məlikovdan gedir. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, yazıçı-publisist Sona xanım Vəliyeva isə əsl ziyalı cəfəkeşliyi göstərərək hərtərəfli araşdırma aparmaqla Zərdabının həyatına, məqamına, fəaliyyətinə böyük bir əsər həsr edib və “İşığa gedən yol” romanı haqlı olaraq Ali Media Mükafatının birinci dərəcəsinə layiq bilinib.

Sentyabrın 23-də Respublika Milli Kitabxanası nəzdindəki “Açıq kitabxana”da əsərin təqdimatı və imza törəni keçirilib. Müəllif oxucu-

larla yaxından ünsiyyət qurdu və kitabı imzalayaraq onlara hədiyyə edib. Tədbirin davamında – Milli Kitabxananın konfrans zalında baş tutan müzakirədə səslənən fikirlərdə Sona xanımın çəkdiyi zəhmət bir daha həqiqi qiymətini alıb: “İşiğa gedən yol” təkcə Həsən bəy Zərdabi haqqında roman deyil, həm də XIX əsr və XX əsrin ilk illəri ictimai, siyasi, mənəvi kontekstində Azərbaycan gerçəklikləri barədə tarixi-bədii əsərdir. Burada tarixi həqiqətlərin heç biri təhrifə məruz qalmır. Müəllif XIX əsr Azərbaycanının tarixi həqiqətləri fonunda böyük bir şəxsiyyətin mükəmməl obrazını yaratmağa can atıb və buna kifayət qədər müvəffəq ola bilib”.

“Daha sonra bildirilib ki, Həsən bəy Zərdabi haqqında müxtəlif əsərlər yazılıb. “İşiğa gedən yol”da isə dahi mütəfəkkirin doğulduğu gündən məzara getdiyi günə qədər ömür yolu zərgər dəqiqliyi ilə araşdırılaraq bədii şəkildə oxuculara təqdim edilir. Yazıçı bu romanla milli mətbuatımızın banisinə heykəl ucaldıb. Həsən bəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə, Əli bəy Hüseynzadə, Əhməd Ağaoğlu kimi şəxsiyyətlər haqqında nə qədər çox yazılarsa, insanlar da onları həmişə yad edər, gənc nəsillər onları yaxından tanıyar.

Mədəniyyət və turizm nazirinin müavini Vəqif Əliyev böyük bir tarixi əsərin ərsəyə gəldiyini xatırladaraq ədəbi mühitin belə romana ehtiyacını vurğulayıb: “Həsən bəy Zərdabinin 65 illik ömrünün hər anının qələmə alındığı sanballı bir əsər yox idi. Bu roman Azərbaycan mətbuatı və maarifçilik tarixində, milli ədəbiyyatımızda böyük rol oynayacaq. Həm də o tarixi dövrü öyrənənlər üçün gözəl mənbədir. Əsərdə ailə münasibətlərinə, şəxsiyyətlərin yaşadığı dövrə dəqiqliklə nəzər salınıb”.

“Abbasqulu ağa Bakıxanov, Mirzə Fətəli Axundov və Həsən bəy Zərdabi 20-ci əsr Azərbaycan tarixinin inkişafında mühüm rol oynayıblar. Xalqımız, həyatında müstəsna mövqeyə malik insanlar haqqında geniş məlumata malik olmalıdır. Bu baxımdan “İşiğa gedən yol” romanı çox dəyərlidir. Belə şəxsiyyət haqqında ilk dəfədir ki, əhatəli və mükəmməl əsər ərsəyə gəlib. Tarixi roman yazmaq böyük əmək tələb edir. Sona Vəliyeva bu yükə çiyin verdi və ortaya dəyərli bir kitab qoydu. Roman Azərbaycan jurnalistikasına və ədəbiyyatına əsl töhfədir”, – deyərək Mətbuat Şurasının sədri Əflatun Amaşov bildirib.

Müəyyən bölümlərdə müəllifin öz məhrəm fikirlərini, düşüncələrini Zərdabinin adından verdiyini bildirən, üstündən 150 il keçməsinə baxmayaraq hələ də çox şeyin dəyişmədiyini təəssüflə qeyd edən yazıçı-publisist Elmira Axundova ali məqam sahiblərindən yazmağa hər kəsin haqq etmədiyini söyləyib: “Gərək yazanla barəsində yazılan arasında mənəvi yüksəklik bərabər olsun. Bu mənada Sona xanımın həyat və fəaliyyəti ilə Zərdabi arasında müəyyən paralellər var”. Müəllifin 10-a yaxın tarixi şəxsiyyətdən bəhs etdiyini, o dövrlərin mühiti, tarixi şəxsiyyətləri, ədəbi məclisləri haqqında oxucuya geniş məlumat verdiyini və deməli, həm də ensiklopedik əhəmiyyətini vurğulayan E.Axundova romanın rus və ingilis dillərində çapı təklifini irəli sürdü.

Tənqidçi Əsəd Cahangir “İşiğa gedən yol”u istedadlı bir yazıçının yazdığı tarixi roman deyil, tarixə bələd tədqiqatçının əsəri” kimi dəyərləndirib: “Tarixi romançılığın yaranması həmişə çətin olub. Bu əsər təkcə haradan gəldiyimizi yox, həm də hara getdiyimizi və nələrə söykədiyimizi göstərir”. O, S.Vəliyevanın tarixi şəxsiyyət haqqında ilk tarixi roman yazdığını qeyd edərək müəllifin qadın yazar kimi Azərbaycanın fikir tarixində qalacağını bildirdi: “Məncə, ən gözəl bədii əsər yazıçının Allahla, vicdanla olan söhbətidir. Sona Vəliyeva Allahı və vicdanı olan yazıçıdır”.

AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov, Bakı Dövlət Universitetinin professoru Cahangir Məmmədli, Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı, “Ədəbiyyat” qəzetinin baş redaktoru Azər Turan, akademik Teymur Kərimli, yazıçı Yunus Oğuz, Əməkdar jurnalist Flora Xəlilzadə, AYB katibi Rəşad Məcid, publisist Akif Əli və başqa qonaqlar da kitab və ümumilikdə müəllifin yaradıcılığı haqqında fikirlərini bölüşdülər.

Sonda çıxış edən Sona xanım Vəliyeva “İşiğa gedən yol” romanının tələbəlik həyatının keçdiyi, elm məbədi olan Milli Kitabxanada təqdimatından fərəh duyduğunu açıqlayaraq qonaqlara təşəkkürünü bildirdi və niyə məhz Həsən bəy Zərdabi haqqında yazmasına aydınlıq gətirdi: “Mən tarixi şəxsiyyətlərin həyatını, fəaliyyətini araşdıranda elə bilirdim ki, onların birinin övladiyam və qarşılarında mənəvi borcum var. Həsən bəyin həyatı, yaradıcılığı hər zaman diqqətimi çəkib. Düşünürəm ki, o dövrdə yaşayanların hər birinə övladlıq, vətəndaş, soydaş borcumuz var. Zərdabinin ömür yolunu araşdıranda zərrə qədər yorulmadım. Çünki o, ilahi missiyalı adam idi, ideyaları isə yazarlara Tanrı ötürür”. ♦

Qurban Cəbrayıl

Teatral Şəki

“Üç məkan” II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının möcüzələri

7 ölkənin 3 səhnəsi

Teatr sənətinin yaşı həyatın, insan yaşamının özü qədər qədimdir. Bu “zərif bədheybət” (A.Blok) haqqında çeşid-çeşid hikmətli sözlər, sərrast fikirlər mövcuddur. M.K.Atatürk onu “əqlin aynası”, V.Mayakovski “aynadan daha artıq olan böyüdücü şüşə”, A.Gertsen “həyat məsələlərinin həllindən ötrü ali instansiya”, F.Şiller “qəlbimizin dumanlı şəkildə duyduqlarını yüksək səs və parlaq obrazlarla təqdim edən qüvvə” adlandırır. Və bütün bu epitetlər “teatr” adlı möcüzəyə çox yaraşır. Bu möcüzənin paradi baş tutanda – festival keçiriləndə, başqa sözlə, bütün sadalanan və sadalanmayan epitetlərin bayramı təşkil ediləndə isə möcüzənin təsir qüvvəsi genişlənir, möcüzələr çoxalır.

Eynilə sentyabrın 15-dən 24-dək davam edən “Üç məkan” II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalı kimi. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Şəki şəhər İcra Hakimiyyəti və Teatr Xadimləri İttifaqının təşkilatçılığı ilə iki ildən bir baş tutan festivalımız, deyəsən, doğrudan da, möcüzə səciyyəsinə bütünlüklə doğrultmaq əzmindədir. Elə təkcə onu qeyd etmək yetərlidir ki, 2014-cü ilin sentyabr ayında Şəkidə keçirilmiş I festivalda yerli teatrlardan başqa, cəmi 2 əcnəbi teatr – B.Basanqov adına Kalmıkiya Milli Dram Teatrı və Q.Musrepov adına Qazaxıstan Dövlət Akademik Uşaq və Gənclər Teatrı iştirak edirdisə və bu, beynəlxalq statuslu festival üçün çox az idisə, budəfəki festivalın coğrafiyası daha geniş idi və bu, teatrları sevindirməyə bilməzdi. Beləliklə, bu il hər cəhətdən cazibədar Şəki torpağında Azərbaycan teatrları ilə yanaşı, bir neçə ölkənin teatr “karnavalı”nın iştirakçısı olduq. Bunlar Türkiyə, Rusiya, Gürcüstan, Ukrayna, İran və

Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri idi. Və “festival” anlamının, teatr sənətinin əhatə dairəsinin, təsir qüvvəsinin məkanları məzmunlaşdırmaq missiyasını doğrularaq festivalın üç məkanda – Şəki, Mingəçevir və Bakıda bərqərar olması nəzərdə tutulmuşdu. Təəssüf ki, üçüncü məkan – Bakının Musiqili Teatrının səhnəsini məzmunlaşdırmaq alınmadı; ayın 20-si axşam məlum oldu ki, Bakıda – Musiqili Teatrda Elçinin “Şekspir” pyesi əsasında Məlahət Abbasovanın hazırladığı eyniadlı tamaşa ilə sentyabrın 22-23-ü tarixlərində çıxış etməsi nəzərdə tutulan İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsi Teatrının truppası Türkiyədəki siyasi vəziyyət ucbatından səfərə çıxa bilməyəcək. Ümumiyyətlə isə festivalın proqramına Akademik Milli Dram Teatrının “Ölülər”, S.Vurğun adına Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının “Yeddi gözəl” (Mingəçevir), A.Şaiq adına Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrının “Zəng”, S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının “Vaqif”, Gəncə Dövlət Dram Teatrının “Dəli yığıncağı” (Mingəçevir), S.Axmeteli adına Tbilisi Dövlət Dram Teatrının “Ev yiyəsi və qonaq”, N.Dumbadze adına Professional Dövlət Gənclər Teatrının “Sevilya bərbəri”, Ukraynanın “Gözəl güllər” teatrının “Piy”, Moskvanın “Triks-ter” teatrının “Bədən üzvləri”, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin “Əl-Əhli

Dubay Teatrı”nın “Mirvari günlər”, İran İslam Respublikasının “Neğab Teatrı”nın “Kütləvi xoşbəxtlik” (Mingəçevir) və İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsi Teatrının “Şekspir” (Bakı) səhnə əsərləri daxil idi.

“İl ərzində bir neçə beynəlxalq statuslu mədəniyyət tədbirinə ev sahibliyi edən Şəkinin ictimai həyatında beynəlxalq teatr festivalının ayrıca yeri var”. Bu fikri tədbirin açılış mərasimindən öncə S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrında keçirilən brifinqdə Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan Usubov səsləndirdi və 2705 yaşlı Şəki şəhərinin təkrarsız təbiəti ilə birgə özünəməxsus mədəniyyət ənənələrinin ölkənin strateji dayanıqlılığına öz töhfəsini layiqincə verə bilmək imkanı yaradıldığına görə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə dərin təşəkkürünü ifadə etdi. Nazir müavini Ədalət Vəliyev nazir Əbülfəs Qarayevin ən xoş arzularını çatdırdı. Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının artıq ikinci dəfə baş tutmasını Şəki şəhər rəhbərliyinin və Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin birgə təşəbbüsü, müzakirə və sayqlarının nəticəsi olduğunu, festival proqramının tərtibatına heç bir məhdudiyyət qoyulmadığını vurğuladı.

“Festivalın milli teatrın, milli dramaturgiyanın yaranmasında əvəzsiz xidmətlər göstərmiş Mirzə Fətəli Axundzadənin vətəninə, illər sonra isə SSRİ kimi böyük dövlətin teatr məkanında müstəsna yeri olan və bu gün də həmin ənənəni layiqincə davam etdirən Şəki şəhərində keçirilməsinin məqsədəuyğunluğu vurğulandı.

Hər iki natiq Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının uzunömürlü olacağını söylədi. Moskvalı teatrşünas, teatra aid bir neçə mətbu orqanının məsul şəxsi, Rusiya Federasiyasının Əməkdar mədəniyyət işçisi Valentina Fyodorova və Səudiyyə Ərəbistanından təşrif buyurmuş teatr rəhbəri İbrahim Əssirinin də iştirak etdiyi mətbuat konfransının yekununda E.Usubov bu cür yüksək səviyyəli mədəniyyət tədbirlərinin keçirilməsi və ümumiyyətlə, mədəni dəyərlərimizin qorunmasına görə prezident İlham Əliyevə və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevaya təşəkkürünü bildirdi.

Brifinqdən sonra qonaqlar və iştirakçılar ümummilli lider Heydər Əliyevin abidəsini ziyarət edərək önünə gül dəstələri qoydular.

“Ölülər”i bir daha diriltmək cəhdi

Nəhayət, ərəfə sevinci, rəsmi hissə əhvalı arxada qaldı. Teatr bayramı anları ilə dolub-daşmaq məqamı gəlib yetişdi.

Haşiyə. Burda bir məqama toxunmadan keçə bilmirəm. Festivalın elə ilk günü təsadüfən tanış olduğum, peşəsi, fəaliyyət dairəsi teatr sənətindən çox-uzaq gənc bir xanımla söhbətimiz şəkililərin teatra məhəbbətinin içdən gəldiyinə, yeni nəslin heç də bütün nümayəndələrinin əyləncə, boş vaxt keçirmək maraqlarının düşünməkdən azad edən vərdislərdən ibarət olmadığına, bunun kütləvi hal almadığına bariz sübut idi.

...Açılış mərasimindən sonra festivalın ilk tamaşası – Akademik Milli Dram Teatrının “Ölülər”i oynanıldı. Ötən teatr mövsümündə teatrın baş rejissoru Azər Paşa Nemətin quruluşunda premýerası gerçəkləşən bu ikihissəli komediya Mirzə Cəlilin personajlarının dəqiq təsviri baxımından qiymətləndirilə bilən tamaşalardandır. Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsinə ilk dəfə çıxmayan “ölülər” və “dirilər” yeni yozumda, xarakterləri bir qədər fərqli detallarla açılmağa cəhdlə təqdim edildi. Tamaşadan sonra çıxış edən Ə.Vəliyev yaradıcı heyəti sənət uğuru və layiqli töhfə münasibətilə təbrik edərək Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin xatirə hədiyyəsi ilə şəhər rəhbərini mükafatlandırdı. Öz növbəsində E.Usbov isə Şəki şəhər İcra Hakimiyyəti adından rəmzi mükafatı tamaşanın quruluşçu rejissoru Azər Paşa Nemətə təqdim etdi. Akademik Milli Dram Teatrının şəhərə hədiyyəsi teatrın tarixindən bəhs edən ikicildlik nəşr, “Ölülər” tamaşasının afişa və proqramı oldu.

TÜRKSOY toplantısı və ərəb qadınlarının “Mirvari günləri”

Şəkinin bu il türkdilli dövlətlərin “Mədəniyyət paytaxtı” elan edilməsi festivalın əhəmiyyətini daha da artırmışdı. “Üç məkan” II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının ikinci gününün ilk yarısında 2016-cı ilin Şəki şəhərinin türkdilli dövlətlərin mədəniyyət paytaxtı elan edilməsi ilə əlaqədar və festivalın xassəsinə uyğun olaraq TÜRKSOY Teatr Direktorları Şurasının V toplantısı baş tutdu. Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı – TÜRKSOY-un ortaq dilli, mədəniyyətli xalqlar arasında əlaqələrin genişlənməsi və dünyaya açıq olması istiqamətində reallaşdırdığı tədbirlərdən biri kimi “Üç məkan” festivalı çərçivəsində TÜRKSOY Teatr Direktorları Şurasının V toplantısı bu əhəmiyyətə daha bir töhfə verdi. “Mədəniyyət paytaxtı” ili çərçivəsində TÜRKSOY xəttiylə bir sıra layihələr gerçəkləşib. Və bu ildən etibarən şurada Azərbaycanı S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının direktoru Hikmət Nəbili təmsil edir. Azərbaycan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin TÜRKSOY-dakı təmsilçisi Elçin Qafarlı toplantıda diqqətə çatdırdı ki, təşkilatın nəzdində Teatr Direktorları Şurası 2011-ci ildə yaradılıb. Ötən müddət ərzində türkdilli ölkələrin dramaturqlarının pyeslərindən ibarət 2 almanax çap olunub.

Üçüncü almanaxda isə uşaq pyeslərinə yer ayrılması planlaşdırılır. TÜRKSOY-da təmsil olunan və təmsil olunmayan türkdilli ölkələr arasında dramaturgiya və rejissor mübadiləsi aparılıb, dramaturqlar arasında müsabiqə keçirilib. Türkiyənin Adana şəhərindəki Çukurova Universitetində gənc qazax dramaturqu Oljas Janaydarovun müasir gənclərin həyatından bəhs edən “Rəqslər, üstəgəl” pyesinə həmin universitetin azərbaycanlı professoru Cahangir Novruzov quruluş verib. Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrının rejissoru Nicat Kazımov isə Moldovanın Dionis Tanasoğlu adına Qaqauz Milli Teatrında türk yazıçısı Əziz Nesinin “Öldür məni, can-ciyər” pyesini tamaşaya qoyub. TÜRKSOY-un qərarı ilə “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının 12 boyu üzrə 12 ölkədə teatr tamaşasının hazırlanması işləri də uğurla davam edir – artıq 8 boy səhnələşdirilib.

Axşam isə S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının səhnəsində Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin “Əl-Əhli Dubay Teatrı” “Mirvari günlər” tamaşasını təqdim etdi. Müəllifi B.Abdullah, quruluşçu rejissoru Naci Əlhay olan tamaşada iki iştirakçı var. İkisi də qadındır. Bədriyyə Əhməd və Budur Muhəmməd nəsibi acı tale olmuş iki qadını – hafizəsini itirmiş ananı və onun İngiltərədə balet təhsili almış qızını canlandırmağa çalışdılar. Tamaşanın ovqatını zəngin, amma qumarbaz ailə başçısı ucbatından həyatın dibinə yuvarlanan dolanışiq, nostalji əhval, xatirələr, övladlıq borcu, vətən sevgisi və Qərbmeyilli peşə seçimi kimi fərqli durumdan doğan mirvarisayaq, başqa sözlə, göz yaşı damlalarını andıran ab-hava təşkil edir. Ərəb dünyasının teatr aləminə üz tutmasının özü bir fakt (tarixi ötən əsrin 50-ci illərindən başlasa da) kimi o dərəcədə maraqlıdır və təqdirəlayiqdir ki, tamaşanın bədii keyfiyyətlərinin, aktisaların plastikasının, artistizminin səviyyəsi barədə nəinki tənqidi, hətta analitik fikir söyləmək də yersiz görünür.

Tamaşa bitəndən sonra S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının baş rejissoru Mirbala Səlimli və S.Vurğun adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının direktoru Ədalət Hacıyev yaradıcı heyəti xatirə hədiyyəsi ilə mükafatlandırdılar.

Festivalın ikinci günü həm də Mingəçevir Dövlət Dram Teatrında İran İslam Respublikasının "Neğab Teatrı"nın "Kütləvi xoşbəxtlik" (X.Təğjaninin əsəri üzrə) tamaşası da oynanıldı.

"Gözəl güllər" in "Piy"i

"Üç məkan" II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının üçüncü günü ukraynalı gənclərin ən yaxşı, teatral mənada, hoqqabazlıqları ilə yadda qaldı. Xarkovun 5 yaşlı "Gözəl güllər" Müstəqil Teatrının truppası, demək olar ki, bütünlüklə pantomima, amma pantomimadan fərqli olaraq plastik həllə yox, bədənə müxtəlif üzvlərini "dilləndirmək" tərzilə, komediya, absurd, komikslər janrında qurulan tamaşalarının dramaturji materialını əsasən özləri düşünüb tərtib edirlər. Festival çərçivəsində xarkovlu gənclər özlərinin ən məşhur səhnə əsərlərindən olan "Piy" tamaşasını oynadılar və Şəki teatrsevərlərinə əsl zövq yaşatdılar. Teatrın yaradıcılarından biri İqor Klyuçnikin müəllifi olduğu "Piy" müasir cəmiyyətin şərtlərinə uyğunlaşmış aqressivləşən və uyğunlaşmayıb göylərə qovuşmağı üstün tutan insanların həyat hekayətlərinin kaleydoskopudur. Bu kaleydoskopda yalnız hər gün baş verən, iştirakçısına çevrildiyimiz, müşahidə

etdiyimiz, yaxud xəbər tutduğumuz hadisələr göstərilir, həm də ola biləcək, gözənilənlər də təqdim olunur. 2013-cü ildə hazırlanan satirik tamaşada müxtəlif sosial mətləblərə az qala proyektor işığı salınır. Bu mətləblərə hakimiyyət və maddi təminat hərisliyi, televiziyadan, sosial şəbəkələrdən asılılıq, ziyanlı vərdişlər və bunlardan doğan kəmsavadlıq, dardüşüncəlilik, mənəviyyatsızlıq, məhəbbəti ötəri hisslə səhv salma, məzmunuz yaşam tərz, müasir cəmiyyətin artıq nəsələri və məşğuliyyətləri aid edilir. Audio effektlərlə müşayiət olunan komiks plastik etüdlərlə zəngindir. Tamaşanın doğurduğu təəssüratlardan biri rus dilindəki məşhur "С жипы бесится" ("Qudurasan, qurbağa") deyiminə necə

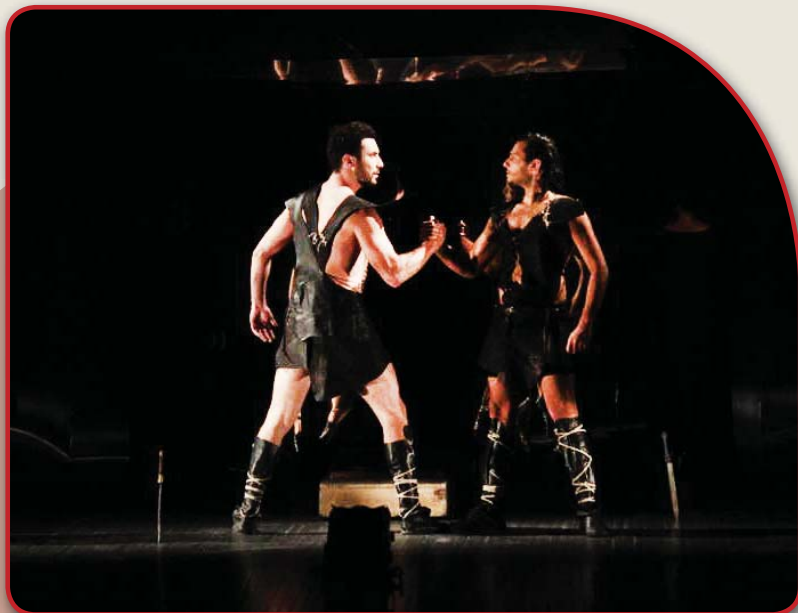
kökləndisə, daha o kökdən düşmədi.

Teatrın truppası festivalın diplomu və şəhər icra hakimiyyətinin xatirə hədiyyəsi ilə təltifləndi.

Gürcüsayaq yuğlama

Festivalın dördüncü günü Şəki Dövlət Dram Teatrının səhnəsində "Ev yiyəsi və qonaq" əsərinin nümayişi məhz bu anımı doğurdu. Gürcüstan Respublikasının Axmeteli adına Tbilisi Dövlət Dram Teatrının quruluşunda Vaja Pşavelanın əsərinin səhnə quruluşu yaddaqalan oldu. Rejissoru İrakli Qogiya olan tamaşada söhbət qan davası ənənəsi ilə qonaqpərvərlik səciyyəsinin sözün məcazi və müstəqim mənalarında qarşıdurmasından gedir. Rus klassikləri tərəfindən bir neçə dəfə rus dilinə, həmçinin Avropa dillərinə tərcümə edilən, kinematoqrafçıların sevimli mövzusunə çevrilən "Ev yiyəsi və qonaq" poeması əsasında İrakli Qogiyanın ustalıqla hazırladığı tamaşa əsərin daşdığı pritça yükünü yarı yolda yerə atmadı, sonadək daşıyıb mənzilbaşına çatdırdı.

Dekorasiyasında gürcü sənət adamlarına xas müstəsna yaradıcı yanaşma (güzgü effekti, epik poemaya uyğun qədimi dekorasiya və libasların və ifadəliliyi) aktyor ifasında və deməli, rejissor yozumunda isə savadlılıq və məsuliyyət olan səhnə əsəri bədii mətnin təsvirini deyil, belə demək mümkünsə, düzgün mütaliəsini və fərdi qavrayışını çatdırdı. Tamaşada rolları gənc nəsələ mənsub aktyorlar çox məharətlə ifa etdilər. Belə gənclərdən biri Musa rolunun ifaçısı, səhnədə canlandığı personajın şərti təyində kəndin ağsaqqalı olan Georgi Miqriaulidir (gerçəklikdə çox şən, söhbətçil gürcü gənci): "Əslində Musa personaj, surət yox, o epoxanın çox pis tərəfidir. Bütün tamaşa əsərin qanadlı kəlamı olan "evindəki qonaq qan düşmənsə də, ona hörmət əskik olmamalıdır" cümləsi üzərində qurulub. Tamaşa ucqar gürcü kəndlərində, həmçinin Pşavelanın doğulduğu Çarqalidə və elə mənim də kəndimdə oynanılib. Pşavelanın yaratdığı bu möcüzə hər bir gürcü üçün doğma, yaxın mövzudur. Poemada təsvir olunan anlayışlar bu gün də Gürcüstanda aktualdır

– qonaq, onun təhlükəsizliyi bizim üçün müqəddəsdir”.

Tamaşadan sonra gürcü truppası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin adından və teatrşünas Aydın Talıbzadənin təqdim etdiyi diplom, Şəki şəhər İcra Hakimiyyəti adından isə xatirə hədiyyəsi ilə mükafatlandırıldı.

Festival çərçivəsində ikinci tamaşa – Gəncə Dövlət Dram Teatrının “Dəli yığıncağı” tamaşası Mingəçevir Dram Teatrında təqdim olundu.

“Trikster”in özü və kölgəsi

“Üç məkan” II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının bütün tamaşaları Şəki teatrları tərəfindən gerçək, səmimi maraqla qarşılandı. Teatr bayramının növbəti qonaqları isə dünyanın ən teatral məkanlarından biri olan Moskvadan təşrif buyurmuş “Trikster” teatri idi. Onların işıq, kölgə, xoreoqrafik elementlər və fəlsəfi mətləblərlə zəngin “Bədən üzvləri” səhnə əsəri də tamaşaçıları biganə qoymadı. Müstəqil teatr “Trikster”, demək olar ki, ilkin teatr truppaları tərzində fəaliyyət göstərir. Amma məşqlər üçün daimi məkanların olmaması yaradıcı axtarışlara, səhnə əsərlərinin kəmiyyət və keyfiyyətinə təsir etmir. Teatrın yaradıcılarından biri, Blez Paskaldan yararlanıb “Bədən üzvləri” tamaşasının müəllifi və rejissoru kimi çıxış edən Vyaçeslav İqnatov və tamaşanın xoreoqrafı, artistin səhnədəki fiziki mövcudluğuna gözəl baxış bucağı olan Denis Boroditski bacarıq və düşüncələrini kinematoqrafik xassəli kölgə teatri ilə birləşdirərək baxımlı əsər ərsəyə gətiriblər. Bu əməkdaşılıq ilk dəfə olsa da, Vyaçeslavın verdiyi ideya Denis tərəfindən dəqiq anlaşılib. Qeyri-ənənəvi kontempore, fiziki, modern yönümlü teatr olan “Trikster”in bu tamaşası, müraciəti istənilən problemin öz-özünə, vahid məkanın ayrılıqda götürülmüş bir nöqtəsində, məsələn, ayaqda və ya əldə baş vermədiyini, hər bir problemin bədənə baş adlanan hissəsində yarıldığını həl edən müasir puitizmdir. Əvvəl fikir yaranır, sonra ideya, daha sonra hərəkət və bu hərəkətin necə olacağını bizim başımız həl edir. Adı “Trikster”, yəni istənilən vəziyyətdən ustalıqla çıxıb gələn real və qeyri-real şəxs, varlıq (məsələn, Xoca Nəsrəddin, Neznayka, üç müşkətyor və s. kimi) olan teatrın kollektivi üçün bu, çətin sayıla bilməz.

Şəki festivalı çərçivəsində nümayiş etdirdikləri “Bədən üzvləri” tamaşasından sonra kollektiv Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin

və Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin adından diplom və hədiyyələrlə mükafatlandırıldı. Mükafatları S.Vurğun adına Rus Dram Teatrının direktor müavini Valentina Reznikova və icra hakimiyyətinin aparat rəhbəri Daşqın Mikayılov təqdim etdilər.

“Sevilya bərbəri” uşaqlar üçün oxudu

Bəli, məhz belə. II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalının iştirakçılarından biri olan **Tbilisinin N.Dumbadze adına Dövlət Uşaq Gənclər Teatrı (Gənc Tamaşaçıları Teatrı)** C.Rossininin məşhur operasına kukla teatri janrında nəinki uşaqlar üçün uyğun formatda quruluş verib, hətta beş ildən bəri müxtəlif ölkələrdə oynanılan opera tamaşasının məzmunu həmin ölkənin kiçikyaşlı teatrsevərlərinin doğma dilində yazılmış fonogramla səslənir və təsəvvür etmək çətin deyil ki, necə böyük maraqla qarşılanır. Şəki məktəbliləri də Sevilya bərbərinin iki sevən gənci – Rozina ilə qraf Almamivani nikah telləri ilə birləşdirmək təşəbbüsünü maraqla izlədilər. Həm də təkcə onlar yox, elə böyükklər də – ağıl kəsənlərin macəralarına ağıl kəsməyənlərin və ya yenidən kəsməyə başlayanların gözləriylə baxmaq başqa aləm idi. Və bu “başqa aləm” ifadəsi bu dəfə əlavə, daha gözəl təsir qazanmışdı. Tamaşanın, daha doğrusu, maarifləndirmə layihəsinin ideya müəllifi və prodüseri isə işinin peşəkarlarından olan Quri Zakareişvildir. Batono Quri çox doğru olaraq o qənaətdədir ki, klassik musiqiyə qulaq asmaq vərdişli uşaqlardan heç bir vəchlə cəmiyyətə ziyanlı vətəndaş yetişə bilməz. Məşhur operanın 40 dəqiqəlik kukla tamaşasında zal ağzına qədər uşaqlarla dolu idi. Balaca teatrların sonsuz maraqla izlədikləri tamaşadan sonra təqdim etdikləri gül dəstələri qucaqlarına sığmayan aktyorlar Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Şəki şəhər İcra Hakimiyyəti adından diplom və mükafatlara layiq görüldülər.

Həmin gün Mingəçevir Dövlət Dram Teatrında **S.Vurğun adına Rus Dram Teatrının** “Yeddi gözəl” poemasının motivləri əsasında olan eyniadlı tamaşası da nümayiş etdirildi.

“Zəng” kimin üçün çalınır və “Yeddi gözəl”in Litva çaları

Sentyabrın 21-də S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının səhnəsində iki tamaşa oynanıldı. **Gündüz seansında A.Şaiq adına Azərbaycan Dövlət Kukla Teatrının “Zəng” adlı sözsüz monota-maşası təqdim olundu.** Teatrın baş rejissoru Qurban Məsimovun quruluşundakı tamaşada tənha yaşayan Böyük Vətən müharibəsi veteranının sarsıntılarından bəhs olunur. “Zəng” Qurban Məsimov dəstxətinin nikbinliyi, şirin istehzası ilə aktyor Rəhim Rəhimovun ifasının həzinliyinin və sadədil yumorunun vəhdətindən ibarət, məramı qənaəti bölüşüb və ismarıcı çatdırmaq olan səhnə əsəridir. Nədir bu qənaət və ismarıcı? Tamaşanın müəllifi birdən-birə bir neçə mətləbə diqqət çəkir – həm şərəfli ömür yolu keçmiş ahıl bir insanın tənhalıq, gərəksizlik mənəşəsində sıxılmasının yolverilməzliyinə, həm də, ümumiyyətlə, insan tənhalığının acılığına. Ömür-gün yoldaşı haqq dünyasına qovuşandan sonra xiffəti daha da artan Qoca nostalji ovqatlarını müvəqqəti, aldadıcı ovutmalardan bezib, yorulub çıxış yolunu intiharda görür... lakin nə yaxşı ki, ən son an yetişməmiş çoxdan bəri susan telefon zəng çalır.

Litvalı rejissor Yonas Vaytkusun S.Vurğun adına Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrında qoyduğu “Yeddi gözəl” poemasının dram tamaşası savadlı, səliqəli, məsuliyyətli və nə qədər təəccüblü, qəribə olsa da, Nizami yaradıcılığı ilə ilk təması baxmayaraq böyük şair və mütəfəkkiri anlayan və sevən fabula və forması ilə yadda qaldı. Poemanın ilk dram tamaşası olaraq bu layihə yalnız ilkliyi deyil, həm də və ən əsası – seçilmiş mövzuya layiqliyi ilə diqqəti cəlb edir. Nizami dühasının ölməz incisini Bakı səhnəsində tamaşaya qoyandan sonra Y.Vaytkus bu əsəri Litva teatrında da səhnələşdirib. Yeddi gözəlin, demək olar ki, bütün hekayətləri inandırıcı və təsirli olmağın öhdəsindən gəldi. Bu təəssürat isə yalnız vahid kollektiv əməyin sayəsində baş verən uğurdan doğa bilər. Rus Dram Teatrının “Yeddi gözəl” tamaşasının yaradıcı heyətinin hər bir üzvü

Nizamiyə fərdi münasibəti, özəl sevgi, ehtiram, maraq və anlama cəhdini şəxsi çərçivəsi ilə kiçiltmədi, hər kəs bacardığı qədər dünya mədəniyyətinin dahi şair və mütəfəkkirinin sanbalına yekdil töhfə verməyi bacardı. Və tamaşanın məhz bu cəhəti, yekdil yaşamaqdan sapınmaması onun uğurunu təmin edir.

Şəki festivalındakı tamaşa ilə eyni günə təsadüf edən premyeraya görə rejissor festivalda iştirak edə bilmədi.

Tamaşalardan sonra yaradıcı heyət Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin diplom və hədiyyələri ilə mükafatlandırıldılar.

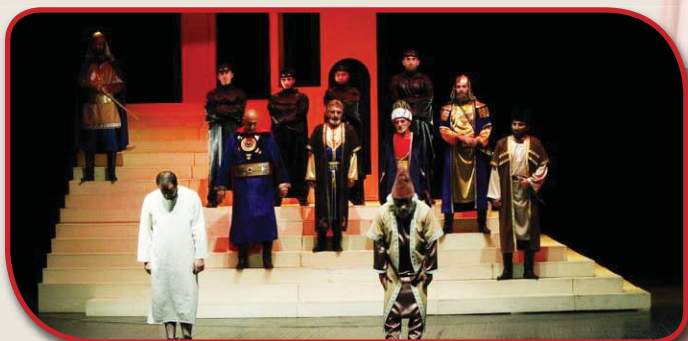
“Üç məkan”ın daha geniş məkanlarındanək

II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalı teatr tariximizdə işıqlı səhifələrdən birinə çevrildi. Festivalın sonuncu günü teatrseverlərlə görüşə ev sahibi olan **S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrı** çıxdı. Mərdan Feyzullayevin dəqiq və diqqətli rejissor yanaşmasında və mükəmməl quruluşunda ərsəyə gələn Səməd Vurğunun “Vaqif” dramının yeni yozumu tamaşaçılar tərəfindən müvafiq reaksiya ilə qarşılandı. Moskvada fəaliyyət göstərən “Dərviş” Teatrının rəhbəri Mərdan Feyzullayev Səməd Vurğun poetikasının təkarsızlığını qətiyyənlə azaltmadan, yalnız əsərin qadın personajlarını ixtisar edərək mənzum dramın orijinal versiyasının süjet xəttindəki haçalanan cizgiləri görməyi və cəsarətlə əsas süjetə çevirməyi bacarması ilə dövrünün ən məşhur dram əsəri olan “Vaqif”in yeni səhifəsini yazdı desək, yanılmırıq.

Tamaşadan sonra baş tutan festivalın bağlanış mərasimində çıxış edən Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan Usubov beynəlxalq teatr bayramının təşkilatı işlərində səylərini əsərgəməyən hər kəsə təşəkkürünü bildirdi. Teatrın kollektivi şəhər icra hakimiyyəti adından xatirə hədiyyəsi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin adından festivalın diplomu ilə təltif edildi. Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə ünvanlanmış xatirə hədiyyəsi qurumun teatr sektorunun baş məsləhətçisi Vəfa Novruzovaya təqdim edildi.

Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Teatr Xadimləri İttifaqı və Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin təşkilatçılığı ilə keçirilən “Üç məkan” II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalı teatr sənətimizin sabahına, beynəlxalq əməkdaşlığa və deməli, yeni-yeni festivallara gözəl mənzərə açaraq başa çatdı. Bu mənzərədə çeşidli möcüzələri görmək və göstərməyə təpərli olmaq ümidi ilə... ❖

Samirə Behbudqızı

Teatr bayramının əks-sədası

Festival iştirakçılarının "Mədəniyyət.AZ" a blits-müsahibələri

Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin "Əl-Əhli Dubai Teatrı"nın rəhbəri, Beynəlxalq Teatr İnstitutunun ərəb ölkələri üzrə əlaqələndiricisi İbrahim Əssiri.

– Ümumiyyətlə, ərəb ölkələrində və konkret olaraq Səudiyyə Ərəbistanında teatr sənətinin tarixi və bu günü, özəllikləri haqqında ilkin mənbədən məlumatlanmaq maraqlı olardı...

– Mən yalnız öz vətənimdən,

Səudiyyə Ərəbistanından danışa bilərəm. Ölkəmizdə dram teatrları ilk dəfə keçən əsrin 50-ci illərində fəaliyyətə başlayıb. İlk belə teatr Məkkədə yaradılmışdı. Sonralar digər şəhərlərdə – məktəblərdə, universitetlərdə də formalaşmağa başladı. Hazırda bizdə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dayağı sayəsində bir çox teatrlar yaranıb və onlar uğurla fəaliyyət göstərir. Mənim yaratdığım teatr 40-dan çox ölkədə çıxış edib, bir çox mükafatlara layiq görülüb. Teatrın repertuarına uşaqlar üçün də tamaşalar daxildir. Truppa istənilən mövzuda tamaşa hazırlamaq seçiminə malikdir. Digər ərəb ölkələrində də teatr sənətinin tarixi və indiki durumu təxminən eynidir. Fərq yalnız ondan ibarət ola bilər ki, bəzi ərəb ölkələrində qadınlara səhnəyə çıxmağa icazə verilmir.

– Teatr sənəti bütün dövrlərdə din xadimləri tərəfindən təqib edilib, baxmayaraq ki bu sənətin özəyi haradasa elə məhz dini mərasimlərə gedib-çıxır. İslam ölkəsi olaraq Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində teatrın inkişafına şəraitin yaradılması çox ürəkaçan mənzərədir...

– Bəli və əslində buyurduğunuz kimi, burda heç bir təzad yoxdur. Əksinə, teatr sənəti sayəsində biz bir çox anlayışları bir-birinə bağlayıb səhnə dili vasitəsilə onun ifadəsini tapa bilirik.

Xarkovun "Gözəl güllər" Müstəqil Aktyor Teatrının üzvləri Artyom Vusik və İqor Klyuçnik.

– Niyə "Gözəl güllər", məgər qeyri-gözəl güllər də olur?

A.V.: – Bu adın yozumunun bir çox variationaları var. Onlardan biri belədir ki, gül-çiçəklər səssizcə gözəl, mənalı mətləblərdən bəhs edə bildikləri kimi, biz də mövzularımızı plastik yanaşma ilə açıırıq. Tamaşalarımızı öz dramaturgiyamız üzrə ərsəyə

gətiririk. Yalnız ilk tamaşamız olan "Drakula" hazır dram əsəri idi və mən ona quruluş vermişdim. Bütün digər əsərlərdə isə hər şey eks-prompt olaraq baş verir. Əlbəttə, kollektivimizdə bütün digər teatrlarda olduğu kimi rəsmi vəzifələri icra edən şəxslər var. Amma əsas heyət Şəki festivalında təmsil olunan 6 aktyordur. Festivalda təqdim etdiyimiz "Piy" səhnə əsəri 2013-cü ildə meydana gəlib. Sayca ikinci tamaşamızdır. Janrı sosial satiradır.

– Aqressiya kifayət qədərdir bu tamaşada...

– Ola bilər, amma yumor prizmasından ötürülür. Müasir həyatın epizodlarından ibarət kollaj yaratmışıq. Belə kollajlar vasitəsilə məqsədimiz tamaşaçıya nəyisə diktə etmək yox, dünyagörüşümüzü, müşahidələrimizi, qənaətlərimizi bölüşməkdir. Azərbaycana ilk səfərimizdir. Dil baryeri üzündən öz tamaşamıza qədər seyr etdiyimiz "Ölülər" və "Mirvari günlər"i qavramaqda çətinlik çəkdik. Festivalın ümumi ab-havasından, xalqınızın xarakterik keyfiyyətlərindən razılığımızın həddi-hüdudu yoxdur – hər bir ünsiyyətdə xoşməramlılıq, xeyirxahlıq gördük.

"Piy" Latın Amerikasında, Almaniyada da oynanılib. Və təbii ki, hər zəlin öz reaksiyası olub. Həmsöhbətlərimiz "Üç məkan" festivalı çərçivəsində oynadıqları "Piy" tamaşasının şifrlərinin Şəki tamaşaçıları tərəfindən dəqiq oxunduğunu məmnunluqla bildirdilər.

Teatrın digər aktyoru İqor Klyuçnik də jurnalımızın əməkdaşı ilə həvəslə söhbətləşdi. Və söhbət əsnasında bildirdi ki, beş ildən bəri fəaliyyət göstərən "Gözəl güllər" teatrını o, Artyom Vusik və Denis

Moskvanın “Trikster” teatrının bədii rəhbəri Vyacheslav İqnatov və BDDC rəqs studiyasının rəhbəri Denis Boroditski

Çmelev yaradıblar. Denislə Artyom kukla teatri aktyorluğu, İqor isə dram teatri aktyorluğu fakültələrində təhsil almaqla hər üçü Xarkov İncəsənət Universitetində oxuyub. Tələbəlik illərində yolları yalnız “kapustnik”lərdə kəsişib.

İ.Klyuçnik:

“Kapustnik” öz-özlüyündə həm asan, həm də çətin janrdır – bir tərəfdən səni heç bir çərçivə sıxmır, digər tərəfdən isə səhnəciyin bütün elementlərinə, detallarına yeganə cavabdeh olan şəxssən”.

Məhz bu “kapustnik”lər onları birləşdirib, teatra dair dünyagörüşlərinin, zövqlərinin uyğunluğunu aşkarlayıblar, buna görə də şəhər əhəmiyyətli müxtəlif səbəblərdən quraşdırdıqları səhnəciklər mini-tamaşalar səviyyəsinə, daha sonra “Gözəl güllər” adlı Azad Yaradıcılıq Birliyinə və nəticədə eyniadlı teatra kimi yüksəlib. İlk tamaşaları “Şiçovul” olub.

İ.K.: “Əvvəl fonogramla oynanılan bu tamaşamız üçün məxsusi simli kvartet dəvət etmişdik. Onlar da tamaşa üçün musiqi yazdılar. Bu sanki səssiz kinonun səhnə versiyası idi. Bir müddətdən sonra tamaşanı səhnədəki canlı piano çalğısının müşayiətində ifa etməyə başladıq. Bu mənada teatrımızın baş rejissorunun olması çox yaxşıdı – özümüz hər hansı skeleti düşünüb tapmaq, özümüz də onu müxtəlif şəkillərə salmaq ixtiyarındayıq”.

Bəzi qərribə gənclərdən fərqli olaraq “Gözəl güllər”in üzvləri özlərindən müştəbə deyillər – nümunə götürdükləri, pərəstiş etdikləri teatr xadimləri var. Başqa teatr yaradıcıları ilə zövq, üslub oxşarlıqları onlara özgün olmağa maneçilik törətmir. Sırf özlərinə xas janrları olduqlarını deyirlər – bu janrın adı fan-futurizmdir. Ölkəmiz, teatrımız, dramaturgiyamız haqqında isə yalnız səfər ərəfəsində məlumatlandıqlarını (konkret olaraq festivalın ilk tamaşasının ədəbi materialı və rejissoru haqqında) təəssüflə qeyd etdilər və söz verdilər ki, növbəti səfərlərində daha dərin bilgilərlə “yaraqlanıb-yasaqlanıb” gələcəklər.

Vyacheslav İqnatov Kırmda anadan olub. Minskə aktyorluq, Sankt-Peterburqda rejissorluq təhsili alıb. Daha sonra Moskvaya köçüb. 10 il “Kölgə” teatrında çalışıb.

V.İ.: “Klassik təhsil mütləq lazımdır. Amma artıq fəaliyyət pilləsinə keçəndə o təhsildən təkan gücü alıb yeni ideyalara açıq olmaq vacibdir. Əks halda ətalət və geriləmə qaçılmazdı. Məsələn, mən və ya Denis ayrı-ayrılıqda bu tamaşanı ərsəyə gətirə bilməzdik. Amma söylərimizi birləşdirəndə bu vaxta qədər heç kimin etmədiyini hasilə yetirdik.

Şəkidən Gürcüstana yola düşəcəyik. Qafqaza gəlmişkən oraları da görmək istəyirəm. Həm də bu region elə koloritlidir ki, adam ayrıla bilmir. Bizdə belə deyil. Şəki xanlarının sarayını görəndən sonra isə Baxçasaray mənim üçün kölgədə qaldı – o sarayla müqayisədə sizin saray elə mühafizə olunur ki, sanki ötən il inşa olunub”.

– Niyə “Trikster”?

– Əvvəlcə Mariya Litvinova ilə “Külək” adlı teatr yaratmışdıq, amma bir neçə ildən sonra “Trikster” adı üzərində dayandıq.

Denis Boroditski Bryanskda doğulub. Sonra Moskvaya köçüb. İqor Moiseyevin rəhbərlik etdiyi Xalq Rəqsləri Akademik Ansambllının kollektivinə daxil olub. Onun vasitəsilə dünyaya çıxıb və hazırda Nyu-Yorkda fəaliyyət göstərir, BDDC adlı müstəqil şirkəti var. Tədrisən şoudan uzaqlaşılıb. Müasir rəqslərin təqdimatı ilə məşğul olmağa başlayıb. 2004-cü ildə Rusiyaya qayıdıb ki, Amerikada sevdini vətəninə gerçəkləşdirsin. Teatrlarla sıx əməkdaşlıq edir, peşəqoşu işlə məşğul olur, aktyorlarla çox işləyir. V.İqnatovla tanışlığı da belə başlayıb.

V.İ.: “Mənə bir neçə xoreoqrafın videosunu göstərdilər. Denisin albomunu görəndə seçiminə yaxınlaşdı – teatrdə forma məhz bu cür olmalıdır”.

D.B.: “Slavanın ideyası mənə çox maraqlı görün-
dü. Razılaşın ki, kölgəni ifadə vasitəsinə çevirmək 2D
ölçüsünü əldə etməyə bərabərdir”.

V.İ.: “Bu tamaşanı uzun müddət oynamamışıq.
Buna görə belə tərkibdə onun, demək olar ki, prem-
yerası baş tutdu.

– **Teatrınızın janrını necə müəyyənləş-
dirmisiniz?**

V.İ.: “Teatrımızın janrının poeziya teatrları ilə
həməhəng olduğunu düşünürük. Təbii ki, özgün
ifadəliliklə. Və hər bir tamaşamız elə qurulur ki,
məhz bu forma və fabulada mövcudluğu mümkün-
dür. Allüziya, illüziya, anımlar vasitəsilə nəzərdə
tutduğumuzu çatdıraraq. “Bədən üzvləri” tamaşası-
nın texniki məziyyəti teatrın truppası üçün tamamilə
yenidir. Əvvəldən şərt kəsdik ki, mövzunu seçib onun
əsasında əhvalatı düşünək. Xoreoqrafiyanı kölgə
teatrları ilə sintez edib forma ilə eksperiment apar-
maqdan savayı, həm də aktyorların hər birinin şəxsi
yaşantılarının səhnə həllini də tapmağa çalışdıq. Fa-
bula olaraq vidalaşma anını seçdik – uşaqlıq çağı-
rı, sevdiyi insan və s. ilə vidalaşma. Hər məşqdən
sonra hər bir aktyor vidalaşma məqamının məhz
onun üçün nə demək olduğunu açıqlayırdı. Və bu
mükəllimələr nəticəsində ayrı-ayrı səhnələr meydana
gəldi. Məşqlərin sonuna yaxın Blez Paskalın analoji
əsəri ilə tanış oldum və aşkar etdim ki, onu bizdən
4 əsr ayırmasına baxmayaraq, mövzunun aktuallığı,
fikirlərin paralelliyi qüvvədədir. Sadəcə, Paskal bunu
daha lakonik ifadə edib, insanın özünəməxsusluğunu,
ətraf aləmdən asılı olmadığını daha qıvrıq dillə çatdı-
rıb, ayrı-ayrı “mən”lərin vahid cəmiyyəti, “biz” əmələ
gətirdiyini daha lakonik söyləyib. Bu vahidlikdə bir-
birinə qarşı mövqe tutmaq təkamülün inkar edib
gələcək inkişafın qarşısını almaq deməkdi. Blez Pas-
kal deyirdi ki, mənə yeni söz işlətməməkdə, yeni fikir
söyləməməkdə ittiham etməyin, çünki düşüncələr,
ideyalar əsrlərdən süzülüb gələn fikirlərdir, onların
yalnız ifadə forması yeni ola bilər.

D.B.: “Vidalaşma məqamına aid mən də öz
mülhizəmi bildirmək istəyirəm ki, bu həm də
keçmişlə üzlüşməkdir. Bu tamaşada aktyorlar-
la işləmək mənim üçün çox maraqlı idi. Çünki aktyor
rəqqasın bacarmadığını da edə bilər. İş prosesində
qarşılıqlı anlaşma hökm sürürdü. Göstəriş-filan ver-
mirdim, təbii ki. Hər şey improvizə sayəsində baş ve-
rirdi. Bu isə məhz aktyorların təqdimatında çox üzvi
görünür”.

Tbilisinin N.Dumbadze adına Dövlət Uşaq Teatrının (Gənc Tamaşaçıları Teatrları) nəzdində fəaliyyət göstərən “Uşaq Kukla Opera Teatrları” layihəsinin ideya müəllifi və prodüseri Quri Zakareişvili

“Azərbaycanda ilk dəfə 1997-ci ildə
olmuşam. Bülbül adına müsabiqədə.
Elə o vaxtdan bu ideya beynimdə idi.
Əlbəttə, opera sənətinin çətin qavranıldı-
ğını və uşaqların psixologiyasını mütləq
nəzərə almaq lazımdır. Mən işə başla-
yanda psixoloqlarla məsləhətləşmişdim
ki, uşaqlara həm maraqlı olsun, həm də
onlar bu tamaşalar zamanı yorulma-
sınlar. Artıq 5 ildən çoxdur ki, bu layihə
gerçəkləşməkdədir. Əvvəlcə biz Marca-
nişvili adına teatrdə çıxış edirdik. Amma
Gənc Tamaşaçıları Teatrının səhnəsi,
təyinatı, auditoriyasının bu layihə üçün daha uyğun olması səbəbindən bura keç-
dik. N.Dumbadze adına Gənc Tamaşaçıları Teatrının bizə dayaq olması çox yaxşı
haldır. Çünki məkanı uşaqlara, yeniyetmələrə, gənclərə ünvanlanmış tamaşalar
üçün nəzərdə tutulan bir teatrdə tamaşaların keyfiyyətinin yüksək olması xüsusilə
önəmlidir. Uşaqları ağılları kəsən vaxtdan keyfiyyətli musiqi dinləməyə alışdırmaq
lazımdır. Statistika göstərir ki, belə tərbiyə üsulu ilə böyüyənlərin cinayət aləminə
maraq göstərməsi 30% az baş verən təsadüflərdir. Bu işə kiçik göstərici deyil və
Qafqaz üçün çox aktual məsələdir. Rəqəmlərdən söz düşmüşkən, bugünkü tama-
şa 135-ci idi. Yubiley tamaşalarımızdan biri Şəki festivalının payına düşdü. “Sevil-
ya bərbəri”ni hazırlamağa başlayanda operanın 18 lent yazısını dinlədim və Mariya
Kallasın iştirakı ilə səs yazısının ən yaxşı seçim olduğunu gördüm. Bu tamaşa
ilə ilk qastrolumuz Gürcüstan üzrə olub, sonra Türkiyədə, Ankarada keçirilən
çox yaxşı teatr festivalında, sonra da Ukraynada. Ukraynaya dəvət olunanda orda
müharibənin ən qızgın vaxtı idi. Amma biz səfərdən imtina etmədik. Bu, düzgün
olmazdı – xalqlar, xüsusən də incəsənət xadimləri məhz belə günlərdə bir-birinə
dayaq durmalıdırlar. Hər yerdə də bu əsər bütün digər tamaşalardan fərqlənir.

– **Yəqin ki, layihənin davamı da olacaq?**

– Bəli... Hazırda yeni bir layihə üzərində çalışıram. Adı “Musiqili göyqurşağı”dı.
Burda bir neçə bəstəkarın klassik əsərləri toplanacaq – gürcü, Amerika, Avropa.
Mənim amalım klassik musiqini kütləyə anlaşıqlı etməkdir. Buna isə yalnız kiçik-
yaşlı tamaşaçıları işləyərək nail olmaq mümkündür.

– **Belə tamaşaları nümayiş olunduqları ölkələrin doğma dilində oynamaq
da bütün əsərlərə aid ediləcək?**

– Bəli. Həmin zərurət “Sevilə bərbəri”ni Gürcüstanda rus dilində təqdim
edəndə baş verdi – bizə dedilər ki, burda çox böyük Azərbaycan diasporu var.
Beləliklə, ideya yarandı və layihənin məramı ilə tam uzlaşdığı üçün geniş vüsət
qazandı. Mən mütəxəssisləri cəlb edib tamaşanın Azərbaycan dilində də versiya-
sını hazırladım. Bizdə Azərbaycan dilində yayımlanan informasiya proqramı var,
oranın əməkdaşları layihəyə çox dayaq oldular, tərcüməni ödənişsiz etdilər.
Gürcüstanda fəaliyyət göstərən Turqay Vəlizadə adlı çox yaxşı bir aktyorumuz
(Heydər Əliyev adına Tbilisi Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının aktyoru – red.) bu
tamaşanı Azərbaycan və Türkiyə türkcəsində yazdırdı.

– **Festivaldakı çıxışınız ürəyinizcə alındımı?**

– Əlbəttə, tamamilə... Onu da deyim, ilk dəfə idi belə böyük zalda bu əsəri təqdim
edirdik, axı “Sevilə bərbəri”nin bu variantı kamera tamaşasıdır. Uşaqların səs

salması qətiyyətlə problem deyil, əksinə, onların sakitliyi narahatlıq doğurardı, çünki uşaqlar şərti qaydalarla oturub-durmurlar, nəyisə bəyəyəndə və ya bəyənməyəndə bunu dərhal büruzə verirlər. Şəki uşaqlarının tamaşa boyu reaksiyaları isə tam yerli-yerində idi.

– Kuklalar harada hazırlanıb?

– Gürcüstanda hazırlanıb. Həmin kuklaçı rəssam Vaxtanq Koridze Bakının Kukla Teatrında üç tamaşanın rəssamı olub. "Sevilya bərbəri"nin quruluşçu rejissoru isə Beso Kupreisvilidir. Onunla çox tez dil tapdıq. Adətən, rejissorlar məni anlaya bilmirlər; opera əsərini 40 dəqiqəlik kukla tamaşasına sığışdırmaq onlara mümkünsüz görünür. Bu tamaşa ilə növbəti Edinburq teatr festivalında iştirak etməyə hazırlışıq. Edinburq festivalı dünyanın ən böyük teatr bazarıdır – hər birində 40-50 truppə iştirak etməklə eyni vaxtda 18 tədbir keçirilir. Çox istəyirəm ki, bu festivalda da öz sözümü deyim...

– Bunu sizə ürəkdən arzulayıyıq...

rejissor olaraq o gün həyatımın ən xoşbəxt günlərindən biri idi. Çoxdankı arzumuz gerçəkləşmişdi – Azərbaycanda ilk dram tamaşaları festivalı Şəkinin bəxtinə düşmüşdü. Nazirimiz Əbülfəs Qarayev tamaşamıza çox yüksək qiymət vermişdi, demişdi ki, beynəlxalq səviyyəli teatr festivalının açılışına tam layiqdir. O əsər ilin ən yaxşı tamaşası kimi "Zirvə" mükafatına da layiq görüldü. Açılış çox möhtəşəm idi. Və qərara alındı ki, festival mütəmadi şəkildə iki ildən bir keçirilsin. Ötən müddət ərzində davam etdirilən və əldə olunan əməkdaşlıq əlaqələri sayəsində, gördüyümüz kimi, miqyas da genişləndi, tamaşaların janr müxtəlifliyi də. Deməli, festival uzunömürlü olacaq. Bu yalnız sevinc və fəxarət hissi doğura bilər. Biz həm özümüzü göstərmək, həm də başqalarından görüb-götürmək imkanı qazandıq...

– Xüsusən nəzərə alsaq ki, builki iştirakçılar arasında Rusiya, Gürcüstan, İran kimi teatral ölkələr var idi...

– Bəli, tamamilə doğrudur... Qonaqlar şəraitdən, ab-havadan yalnız razılıq edirlər. Texniki tərəfdən bəzi çatışmazlıqlar var, amma onlar da, təbii ki, yoluna qoyulacaq. Festivalın yaşaması hər cəhətdən artıq öz müsbət tərəflərini göstərməkdədir və inanıram ki, belə də davam edəcək. Müxtəlif ölkələrin teatr xadimləri ilə əlaqələrimiz genişlənir, dərinləşir, artıq qarşılıqlı qaydada bir-birimizin dram əsərlərini rejissorları dəvət edərək tamaşaya qoymaq məsələsi müzakirə olunur. Ən yaxın zamanda Qazaxıstanla belə bir layihənin gerçəkləşməsi gözlənilir. Yaradıcı proses üçün isə əlaqələrin genişlənməsi çox münbit zəmindir.

Yəqin, bir qədər zaman ötməlidir ki, analiz daha dəqiq olsun. Amma indidən bir şeyi dəqiq deyə bilərəm ki, "Üç məkan" II Şəki Beynəlxalq Teatr Festivalı baş tutdu, öz sözünü dedi və növbəti festivallar üçün möhkəm bir əsas, dayaq yaratdı. Təbii ki, üzərində işləməsi məsələlər var. Amma başlanğıc üçün çox yaxşıdır. Festivallar var ki, bir neçə ölkəni əhatə etməkdən ötrü ona on illər tələb olub. Bizim birinci festivaldan sonra isə 45 ölkə növbəti festivalda iştirak etmək istəyini bildirib. Bu, nüfuzumuzun çox yaxşı göstəricisidir. Rusiya teatr xadimləri bir az gec xəbər tutmuşdular, xəbər tutan kimi də ordan festivalımızda iştirakla bağlı nə qədər zənglər oldu. Təbrizin Azərbaycan teatrı təşrif buyurmaq niyyətindəydi, İstanbulla bərabər, Konya teatrı da gəlmək istəyirdi, təəssüf ki, Türkiyədə çox qanqaraldıcı situasiya alındı, gələ bilmədilər. Konya şəhəri ilə həm inzibati sahədə, həm teatr sahəsində əlaqələrimiz daha sıxdır, qar-daşlaşmış şəhərlərlik. Məram bələdiyyəsinin rəisi Muammer Yavuzun oğlu Oğuzxan qonaq kimi festivalda iştirak etdi. Demək istəyirəm ki, artıq növbəti festival zamanı biz, yəqin ki, daha böyük seçim qarşısında qalacağıq, çünki festivalımız barəsində təəssürlərin zəngin olması sayəsində Şəki Teatr Festivalına qatılmaq istəyənlərin sayı daha da artacaq.

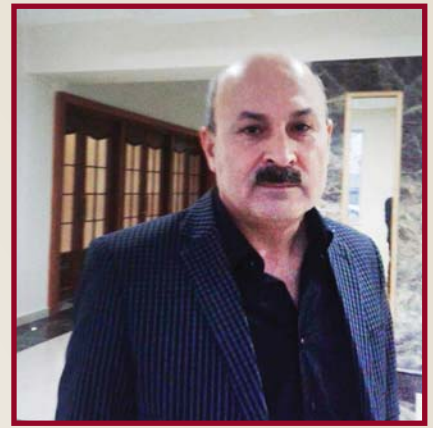
– Festivaldan kənar vaxtlarda teatrın fəaliyyəti, insanların teatra marağı sizi qane edirmi?

– Şəkililər teatral insanlardır. Həm də bura kompakt şəhər olduğu üçün rastına çıxan hər bir teatr xadimi ilə fikir mübadiləsi apara bilirlər. Mənim özümə dəfələrlə yaxınlaşıb arzularını, fikirlərini bildiriblər, gördükləri tamaşaların bir də nə vaxt oynanılacağı ilə maraqlanıblar. Tamaşaçılarımızdan razıyıq. ♦

S.Rəhman adına Şəki Dövlət Dram Teatrının baş rejissoru Mir-bala Səlimli.

– Festivalın Şəkinin mədəni həyatındakı yeri və şəxsən sizin üçün bir baş rejissor və sadəcə rejissor olaraq əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

– Əslində, Şəkidə bu festivalın keçirilməsi bizim çoxdankı arzumuz idi. Və çox şadıq ki, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi belə bir qərara gəldi. Bir teatr olaraq ilk festival baş tutana qədər çox çalışdıq, yaradıcı və təşkilati fəaliyyətimizlə ümumi işlərə yardımçı olduq. Şəki şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan Usubovla görüşlərimiz vaxtı bunu dəfələrlə ifadə etmişdik. Türkiyəyə səfərlərimizdə müşahidə edirdik ki, oranın əksər şəhərlərinin öz teatr festivalı var. 1879-cu ildən bu yana peşəkar teatr tarixi olan, Azərbaycan teatr sənətinə kifayət qədər sənət korifeyləri vermiş qədim Şəki şəhərində teatr festivalı vacib idi. Və ilk festival improvizə, eks-prompt ruhuna daha yaxın tərzdə alındı. Kalmıkiya ilə Qazaxıstanı çıxmaq şərti ilə iştirakçıların əksəriyyəti yerli teatrların truppaları olsa da, hər şey ən yüksək səviyyədə keçdi. Tədbiri Şəki teatrının tamaşası ilə, mənim quruluş verdiyim "Sevgililərin cəhənnəmdə vüsali" ilə açdıq. Həm sadəcə rejissor, həm də baş

S.Behbudqızı

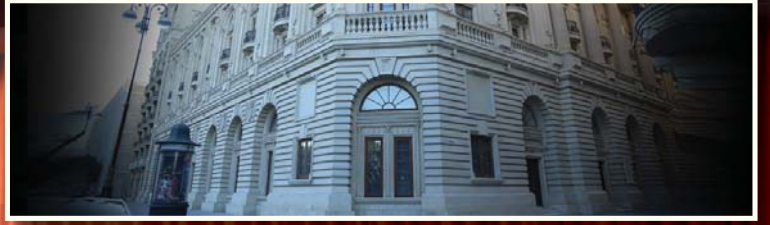
“Teatr və multikulturalizm”

IV BAKI BEYNƏLXALQ TEATR KONFRANSI QARŞISINDA

Dünyanın ən gözəl “məhkumluq”larından biri yaxşı ənənələrin yaşamaq hüququna “məhkum edilməsidir.” İki ildən bir keçirilməkdə davam edən və artıq dördüncü toplantının ərəfəsində olan Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransı kimi. “Dünya teatr prosesi XXI əsrdə: problemlər, perspektivlər və alternativlər mövzusunda baş tutan ilk iki konfrans artıq bu ənənənin baş tutduğundan xəbər verirdi. “Teatr sənətinin multikulturalizm – universal dəyərlər sistemində yeri” fabulasına həsr edilmiş növbəti üçüncü konfrans bu təəssüratı daha da əminli etdi. Ötən üç teatr forumunun iştirakçılarının sayı və səviyyəsi, seminar, trening və ustad-dərslərinin mövzu müxtəlifliyi ilə məzmununun, gedişatının bir-birini tamamlaması artan xətt üzrə yüksəldikcə, təbii ki, konfransın nüfuzu, “beynəlxalq” status adına layiqliyi özünü tam doğrultmaqdadır.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 yanvar 2016-cı il tarixli 1673 nömrəli sərəncamı ilə bu il respublikamızda “Multikulturalizm ili” elan edilməsi, sərəncamın, habelə “Azərbaycan teatrı 2009-2019-cu illərdə” Dövlət Proqramının icrasının təmini məqsədilə 7-8 noyabr 2016-cı il tarixində

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının təşkilatçılığı ilə “Teatr və multikulturalizm” mövzusunda IV Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransı keçiriləcək. Böyük Britaniya, Rusiya, İspaniya, Almaniya, ABŞ, Ukrayna, Avstriya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Belarus, Hindistan, Gürcüstan, Xorvatiya, Serbiya, İran, İraq, İtaliya, Küveyt, Qətər, Litva, Latviya, Macarıstan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Polşa, Bolqarıstan, Türkiyə, Yunanıstan, Yaponiya, Şri-Lanka, Sudandan tanınmış mədəniyyət, incəsənət və elm xadimləri konfransın işində iştirak edəcəklər. Teatr təşkilatları olaraq konfransda BTİ (Beynəlxalq Teatr İnstitutu), İFTR (Beynəlxalq Teatr Tədqiqatları Federasiyası), BTTA (Beynəlxalq Teatr Tənqidçiləri Assosiasiyası), ASSITEJ (Uşaq və Gənclər Teatrları Beynəlxalq Assosiasiyası), UNİMA (Beynəlxalq Kukla Teatrları İttifaqı), MTBA (Musiqili Teatrların Beynəlxalq Assosiasiyası) və başqalarının təmsilçiliyi gözlənilir. Konfrans iştirakçıları arasında Novosibirsk vilayətinin mədəniyyət naziri İqor Reşetnikov, BTİ-nin prezidenti Məhəmməd Ələfkham, BTİ-nin baş katibi Əli Mahdi, İFTR prezidenti Cin Qreham-Cons (ABŞ), Musiqili Teatrlar Beynəlxalq Assosiasiyasının icraçı direktoru Nataliya Zıkova (Rusiya),

BAKU INTERNATIONAL THEATRE CONFERENCE

BTİ-nin Yaxın Şərq ölkələri üzrə müşaviri İbrahim Əssiri (Səudiyyə Ərəbistanı), İFTR idarə heyətinin üzvü Boris Daussa-Pastor (İspaniya), ASSİTEJ-in İsrail Milli Mərkəzinin prezidenti Razi Amitai, "Pikollo" Teatrının bədii rəhbəri Sercio Eskobar (İtaliya), Batumi İncəsənət Universitetinin rektoru Ermile Mesxiya (Gürcüstan), Kəlküttə Universitetinin professoru Priyanka Çaterci (Hindistan), "Trinistra" Dövlət konsert və nəfəs alətləri orkestrinin rəhbəri Deyvidas Stoponkus (Litva), Perm şəhəri "U mosta" Dram Teatrının bədii rəhbəri Sergey Fedotov (Rusiya), "Tənqidi səhnələr" jurnalının baş redaktoru Savas Patsalides (Yunanistan), Vyetnam teatri üzrə ekspert Şuntaro Yoşida (Yaponiya) və başqaları var.

IV Bakı Beynəlxalq Teatr Konfransının start mərhələsi isə noyabrın 4-də mətbuat konfransı ilə başlayacaq. Ayın 6-da misirli alim Abdel Rahman əl-Xamissinin ərəb dilinə çevirdiyi "İrəvan xanlığı"

(müəllif Y.Mahmudov) kitabının təqdimat mərasimi təşkil ediləcək. Konfrans iştirakçıları üçün noyabr ayının 6-da Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında xalq artisti Azər Paşa Nemətovun quruluşunda C.Məmmədquluzadənin "Ölülər" pyesinin tamaşası nümayiş olunacaq. 6 və 9 noyabr tarixində Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrında "Karri Marqolis metodu" (Boris Daussa Pastorun seminarı), Azərbaycan Dövlət Musiqili Teatrında "Teatr teatrşünaslardan nə gözləyir?" (Pavel Rudnevin seminarı), "Müasir teatrda idarəetmə" (Devid Pərrişin seminarı), Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrında "Aktyor sənətində improvizə" (Andrey Sidelnikovun treninqi) mövzularında seminar və treninqlər, habelə beynəlxalq təşkilatların milli mərkəz üzvləri ilə görüşlər keçiriləcək. ♦

"Mədəniyyət.AZ"

“MÜHARİBƏ”

RUSİYA REJİSSORLARININ GÖZÜ İLƏ...

Müharibə insan yaradılışından ayrı-ayrı torpaqlar üzərində güclü və zəif tərəflərin mübarizəsidir. Həmin mübarizədə qalib və məğlub tərəflər olsa da, əslində, müharibə hər iki tərəfin məğlubiyyəti deməkdir...

Azərbaycan üçün müharibə qaysaq bağlamış yaradır. Bu yaranın gözü düşmənlər və onların himayədarları tərəfindən dəfələrlə qəddarcasına qoparıldığından hələ ki sağalmayıb, göynədir və zaman-zaman qanamaqdadır...

Bəs görəsən Rusiya rejissorları üçün “Müharibə” nə deməkdir? Bəlkə onlar üçün bu, sadəcə Gənc Tamaşaçılar Teatrının səhnəsində göstərilən tamaşadır? Əbəs yerə Rusiya rejissorları demədim. Sözümlün canı var...

Ötən mövsüm Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teat-

rında Rusiya Federasiyası Teatr Xadimləri İttifaqının dəstəyi ilə beynəlxalq rejissor laboratoriyası keçirildi. Müddətdə bu tədbirə qatılanların bir qismi hər gün baxdıqları tamaşaları müzakirə edir, teatrın bir qrup aktyoruna isə Rusiya Teatr Akademiyasının səhnə hərəkəti və plastika kafedrasının müdiri, professor Aydar Zakirovun başçılığı ilə səhnə döyüşləri üzrə təlimlər keçirilirdi. Laboratoriya dərslərinin davam etdiyi müddətdə rejissorlar Gənc Tamaşaçılar Teatrının kiçik səhnəsində R.Ağayevin “Bir gecənin nağılı”, Rus Dram Teatrında İ.Əfəndiyevin “Büllur sarayda”, Akademik Milli Dram Teatrında H.Cavidin “Əmir Teymur”, Dövlət Pantomim Teatrında Ç.Aytmatovun “Manqurt” və yenə də Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında İsveç dramaturqu Lars Nurenin “Mən gəldim, qızlar” (“Müharibə”) tamaşalarını

izlədilər. Tamaşalardan sonra baxılan səhnə əsərinin rejissor işi, aktyor oyunu, səhnə tərtibatı və ümumiyyətlə, hər bir detal laboratoriya iştirakçıları tərəfindən müzakirə olundu.

Hər bir əsər haqqında öz fikirlərini bildiren rejissorlar digər teatrlarda, eləcə də Gənc Tamaşaçılar Teatrında baxdıqları iki tamaşa, xüsusilə də "Müharibə" haqqında yüksək fikirlər səsləndirdilər.

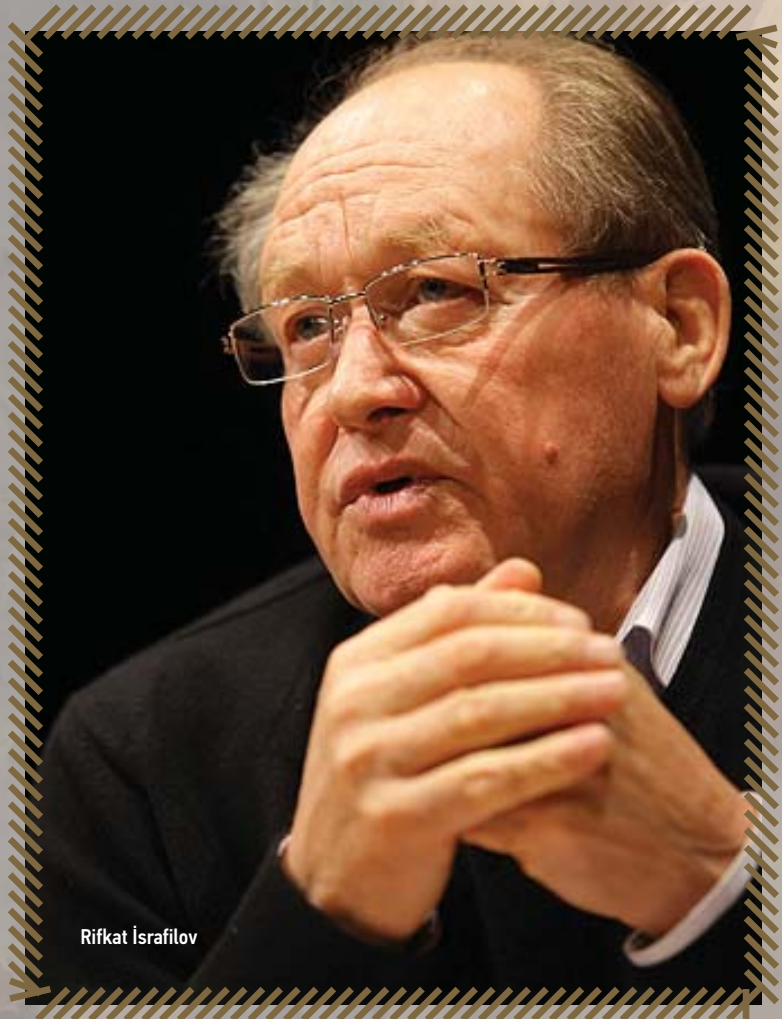
Rifkat İsrailov (Rusiyanın xalq artisti, RF dövlət mükafatı laureatı, Rusiya Teatr Xadimləri İttifaqı sədrəli şurasının sədri, Orenburq Dövlət Dram Teatrının bədii rəhbəri, professor, beynəlxalq rejissor laboratoriyasının rəhbəri):

“Laboratoriya müddətində Xalq yazıçısı Elçinin “Şekspir” pyesini rejissorlarla bərabər təhlil etdik. Hər bir rejissor öz məqsədinə görə pyesdə bu və ya digər epizodların səhnə həlli barədə konsepsiyalarını irəli sürdü. Sonradan Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrının baş rejissoru Bəhrəm Osmanovun “ÜNS” yaradıcılıq səhnəsində bir neçə il bundan əvvəl həmin pyes əsasında hazırladığı tamaşaya videobaxış keçirdik. Düzdür, səhnə oyununa canlı baxmaq daha məqsədəuyğundur. Lakin texniki tərəfdən gözəl çəkilməş tamaşa bizdə maraq oyatdı. B.Osmanov rejissor laboratoriyasında təhlil zamanı deyilənlərdən tam fərqli mükəmməl bir səhnə əsəri hazırlaya bilmişdi.

Bakıda olduğumuz müddətdə Rus Dram Teatrında, Akademik Milli Dram və Pantomim teatrında müxtəlif səpkili tamaşalara baxdıq. Məşğələlər Gənc Tamaşaçılar Teatrının bazasında olduğu üçün burada iki tamaşanı seyr etdik. Kiçik səhnədə R.Ağayevin “Bir gecənin nağılı”, böyük səhnədə isə L.Nurenin “Müharibə” tamaşasına. Hər iki əsər istər laboratoriya iştirakçıları, istərsə də laboratoriyada iştirak edən peşəkar tənqidçilərdə çox böyük maraq oyatdı. Mənə elə gəlir ki, teatr bu gün özünün ən parlaq yaradıcılıq dövrünü yaşayır. Tanış olmadığım “Müharibə” pyesi əsasında hazırlanan tamaşa mənə heyrət doğurdu. İstər mahir aktyor ansamblı, istər rejissor işi çox mükəmməldir. Gəldiyim qənaət budur ki, Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında gənc və orta nəsil daha güclü və perspektivlidir. Onlar müxtəlif müəllimlərdən sənət təhsili alsalar da, vahid oyun və ideya ətrafında birləşə bilirlər. Bunun bariz nümunəsi barəsində danışdığım “Müharibə” tamaşasıdır. Uzun illər müxtəlif festivallarda direktor, bədii rəhbər və münisflər heyətinin sədri

olduğuma əsaslanıb ürəklə deyə bilərəm ki, “Müharibə” tamaşası öz mükəmməlliyi, aktuallığı və sənət səviyyəsinə görə bir çox Avropa və Rusiyada keçirilən festivallarda Azərbaycanın teatr sənətini yüksək səviyyədə təmsil edə bilər və təmsil etməlidir. Bakıda olduğum az müddət ərzində izlədiyim tamaşalar və Gənc Tamaşaçılar Teatrının direktoru Mübariz Həmidovla görüşümüz və apardığımız faydalı söhbətlər, gələcək yaradıcılıq əlaqələrinin daha da genişləndirilməsi ilə bağlı həm direktor (M.Həmidov), həm də mənim verdiyim təkliflərin reallığı, heç şübhəsiz, sevindiricidir. Hiss etdim ki, Rusiya – konkret olaraq özümün rəhbərlik etdiyim Orenburq Dövlət Dram Teatrı Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrının təmsalında layiqli tərəfdaş qazanmaq üzrədir.

Mən bütün əlaqələrimdən istifadə edərək bu tamaşanın təbliği

Rifkat İsrailov

ilə məşğul olacam. Bu gün sürətlə inkişaf edən Azərbaycan bir ölkə kimi artıq dünyada öz sözünü deməyi bacarır. Bakı inanılmaz dərəcədə füsunkar və cəlbedicidir. Əminəm ki, bu tamaşa da Azərbaycan teatr sənətinin nəyə qadir olduğunu sübut edəcək”.

Marina Korçak

Marina Korçak (Rusiya Teatr Xadimləri İttifaqının dram və milli teatrları üzrə Koordinasiya Şurasının sədri, teatrşünas):

“Bəhrəm Osmanovu çoxdan tanıyıram. O artıq bir neçə ildir ki, hörmətli Rifkat İsrəfilovun rejissor laboratoriyasının üzvüdür. Bu illər ərzində özünü təvazökar, açıq düşünməyi bacaran, psixoloji teatr üslubuna riayət edən bir rejissor kimi göstərib. Baxmayaraq ki son illər Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrı haqqında Rusiyanın bir sıra teatr kollektivlərindən müsbət fikirlər eşitmişdim. Ümumilikdə isə Azərbaycan teatrının bugünkü durumu haqqında Rusiyada elə bir ətraflı məlumat olmadığından bura gələndə özümü çox narahat hiss edirdim. Baxdığım tamaşalar Azərbaycan teatrının vəziyyəti haqqında ümumi mənzərəni aydınlaşdırdı. İlk baxışdan hazırlanan tamaşalarda maddi-texniki baza, səhnə tərtibatı, geyimlər çox bahalı idi. Amma heç də başdan-ayağa tamaşaya xidmət etmirdi. Sanki aktyorlar səhnəyə çıxıb sözlərini deməli, rejissorlar da vaxtlı-vaxtında baş verən hadisələrdən sonra şəkillərin ardıcıl düzülüşünə diqqət etməlidirlər. Pantomim teatrında isə əksinə, aktyorlar canlıdır, zəhmətsevərdir. Bu onların oyununda hiss olunur. Gənc Tamaşaçıları Teatrında tamaşalara baxacağım günə qədər çox həyəcanlı idim və həyəcanım durmadan artırdı. Əvvəl kiçik səhnədə baxdığımız **R.Ağayevin** “Bir gecənin nağılı” tamaşası məndə bu həyəcanı aradan qaldırdı. Gənc aktyorlar (Zülfəyyə Alhüseynova, Eşqin Quliyev) və peşəkar teatrda ilk işi olan gənc rejissorun 55 dəqiqəlik tamaşasını izlərkən məndə bir sevinc yarandı. İki aktyor səhnədə tamaşaçının gözü qarşısında hadisələr inkişaf etdikcə başqalaşdı. Bu başqalaşma qrimsiz, əlavə köməkçi vasitəsiz baş verirdi. Və hər bir laboratoriya üzvü

artıq anlayırdı ki, bu çox peşəkar bir səhnə əsəridir. Əlbəttə, hərə öz zövqünə görə tamaşanın məziyyətləri barədə mübahisə edə bilər. Amma mən çox professional bir səhnə oyununa baxdığımı tam əminliklə deyə bilərəm.

L.Nuren isə bir dramaturq kimi tanış gəlmədi; Rusiya teatrlarında o, nədənsə oynanılmır. Bu illər ərzində bu qədər yaşadığımız mühitlə səsleşən ikinci bir dram əsərinə rast gəlməmişəm. Əsər Birinci və İkinci Dünya savaşlarına deyil, 90-cı illərdən bu yana arasıkəsilməz müharibəyə aiddir. Və teatr sözün əsl mənasında çox aktual bir səhnə əsəri hazırlamağa nail olub. Mənə əsəri təqdim edəndə oxudum və çox ağır bir dramaturgiyanın necə oynanılacağı barədə düşündüm. Tamaşa isə əksinə, bu ağırlığı sözün yaxşı mənasında çox yüngüllüklə çatdırırdı. Yaşından asılı olmayaraq bütün aktyor ansamblı, minimum səhnə tərtibatı, geniş məkan və 5 iştirakçı. Rejissor hər şeyi aktyorlar tərəfindən həll etməyi yaxşı bacarmışdır. İfadəli oyun tərzini tapmış və ən maraqlısı budur ki, tamaşanın finalı müəllifin yazdığı finaldan da ağır və amansızdır. Deyirlər, bəzən müharibədə həlak olanlar müharibədə sağ qalanlardan daha çox xoşbəxtdir. İstər-istəməz bu gün biz hər birimiz bu amansız həqiqətlə razılaşmağa məhkumuq. Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrının bizə təqdim etdiyi “Müharibə” tamaşası sübut etdi ki, Azərbaycan teatrının yaşamaq haqqı var”.

İsa Çaxkiyev (Rusiya və İnquşetiyanın Xalq artisti):

“**Təkrarçılığa yol verməyərək hamınızı təbrik edirəm. Sizin çox güclü aktyor məktəbiniz varmış. Təəssüf ki, həmin məktəb barədə xəbərimiz olmayıb. Tamaşa amansız hadisələrlə zəngindir və fikirləşsən ki, bu hadisələr indi bir sıra xalqların yaşadığı durumdur. Səhnədən tamaşa salonuna süzülən insani fəryad bizi tez-tez diksinməyə məcbur edirdi. Əsəri oxudum. Tamaşaya tərcüməçisiz baxdım və dedim ki, hər şey mənə aydındır. Hətta mən rejissor tərəfindən olunmuş ixtisarlara belə hiss edirdim. Tamaşada hadisələr Qarabağda da gedə bilər, Şimali Qafqazda da və dünyanın başqa-başqa ölkələrində də. Ən dəhşətlisi odur ki, hadisələr gedən ölkələr çox xırda millətlərdir. Və təəssüf ki, bu millətlərin fəryadını kimsə eşitmir”.**

Roman Dabaqov (Rusiyanın Əməkdar incəsənət xadimi, rejissor):

“Çox həyəcanlı idim. Ömrümdə görmədiyim Azərbaycan teatrının necə olduğunu anlamaq istəyirdim. Bu gün tam əminliklə deyə bilərəm ki, Azərbaycanda teatr sənəti var. Və bu sənət Gənc Tamaşaçıları Teatrının simasında özünü göstərir. Baxdığımız tamaşalarda heyranəmiz dərəcədə peşəkar aktyor oyunu vardı. Əlbəttə, hamısı rejissorun sayəsində başa gəlib. Onun dünyagörüşü, aktyorlarla işləmək bacarığı özünü tam şəkildə göstərir. Uğurlar arzulayıram. İnanıram ki, az keçməz, “Müharibə” bütün festivalların vizit kartına çevrilər”.

İzümrüd Aliyeva (Dağıstan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi, rejissor-pedaqoq):

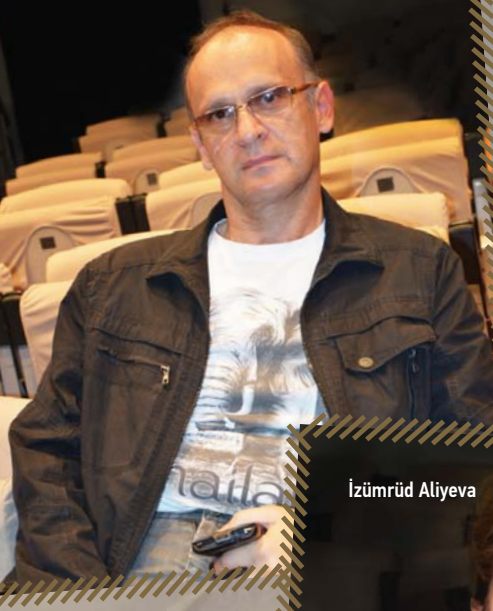
“Mən hamınızı təbrik edirəm. Tamaşadakı aktyor ansamblı o qədər möhtəşəmdir ki, aktyorlardan hansınısa zəif, digərinin bir qədər güclü olduğunu demək mümkün deyil. Bütün aktyorlar eyni dərəcədə peşəkarlıq nümayiş etdirdilər. Birinci hissədə tamaşadakı obrazların çıxılmaz vəziyyəti insanı elə gərginliyə salırdı ki, düşünürsən axı belə necə yaşamaq olar? Pyesi oxudum. Açıq, tamaşanın bu dərəcədə möhtəşəm alınacağına inanmırdım. Çünki pyesdə hərəkət azdır. Lakin rejissorun mükəmməl işi bunun tam əksini sübut etdi. Tamaşanın bəzi hissələri elə incə və həssaslıqla işlənib ki, səhnədəki qəhrəmanın yerinə həyəcan keçirirsən, düşünürsən ki, bu vəziyyətdə o hansı addımı atacaq, nə qərar verəcək? Tamaşanın final hissəsi pyesdən fərqli olsa da,

qəhrəmanların birləşməsi onu göstərdi ki, obrazlar düşdükləri vəziyyətlə razılaşır və başa düşürlər ki, atalarını qorumaq və yanında qalmalıdır. Düşünürəm ki, elə tək bu tamaşaya görə Bakıya gəlməyə dəyərdi...”

Sentyabr ayının 23-də rusiyalı rejissorların laboratoriyası başa çatdı. Rejissorlar bu 4 gündə Azərbaycanın ayrı-ayrı teatrlarında izlədikləri tamaşalardan aldıkları zəngin təəssüratla öz ölkələrinə qayıtdılar. O təəssüratların içində ən çox “Müharibə” var. Kimin ölkəsində getməsindən asılı olmayaraq od-alov saçan müharibə. Ya da sadəcə yalnız teatr səhnəsində gördükləri “MÜHARİBƏ”... ❖

Hüsniyyə Mursaquliyeva

Roman Dabaqov

İsa Caxkiyev

İzümrüd Aliyeva

“Şəfəq” – əsrlərdən bəri yaşayan dostluğun rəmzi

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi – 80

Azərbaycan və gürcü xalqları qədim zamanlardan bəri dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı anlaşma şəraitində yaşamışlar. Uzun illər Qafqazın bu iki xalqını təkcə iqtisadi və siyasi münasibətlər deyil, həmçinin mədəni əlaqələr birləşdirib.

Azərbaycan xalqı üçün Tiflis tarixən, xüsusilə azərbaycanlıların milli özünüdərk hissələrinin gücləndiyi bir dövrdə – XIX əsrin əvvəli və XX əsrdə əsas mədəni və dini mərkəz olub. Gürcüstanda Şərq xalqlarının mədəniyyətinə bələdçilik edənlər azərbaycanlılar və Azərbaycandan çıxan insanlar idi. Heç də təsadüfi deyil ki, hələ orta əsrlərdən gürcü şairlərinin bir çoxu Azərbaycanın dahi şairi Nizami Gəncəvinin özlərinə örnək hesab etmişlər. Burada bir çox məşhur, istedadlı maarifçi, siyasətçi, yazıçı, dramaturq, ictimai xadim, aktyor, musiqiçi dünyaya gəlib. Bu insanların adı Azərbaycanın fəxridir – Niyazi və Rəşid Behbudov, Abdulla Şaiq və Aşıq Hüseyn Səraçlı, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Şövkət Ələkbərova, Qeysər Kaşiyeva, Nəriman Nərimanov, Mirzə Fətəli Axundov və başqaları.

XIX – XX əsrlərin qovşağında “İveriya” qəzetinin yaradıcısı İlya Çavçavadze öz nəşrlərində Azərbaycana məxsus atalar

sözlərini, Mirzə Şəfi Vazehin müdrik kəlamlarını tez-tez dərc edirdi. İ.Çavçavadzenin dostu və sələfi Akaki Sereteli M.F.Axundovun möhtəşəm komediyası “Sərgüzəşti-vəzir-xani-Lənkəran” əsərini tərcümə edərkən bu haqda ilk olaraq “İveriya” qəzetində məlumat verilmişdi. İlya Çavçavadzenin ev-muzeyində, onun iş otağında, buxarının üzərində tar asılmışdı. Bu tar ona – “Vətən oğluna” müasirləri olan Tiflis azərbaycanlıları tərəfindən hədiyyə edilmişdi.

Bu gün azərbaycanlılar ən böyük milli azlıq olaraq Gürcüstan əhalisinin 7%-ni təşkil edirlər. Bu səbəbdən heç təəccüblü deyil ki, hazırda mədəni əlaqələrin inkişafında varislik ənənəsi davam edir. 2014-cü ildə Tbilisidə yeni bərpa olunmuş Azərbaycan Mədəniyyəti Muzeyi öz qapılarını ziyarətçilərin üzünə açıb. Muzey Azərbaycan ədəbiyyatında dramaturgiyanın və ədəbi tənqidin yaradıcısı Mirzə Fətəli Axundovun 1834-cü ildə Tiflisə köçüb yaşadığı evin binasında yerləşir. Əsas fəaliyyət istiqaməti Gürcüstanda Azərbaycan mədəniyyətinin, Azərbaycan xalqının mədəni irsinin qorunub saxlanılması, təqdim və təbliğindən ibarətdir. Gürcüstanda fəaliyyət göstərən müxtəlif muzeylərin fondlarında qorunan Azərbaycan

mədəni irsinə aid milli dəyərlərin öyrənilməsi, sərgilərin təşkili işini həyata keçirir. Burada Tbilisidə yeganə olan Azərbaycan dilində kitablar toplanmış kitabxana fəaliyyət göstərir .

Muzey xalqların mədəniyyətlərarası dialoqunda əlaqələndirici bağ olaraq dövlətlərin qarşılıqlı münasibətlərində böyük rol oynayır. Məhz bu istiqamətdə Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi sıx işgüzar əlaqələri ilə şöhrət qazanmış gürcü “həmkarları” ilə daim birgə iş aparır. İki Qafqaz paytaxtının mədəni həyatı Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin direktoru, professor Çingiz Fərzəliyevin daha çox rəsmi qonaq simasında iştirak etdiyi sərgi və simpoziumlarla, görüş və dialoqlarla, dövlət səviyyəli tədbirlərlə zəngindir. Çingiz müəllim Gürcüstana olan böyük sevgisini hər zaman etiraf edir, onun fikrincə, yaradıcı insanlar məhz burada həyatın gözəlliyini və unikallığını dərinlən duya bilərlər. Bu ölkə rəssam Ç.Fərzəliyevin fürsət düşdükdə hər vaxt böyük məmnuniyyətlə səfər etdiyi məkandır.

– Gürcüstan, – Çingiz Fərzəliyev deyir, – mənə ruhən yaxındır, əhvali-ruhiyyəmə, tərzimə, xarakterimə...

Və özəlliklə qeyd edir ki, bu gün tarixi baxımdan sıx şəkildə bir-birinə bağlı olan bu iki sevimli ölkəni daha geniş şəkildə incəsənət vasitəsilə qarşılıqlı təqdimat imkanına malik olmasından yaşadığı sevinci heç də gizlətmir.

Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyi direktorunun ən böyük arzusu Azərbaycan incəsənətinin qiymətli irsindən – İrəvanda vəhşicəsinə dağıdılmış Sərdar Sarayının Gürcüstanın Dövlət Muzeyində saxlanılan bədii əsərlərindən qalan nümunələrindən ibarət sərginin təşkilidir.

Məhz bu ilin may ayında həmin bədii irsin qalıqlarından olan divarlar önündə Çingiz Fərzəliyevə Azərbaycan və Gürcüstan ölkələri arasındakı münasibətlərin möhkəmləndirilməsində göstərdiyi

xidmətlərə görə Gürcüstanın “Şəfəq” ordeni təqdim edilib. Prezident ordeni “Şəfəq” 2009-cu il 31 iyul tarixində Gürcüstan parlamenti tərəfindən mədəniyyət, idman, incəsənət, təhsil, elm və digər sahələrin görkəmli xadimlərinin təltifi məqsədilə təsis edilmişdir. Çingiz Fərzəliyevə “Şəfəq” ordeni Gürcüstan Prezidentinin müşaviri Sofya Şamanidi tərəfindən təqdim olunub.

Bu ali mükafatın sahibləri – patriarx katolikos II İlya, SSRİ Xalq artisti, romanslar ifaçısı Nani Briqvadze, Opera və Balet Teatrının rəhbəri, Rusiya və Gürcüstanın Xalq artisti balerina Nino Ananişvili, SSRİ Xalq artisti Oleq Basilaşvili və digərlərinin sırasında artıq bizim həmvətənimiz də vardır.

Çingiz Fərzəliyev öz növbəsində prezident Georgi Marqvelaşviliyə onun fəaliyyətinə verdiyi yüksək qiymətə və layiq gördüyü mükafata görə təşəkkürünü bildirdi. O söylədi ki, bu orden onun üçün xüsusilə əzizdir, belə ki, təqdimat Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2016-cı il “Multikulturalizm ili” elan etməsi, Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin yaranmasının 80 illik yubileyi ilə eyni zamana təsadüf edir.

Bu mükafatın Çingiz Fərzəliyev üçün nə demək olduğu sualını isə o belə cavablandırır: “Hər şeydən öncə Milli Muzeyin fəaliyyətinin bir daha tanınması deməkdir! Çünki mən baş verən bu növ bütün hadisələri həmin mədəniyyət müəssisəsi ilə birgə qarşılayıram. Bu mükafatların qəbulu zamanı mən Azərbaycanın ən təqdirəlayiq muzeyini təmsil edirəm. Muzeyin rəhbəri olaraq özümdən öncə qoyulmuş ənənələri sadəcə davam etdirmişəm. Məgər bu – qonşular arasında nəsillərboyu mədəni əlaqələrin qurulmasında varislik demək deyil?...” ❖

Tatyana İvanaeva

VIII Международный музыкальный фестиваль им. Уз.Гаджибейли:

Безграничное пространство музыки

*Гений Узеира Гаджибейли – это
щедрый дар природы людям.*

Анар

В истории каждого народа есть личности, которые приходят в этот мир с особо почетной миссией. Открывая новые пути в развитии своей страны, они преодолевают условности времени, исторически сформировавшуюся географическую разобщенность, убедительно доказывая: пространство искусства – безгранично. В

Азербайджане – стране с древнейшими культурными традициями – таких личностей, скромно говоря, совсем немало, и среди них достойное место принадлежит Узеиру Абдул-Гусейн оглы Гаджибейли, всей своей жизнью и всей своей деятельностью завоевавшему право на вечность.

Одним из показательных проявлений внимания к лично-

сти Узеир-бека стал традиционный Международный музыкальный фестиваль, носящий имя и приуроченный ко дню рождения композитора – 18-му сентября. Этот масштабный творческий форум, проводимый при поддержке Фонда Гейдара Алиева и Министерства культуры и туризма Азербайджана, привлекает к себе внимание яркими программами, направленными на самый широкий жанровый охват. К участию в фестивальных событиях, которые в этом году прошли с 18 по 27 сентября, приглашаются не только статусные исполнители, но и талантливая молодежь, которой предоставляется возможность выступить на одной сцене с прославленными исполнителями. Надо ли говорить, сколь ценен подобный опыт для молодых музыкантов!

Торжественное открытие VIII Международного музыкального фестиваля Уз.Гаджибейли состоялось 18 сентября в Азгосфилармонии. В этот вечер зал рукоплескал двум прославленным государственным коллективам страны – Симфоническому оркестру им.Узеира Гаджибейли (худ.рук. и гл. дир. – нар.артист Рауф Абдуллаев) и Хоровой капелле (худ.рук. и – нар.артистка Гюльбаджи Иманова).

Увертюра к опере “Кероглу” Уз.Гаджибейли по традиции открывает концертную программу фестиваля. В первом отделении прозвучали также Концерт для симфонического оркестра Солтана Гаджибекова – произведение, отмеченное яркостью музыкального тематизма, и кантата “Азерилар” Агшина Ализаде – композитора, чье творчество уважаемо и знакомо и в Азербайджане, и за пределами страны. Выдающийся дирижер, тонкий интерпретатор, мастерски прочитывающий авторский замысел – когда за пультом maestro Абдуллаев, успешное исполнение становится нормой. Так было и на этот раз.

Во втором отделении концерта в исполнении российского пианиста Петра Лаулы прозвучал Первый Концерт для фортепиано с оркестром И.Брамса. Это произведение, относящееся к числу “опередивших свое время”, ставит перед исполнителем достаточно ответственные задачи. Интерпретация Петра Лаулы явно пришлась по душе публике, настойчиво вызывавшей пианиста “на бис”.

Параллельно с филармоническим концертом в первый фестивальный день события разворачивались еще на двух сценах. Государственный музыкальный театр гостеприим-

но встречал тех, кто сделал выбор в пользу популярной музыкальной комедии Уз.Гаджибейли “Не та, так эта” (дирижер – Н.Гаджиалибеков, в гл.ролях – Ш.Гусейнов, А.Алиев, А.Баширлызы, А.Гасанова и др.). Зрители с огромным удовольствием наблюдали за ходом развития хорошо знакомого замысловатого сюжета музыкальной комедии, не утратившей и сегодня своей актуальности.

В тот же день в Государственном театре оперы и балета, как и всегда, с громким успехом прошел показ оперы “Лейли и Меджнун” Уз.Гаджибейли – первой мугамной оперы на всем Востоке (дирижер – Севиль Гаджиева, солисты – Арзу Алиева и народный артист АР Мансум Ибрагимов).

Продолжив сложившуюся добрую традицию, театр обогатил программу фестиваля, помимо названной выше оперы, балетом Ф.Амирова “Тысяча и одна ночь” (25 сентября, дири-

На открытии VIII Международного музыкального фестиваля Уз.Гаджибейли. Дирижер – Рауф Абдуллаев

жер – Э.Кулиев) и премьерой нового спектакля (24 сентября) – оперой Дж.Верди “Бал-маскарад” (в концертном исполнении). В спектакле задействованы заслуженные артисты Азербайджана Ф.Алиев, И.Эфендиева, Ф.Мамедова, И.Бабаева, С.Вахабзаде, заслуженный артист Беларуси С.Трифонов и др. Музыкальный руководитель и дирижер (в обоих спектаклях – лауреат международных конкурсов Эйюб Гулиев, хормейстер – засл. деятель искусств Севиль Гаджиева, концертмейстер – Наргиз Агаева).

Второй фестивальный день подарил нам встречу с заслуженным коллективом Азербайджанского Государственного ансамбля песни и танца им.Ф.Амирова, отметившего в текущем году свой 80-летний юбилей. Много добрых слов и пожеланий в адрес юбиляра звучало в этот вечер со сцены. Показательным ответом такому вниманию стало выступление ансамбля, продемонстрировавшего высочайшую технику, бе-

Азербайджанский Государственный Ансамбль Песни и Танца им.Ф.Амирова

режное отношение к фольклорным элементам в сочетании с тонким ощущением характерных особенностей современных танцевальных тенденций. Визуальная красота сменяющих друг друга ярких сценических “картинок”, пластика хореографических движений, рожденная из сопровождающей танец музыки – все это плюс видео-ряд на основе архивных фотографий создавало особое праздничное настроение, охватившее весь зал.

Спустя несколько дней после описываемого события Президент Азербайджана Ильхам Алиев подписал распоряжение о награждении художественного руководителя ансамбля, народного артиста Агаверди Пашаева орденом “Шохрат” за заслуги в развитии азербайджанской национальной музыкальной культуры. А буквально на следующий день коллектив Азербайджанского Государственного ансамбля песни и танца им.Ф.Амирова и его руководитель выступили на сцене Мугамного центра “Гарабах” - в городе Агджабеди, где родился Узеир Гаджибейли.

Внимание к творчеству молодых музыкантов-исполнителей – характерная черта, отличающая культурные проекты, проводимые Фондом Гейдара Алиева и Министерством Культуры и Туризма Азербайджана. Так, 20 сентября в Камерном и органном зале состоялся концерт вокальной музыки. Сменяя друг друга, или, объединяясь в небольшие ансамбли (дуэты, трио, квартет), свое искусство демонстрировали молодые певцы. Среди наиболее именитых участников концерта (судя по информации, почерпнутой из фестивального буклета) – Фатима Джафарзаде (сопрано) и Махир Тагизаде (баритон). Самая юная исполнительница – 14-летняя Камилла Иманов

ва (сопрано), смело преодолевающая технические сложности исполняемых произведений. В концерте приняли участие Рауф Бабаев (тенор), Кристина Рагимова (сопрано) – как и первая пара, обладатели хороших голосов и сценической свободы. Успеху концерта во многом способствовала концертмейстер Диляра Керимова (фортепиано), тонко чувствующая индивидуальность каждого из вышеназванных вокалистов.

Молодые исполнители Азербайджана были представлены на фестивале и квартетом “Furiozo”,

в состав которого вошли студенты БМА им.Уз.Гаджибейли: Саид Мамедов (скрипка), Сулейман Бабакишизаде (скрипка), Узеир Махмудбейли (альт), Мурад Ибрагимов (виолончель). Руководитель ансамбля – засл.деятель искусств, профессор Назмия Аббасзаде, много внимания уделяющая профессиональному росту талантливой молодежи. Активное участие в концертной деятельности квартета принимает профессор БМА, талантливая пианистка Кямаля Нейманова, выступившая на этот раз вместе со студентами в Фортепианном квинтете №2 А.Дворжака.

Продолжая молодежную линию, прошедшую “красной нитью” в фестивальных программах, остановимся на неоднократно заявлявшем о себе успешном союзе Азербайджанского Государственного камерного оркестра (гл.дир – нар.артист Теймур Геокчаев) с талантливыми учащимися Средней специальной музшколы им.Бюльбюля, которую также возглавляет Теймур муаллим. В программе концерта – произведения азербайджанских и западно-европейских композиторов, исполнение которых было отмечено заслуженными овациями зала.

Учитывая внимание со стороны национального фестивального движения к молодому поколению страны, презентация “Электронного каталога азербайджанских композиторов и музыковедов”, проведенная в числе мероприятий гаджибековского фестиваля, приобретает особое значение. Как отметил главный редактор журнала “Musiqi dünyası”, заслуженный деятель искусств, автор электронного каталога, профессор Таризель Мамедов: “Каждое 18-ое сентября Бакинская музы-

За органом – заслуженная артистка Азербайджана Рена Исмаилова

кальная Академия, как и Союз композиторов Азербайджана, отмечают новыми достижениями. Сегодня мы проводим первую в Азербайджане презентацию электронного каталога, подготовленного на основе брошюр, изданных в рамках проекта “Азербайджанские композиторы и музыковеды” Союза композиторов страны. Этот проект осуществляется при поддержке Министерства культуры и туризма Азербайджана”. Таризель муаллим подробно ознакомил присутствующих с возможностями нового начинания и его перспективами. На примере элетронных версий уже изданных брошюр, очевидно, насколько богаче по своему содержанию электронный вариант, предоставляющий возможность прослушать произведения композиторов, прочесть литературу, связанную с их его творчеством, и более того, по интересующим вопросам обратиться в электронный лекторий, где на высоком профессиональном уровне дадут исчерпывающий ответ.

Продолжая фестивальный обзор, отметим творческую востребованность докторанта Братиславской консерватории скрипача Фархада Ашумова и пианистки Зульфии Садыховой, которые участвовали в концерт-встрече, проведенной в Доме-музее Уз.Гаджибейли (23 сентября), провели мастер-класс в университете “Хазар” (27 сентября) и с успехом выступили в первом отделении концерта в Зале камерной и органной музыки (26 сентября).

Одним из ярких фестивальных событий, бесспорно, можно считать концерт органной музыки в исполнении заслуженной артистки АР Рены Исмаиловой, за которой закреплено мнение, как о талантливой исполнительнице и активном пропагандисте азербайджанской органной музыки. Именно Рена ханым явилась вдохновителем издания двух томов антологии “Органная музыка азербайджанских композиторов”, ставших большим подспорьем в создании репертуара, как учебных, так и концертных программ. В предварившем концертную программу выступлении доктор философии по искусствоведению, музыковед Лала Гусейнова рассказала об особенностях исполнительского стиля органистки, о программе предстоящего концерта и его драматургической линии.

Масштаб дарования Р.Исмаиловой позволил ей представить на фестивальном концерте сложную, оригинально выстроенную программу, к тому же идеально исполненную. Органные произведения азербайджанских композиторов (К.Караев, В.Адигезалов, А.Ализаде, Н.Аливердибеков, Ф.Ализаде, Ф.Бадалбейли, Дж.Аббасов) перемежались с произведениями зарубежных авторов (О.Мессиян, Э.Лемар, А.Гуильмант, Э.Элгар). В концерте приняли участие заслуженные артистки Азербайджана Фарида Мамедова (сопрано), Сабины Асадовой (меццо-сопрано), а также Талех Яхъяев (баритон).

Органная музыка звучала и 26 сентября во втором отделении концерта, проведенного в Зале камерной и органной музыки. Талантливая органистка Натаван Гулиева представила вниманию слушателей органные произведения Н.Брунса,

“Азербайджанские композиторы и музыковеды” – цикл брошюр, издаваемых в рамках проекта СК Азербайджана

Заслуженный артист Азербайджана Эльнара Керимова

концертных выступлений "Orfeon" всегда оригинальны. Вот и на этот раз музыкальный вечер, состоявшийся 25 сентября, начался с исполнения знаменитого "Болеро" М.Равеля, адаптированного для камерного хора. Обширная программа концерта с подключением в отдельных номерах народных артистов Азербайджана Мансума Ибрагимова, Назакят Теймуровой воспринималась слушателями "на ура".

Сгруппировав в данном обзоре фестивальные события, условно говоря, по жанровому и возрастному принципу, остается просмотреть панораму оркестровых концертов, каждый из которых заслуживает отдельного внимания, но придется лишь вкратце передать их суть. Однозначно, с успехом проведен-

И.С.Баха, Ц.Франка, завершив свое выступление сочинением-посвящением "Узеир Гаджибейли" А.Мирзоева, которое автор выстроил на основе шести тем, заимствованных из произведений Узеир-бека. Вдохновенная игра Натаван ханым была по достоинству оценена слушателями.

Сольные концерты на фестивале провели и известные пианистки, заслуженные деятели искусств, профессор Ульвия Гаджибекова, выступившая в зале БМА (22 сентября) с произведениями западных и азербайджанских композиторов; а также профессор Наргиз Алиyarова, чей концерт состоялся на сцене Международного мугамного центра 26 сентября. Наргиз ханым представила аудитории свой новый диск "Nargiz Aliyarova plays Azerbaijani Music", записанный в Амстердаме и изданный бельгийской компанией ETCETERA. В диск вошли произведения ярких представителей национальной композиторской школы Азербайджана – К.Караева, Дж.Гаджиева, А.Меликова, А.Рзаева, А.Ализаде, В.Мустафазаде, Ф.Ализаде, Ф.Караева, И. Гаджибекова и др.

Выступление турецкого камерного хора "Orfeon" всегда ожидаемо в Баку, тем более, что его художественным руководителем является наша соотечественница, заслуженная артистка Азербайджана Эльнара Керимова. Программы

ное открытие фестиваля под руководством блистательного азербайджанского дирижера Рауфа Абдуллаева, явилось, в некотором смысле, ориентиром на высокий уровень проведения фестиваля. Эта линия была продолжена в концертной программе, исполненной 23 сентября в Азгосфилармонии под руководством народного артиста Азербайджана Ялчина Адигезалова. В афишах концерта отмечались две премьеры: Музыкальная картинка "Пастораль" из цикла "Ретроспектива" Аяза Гамбарли – произведения, посвященного Я.Адигезалову

Турецкий хор "Орфеон" (руководитель – заслуженная артистка Азербайджана Э.Керимова). Солисты – народные артисты Азербайджана М. Ибрагимов и Н.Теймурова.

и кантата Сергея Прокофьева “Александр Невский”, исполнение которой приурочено к 125-летию выдающегося русского композитора. Бакинским слушателям представилась возможность познакомиться с известным израильским скрипачом-виртуозом Хагай Шахамом и его интерпретацией Концерта для скрипки с оркестром Яна Сибелиуса. А днем ранее израильский скрипач совместно с пианисткой Юлией Гурвич – бывшей бакинской дал концерт в Бакинском мугамном центре. Концерт Сибелиуса знаменит своей сложностью, образно-эмоциональными контрастами, требующими от музыкантов большой гибкости, что и было достигнуто исполнителями, сумевшими подобрать “код” к таинствам столь непростой музыки.

Заметной составной частью общей панорамы музыкально-исполнительских коллективов страны являются Симфонический оркестр им.Ниязи и Хор им.Дж.Джахангирова Азербайджанского Гостелевидения и радиовещания (дирижер – заслуженный артист АР, солист АГАТ оперы и балета Рамиль Гасымов). 22 сентября в Азербайджанской государственной филармонии им. М.Магомаева была представлена музыкальная программа с участием указанных выше коллективов. Отдавая дань корифею национальной композиторской школы Уз.Гаджибейли и его последователям, на сцене были установлены специальные щиты с фотографиями видных представителей азербайджанской музыкальной культуры.

Программа концерта обрамлялась увертюрой и хором “Ченлибель” из оперы “Кероглу” Уз.Гаджибейли. В исполнении лучших голосов нового поколения азербайджанской вокальной школы звучали известные народные мелодии и сочинения Уз.Гаджибейли, К.Караяева, Ниязи, Ф.Амирова, М.Магомаева, Ф.Ализаде и др. композиторов.

“Филармония наций” – такое название симфонического оркестра полностью оправдывает себя, если учесть, что в числе его участников – музыканты пятидесяти национальностей из более, чем 40 стран мира. Основатель оркестра – знаменитый пианист и дирижер Юстус Франц. Знаком уважения к национальной азербайджанской культуре и бакинским слушателям со стороны оркестра и его руководителя явился факт внесения в программу отдельных номеров из балетов Кара Караева, которые прозвучали в первом отделении вместе с Концертом для фортепиано с оркестром №3 Л. Бетховена, где

Юстус Франц выступил и как солист, и как дирижер. Во втором отделении прозвучала Симфонию №7 Бетховена, исполнение которой было встречено возгласами “браво!”. В одном из интервью маэстро Франц поделился своей идеей “наводить мосты, преодолевая различия между народами”. Что ж, с таким оркестром и такими идеями, с таким профессионализмом и столь высокой толерантностью возводить музыкальные мосты дружбы будет совсем не сложно.

Насыщенная событиями программа VIII Международного музыкального фестиваля Уз.Гаджибейли нашла свое завершение в заключительном концерте, проведенном 27 сентября в Азгосфилармонии им.Муслима Магомаева. Как и во время открытия фестиваля, главными действующими “лицами” вновь стали два государственных коллектива – Симфонический оркестр им. Уз.Гаджибейли под управлением нар.артиста АР, высокопрофессионального дирижера Фахраддина Керимова и Хоровой капеллы с ее блистательным руководителем Гюльбаджи Имановой. Прозвучали: фрагменты из сюиты “Гамлет” Д.Шостаковича, его же Концерт для скрипки с оркестром №1, солистка – лауреат Республиканских и Международных конкурсов Умида Абасова, как и всегда, оказавшаяся на высоте. Во втором отделении концерта к числу участников Хоровой капеллы Азербайджана подключились Молодежный хор Тбилисской государственной консерватории им.Вано Сараджишвили (худ. рук. – Лиана Чонишвили), а также заслуженные артисты АР Фарид Мамедова (сопрано), Сабина Асадова (меццо-сопрано), Фарид Алиев (тенор) и Антон Ферштант (баритон).

Исполнением Stabat Mater Джоаккино Россини VIII Международный фестиваль Уз.Гаджибейли завершил свою работу, оставив в душе его многочисленных поклонников надежду на новые встречи. ❖

Рая Аббасова

Основатель оркестра “Филармония наций” – знаменитый пианист и дирижер Юстус Франц (Германия)

Himni heykəlbəşdirən sənətkar

*Hər bir millətdən dünyaya elə övladlar gəlir ki, onlar
öz xalqına, bəlkə də ümumi insaniyyətə xeyir
gətirmək və tərəqqisinə səbəb olmaq üçün yaranıblar...*

Üzeyir bəy Hacıbəyli

Azərbaycan heykəltəraşları arasında özünəməxsus dəstxəti olan bir sənətkar var: Azad Əliyev.

Tale onu eşitmə duyğusundan məhrum etsə də, bu sınağın qarşısında əsla əyilmədi. Yaratdığı əsərlər bu gün dünya ölkələrinin sənətseverlərini heyran etməkdədir.

A.Əliyev 1956-cı ildə Bakıda həkim ailəsində dünyaya göz açdı. Xəstəliyin yaratdığı çətinliklərə görə yaşdılarına, tay-tuşlarına qaynayıb-qarıxa bilməyən kiçik Azad mehrini cansız daşlara,

gilə, quma salmışdı. Palçıqdan düzəltdiyi müxtəlif fiqurlara baxan valideynləri onun heykəltəraş olmaq arzusunı duyurdular. Doğrudan da, bu məktəbli oğlanın qəlbi sənət eşqi ilə döyünürdü. Balaca Azad gah evdə ailə üzvlərinin, gah da həyətdəki yaşdı-
larının rəsmlərini çəkir, plastilindən kiçik fiqurlar düzəldirdi. Bu rəsmlər, fiqurlar əldən-ələ gəzir, qohumların, qonşuların böyük marağına, təəccübünə səbəb olurdu.

İllər keçdikdən sonra gənc Azad heykəltəraş olmaq arzusu ilə

Naftalan şəhərindəki abidələrdən nümunələr

sənədlərini Əzim Əzimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Məktəbinə təqdim etdi və heykəltəraşlıq fakültəsinə daxil oldu. Heykəltəraşlıq ixtisasına yiyələnən Azad Əliyev həm də 1977-82-ci illərdə M.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun "Dekorativ-tətbiqi sənət" fakültəsinin şüşə və keramika şöbəsində təhsil aldı.

Tələbəlik zamanı da tişəsini əlindən yerə qoymadı, öz təkrarolunmaz əl işlərini müxtəlif sərgi salonlarında, müsabiqələrdə nümayiş etdirdi. 1983-cü ildə Azad Əliyev Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyasına daxil oldu. Elə həmin ildən o, akademiyanın müxbir üzvü Ömər Eldarovun rəhbərliyi ilə elmi yaradıcılıqla məşğul olmağa başladı. 1984-cü ildə isə Azərbaycan Rəssamlar İttifaqına üzv seçildi.

Heykəltəraş Azad Əliyev 2000-ə yaxın əsərin müəllifidir. Bu əsərlər Rusiya, Polşa, Almaniya, İtaliya, Fransa, Belçika, Avstriya, Hollandiya, Mərkəzi Amerika, İran, Türkiyə, Nepal və digər ölkələrin muzey və parklarını bəzəyir. 1991-ci ildə isə Dərbənd şəhərində Nizami Gəncəvi heykəlinin açılışı oldu. Kompozisiya etibarilə çox orijinal olan bu abidədə Nizaminin obrazı ölməz

dı. Parkın açılışı günü orada iştirak edən tamaşaçıların xatirində dərin iz buraxıb.

“Söyləyirlər ki, həmin mərasimdə iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və başqa iştirakçılar Azərbaycan heykəltəraşlığının bu nadir incisini əyalətə sığmayan bir abidə kimi dəyərləndirmişlər. Bu gün həmin kompozisiyanın fotoşəkilləri Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin divarlarını bəzəməkdədir. Muzeyi ziyarət edən tamaşaçılar kompozisiyanın fotolarına baxdıqca öz heyranlıqlarını, təəccüblərini gizlədə bilmirlər. Doğrudan da, abidəyə heyran olmamaq mümkün deyildi.

Qara qranitdən düzəldilmiş, üzərində bürünc şamdan qoyulan, bürünc ayaqlı, bürünc pedallı, ağ mərmər klavişli bu royal böyük konsert salonunda qoyulmuş əsl royaldan əsla seçilmir. Üzeyir bəyin, Əhməd Cavadın əzəmətli heykəlləri də sanki can-

İran liderlərinin surətləri

“Xəmsə”sinin surətləri fonunda yaradılmışdı.

Heykəltəraşın Üzeyir bəy dühasına göstərdiyi böyük ehtiram, vurğunluq isə Şəmkir şəhərində ucaldığı abidədə daha aydın nəzərə çarpır. 2009-cu ilin avqust ayı idi. Azad Əliyev bizim iş yerimiz olan Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinə gəldi. Məlum oldu ki, o, Azərbaycan himni haqqında abidə-kompozisiya yaratmaq niyyətindədir. Belə ki, həmin əsərdə o, Üzeyir bəyi royal arxasında, himnin sözlərinin müəllifi Əhməd Cavadı isə ayaq üstə, royalla söykənərək əlində tutduğu vərəqdən himnin sözlərini oxuyan vəziyyətdə təsəvvür edirdi. Bu məqsədlə heykəltəraş muzeyimizə dəfələrlə gəlib-getdi. Hər genişində də Üzeyir bəyin memorial royalını uzun-uzadı müşahidə edir, onun hər bir hissəsinin, detallının ölçüsünü zərgər dəqiqliyi ilə nəzərdən keçirirdi.

Nəhayət, abidə-kompleks 2010-cu ildə Azərbaycanın dilbər guşələrindən biri olan Şəmkir şəhərinin İstiqlal parkında ucaldıl-

ıdır. Bir sözlə, bu əsər Azərbaycan himninə ucaldılmış bir sənət xariqəsidir. Biz isə arzu edirik ki, himnimizin tarixi mövzusundakı belə bir abidə-kompozisiya və Azərbaycan gerbinin modeli bu gün Bakının ən görkəmli yerində – Dövlət Bayrağı Meydanında ucaldılsın.

Bu günlərdə biz, Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin bir neçə əməkdaşı heykəltəraş Azad Əliyevin emalatxanasında olduq. Yəqin ki, burada gördüklərimiz uzun müddət yaddaşlarımızdan silinməyəcək. Heykəltəraşın emalatxanasında biz Azərbaycan xalqının onlarca görkəmli şəxsiyyətlərinin – Füzulinin, Nəsiminin, Aşıq Ələsgərin, Nəriman Nərimanovun, Ağa Musa Nağıyevin, Mir Cəlal Paşayevin və başqalarının abidələrinin maketlərini gördük. Həmin maketlərin tamamlanmış variantları bu gün respublikamızın müxtəlif sərgi salonlarında, qalereyalarında nümayiş etdirilir. Emalatxanada olarkən öyrəndik ki, Bakıda fəaliyyət

göstərən Muğam Mərkəzindəki abidələr sırasında Xan Şuşinski, Seyid Şuşinski və bir çoxlarının büstlərinin müəllifi də Azad Əliyevdir. Müəllif həmçinin mahir violonçel ustası, görkəmli musiqiçi M.Rostropoviçə, klassiklərdən Bethovenə, Baxa və başqalarına çox dəyərli abidələr ucaltmışdır. Bethovenin tuncdan düzəldilmiş büstü hazırda Mərkəzi Amerikanın San-Salvador şəhərində qoyulub. Fərəhləndirici haldır ki, büstün yanındakı mərmər lövhənin üzərində bu abidənin azərbaycanlı heykəltəraş Azad Əliyev tərəfindən düzəldilməsi haqqında məlumat da var.

Müəllifin uğurlu işlərindən biri də Xəlil Rza Ulutürkün məzarüstü abidəsidir. Fəxri xiyabanda ucaldılmış bu heykəl öz əzəməti, məzmun dolğunluğu ilə xiyabanı ziyarətə gələnlərin diqqətini dərhal cəlb edir.

Metronun "20 Yanvar" stansiyası ərazisində 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə ucaldılmış abidə, Binəqədi rayonunda

Milli Qəhrəmanların silsilə abidələri və 20 Yanvar qırğınının dəhşətlərini əks etdirən, boş gilizlərdən ibarət 4 metr hündürlüyü olan kompozisiya da Azad Əliyevin böyük əməyinin məhsuludur.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sənətkarın əsərləri Azərbaycanın hüdudlarından kənarda da böyük tamaşaçı rəğbəti qazanıb. Buna misal olaraq Fransanın paytaxtı Paris şəhərində ucaldılmış Nizami Gəncəvinin, Məhsəti Gəncəvinin, Gürcüstanda isə Mirzə Fətəli Axundovun, Cəlil Məmmədquluzadənin, Fətəli xan Xoyskinin, Aşıq Hüseyn Saraçlının abidələrini göstərə bilərik. Qeyd etməliyik ki, Nizami Gəncəvinin və Məhsəti Gəncəvinin abidələri məhz Heydər Əliyev Fondunun sifarişilə hazırlanıb. Bu qüdrətli tişə ustasının müxtəlif süjetli kompozisiyaları doğma Azərbaycanımızın bölgələrindən Şəmkirin, Gədəbəyin, Naftalanın meydanlarını, parklarını daha da baxımlı, yaraşıqlı edir. Naftalanın sağlamlıq ocağına həsr edilmiş silsilə işi obrazları isə dünyanın müxtəlif yerlərindən gələn turistlərin böyük marağına səbəb olur. Şəmkir şəhərində alman fəhlələrinə düzəldilmiş silsilə heykəllər də Azad Əliyevin uzunmüddətli zəhmətinin bəhrəsidir.

Sənətkar siyasi xadimlərin obrazlarına da dəfələrlə müraciət etmiş, ümummilli lider Heydər Əliyevin heykəllərini, prezident İlham Əliyevin büstünü özünəməxsus orijinallıqla yaratmışdır.

Azad Əliyev tək abidə kompozisiyalar, büstlər, heykəllər deyil, eləcə də onlarca bəryefin, qorelyefin, relyefin, plaketin, medalın müəllifidir. Bu əsərlər də hazırda həm Azərbaycanda, həm də ölkəmizin hüdudlarından kənarda, muzeylərdə, şəxsi kolleksiyalarda qorunub saxlanılır. Belə ki, Əli Əkbər Həşimi Rəfsəncaninin, ayatullah Xomeyninin, Seyid Əli Xamneinin surətləri haqq olunmuş medallar bu gün İran İslam Respublikasına azərbaycanlı heykəltəraş tərəfindən bir töhfədir.

Müəllifin hazırda üzərində işlədiyi tamamlanmamış iş isə istedadlı şahmatçı, mərhum Vüqar Həşimovun obrazıdır. Monumental abidə gənc qrossmeysterin məzarı üzərində ucalacaqdır.

“**Heykəltəraş 1993-cü ildə İran Mədəniyyət Mərkəzinin, 2004-cü ildə isə Azərbaycan Mədəniyyət İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunub. İnanırıq ki, yorulmaq bilməyən, əsərləri sərhədlər tanımayan sənətkarımız daha ali mükafatlara layiq görülməkdir. O, Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığına dəfələrlə müraciət etmişdir. Bu günlərdə bəstəkarın “O olmasın, bu olsun” əsərinin personajlarının heykəllərini düzəldərək Azərbaycan incəsənətinə daha bir töhfə verdi. Yəqin ki, həmin əsərlər də respublikamızın hansısa bölgəsinin parklarını, xiyabanlarını bəzəyəcəkdir.**

Tale Azad Əliyevi 2-ci dəfə övlad itkisiylə sınaq. Heykəltəraşın sevimli övladı, istedadlı rəssam Azadə Azad artıq həyatda yox-

dur. Kim bilir, bu sınaq, bu sarsıntı sənətkarın hansı arzularını, gələcəyin şah əsərlərini yarımçıq qoydu. Atanın qəlbində isə rəssam övladının əzəmətli bir heykəli əbədilik ucalıb. Yəqin ki, Azad müəllim bir zaman gənc övladının abidəsini, yaratdığı əvəzsiz heykəllər qalereyasında da görmək istəyəcəkdir. Biz isə yorulmaz sənətkara – Azərbaycan xalqına, eləcə də dünya mədəniyyətinə qiymətli sənət əsərləri bəxş edən heykəltəraş Azad Əliyevə üz tutaraq deyirik: “Hörmətli Azad müəllim, Siz xalqınıza, vətəninizə, seçdiyiniz sənətə sadıq sənətkarsınız! Biz Sizə tutduğunuz bu şərəfli yolda yeni-yeni uğurlar arzulayır, xariqələr yaradan əllərinizə var olsun deyirik”. ♦

Gülnarə Çingizqızı,
Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin ekspozisiya
və kütləvi işlər şöbəsinin müdiri

ÜZEYİR və FÜZULİ

DÜHASINDAN YARANAN SƏLTƏNƏT

Füzuli poeziyası zamanın sınaqlarından qalibiyyətlə keçərək hər zaman özündən sonrakı nəsilləri heyətdə qoymağı bacarıb. Bir sıra elmlərə – ilahiyyat, fəlsəfə, nücum, tibb, musiqi və sair sahələrə dərinlən yiyələnən qüdrətli şair zəngin sənət gülüstanı yaradaraq bizlərə yadigar qoyub. Xalq ruhunun tərcümanı olan şairin söz çeşməsi gur və məlahətlidir və bu bulaqdan zaman-zaman çox sənətkarlar su içmişlər. Füzuli musiqidən bəhrələndiyi kimi, musiqiçilər də dahi şairin söz xəzinəsindən qidalanaraq sənət nümunələri yaradıblar. Şairin yaradıcılığı xüsusən bəstəkarlar üçün bitib-tükənməz mövzu mənbəyi olub. Dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli ölməz şairin sirli kəlamlarına qəlbən vurğun və vəqif olan, onun parlaq nümunələrini öz musiqi əsərlərində istedad və zəka qüdrəti ilə istifadə edən ilk bəstəkardır. Nə idi Üzeyirdə Füzuli yaradıcılığına sevgi yaranan?.. Hansı qüvvə idi?.. Təbii ki, bu məhəbbət qığılcımlarını alovlandıran hələ Şuşada uşaq ikən dinlədiyi muğam məclisləri deyilmi... Üzeyir bəy Füzuliyə olan sonsuz məhəbbəti sayəsində onun “Leyli və Məcnun”u əsasında ilk Azərbaycan operasını yazdı. Bu sənət əsərində iki dahinin – söz və musiqi ustalarının ecazkar, misilsiz sənət dünyaları birləşib. Uşaq yaşlarından xalq musiqisinə bağlı olan bəstəkarın Füzulinin “Leyli və Məcnun” poemasını seçməsi heç də təsadüfi deyil. Əsərin lirik-faciəvi mahiyyəti həm də rəngarəng melodiylar üçün əlverişli imkanlar açıb, çoxbəhrliliyi

çoxahəngli musiqinin bəstələnməsinə səbəb olub. Poemanın gücü həm də ondadır ki, Üzeyir bəyə operada muğamlardan, xor parçalarından yerli-yerində istifadəyə şərait yaradıb.

Dahi bəstəkarın məqalələrini oxuyarkən “Leyli və Məcnun”u yazmağı ilə bağlı xatirələrinə də rast gəlirik. O yazır:

“Vəzifəm ancaq Füzuli poemasının sözlərinə forma və məzmunca zəngin, rəngarəng muğam və musiqilər seçmək, hadisələrin dramatik planını işləyib hazırlamaq idi”. Bax belə yaranıb Füzuli şeiri ilə Üzeyir musiqisinin vəhdəti. Qeyd etmək lazımdır ki, operada poemanın mətni tam istifadə olunmamış, bəstəkar şairin ayrı-ayrı qəzəllərindən də bura əlavələr etmişdir. “Çahargah”, “Şur”, “Simayi Şəms”, “Şahnaz” və s muğamlar üzərində Məcnunun səmələrə ucalaraq səslənən etiraz səsi... insanın azadlığını, saf məhəbbətini qandallayan zamanədən şikayət. Məhz söz və musiqinin təntənəsi sayəsində bu əsər illərdir ki, xalqın böyük məhəbbəti ilə yaşayır, səhnədən-səhnəyə daha da gəncləşir. Xalq şairi Səməd Vurğunun dediyi kimi: “Füzuli şeirinin əzəmət və romantikası Üzeyir musiqisinin qanadlarında daha da ucaldı, əngin üfəqlər açdı”.

Füzuli yaradıcılığının vurğunu olan Üzeyir bəy təkcə “Leyli və Məcnun”u ərəsəyə gətirməklə kifayətlənmədi. Bəstəkarın 1913-cü ildə Sankt-Peterburqda konsertvatoriyada oxuyarkən qələmə aldığı və süjeti Qarabağın Şuşa şəhərinin həyatından alınmış “Arşın mal alan” operettasının ariyaları da məhz dahi şairin qəzəlləri əsasında bəstələnib. Üzeyir bəyin tərənələri ilə Füzuli məhəbbətindən soraqlı misralar operetaya xüsusi məlahət qatır. Əsgərin qəlb çırpıntıları, Gülçöhrənin məhəbbət nəğmələri – bütün bunlar Füzuli qəzəllərinin qüdrətidir. Bəstəkarı geniş kütlələrə sevdiren xüsusiyyətlərdən başlıcası da məhz budur: əsərlərinin xalqiliyi, milli koloriti, xalq müdrikliyi. Üzeyir bəy həmin nüansları, incəlikləri də məhz klassiklərdə görürdü. Bütün bunları “O olmasın, bu olsun” musiqili komediyasında da müşahidə etmək mümkündür. Əsərdə Füzuli irsinin gözəl nümunələri əsasında təkrarolunmaz musiqi parçaları yaradılıb. Gənc Sərvərin qəlbinin çırpıntılarını “Şikəstəyi-fars” şöbəsində söyləməsinə xatırlayaq:

*Ey maləksima ki, səndən özgə heyrandır
sana,*

*Həqiq bilir, insan deməz, hər kim ki, insandır
sana.*

*Verməyən canın sənə bulmaz həyatı-
cavidan,*

Zindeyi-cavid ona derlər ki, qurbandır sana.

Məhəmməd Füzulinin lirika xəzinəsi Üzeyir Hacıbəyli yaradıcılığı üçün tükənməz çeşmə olmuşdur. Qeyd etmək yerinə düşər ki, bu çeşmədən zaman-zaman digər bəstəkarlarımız da bəhrələnmişlər. M.Maqomayev ("Şah İsmayıl" operası), Qara Qarayev ("Leyli və Məcnun" simfonik poeması), Cəhangir Cəhangirov ("Füzuli" kantatası) və digərləri bu qəbildəndir. Azərbaycanın klassik şeiri və musiqisi Füzuli-Üzeyir tandemindən vüsət alaraq müasir musiqimizdə özünün davamlı həyatını yaşamaqda davam etməkdədir. Füzuli dühasının daim rəvnəqləndiyi bir sahə də xanəndəlik, muğam sənətimizdir. O, muğam ifaçıları üçün həmişə ilham mənbəyi, ruha qida verən çeşmə rolunda qalır. Cəbbar Qaryağdı, Seyid Şuşinski, Yaqub Məmmədov və digər görkəmli muğam ifaçılarımız hər zaman öz sənətlərində Füzuli qəzəllərindən bəhrələnmişlər. ❖

Lalə Azəri

Nuri-didə Ceyhun!

olan məktublardan bəhs edəcəyik. Bunlardan üçü dəhi bəstəkarın böyük baldızı Hüsniəcamal Terequlovanın sevimli oğlu, uzun illər Üzeyir bəyin şəxsi katibi olmuş, dəhi bəstəkarımızın ev-muzeyinin təşkilatçısı və direktoru, hələ sağlığında canlı ensiklopediya adlandırılan professor Ramazan Xəlilovun özünün şəxsi arxivindən 1988-ci ildə ictimaiyyətə təqdim etdiyi məktublar, otuz beşi isə tədqiqatçı Aslan Kənanın hazırladığı “Üzeyir Hacıbəyli. Bayrağımız sarsılmaz” kitabında yer almiş namələrdir.

“ Məktubları oxuduqca bir daha qardaşların nə qədər mehriban, canıyanan olduqlarını, bir-birinə dərin bağlılıqlarını, səmimiyyəti, sevgini, analarına, vətənə, xalqa bəslədikləri ehtiram və məhəbbəti görürük. Böyük ürək sahibi Üzeyir bəy Hacıbəyli ailə üzvlərinin hamısını sevirdi. Lakin kiçik qardaşı Ceyhun bəyə xüsusi məhəbbəti vardı. Görünür, əqidə birliyi də onları yaxınlaşdırmışdı. Hər zaman ona qayğı ilə yanaşır, fikirlərini bölüşürdü. Hələ 1912-ci ildə Moskvada hazırlıq kursları keçdiyi zaman Üzeyir bəy qardaşına məktublar göndərir, vətəni, ailəsi üçün darıxmasından, güzəranlarından, həyat tərzindən, təhsilindən, ehtiyac içində yaşamalarından, maraqlı hadisələrdən müfəssəl məlumat verirdi.

Türk dünyasının əvəzolunmaz sənət dühası Üzeyir bəy Hacıbəyli kiçik qardaşı, iyirmi doqquz il həsrət qaldığı, 1919-cu ildən ömrünün sonuna kimi heç vaxt görüşə bilmədiyi Ceyhun bəyə yazdığı bütün məktubları belə başlayardı. Ceyhun bəy Hacıbəylinin anadan olmasının 125 illik yubileyi münasibətilə Üzeyir bəyin qardaşı ilə bağlı epistolyar irsinə nəzər salmağı özümüzə borc bildik. Ümumiyyətlə, böyük şəxsiyyətlərin yazışmaları oxucuların hər zaman maraq dairəsində olmuşdur. Çünki məktublar vasitəsilə görkəmli sənətkarların həyat və yaradıcılığına dair geniş bilgiler əldə etmək mümkün olur, çox mətləblərə aydınlıq gətirilir. Bu baxımdan Üzeyir bəyin Ceyhun bəyə yazdığı namələr səciyyəvi və bizim üçün olduqca dəyərlidir. Hələlik əlimizdə

Üzeyir bəyin 1912-ci ildə C.Hacıbəyliyə Moskvadan yazdığı “Nuri-didə Ceyhun!” (“Göz nuru Ceyhun!”) başlıqlı iki məktubu çox təsirlidir. Bunları kədərilmədən, kövrəlmədən oxumaq mümkün deyil. Azman sənətkarımızın həyatının nə qədər keşməkeşli olduğunu, iztirablar çəkdiyini bu namələrdə bütün gerçəkliyi ilə görürük. O dövrdə artıq “Leyli və Məcnun”, “Şeyx Sənan”, “Şah Abbas və Xurşidbanu”, “Əsli və Kərəm” operaları, “Ər və arvad”, “O olmasın, bu olsun” operetlları teatrların səhnələrində mütəmadi oynanırdı və müəllifini məşhurlaşdırmışdı. Qardaşına yazdığı məktubunda böyük sənətkar qeyd edirdi ki, həyat yoldaşı Məleykə xanımı Moskvada qarşılamaq üçün dəmiryol vağzalına gedərkən bir bakılı erməni “studentə” (tələbəyə – S.Q.) rast gəlir. Tanış olurlar. Hacıbəyov soyadını eşidən erməni ondan soruşur ki,

siz "Leyli və Məcnun" operasını, "O olmasın, bu olsun" operettasını yazan Hacıbəyovun qohumu deyilsiniz ki? Üzeyir bəy cavab verir ki, qohumuyam. Nəyisiniz? – deyə xəbər aldıqda bəstəkar – özüyəm – söyləyir. Erməni çox şad olur və "Söylə bir görək ərəbi" oxuyur. Yəni artıq əsərləri ilə tanınan sənətkar ehtiyac içində yaşayır, həyat çətinlikləri onu addım-addım izləyirdi. Məktubun bir yerində özünə təskinlik üçün məşhur alman bəstəkarı Rixard Vaqnerin həyatını xatırladığını, onun kasıbçılıq içində yaşadığını göz önünə gətirdiyini yazırdı: "...Burada mənim yadıma Vaqnerin avtobiografiyası düşdü. Özümə təsəlli verdim ki, onun kimi böyük bir zətin pulsuzluq ucundan çəkdiyi əzablar və yaman günlər mənimkindən daha çətin idi. Mən, heç olmasa, bir yerdən pul gözləyirəm, amma o binəvə Parisdə olarkən heç yerdən pul gözləməyib, arvadı ilə belə ac qalırdılar".

Lakin Üzeyir bəy Hacıbəylinin əsərlərinin tamaşalarından yığılan qonorarlar vaxtlı-vaxtında ona göndərilşəydi, "Nicat" cəmiyyəti

məsələn, Qafqaz mağazini və sair dayanıb tamaşa edirəm. Qafqaz geyimli bir adam görəntək dayanıb dalınca baxıram".

Sonra Moskvanı təsvir edən bəstəkar bunları qeyd edirdi: "Zatən Moskva bir o qədər calibi-diqqət deyildir. Küçələr adam ilə dolu, tramvay, avtomobil, fayton, araba əlindən iki addım atmaq mümkün deyildir. Bir bu qədər səs-küy üstə bir də kilsələrin ki, burada sayı-hesabı yoxdur, zəngi çalmalarını əlavə etsən, adamın qulağı batdığını təsəvvür etmək çətin deyildir. Bir də "Moskvada hamı dilənçidir" desəm, yaman olmaz. Əvvəla, xor dilənçilər, saniyə faytonçular, küçədə şey satanlar, məsələn, qəzet, alma və sairə, dükançıların özü, hətta mağazaçılar, bunların hamısı adamın dalına düşüb "paren – paren" deyib yalvarırdılar ki, bir şey al. Dilənçilər də ki, cürbəcürdür. Biri sağ-salamat, biri yerdə sürünür, birinin qıçı yox, digəri bir sürü uşaq yanında. Məni təəccübə gətirən o oldu ki, bir dəfə dilənçinin birindən bizim Qafqaz türk dilini eşitdim. Ondan başqa bir

Sağdan: Üzeyir, Ceyhun və Zülfüqar Hacıbəyovlar. 1907

tərəfindən mənimsənilməşəydi, yaqin ki, dahi bəstəkar maddi çətinlik çəkməzdi. Rahat həyat tərzi keçirər, öz yaradıcılığı ilə məşğul olar, təhsilini başa vurardı. Ancaq bir tərəfdən vətən, ailə həsrəti, digər tərəfdən pulsuzluq onu iztirablara qərş edirdi. 1912-ci il imzalı məktubunda Üzeyir bəy yazırdı: "Vətən yadıma düşdü. Qafqazı könlüm istədi. Mənim könlüm tək Bakını və ya Qarabağı deyil, bəlkə bütün Qafqazı bərk istəyir. Odur ki Qafqaza dair bir şey görən kimi,

kərə nömrədə tək oturmuşdum. Eşitdim ki, həyatə bir arvad gəlib. Rus arvadlarına deyir ki, "qadayu, qadayu", yəni fala baxıram. Amma rus arvadları ona məhəl qoymadılar. O halda arvad yenə "qadayu" deyib sonra bu sözü də artırdı: " – Qadayu, a ciyərin yansın, qadayu". Mən dərhal yerimdən sıçrayıb başımı pəncərədən çıxartdım, gördüm ki, bu, qaraçıdır. Sonra bildim ki, Moskvada bir çox Qafqaz qaraçıları dəxi vardır. Moskvada mənim xoşuma gələn bir şey varsa, o da

Ceyhun Hacıbəyli (solda)

qarğalardır. Bu qarğaların qarılmaşması mənim yadıma Qarabağın düzlərini və ümumiyyətlə, Qafqazı salır".

Burada Üzeyir bəy böyük ustalıqla XX əsrin əvvəllərinin Moskvasını təsvir edir. Və bir də vətən həsrətini bir neçə kəlmə ilə bildirir.

Özünün xeyriyyəçilik xüsusiyyətləri ilə tanınan Ü.Hacıbəyli Moskvadakı çətinliklərindən, konsertlərə gedə bilmədiyindən, hətta iki dəst paltarının birini satdığı üçün peşmançılıq hissi keçirdiyindən bəhs edərək belə yazırdı: "Paltarsızlıq ucundandır ki, indiyə qədər heç bir teatra və konsertə getməmişik. Məsələn, məşhur dirijorun (Artur Nikişin) konsertinə bütün Moskva yürüyüdü halda, indi Şalyapinin səsinə eşitmək üçün bilet alanları atlı qorodovoylar basdığı surətdə biz bunlardan məhrum qalırdıq. Çünki teatr libasımız yoxdur. Moskvada teatr üçün xüsusi libas lazımdır. Və illə içəri buraxmazlar. Şkol yoldaşlarımdan birisi (Bolşoy İmperatorski) teatrda kontrabas çalındı. O bizə kontramarka təklif edir. Piano müəlliməsi mənə öz konsert biletini verdi ki, konsertə gedim. Amma mən bunlardan mənfəətbərdar bilmədim, çünki paltar, paltar, paltar yox..."

Lakin həyat təzadlarla doludur. Üzeyir bəyin Moskvada konsertini dinləyə bilmədiyi Fyodor Şalyapin bir neçə il sonra Bakıda konsert verməyə gələrkən dahi Üzeyir bəy Hacıbəylinin evinə nəzakət ziyarətinə getmiş, onunla görüşmüşdür.

Böyük sənətkar "Üzeyir, Moskva 1912" imzası ilə yazdığı digər bir məktubunu belə başlayır: "Nuri-didə Ceyhun! Salam-duadan

sonra elan əhvalatı xüsusundə səndən və Orucovlardan əhval gözləyirəm. Amma heç birinizdən cavab yoxdur. Əlbəttə, sən bu barədə Orucovlar və Həşim (Vəzirov) ilə görüş, danış və mənə əhval yaz. Vəqədə əgər bu işin dalına düşülsə, bir şey olar. Qəzet idarələri mənə kartoçka ilə bərabər qəbz kitabları göndərməlidirlər.

Bir də bundan belə mən sizə gündə və ya günəşini buradakı dolanacağımızı yazıb göndərəcəyəm. Əlbəttə, o kağızları itirməyib verərsən Camala (böyük bacısı Sayad xanımın oğlu – S.Q.) ki, saxlasın. Çünki gələcək üçün mənə lazım olacaqdır".

Dahi bəstəkar ali musiqi təhsili almaq üçün 1913-cü ildə Sankt-Peterburq Konservatoriyasına qəbul olunur. Oradan qardaşına yazdığı 18 avqust 1913-cü il tarixli "Bəradərin Üzeyir, Peterburq"

imzalı məktubunda isə Ceyhun bəydən nigaran qaldığını söyləyərək yazırdı: "... Neçə vaxtdır ki, səndən heç bir xəbər yoxdur. Bilmirəm nə olubdur. Qəzetlərdə məqalən görünmürdü. Çox nigaran idim. Amma bu günlərdə artistlər barəsində yazdığın məqaləni oxudum. Təskin oldum".

“Yazışmalardan da göründüyü kimi, Üzeyir bəy çox qayğıkeş, həssas insan idi. Hər bir hadisəyə ürəklə yanaşırdı. Heç nəyə biganəlik göstərmirdi. Ölkəmizin mədəni həyatını da unutmurdu. Məsələn, həmin məktubda bəstəkar bunları qeyd edirdi: "Mən səhərdən axşama qədər işləyirəm Bir tərəfdən imtahana hazırlaşırıam (Sankt-Peterburq Konservatoriyasına qəbul olunmaq üçün veriləcək imtahanlar nəzərdə tutulur – S.Q.). Bir tərəfdən də operettanı yazıram. Operetta yaxşı çıxacaqdır. Baş rol Sarabskinindir ki, "Arşın mal alan" olacaqdır".

Üzeyir bəyin yazdığı məktublar bədii əsərin yaratdığı təəssürat qədər maraqlıdır.

Bildiyimiz kimi, Ceyhun bəy Hacıbəyli yeni qurulmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini Avropada tanımaq məqsədilə 1919-cu ilin yanvar ayında Əlimərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi altında nümayəndə heyətinin tərkibinə salındığı üçün Fransaya Versal

sülh konfransına yola düşür, lakin bir daha geri qayıda bilmir. Çünki onlar Parisdə ikən Azərbaycanımız rus ordusu tərəfindən işğal edilir. Nümayəndə heyəti üzvlərinin, o cümlədən də Ceyhun bəyin vətənə yolu bağlandığından ömrünün sonuna kimi Fransada mühacir həyatı yaşamağa olur. 1920-ci ilin aprelinə qədər hələ heç kəs bilmirdi ki, yeni hökumətə dəstək almaq üçün gedənlər məcburən həmişəlik qütbətdə qalacaqlar. Bununla belə, Üzeyir bəy 1919-cu ilin martından başlayaraq qardaşına mütəmadi olaraq məktublar yazırdı. Azərbaycandakı siyasi vəziyyətdən, müstəqilliyimizdən, özünün ali təhsil məsələsindən, mədəniyyətə dair mülahizələrdən, ailə üzvlərindən, anası Şirinbəyim xanımdan, bacılarından, bacı uşaqlarından, böyük qardaşı Zülfüqar bəy və onun ailəsindən Ceyhun bəyə müfəssəl məlumatlar verirdi. Qardaşının maddi vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün ona yardım əli uzadırdı.

Qardaşının dönəcəyinə ümid edən Üzeyir bəy 19 mart 1919-cu il tarixli "Nuri-didələr Ceyhun, Zurya və Ceyçik" başlıqlı məktubunda yazırdı: "Yevropadan o qədər material gətirərsən ki, səndən ötrü böyük bir mənbəyi-mədaxil olar". Sonra Üzeyir bəy qəzetlərimizin taleyindən bəhs edərək bunları qeyd edirdi: "Bu saat Bakıda igirmidən çox qəzetə çıxıyor. "Kaspi" pulsuzluq üzündən bağlandı. Azərbaycan işinə gəldikdə Xan Xoyski hökuməti istefa verdi. Səbəbi "İttihadçı"lar oldu. Yeni kabinə işi Nəsim bəyə həvalə olundu. Yeni baş vəzir oldu. Lakin hələ hökuməti düzəltməyibdir. Yəqin, sabah düzələcəkdir. Hər halda, işimiz yaxşıdır. Könüllüləri və sairləri şəhərdən qovduq, ingilis polisasına da ehtiyac qalmadı; bu günlərdə öz qoşunumuz gəldi. Flot dəxi tərək-silah etdirildi. ...Qərəz, arzumuz budur ki, tez işlərini qurtarıb qayıdasınız ki, tezlik ilə görüşək. Hamımız hamınızı çox-çox öpürük, bax xüsusi Ceyçiki! (Ceyhun bəyin böyük oğlu Ceyhun – S.Q.).

Üzeyir bəy Hacıbəylinin həyatını yaxşı bilənlərə məlumdur ki, böyük sənətkarımız M.Ə.Rəsulzadə, N.Yusifbəyli və başqa tanınmış şəxsiyyətlərlə yaxın dost idi. O dövrün hökumət adamları tez-tez Üzeyir bəyin evində qonaq olurdular. Elə bu barədə Ü.Hacıbəyli 8 oktyabr 1919-cu ildə qardaşına yazdığı məktubda qeyd edirdi: "O günü yaxşı bir qonaqlıq qayırdıq. Nəsim bəy özü, arvadı, Məhəmmədəmin, Şəfi bəy dəxi bizdə idilər. Sizi də yad-bud etdik..."

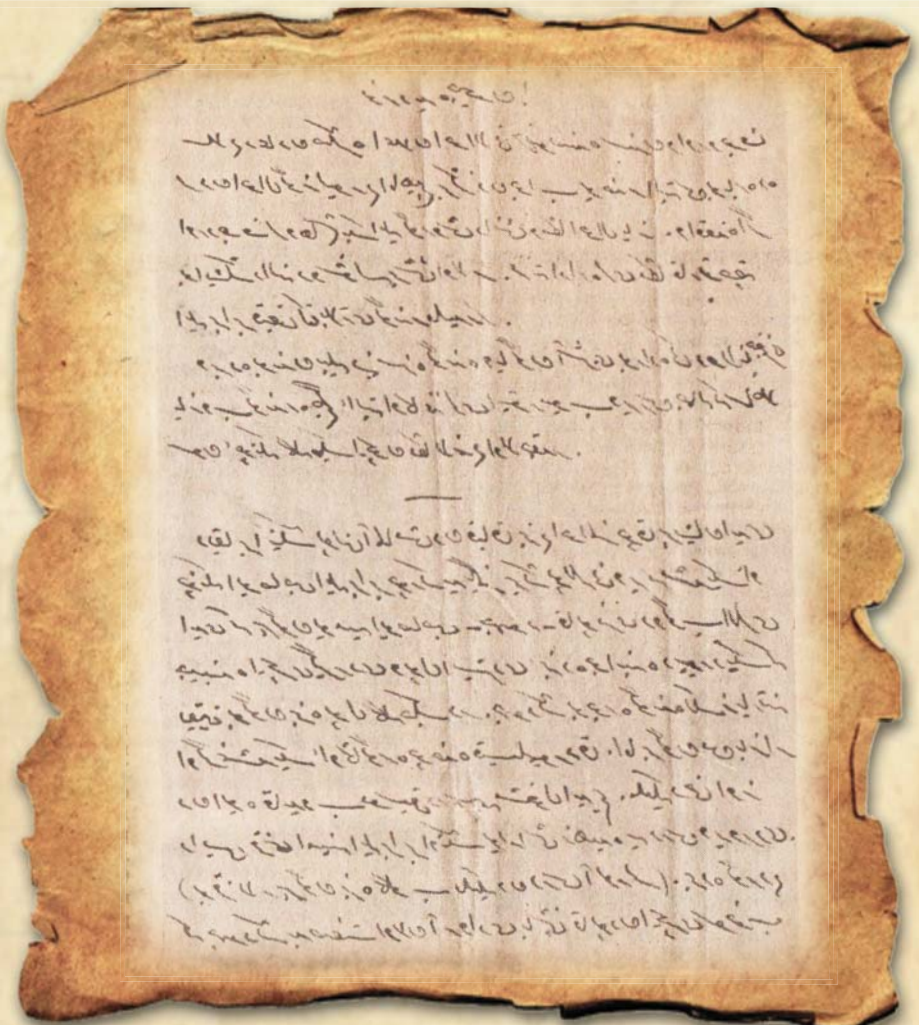
Siyasi işlərə gəldikdə, hal-hazırda hökumət böhranı mövcuddur. Nəsim bəy kabinəsi istefa vermişdir. Lakin bu günlərdə yenə başında Nəsim bəy olmaq üzrə yeni kabinə düzələcəkdir. Nazirlərin ədədi bir az azalıb. Əlavə zənn edirəm ki, sosialistlərə yer verilməyəcəkdir. Əhvali-siyasimiz dedikcə yaxşıdır. Nəsim bəy işi

çox gözəl apardı və məmləkəti, demək olar ki, hər bir təhlükədən qurtarmaqla bərabər, abad, məmur və qüvvətli bir hala saldı. Bu saat tam mənası ilə müstəqil dolanıraq. İçimizdə heç bir biganə əl yoxdur. Qarabağ və Lənkəran məsələləri bizim nəfimizə olaraq həmişə qan dökülmədən həll edildi. Bir əndişəmiz varsa, o da Şimaldandır. Lakin o barədə də bizə ümid verənlər yox degildir. Qərəz, işimiz "xod"dur.

Yalnız bir arzumuz odur ki, siz gələsiniz, tezlik ilə görüşək".

“Ceyhun bəyginin qayıtmasını səbirsizliklə gözləyən Üzeyir bəy 13 yanvar 1920-ci il tarixli namədə qeyd edirdi: “Salam-duadan sonra bugunki gun 13 yanvardır, Azərbaycanınsa təsdiqi bayramına məşğuluq. Bu əhvalata hamıdan artıq nənəm (Şirinbəyim xanıma övladları nənə deyirdilər – S.Q.) söyündü, çünki dedim ki, indi Ceyhun, Cəlil gərək tez qayıtsınlar. Filhəqiqə, yəqin, sizə xəbər olacaqdır ki, tez qayıdasınız”.

Maraqlıdır ki, Azərbaycan ədəbi dilini dərinliyinə qədər bilən Üzeyir bəy məktublarında sərbəst danışmaq dilinə, şirin Qarabağ ləhcəsinə üstünlük verirdi. Yəqin, bu da ondan irəli gəlirdi ki, Cey-

Sağdan Üzeyir və Ceyhun Hacıbəyli

hün bəy ata ocağının istiliyini, hərərətini duysun, qəlbi bir az ovunsun.

Ü.Hacıbəylinin dünya şöhrətli "Arşın mal alan" operettasının ermənilər tərəfindən mənimsənilməsi məsələsi hələ dahi bəstəkarın öz sağlığında da gündəmdə olmuşdur. Məsələn, 14 yanvar 1920-ci ildə Üzeyir bəy qardaşına bunları bildirirdi: "...Və bir də neçə gün əvvəl İstanbul səfirimiz Yusif Vəzirovdan (Yusif Vəzir Cəmənzəminli – S.Q.) məktub aldım. Yazır ki, ermənilərin fransızca "Renessans" qəzetəsi iddia edir ki, "Arşın mal alan"ı yazan ermənidir. Yusif bu işdən çox mütəəssir olduğunu yazır və israr edirdi ki, mən əsərlərimin notlarını çap etdirib onlara göndərim ki, səfərət xərcinə olaraq bütün Yevropada, həmən Amerikaya boylə intişarına səy etsin... Mən əhvalatı Nəsim bəyə söylədim. Dedi ki, bu iddia ermənilərin Zəngəzur iddiasından daha bətdir".

Sonra Üzeyir bəy vurğulayır ki, "...keçən səfər "O olmasın, bu olsun" oyununa ingilis böyüklərindən biri gələn Nəsim bəyin lojasında oturmuşdu, hər nə gördü, hamısını dəftərinə qeyd edirdi. Əsərin

müəllifinin də kim olduğunu bilib, dəftərinə yazırdı. Qarəz, mənəm əsərlərim avropalıların marağına səbəb olur".

"Arşın mal alan"ı fransız dilinə tərcümə edib Parisdə tamaşaya qoymaq istəyən Ceyhun bəyə bəstəkar 24 fevral 1921-ci il tarixli məktubunda "Arşın mal alan"ın notlarını bacısı oğlu Camala verərək qardaşına göndərməsi barədə məlumat verirdi.

Üzeyir bəy Hacıbəyli xalqımızın, ölkəmizin inkişafı naminə gördüyü işlərdən Ceyhun bəyi tez-tez hali edirdi. Elə 26 noyabr 1921-ci ildə yazırdı: "Bu il müsəlmanlara məxsus olmaq üzrə bir konservatoriya açdım. Bu saat orada iki yüzdən artıq məktəb şagirdani oxuyur. Bir həftə bundan əvvəl rəsmi-güşadi idi. Bütün komissar yoldaşlar, başda Nərimanov olmaq üzrə gəlmişdilər. Təbrik nitqindən sonra çay verdim, çox canfəşanlıq oldu. Hökumət mənə hər barədə kömək edəcəyini vəd etdi. Həqiqətən bu konservatoriyanın bizim müsəlmanlardan ötrü böyük mənası olacaqdır. Oxuyanların yarısı kişi, yarısı arvad. Çoxları da çadra başında olan qızlardır. Çingiz (dirijor Çingiz Hacıbəyli – S.Q.) ilə Niyazi (maestro Niyazi – S.Q.) dəxi orada oxuyurlar.

"Leyli və Məcnun" operasının müvəffəqiyyətindən söz açaraq Üzeyir bəy sonra belə deyir: "Bakı şəhəri isə öz adı halını almaq üzrədir, ticarət sərbəstdir, teatrolar yenə dolu olur. Cümə günü "Leyli və Məcnun" hökumət teatrosunda oynanıldı. Həştad beş milyon zbor verdi".

Məktublarından göründüyü kimi, daim vətənin azadlığı, müstəqilliyi, çiçəklənməsi, xalqın, millətin savadlanması, mədəniyyətin yüksəlməsi üçün çalışan Üzeyir bəy Hacıbəyli eyni zamanda ana, bacı, qardaş, qohum-əqrəbə fikri çəkir, onların bütün qayğılarını çiynlərində daşıyırdı. Qardaşını görməkdən ötrü Üzeyir bəy dəfələrlə Fransaya getmək istəmiş, lakin müxtəlif səbəblər üzündən bu mümkün olmamışdır. Hətta 10 mart 1922-ci il tarixli məktubunda yazırdı: "Nərimanov və Bünyadzadənin Moskvadan qayıtmalarına müntəzirəm ki, onlardan üç aylıq məzuniyyət alıb gələm... O vaxtə qədər dəxi nənəngili yay üçün bağlara göndərərək. Məleykə dəxi mənim ilə bərabər gələcəkdir". Daha sonra qeyd edirdi ki, "Arşın mal alan"ın firəng dilinə tərcümə edilməsi mənə çox sevindirdi, ümidvaram ki, müvəffəqiyyəti artıq olar".

Başqa bir namədə (18 dekabr 1922-ci il) isə Üzeyir bəy Şövkət Məmmədovanın Yakov adlı yəhudi həyat yoldaşını (Bakıda onu Yaşka deyərək çağırırdılar) nəzərdə tutaraq yazırdı ki, "ondan gözüqulaq ol ki, bizim əsərlərdən orada çap etdirib satmasın, çünki mənəm bir neçə danə ikisəli xorlarımda qalıbdır".

Yazışmalardan da göründüyü kimi, Ü.Hacıbəylinin yad əllərdə, başqa ölkələrdə əlyazmaları mövcuddur. Görəsən, həmin əsərlərin taleyi necədir?

“Üzeyir bəy qardaşına göndərdiyi hər məktubda onları səbirsizliklə gözlədiklərini, onlardan ötrü darıxdıqlarını vurğulayırdı. 1922-ci ildə Ceyhun bəyə ünvanladığı məktubda Üzeyir bəy icazə alınaraq gəlmələrinin yollarını göstərərək qeyd edirdi: “Hökumət izin verəndən sonra nə üçün gəlməmək? Halbuki izin ilə gələnlərin hamısı burada rahat oturub qulluq etməkdədirlər, məsələn, Yusif Vəzirov, Vəkilov və başqaları”. Amma Üzeyir bəy hələ bilmirdi ki, adicəkilən insanları qarşıda nələr gözləyir. 1937-ci ilin repressiyası onların başına nələr gətirəcək...

Dahi bəstəkar gördüyü bütün işlərlə yanaşı, yarımçıq qalmış ali təhsilini başa vurmaq üçün Almaniyaya getməyi düşünürdü. Üzeyir bəy 4 aprel 1923-cü il tarixli məktubunda bu barədə yazırdı: “... Maarif Komissarlığı kollegiyası tərəfindən qərar çıxdı ki, mənim ali təhsilimi bitirmək üçün iki il müddətinə komandirovka olmaq üzrə Almaniyaya gedim. Mənimlə bərabər üç nəfər doktor dəxi göndərilir”. Daha sonra bəstəkar onu da xüsusi vurğulayırdı ki, “kənari bir məmariət olmasa, iyunun birində yola düşməliyik”. Amma çox təəssüf ki, maneçiliklər törədildi və Ü.Hacıbəyli Almaniyaya gedə bilmədi. Xəbis, məkrli varlıqlar dahi sənətkarın bu arzusunun da gerçəkləşməsinə imkan vermədilər.

Təkrarsız, gözəl insan Üzeyir bəy qardaşının Fransadakı güzəranını, ailə çətinliklərini də özünə dərd edirdi. Onlara hər cür kömək göstərməyə çalışırdı. Mühacirətdə daha da yaxşı yaşamaqları üçün müxtəlif yollar axtarırdı. O, 9 aprel 1924-cü ildə Ceyhun bəyə belə yazırdı: “...Arşın mal alan” sizin üçün bir mənbeyi-mədaxil olar... Zənn edirəm ki, “Arşın mal alan” Parisdə müvəffəqiyyət qazanarsa, hər bir məmləkətdə dəxi oynanılar, o halda sən müsənnif haqqını dəxi ala bilərsən”.

Hərdən məktublarda Üzeyir bəy işlərin çoxluğundan, hədsiz dərəcədə yorulduğundan şikayətlənirdi. Məsələn, 23 yanvar 1927-ci il tarixli məktubunda konservatoriyada prorektor olduğundan, bütün işlərin onun üzərinə töküldüyündən, səhər saat 10-dan axşam 12-yə qədər təhsil müəssisəsində olduğundan, tez-tez iclaslar keçirildiyindən, bəzən 2-yə kimi işləməyə məcburluğundan bəhs edirdi. Çox təəssüflənirdi ki, yaradıcılığa, yeni opera yazmağa vaxt tapa bilmir. O, 29 iyun 1928-ci ildə bunları qeyd edirdi: “Mən də Azərbaycan musiqisinin əsasları haqqında (əvvəlki illərdəki məktublarında da bu barədə fikirləri mövcuddur –S.Q.) böyük bir elmi əsər yazacağam ki, onu firəng dilinə dəxi tərcümə etmək lazım gələcəkdir. Heyf olsun ki, bu cürə işlərə az vaxt sərf edə bilərəm, çünki məktəb məşğuliyyətim və cəmiyyət işləri çoxdur. Bizdən ötrü vaxt o qədər tez gedir ki, guya bir gün bir saat əvəzi olur”.

İşinin çox olmasına, vaxtının məhdudluğuna rəğmən, böyük sənətkar hələ konsertlər də hazır-

layırdı. Məktublarının birində qardaşına belə yazırdı: “Bu günlərdə böyük bir konsert verdim. Bütün komissar yoldaşlar məndən razı qalıb dedilər ki, Üzeyir bəy bizim ümidimizi boşə çıxartmadı”.

Bəli, Üzeyir bəy Hacıbəyli nəinki ümidləri boşə çıxartmadı, hətta türk musiqisinin tərəqqisi yolunda sağlamlığından belə keçərək əsərləri ilə Azərbaycanımızı dünyaya tanıtdı. Bütün bunlarla yanaşı, gecə-gündüz doğmalarının həsrəti ilə yaşayan azman sənətkar qardaşının ailəsi ilə birgə vətənə dönməsini arzulayırdı. Onlarla yenidən qovuşacaqları günü səbirsizliklə gözləyirdi. Elə 3 noyabr 1929-cu ildə yazdığı məktubda da “...çalışınız ki, tezliklə gələsiniz. Yolunuzu gözləyirik” deyirdi. Ancaq nə yaxşı ki, Ceyhun bəy vətənə dönmədi. Əgər qayıtsaydı, yəqin, o da başqa ziyalılarımız kimi gedər-gəlməzə yola salınardı. Buna isə Üzeyir bəyin həssas qəlbi tab gətirə bilməzdi. Heç olmasa, bilirdi ki, qardaşı xaricdə qalsa da, sağ-salamatdır. Bu ona böyük təskinlik idi.

Adı azadlıq tariximizə qızıl hərflərlə yazılan Ceyhun bəy Hacıbəyli vətənə dönmədi, ancaq ürəyi hər zaman Azərbaycan üçün çırpındı. Ölkəmizin müstəqilliyi naminə yorulmadan çalışdı. Azərbaycan tarixini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini Avropada layiqincə tanıtdı, təbliğ etdi. Ömrünün sonuna kimi əqidəsindən dönməyərək sovet imperiyasına qarşı ideoloji mübarizə apardı. Gərəkli fəaliyyəti ilə arzularına çatdı. Lakin o, ailəsinə, ailəsi də ona həmişəlik həsrət qaldı. ❖

Səadət Qarabağlı,
üzeyirbəyşünas

Ceyhun Hacıbəyli. 1950-ci illər

ÜZEYİR TƏRƏNNÜMÇÜSÜ

Azərbaycan rəssamlar ordusu sıralarında belə bir ad var: Hüseyn Hacıyev. O, 1947-ci ildə Bakıda, ziyalı ailəsində dünyaya gəlib. Hüseyn hələ kiçik yaşlarından rəssamlığa həvəs göstərirdi. Gah evdə ailə üzvlərinin, gah da həyətdəki yaşadlarının rəsmlərini çəkirdi. Həmin rəsmlər əldən-ələ gəzir, qohumların, qonşuların böyük marağına, təəccübünə səbəb olurdu. İllər keçdikdən sonra gənc Hüseyn rəssam olmaq arzusu ilə sənədlərini Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun rəssamlıq fakültəsinə təqdim edir. Burada təhsil alarkən o, müəllimlərindən rəssamlıq sənətinin inceliklərini öyrənir və yaradıcılıq həvəsi daha da artır. Hələ tələbə ikən çəkdiyi rəsmlər Bakının müxtəlif sərgi salonlarında nümayiş etdirilir. 1975-ci ildə institutu fərqlənmə diplomu ilə bitirən Hüseyn Hacıyev respublikamızın müxtəlif təşkilatlarında tərtibatçı rəssam kimi işləməyə başlayır.

Xidməti işlərini görməklə yanaşı, rəssam həm də fərdi yaradıcılıqla məşğul olur. 1983-cü ildə Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü seçilir, dəfələrlə müsabiqələr laureatı adını qazanır, fəxri fərmanlarla təltif edilir. Fırçasını rəssamlığın, demək olar, bütün janrlarında sınayır. Özünün dediyinə görə isə plakat portretlər mövzusu onun ən çox sevdiyi sahədir. Bu qəbildən olan Dədə Qorqudun, M.Ə.Sabirin, C.Məmmədquluzadənin, S.Vurğunun, Qara Qarayevin portretləri hazırda respublikamızın rəsm qalereyalarını, sərgi salonlarını bəzəməkdədir. "Qovun və nar", "Balıq və soğan", "Ananas" və s. natürmortlarına baxdıqca tamaşaçı onun eyni zamanda natürmort

ustalığını da təsdiqləyir.

Rəssam 200-dən artıq kitabı bədii tərtibat verib. Müqəddəs kitabımız "Qurani-Kərim"-in Azərbaycan dilinə tərcüməsi 1984-cü ildə Hüseyn Hacıyev və Xalq rəssamı Oqtay Sadiqzadənin birgə bədii tərtibatında işıq üzü görüb. Əli Vəliyevin "Qaşsız üzük" (1978), M.Ə.Sabirin fars dilində nəşr edilmiş "Hophopnamə"si (1977), Molla Vəli Vidadinin əsərləri (1977), Əhməd Bakıxanov haqqında "Onun sarı simi" adlı xatirələr kitabı (1985), Qumral Sadiqzadənin "Mənim nakam qardaşım" (2002), Fəzil Rəhmanzadənin "Lütfiyar İmanov" (2008) və s. kitablarının tərtibatçı rəssamı Hüseyn Hacıyevdir.

Rəssamın gözəl musiqi duyumu da var. Royalda ifa edir, bəzi musiqi pyeslərinin, etüdlərin, sonatinaların, miniatürlərin müəllifidir.

Təsədüfi deyil ki, onun tərtibat verdiyi kitabların əksəriyyəti klavir və partituralardan ibarətdir. Bunlara nümunə olaraq İ.S.Baxın "İki və üçsəslə invensiyalar" (1979), Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasının klaviri (bəstəkar Sərdar Fərəcovun redaktəsi ilə, 2008), Hacı Xanməmmədovun "Sənin gözlərin" (1983), Elza İbrahimovanın "Mahnılar" (1980), Tofiq Bakıxanovun "Tar ilə simli kvartet üçün iki nömrəli konsert" (1988), Bülbülün "Azərbaycan xalq mahnıları" (1981), Səid Rüstəmovun "Azərbaycan xalq rəngləri" (1980), Asaf Zeynallının "Uşaq süitəsi" (1981), Azər Rzayevin "Mahnılar" (1980), Telman Hacıyevin "Mahnılar" (1980), Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" (1988), Arif Məlikovun "Məhəbbət əfsanəsi" baletinin (1982) klavirini göstərə bilərik.

Hüseyn Hacıyevin gözəl fırçası olduğu kimi, iti qələmi də vardır – bir çox satirik və lirik şeirlər, təmsillər müəllifidir. Onun “Xatirinə”, “Əsl canavar”, “Yaltaqlıq” və sair lirik və satirik şeirləri, təmsilləri respublikamızın müxtəlif mətbuat orqanlarının səhifələrində oxuculara təqdim edilib.

“ Bu yazıya “Üzeyir tərənnümçüsü” adı verməyimiz heç də təsadüfi deyil. Belə ki, Hüseyn Hacıyev dahi Üzeyir bəy irsinin vurgunudur. O, dəfələrlə bəstəkarın əsərlərinin nəşrlərinə tərtibat vermiş, illüstrasiyalar çəkmiş, bəstəkarın obrazlarını yaratmış və onun əsərlərinin personajlarının surətlərini işləmişdir. Məsələn, 1984–85-ci ildə Üzeyir Hacıbəylinin 100 illik yubileyi ilə əlaqədar YUNESKO-nun sifarişiylə akademik nəşrə hazırlanan “Leyli və Məcnun”, “Koroğlu” operalarının partitura və klavirlərinin, “Sənsiz” və “Sevgili canan” romanslarının klavirlərinin baş rəssamı olub, dəfələrlə onun əlyazmalarını bərpa edib. Rəssam həmçinin dahi bəstəkarın qardaşları Zülfüqar və Ceyhun Hacıbəylilərin orijinal portretlərini də yaradıb.

Hazırda Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin rəsm qalereyasının divarlarını Hüseyn Hacıyevin “Arşın mal alan”, “Leyli və Məcnun”, “O olmasın, bu olsun”, “Koroğlu” əsərlərinə çəkdiyi gözəl rəsmlər bəzəyir. Son zamanlarda isə rəssam “Üzeyir Hacıbəyli və C.Məmmədquluzadə” adlı yeni bir rəsm işləyərək muzeyə təqdim

edib. Çox maraqlıdır ki, sənətkar bu rəsmlərin əksəriyyətini təbii boyalarla işləyir. Özünün dediyinə görə, həmin boyaları müxtəlif bitkilərin şirəsindən hazırlayır.

Hüseyn Hacıyevin əl işləri ilə təkcə Azərbaycan tamaşaçıları deyil, dünyanın digər ölkələrinin sənətsevərləri də tanışdır. Buna misal olaraq “Şah İsmayıl Xətəinin musiqi və şeir məclisi” adlı miniatur əsərini göstərə bilərik. Bu sənət nümunəsi Fransada da böyük maraqla qarşılanıb.

Rəssam həm də gözəl dekorçudur desək, yanılmarıq. O, Bakı metropoliteninin “Neftçilər” stansiyasındakı mozaik görüntülərin müəlliflərindən biridir. Şəhid döyüşçülərin baryeflərini, qorelyeflərini yaradıb. Yasamal rayonunda 60 sayılı məktəbin divarındakı şəhid Paşa Nəzərovun mərmərdən düzəldilmiş baryefi bu qəbildəndir. Onun çəkdiyi rəsmlər Milli Azərbaycan Tarixi və Musiqi Mədəniyyəti muzeylərində, həmçinin başqa ev-muzeylərində də özünəməxsus yer alıb.

Hüseyn Hacıyev dəfələrlə respublikamızda və xaricdə keçirilən müsabiqələrin diplomlarına layiq görülüb.

O, hazırda Bakı Musiqi Akademiyasında tərtibatçı rəssam vəzifəsində çalışır. Fərdi yaradıcılığını da durmadan davam etdirən, yorulmaq bilməyən işgüzar sənətkara möhkəm cansağlığı və yeni-yeni uğurlar arzulayırıq! ♦

Gülnarə Ələsgərova,
Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin
ekspozisiya şöbəsinin müdiri

Azadlığın musiqi təntənəsi

Qazaxıstanın müstəqilliyinin 25 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq Almatı festivalından təəssüratlar...

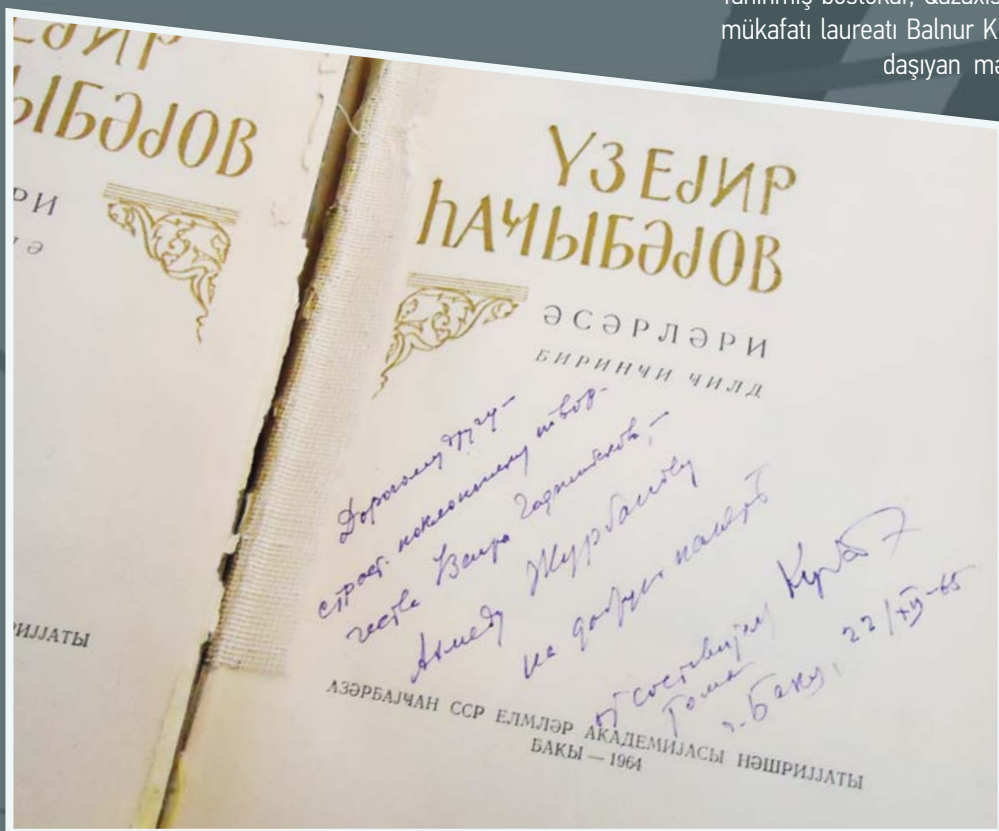
"Göy bayrağım, dalğalan!" Bu deviz altında sentyabrın ortalarında Almatıda Qazaxıstan Bəstəkarlar İttifaqının təşkilatçılığı ilə Qazaxıstan Respublikasının müstəqilliyinin 25 illiyinə həsr olunmuş

festival keçirilib. İki gün ərzində reallaşdırılan mini-festivalın proqramı kifayət qədər zəngin və maraqlı idi. Festival beynəlxalq elmi-nəzəri konfransı, habelə iki musiqi gecəsini özündə ehtiva edirdi.

"Müasir bəstəkarların yaradıcılığında azadlıq və müstəqillik mövzusu"ndan qaynaqlanan konfransın iki iclasında müasir akademik musiqinin bir sıra aktual problemləri geniş müzakirə olundu. Tanınmış bəstəkar, Qazaxıstan Bəstəkarlar İttifaqının sədri, Dövlət mükafatı laureatı Balnur Kızırbek öz yığcam, konstruktiv xarakter daşıyan məruzəsində bəstəkarların son onilliklər

ərzində qarşılaşdığı problemlərə, məsələn, simfonik əsərlərin ifasının gerçəkləşdirilməsində yaranan maneələrə, opera janrına marağın azalmasına, hazır səhnə əsərlərinin, o cümlədən 18 (!) baletin tamaşaya qoyulmamasına, bir sıra layihələrin maliyyə çatışmazlığından reallaşmadığına, çağdaş yaradıcıların maddi vəziyyəti və s. məsələlərə diqqəti səfərbər edib. "Amma bütün mövcud problemlərə baxmayaraq Qazaxıstanda akademik musiqinin uca ənənələrini qoruyub saxlamaq mümkün olmuşdur", – deyər Balnur xanım öz nitqini pozitiv notda tamamlayıb.

Tanınmış alim, professor, İCTM-in üzvü Səidə Yelemanova (Qazaxıstan) müasir musiqinin araşdırılması metodologiyası ilə bağlı fikirlərini bölü-

şüb. Filologiya elmləri namizədi Gülnaz Qalina (Başqırdıstan) opera janrının hazırkı problemlərinə toxunaraq bu incəsənət növündə milli dildən imtina olunmasının yaratdığı fəsadlardan həyəcanla söz açıb. Meruert Kurmanqaliyeva, Daureş Ahmetbekova, Karlıqaş Kunafina, Valeriya Nedlina, Əlibi Abdinurovun çıxışlarında konkret əsərlərin təhlili təmsalında müasir musiqinin müxtəlif aspektlərinə – janr, formanın tərəvətli yozumuna, müvafiq ifadə vasitələrinin seçimi və özgün tətbiqinə toxunulub.

Azərbaycanı konfransda Üzeyir Hacıbəyli adına BMA-nın professoru, Əməkdar incəsənət xadimi Zümrüd Dadaşzadə və Azərbaycan Milli Konservatoriyasının prorektoru, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Lalə Hüseynova təmsil edirdi.

Zümrüd Dadaşzadə "Azərbaycan musiqisi müasir mərhələdə: fraqmentlər, düşüncələr" adlı məruzəsində milli akademik musiqinin dünya incəsənətinin əsas təmayülləri kontekstində geniş, rəngarəng panoramını canlandırıb. Çıxışını instrumental musiqinin ali formaları (simfoniya, konsert) üzərində quran musiqişünas, Azərbaycan bəstəkarlarının axtarışlarının müxtəlifliyini, tətbiq edilən ifadə vasitələri palitrasının əlvanlığını sərgiləyib. "Müasir tariximizin kolliziyaları – xalqın müstəqilliyi uğrunda çarpışması, çökməkdə olan sovet imperiyasının 1990-cı ildə törətdiyi 20 Yanvar qırğını, torpaqlarımızın işğalı, Xocalı soyqırımı kimi faciəvi olaylara baxmayaraq, Azərbaycanın müstəqillik qazanması və həmin çətin, keşməkeşli müstəqillik yolunda get-gedə daha inamla irəliləməsi, gözəçarpan nailiyyətləri – bütün bu möhtəşəm mövzuları "müzakirə etmək" istəyi bəstəkarlarımızın musiqinin monumental janrlarına – oratoriyaya, kantataya, simfoniya müraciətini şərtləndirən

amillərdəndir" deyən musiqişünas öz fikirlərinin təsdiqi üçün Arif Məlikov, Fərəc Qarayev, Cavanşir Quliyev, Cəlal Abbasov, Rauf Əliyev, Sərdar Fərəcov, Rəhilə Həsənova və başqa bəstəkarların yaradıcılığından nümunələrə üz tutub.

Lalə Hüseynova çağdaş milli musiqinin maraqlı simalarından biri – Azər Dadaşovun sənət aləminin müxtəlif şaxələrindən söz açıb. Qeyri-adi yaradıcılıq məhsuldarlığı və musiqiyə vurğunluğu ilə fərqlənən bəstəkarın istər iri instrumental formada, istərsə də kino musiqisi, mahnı kimi demokratik janrlarda qazandığı nailiyyətlərdən bəhs edib. Hal-hazırda artıq 10 simfoniya müəllifi olan bəstəkarın bu "fəlsəfi ümumiləşdirmələr" janrında yaratdığı ən uğurlu nümunələrdən biri "20 Yanvar" adlı doqquzuncu simfoniyası üzərində xüsusi dayanan musiqişünas, onun faciəvi konsepsiyani təcəssüm xüsusiyyətlərindən danışır.

“Bütün səsləndirilən musiqi parçaları, xüsusilə Arif Məlikovun ümummillə lider Heydər Əliyevə həsr etdiyi Səkkizinci “Əbədiyyət” simfoniyası, habelə Azər Dadaşovun “20 Yanvar” simfoniyası böyük diqqətlə dinlənilib, canlı fikir mübadiləsi doğurub. Sərgilənən slydlar və videomateriallar irəli sürülən fikir və müddəaları təsdiqləyib, “əyaniləşdirib”.

Konfransdan sonra Azərbaycan alimlərinin çıxışlarından bəhrələnən həmkarları eşitdikləri musiqinin müəllifləri və əsərləri ilə daha yaxından tanış olmaq istəklərini səsləndiriblər. Bir çoxları "Keçmiş sovet məkanında ən güclü məktəblərdən sayı-

lan Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbi bizim üçün örnək idi. Biz azərbaycanlı həmkarlarımızdan həmişə faydalanmışıq” – deyə səmimiyyətlə bildiriblər.

“**“Tarixi arzumuz – müstəqillik” başlıqlı birinci konsertdə isə əvvəlki tədbirdə yaradıcılıqlarından danışılan bəstəkarların azadlıq, müstəqillik mövzularını inikas etdirən simfonik musiqiləri Dövlət Simfonik Orkestrinin (dirijor Yerbolat Əhmədiyarov) ifasında təqdim olundu. Balnur Kızırbekin, Vladimir Striqotski-Pakin, Yermek Ömirovun, Həbibulla Setekovun üslubla fərqli əsərlərində müasir dövrün nəbzi döyünür, eyni zamanda geniş auditoriya ilə ünsiyyət qurmaq istəyi özünü aydın büruzə verirdi.**

Tanınmış qazax simfonisti, yaxınlarda 60 illik yubileyini qeyd etmiş Beybut Daldenbayın xalqın azadlıq uğrunda mübarizəsini –1986-cı il faciəvi dekabr hadisələrini canlandıran “Jeltoksan tolku” (“Dekabr həyəcanı”) simfoniyası (2016) öz məxsusi tembr aurası, maraqlı orkestr tapıntıları, ən əsası – dalğavari quruluşa malik, insanı gərginlikdə saxlayan dramaturji həlli ilə yadda qaldı. Musiqini

jisi, bəzi məqamlarda yumor aşılarmış gənclik ruhu ilə məftunluq yaratdı. “Estrada orkestri üçün küy” pyesi isə qazax ənənəvi musiqisinin əsas janrına yeni görünüş bucağından baxmaq, onu müasir qiyafədə təqdim etmək cəhdi ilə diqqəti cəkdi. Parlaq emosiyalar bəxş edən həmin gecədə bəstəkarın müvəffəqiyyətini A.Belyakovun idarəsi ilə estrada-simfonik orkestri, habelə solistlər – J.Amanova, B.Mombekov, D.Joldıbayev, F.Kızırbek bölüşdülər.

Balnur Kızırbeki Azərbaycan musiqiçilərinin həqiqi dostu, sənətimizin pərəstişkarı adlandırmaq olar. Qeyd edək ki, Üzeyir bəyin 130 illiyi münasibətilə o, “Türk akademik musiqisinin banisi – Üzeyir Hacıbəyli” adlı simfonik lövhə bəstələmişdir. Həmin əsər keçən il Üzeyir Hacıbəyli festivalının açılış konsertində uğurla səsləndirilib.

Qazaxıstan səfəri çərçivəsində Azərbaycan təmsilçiləri Kurmanqazı adına Qazax Milli Konservatoriyasına gedərək 2014-cü ildə 70 illiyini qeyd etmiş təhsil ocağının rəhbərliyi ilə görüşüb, əməkdaşlığın, xüsusən də elmi araşdırmalar sahəsində işbirliyinin perspektivləri barədə müzakirələr aparıblar. Rektor, Xalq artisti, Dövlət mükafatı laureatı, professor Janiya Əubəkirovanın ictimaiyyətlə görüşü əsnasında (azərbaycanlı alimlər fəxri qonaqlar qismində həmin görüşə dəvət edilmişdilər) konservatoriyanın son illər qazandığı uğurlar, qarşılaşdığı problemlərin həlli haqqında geniş

dinləyirsən və sanki 30 il öncə baş vermiş faciənin şahidi olursan. Həm də Azərbaycan bəstəkarlarının 1990-cı il yanvar hadisələrinə həsr olunmuş əsərləri, məsələn, Azər Rzayevin “Bakı-90”, A. Dadaşovun Doqquzuncu simfoniyası ilə paralellər yaranır...

Orkestr pyesləri, rəngarəng nəğmələr çəlgindən ibarət “Gözəl elim – Qazaxıstan” adlı ikinci konsert proqramı Balnur Kızırbekin öz doğma diyarına, bu ölkənin insanlarına zərif övlad sevgisinin ifadəsi idi. Əsərlərin bir hissəsi müəllifin yaxın dostlarına, həmkarlarına həsr olunduğundan musiqidə lirik ovqat, kövrək duyğular boy göstərirdi. Həmin axşam təqdim olunan obrazlar sırası ilk əvvəl öz pozitiv ener-

təsəvvür yaranıb. Rektor öz məruzəsində təhsildə ən yeni metodların tətbiqi zərurətini dönə-dönə vurğulayıb və bu yöndə atılan addımları əyani sərgiləyib. Görüş zamanı baş tutan təqdimatlar – dombraçılar kvartetinin performansı, konservatoriya xorunun şövq dolu ifaları, habelə konservatoriyada müxtəlif ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələrin, məsələn, nəfəs alətləri ifaçılarının məharəti valehedici alınıb.

Səfərin ən duyğulu məqamı isə Jubanovların ev-muzeyinin ziyarəti ilə bağlı idi.

“Tələbəlik illərimdə mən elmi rəhbərim professor Nailə Meh-

diyeve ilə Almatıda elmi-nəzəri konfransda iştirak etmişdim. O zaman bir sıra gənc tədqiqatçılarla, məsələn, S.Uteqaliyeva, A.Maklugin (indi onlar nüfuzlu alimlərdir) ilə tanış oldum, məşhur musiqişünaslar A.Muxambetova, S.Yelemanovadan tövsiyələr aldım. Amma ən yaddaqalan məqam konservatoriyanın rektoru Qaziza xanım Jubanova ilə görüş idi. Onun asta səslə söylədiyi sözlər, o cümlədən Azərbaycan musiqisinə dair fikirləri, simasının nəcibliyi, qeyri-adi təvazökarlığı məni heyran qoydu. Yadımdadır, mən Qaziza xanıma Nizaminin rusca təzə işiq üzü görmüş qəzəllər toplusunu bağışladım və hədiyyəni böyük sevinclə qəbul etdiyini duydum.

O zamandan artıq bir neçə onillik keçir və mən rəfiqəm Lalə ilə Qaziza xanımın oğlu bəstəkar Əlibi Mambetovun lütfkar dəvəti ilə müqəddəs bir məkana – Axmet və Qaziza Jubanovların evinin ziyarətindəyəm. Bu sadə evin hər qarışında sənətə, musiqiyə, ədəbiyyata sevgi aşılıb. Ekspozatlarla tanış olduqca aydın dərk edirsən ki, bu insanlar, Qaziza xanımın ömür-gün yoldaşı, SSRİ xalq artisti, rejissor A.Mambetov ictimai məqsədləri öz şəxsi istəklərindən uca tutmuşlar. Zəngin ailə kitabxanasında ən fərəhli yerdə isə Üzeyir bəyin partitura və klavirlərini, habelə seçilmiş əsərlərinin cildlərini görüb çox həyəcanlandıq. Həmin cildlərdən biri bəstəkar, tədqiqatçı, dirijor, Kurmanqazı adına xalq çalğı alətləri orkestrinin yaradıcısı, “Üzeyir Hacıbəyov yaradıcılığının ehtiraslı pərəstişkari” Axmet Jubanova cildlərin tərtibçisi Qubad Qasımov tərəfindən xatirə yazısı ilə bəxş olunmuşdu.

“ Bu məkanda habelə Qaziza xanımın 1988-ci ildə Moskvada Qara Qarayevin 70 illik yubileyində sənətkarımıza böyük ehtiram dolu əlamətdar məruzəsini xatırladım. Həmin məruzədə o, “Yeddi gözəl” baletinin Moskva Böyük teatrının səhnəsinin yaşayacağı barədə də söz açmışdı. Azərbaycan

üçün çox ağır bir məqamda – Bakıda artıq Qarabağ həyəcanları baş qaldırmışdı – Q.Jubanova İttifaqlar Evinin Sütunlu zalının tribunasından Qara Qarayev kimi dünya miqyaslı sənətkarın vəsiyyətlərinə riayət etməyə səsləyirdi. Azərbaycanın həqiqi dostunun o parlaq çıxışını unutmaqmi olar?

Doğrusu, Azərbaycan musiqisinə məhəbbət dolu belə məkanda həmin musiqini, Üzeyir bəyin təranələrini səsləndirməmək qeyri-mümkün idi. Mən də royal arxasına keçdim...

Ümumiyyətlə, Qazaxıstanda Azərbaycan musiqisinə məhəbbət xüsusiyyəti. Burada musiqi teatrının yaranışında Üzeyir bəyin, onun səhnə əsərlərinin rolu minnətdarlıqla qeyd edilir. Həmkarlarımızla söhbətlər zamanı dəfələrlə Bülbül, Rəşid Behbudov, Müslüm Maqomayev, Arif Məlikovun adları çəkilirdi. Almatıda tacik musiqisinin klassiki Ziyodullo Şahidin qızı kulturoloq Munirə Şahidi ilə təsadüfi xoş görüş (təsadüfimi?) zamanı yenə də Azərbaycanın korifey sənətkarları xatırlandı.

Doğrudan da, musiqi tariximizdə ortaq nöqtələr kifayət qədərdir. Oudur ki düşünürəm, gələcəkdə belə görüşlərin davam etdirilməsi, daha da vüsət alması tamamilə zəruridir. Bizim bir-birimizə deyiləsi sözlərimiz, səsləndiriləsi musiqimiz, müzakirə olunması problemlərimiz hələ çoxdur.

Sonda biz hər bir insan, vətəndaş üçün müqəddəs bir hadisəyə – müstəqilliyin 25 illiyinə həsr olunmuş festivalın yüksək səviyyədə təşkilinə və həmin festivala dəvətə görə Qazaxıstan Bəstəkarlar İttifaqına, şəxsən qurumun sədri Balnur Kızırbekə öz səmimi təşəkkürümüzü bildirmək istərdik”. ❖

“Mədəniyyət.AZ”

ƏSL ADI MÜQBİL İDİ

GÖRKƏMLİ SƏNƏTKARIMIZ MOBİL ƏHMƏDOVUN ANADAN OLMASININ 85 İLLİYİNƏ İTHAF OLUNUR

Mobil Əhmədov

Qədim Gəncəmizin “Şahsevən”, “Ozan”, “Ətdarlar”, “Zərrabi” və digər bu kimi adları müəyyən mətləblərdən xəbər verən onlarca məhəllələləri mövcud olub və indinin özündə də onlar həmin adlarla tanınır. “Dördyol” da onlardan biridir. O, şəhərin cənub hissəsindən keçən iki əsas yolun kəsişməsində yerləşdiyindən bu cür adlandırılıb. Alış-veriş üçün əlverişli olan “dörd yol ağzında”kı bu məkanda yüz illər boyu əsasən tacirlər, baqqallar, eləcə də dəmirçilər, misgərlər, qalayçılar və digər peşə sahibləri məskunlaşıblar. Məhəllədə həmçinin sənətin xəttatlıq və zərgərlik kimi daha zərif növləri ilə məşğul olanlar da yaşayırdılar.

Zərgər Ağamirzənin “balkonu”

İndi “Dördyol”da çox şey dəyişib. Amma məhəllədəki gözəl binalardan biri bu günümüzədək öz əzəmətinə saxlayır. Həmin ünvan adı Gəncədən kənarda da tanınan, hətta bir neçə işi hazırda Rusiya

muzeylərində də saxlanılan zərgər Ağamirzənin evidir.

Deyilənə görə, səxavətli və xeyriyyəçi Məşədi Ağamirzənin qərībā bir şəkəri də varmış. Xüsusən yaxınlıqda toy-düyn olanda, əlbəttə, kefi bunun üçün uyğun vəziyyətdəydisə, öz eyvanına çıxaraq aşağıda şən-lənənlərin başına “şabaş” səpməyi sevmiş. Zərgərin bu zəif damarını bilən şənlik əhli qəsdən onun evinin qabağında bir neçə dəqiqəliyə dayanarmış. “Məşədi çıxsın balkona, mehman olaq biz ona!” – deyə ev sahibinə tərif oxumağa başlayan xanəndələrin isə hətta cingilti ilə səkiyə düşən qızıl onluqlara sahib olmaq imkanı varmış.

Amma bu ev yalnız Ağamirzənin adı ilə deyil, onun nəvəsi, musiqili teatr sənətimizim görkəmli nümayəndəsi, aktyor və müğənni, xalq artisti Mobil Əhmədovun baba yurdu kimi də tanınır. 1931-ci il sentyabrın 11-də bu ocaqda dünyaya göz açaraq elə zərgər babasının ona qoyduğu, xoşbəxt, bəxtəvər mənası verən “Müqbil” adı ilə 75 illik mənalı və yaddaqalan bir sənətkar həyatı yaşadıqdan sonra o, 2006-cı ilin bir yay günü elə bu ocaqdan da son mənzilə, baba və valideynlərinin yanına, Gəncənin qədim “Səbzikar” qəbiristanlığına yola çıxdı.

Dağətəyi Gəncənin doğma havasını hər cür kurortlardan üstün bilib öz yay məzuniyyətini bir qayda olaraq doğma ata evində keçirən Mobil Əhmədovun da “Ağamirzənin eyvanı”ndan şəhəri seyr etdiyini tez-tez görmək mümkün idi. İndikindən fərqli olaraq ən azı on il bundan əvvəlki şəhər “publika”sı – özünün tez-tez işlətdiyi ifadə ilə desək, “məmə deyəndən pəpə yeyənədək” – hər kəs burdan keçərkən eyvanda oturan Mobili tanıyar, onunla şəstlə, havada əl yelləyərək qarşılıqlı salamlaşardı.

İncə sənətlərə yolçuluq

Mobil müəllim danışardı ki, babası onun zərgər olmağını arzula-yarmış, odur ki Müqbil 10-12 yaşlarında ona şagirdlik də edibmiş. Universitet təhsilli müəllim və ədib atası isə oğlunun özü kimi poeziya və ədəbiyyata bağlı bir insan tək böyüməyini istəyirdi. İki tutarlı fikrin arasında qalan anası isə oğlunun gələcəyindən söhbət düşəndə əsl müsəlman qadın kimi deyirmiş: “Allaha pənəh”. Belə baxanda Müqbil onların hər üçünün arzusunu yerinə yetirib. Çünki “... Aktyor ustalığı elə romantik, poetik dərin hisslərin, ümid və şübhələrin zərgər dəqiqliyi ilə cilalanaraq birləşməsindən fərdi obrazın yaradılmasıdır” fikri Mobil Əhmədovun vaxtilə bu məqalənin müəllifinə bir televiziya süjeti üçün müsahibə verərkən söylədiklərindəndir. (Elə qarşınızdakı yazıda da yeri düşdükcə həmin müsahibədən iqtibaslar edəcəyik.)

Yüzlərcə xarakterin yaradıcısının “aktyor-obraz” münasibətləri haqda mülahizələri də çox orijinaldır: “Hamı tərəfindən qəbul olunan

belə bir "standart" fikir mövcuddur ki, artist yaratdığı obrazın bütün xarakterik çarlarını tamaşaçıya çatdırmalıdır. Bu, əlbəttə belədir. Amma mənim fikrimcə, aktyor istənilən rolunu ifa edərkən yaratdığı obrazdan daha çox öz şəxsiyyətini, öz tutumunu, ruhi aləmini tamaşaçı üçün aydınlaşdırır. Və bunun nəticəsində tamaşaçı ya aktyoru sevir, ya da ona uzun illər, sadəcə, dözürlər. Üçüncü variant yoxdur!"

“Mübaligəsiz demək olar ki, Azərbaycan tamaşaçısı öz Mobilini, demək olar, ilk baxışdan sevdi. O, operetta səhnəmizə ilk dəfə sərbəst, yaraşlıq, hətta desəniz, Avropa tərzli gənc obrazı gətirdi – gözəl, azad manera, çilgün jestlər, zərif plastika... Üstəgəl, büllur kimi tenor, geniş diapazonla malik qüsursuz vokal. Tanınmış bəstəkar Vasif Adıgözelovun fikrincə, “Mobil Əhmədovun Musiqili Komediya Teatrına gəlişindən sonra bizim bəstəkarlarımız mürəkkəb vokal partiyalara malik operettalar yazmaqdan çəkinmirdilər. Çünki bilirdilər ki, burada artıq belə çətinliklərlə bacara bilən sənətkar var. Odur ki musiqi səhnəmizin inkişafının müəyyən mərhələsini Mobil Əhmədovun adı ilə bağlamaq olar”. Sevimli bəstəkarımız bu yüksək mülhizələrini 15 il əvvəl, Mobil Əhmədovun Bakıda keçirilən 70 illik yubiley gecəsində səsləndirib.

Maraqlıdır ki, gənc Müqbil Gəncədən Bakıya rəssamlıq bacarığını artırmağa yollanmışdı. Çəkdiyi rəsmləri yüksək qiymətləndirərək onu Əzim Əzimzadə adına Rəssamlıq Məktəbinin birbaşa 2-ci kursuna qəbul ediblər. Amma taleyin hökmü başqa imiş...

“Bir gün konservatoriyanın yanından keçərkən içəridən, pəncərələrdən süzülən, könlümü dinləndirən doğma melodiyaları eşitdim. Axı mən Gəncədə orta məktəbdə oxuyarkən öz fəaliyyət dərnəyinin fəalları arasında olmaqla xalq mahnılarımızın ən gözəl ifaçısı sayılırdım. Hansısa qüvvənin hökmü ilə içəri daxil oldum və... qaldım. Hər şey elə bil nağıldakı kimi idi. Böyük Bülbül özü ifamı dinlədi və məni öz sinfinə qəbul etdi. Və bizə “bülbulsayağı” səsi könüllə birləşdirməyi öyrətdi”, – deyərək xatırlayırdı.

Konservatoriyanı bitirdikdən sonra, 1961-ci ildən Mobil Əhmədov taleyini Musiqili Komediya Teatrı ilə bağlayıb. Həm də konservatoriyada və İncəsənət İnstitutunda vokal, aktyorluq və rəssamlıqdan dərslər deyib.

Mobil müəllim hər zaman səthi yanaşmalardan, formalizmdən, basmaqəlibçilikdən, “yolavermə” fikirlərindən uzaq olan, yaradıcılığa və həyata orijinal baxışlı insan olub. Bu xarakterdə yetişməyinin əsas səbəbini onun uşaqlıqdan həmin “Dördyol”dakı ata-baba ocağında görüb-götürdülərində axtarmaq lazımdır.

“Uşaqlığım və yeniyetməlik illərim Gəncədə, “Dördyol”dakı evimizdə keçib. Bu evin divarları kimləri xatırlamır? Burada Hüseyn Cavidin, Əhməd Cavadın, Mikayıl Müşfiqin öz şeirlərini oxuduğu

Mobil Əhmədov Məmmədsadiq Nuriyevlə

vaxtlar olub. Müşfiq və Cavad bir müddət atamla həmkar, Gəncə Pedaqoji Texnikumunun müəllimləri idilər. Üzeyir Hacıbəyov, Müslüm Maqomayev, böyük artist Hüseynqulu Sarabski də Gəncəyə gələrkən bu evdə qalıblar”, – söylərdi Mobil müəllim.

Ədib Səlmən və oğulları

Mobilin atası Səlmən Əhmədli Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin ilk məzunlarından. Ərəb və fars dillərini mükəmməl bilən Səlmən özü də nəzm əsərləri yazırdı. Onun yaradıcı işlərinin ən mükəmməli isə “Leyli və Məcnun” əhvalatının fəlsəfi-sufi motivlərlə dolu olan öz versiyası, eyniadlı mənzum romanıdır. Əsərin ideyasını 1933-cü ildə gənc Səlmənin beyninə “Leyli-Məcnun əhvalatını dünyada ilk dəfə Gəncədə Nizami nəzmə çəkib, gəlsənə, bu işi elə Gəncədə də bitirən sən olasan” deyər Müşfiq və Cavad salmışdılar. Dostlarını gedər-gəlməzə aparan repressiya qasırğası ondan da yan keçər bilməzdi. Onu “pantürkistləri təqlid edən arzuolunmaz element” kimi ailəsi – həyat yoldaşı Xuraman və 7 yaşlı oğlu Müqbil ilə birgə dörd illiyinə Krasnovodsk, Türkmənistanə sürgün elədilər. Qayıtdıqdan sonra da əzab və məhrumiyyətlərlə, ən ağır isə könül tənhalığı ilə üzləşən Ədib Səlmən (Gəncədə onu məhz belə çağırırdılar) artıq öz “Leyli-Məcnun”unu yalnız qəlbinin ehtiyacı üçün, ürəyi istədiyi anlarda yazaraq 33 il ərzində, ömrünün bitməyinə bir neçə il qalmış – 1967-ci ildə yekunlaşdırıb.

Səlmən hələ tələbə ikən, 1926-cı ildə Türkiyədən Bakıya, Birinci Türkoloji Qurultaya gələn və bir neçə gün universitetdə mühazirə oxuyan Əli bəy Hüseynzadə ilə tanışlıq yaradıbmış. Əli bəy onun Azərbaycan Cümhuriyyətinin təhlükəsizlik naziri olmuş Nağı bəy Şeyxzamanlının bacısı oğlu olduğunu bildikdən sonra xüsusi rəğbət göstərilməmiş. Buna görə NKVD gənc tələbəni sorğu-suala da tutub. Onu da deyək ki, “köhnə cümhuriyyətçilər nəslindən” ol-

duğundan sovetin “əmin-amanlıq” dövründə Mobil də təzyiq yox, məhdudiyyətləri hiss edib. Onu qastrol və ya turist səfərlərinə yalnız sosialist ölkələrinə buraxıblar.

“Bakı əhli o qədər bilməsə də, Gəncədə hamı Mobilin obrazını qardaşı Bəşirlə birgə təsəvvür edib. Ailənin iki oğlunun arasında 15 yaş fərq olmasına baxmayaraq, onların istək, əməl və amalları hər zaman bir olub. Mobil kimi yüksək zövqlü incəsənət bilicisi olması ilə yanaşı, Bəşir Əhmədov həm də dərin erudisiyalı, zərgərlikdən tutmuş tarixi araşdırmaçılığa qədər işlərdə ən təsəvvürəgəlməz səviyyədə əməli bacarıqlara malik bir insan idi. Həmçinin Gəncədə kimin musiqiyə, rəssamlığa, kinoya, tarixi hadisələrə, görkəmli şəxsiyyətlərə dair istənilən sualı yaransaydı, mütləq Bəşirə üz tutardı.

Səmimi və açıq təbiətli insanlar kimi Mobil və Bəşirin doğma Gəncədə dostları çox idi. Amma onlardan birini qardaşların uşaqlıqdan can sirdaşı kimi xarakterizə etsək, yanılmarıq. Hazırda Aqrar Universitetin professoru olan 77 yaşlı Zaur Həsənovu bəlkə də Əhmədov qardaşlarının verdikləri ayama səbəbindən Gəncədə indi də “Tansor Zaur” kimi tanıyanlar az deyil. Lap kiçik yaşlarından gəncliyinədək şəhərin özfəaliyyət və peşəkar rəqs kollektivlərində virtuoz solist-rəqqas kimi ad çıxaran Zaur Həsənov, Mobil və Bəşiri ötən əsrin qırxıncı-əllinci illərindən tanıdığını söyləyir:

“Gərək ki, 1948-ci il idi. Ovaxtkı Sabir küçəsindəki ikimərtəbəli binada yerləşən klubda gənclərin özfəaliyyət dərnəklərinin konserti gedirdi. Dalbadal bir neçə mahnını belə elan etdilər: “Oxuyur Mobil Əhmədov,

müşayiət edir Mobil Əhmədov". İkinci Mobil də sonralar şəhərin tanınan şərabçı mütəxəssislərindən olan bir dostumuz idi. Başiri isə, səhv etmərsə, 1957-ci ildə, o lap uşaqkən, sözün əsl mənasında əlindən tutaraq ilk dəfə Dəmiryolçular Klubunda özfəaliyyət dərnəyinə aparmışam. Mən artıq, necə deyirlər, dərnəklərin bilicisi idim, hətta rəqs kollektivində maaş da alırdım. Sonralar Kənd Təsərrüfatı İnstitutuna daxil olmağı və burada tələbə bədii-özfəaliyyət işinin təşkili istiqamətində fəal çalışmağı da Başirə mən tövsiyə etmişəm. O hər zaman bu məsələləri dəqiqliklə və özünəməxsus duzlu ifadələri ilə xatırlamağı sevərdi".

Gəncliyindən ömrünün sonunadək hazırda Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti adlanan ali təhsil ocağında çalışan Başir müəllim hələ 70-ci illərdən həmin universitetdə tələbələrin özfəaliyyət yaradıcılığının inkişafı üçün ictimai fakültənin yaradılmasının təşəbbüskarı və dekanı idi. Səsi heç də Mobilinkindən geri qalmayan Başir, Gəncənin müxtəlif incəsənət kollektivlərinin, o cümlədən məşhur "Göygöl" ansamblının vokalçı solisti kimi Azərbaycanla yanaşı, keçmiş SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində, eləcə də Çexoslovakiya və Polşada neçə-neçə konsertlərin və festivalların iştirakçısı və laureatı olub. Təəssüf ki, amansız xəstəlik onu qəfil yaxaladı... Azərbaycan və onun Üzeyir, Müslüm, Fikrət, Qara, Səttar, Toğrul, Rəşid kimi isimlərinin sevdalısı Başir ömrünün 66-cı ilində, 2012-ci ilin bir yay gecəsində sonuncu kərə elə Rəşidin oxuduğu "Gülə bilməz gülüm, bahar sənsiz..." mahnısına dönə-dönə, bir neçə dəfə, üzündə təbəssüm və qəm qarışığı işıqlı bir ifadə ilə qulaq asaraq nəmli gözlərini həmişəlik yumdu.

Başir öz atasının mənzum romanını uzun illərdən sonra kitab halına salmaq, çap etdirmək arzusunu, nəhayət, gərcəkləşdirə bildi.

Amma "Leyli-Məcnun" Gəncəyə onun vəfatının 3-cü günündə yetişdi...

*"Susdu birdən-birə elm, təriqət,
Susdu, çünki dindi könül, məhəbbət.
Əhd bağladılar can ilə könül,
Həmdastan oldular bülbül ilə gül.
Bu gün acılacaq əzəlin razi,
Gözə qalmayacaq Əbəd murazi.
Bu gün açılacaq möhürlənmiş mey,
Bu gün faş olacaq dünyada hər şey.
Bu gün kainatın doğar gündüzü,
Baxar Böyük Nura günəşin özü.
Qarıba bir qurğu qurular bu gün,
Eşq özü özünə vurular bu gün!"*

Başir müəllim söyləyərdi ki, uşaqlıqda, gecə yatmağa hazırlaşarkən ataları Səlmən onların çarpayılarının yanına gələr, titrək, lakin avazlı bir səslə Mobilə və ona nəyisə anlatmaq istəyirmiş kimi öz "Leyli-Məcnun"undan həməm bu və digər misraları oxuyarmış. Sonra ata həmin məşhur eyvana çəkilər və gecənin dərin qatlarına kimi yazıb-pozarmış.

Mobilin övlad və nəvələri Bakıdadırlar. Nə xoşdur ki, orada sənətkarın adını daşıyan nəticəsi, balaca Mobil də həyatının ilk çağlarını yaşayır. Başirin də övladı Türkiyədə ailə qurub. Bu qovhaqov dünyamızın gərdisi nə qədər amansız olsa da, hər halda, ümid edək ki, gələcək nəsillərdən kimsə nə vaxtsa Ağamirzənin "balkon"undan aşağıdan keçənləri mobilsayağı salamlayacaq. ❖

Zakir Muradov,
Gəncə

Lütfəli Abdullayev və Başir Səfəroğlu ilə

GƏNC, GÖZƏL, AĞILLI, İSTEDADLI

Sadalanan təyinlərin ünvanı olan qəhrəmanımız Tanrının xoş ovqatında dünyaya gəlib...

Sripkaçı Ceyla Seyidova. Musiqiçi ailəsində nəğmə sədələri altında böyüyüb. Skripkaçı, Xalq artisti Uran Seyidov və Bakı Musiqi Akademiyasının professoru, əməkdar artist Samirə Aşumovanın övlədidir... Xüsusi istedadı olan gənclərə verilən Prezident mükafatçısıdır.

İlk və ən böyük stimül

C.Seyidova: "Böyük qardaşım Anar 6 yaşından musiqi ilə məşğuldur. Onun skripkasının səsinə ilk dəfə eşidəndə 4 yaşım vardı. Bu alətin səsi dərhal ürəyimə yatdı. Və 6 yaşım tamam olanda anam məni Bülbül adına musiqi məktəbinin fortepiano sinfinə apardı. Etiraz edib dedim ki, yalnız skripka sinfində oxuyacam. Heç kim məni fikrimdən döndərə bilmədi. İlk konsertim 8 yaşım olanda, Dövlət Kamera Orkestrinin müşayiəti ilə bizim filarmoniyada baş tutdu. Bu konsertdən sonra anladım ki, səhnə, tamaşaçılar, dinləyicilər, onların alqışları, bağışladıkları gül-çiçəklər olan yerdə özümü çox rahat hiss edirəm. Hər hansı utancaqlıqdan, çəkinənlikdən söhbət belə gedə bilməzdi. Mən səhnədən, tamaşaçılardan enerji alıram, onlar da məndən. Səhnəni elə sevdim ki, yüksək hərarət də mənə səhnəyə çıxmağa, ifamı layiqincə başa vurmağa mane olmadı. Valideynlərim

musiqiçi olduqları üçün hərarətin azacıq yüksəlməsinin artıq aləti götürüb musiqi ilə məşğulluğa, xüsusən də səhnəyə çıxmağa cəhd eləməyə tövsiyə edirdilər. Mən isə çıxırırdım ki, yox, mütləq çıxış edəcəm. Ağlıma sığışdırı bilmirdim ki, nəyə mənə səhnəyə çıxmağa mane ola bilər. Əsərin son akkordunu çalıb bitirəndən sonra alqışlar, məmnun simalar, gül-çiçək dəstələri musiqiçi üçün ən böyük xoşbəxtlikdir. İlk konsertimdən sonra o qədər çıxışlarım oldu ki... Elə təkcə Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə MDB, Avropa və Amerikada konsert proqramlarının iştirakçısıyam. Ən böyük stimulum isə qardaşımdır. Hər ikimiz Prezident təqaüddəyisi və beynəlxalq müsabiqələrin laureatlarıyıq. O, hazırda Moskva Konservatoriyasının aspiranturasında oxuyur. Aramızda həmişə sağlam, yaradıcı rəqabət var. Əlbəttə, Maksim Vengerov, Canet Censon kimi skripkaçılar hər bir musiqiçi üçün nümunədir. Oystrax, Koqan kimi dahilər haqqında isə nəyə demək artıqdır".

Uğurlar

İlk dəfə müsabiqəyə 12 yaşım olanda qatılmışam. İtaliyada birinci yeri tutmuşdum. Ümumiyyətlə, 12 yaşım çox əlamətdar oldu. Ən böyük arzum olan Parisi görmək də həmin il reallaşdı. Parisdə Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə YUNESKO-nun qərargahında Azərbaycan musiqiçilərinin konsertində “Şindlerin siyahısı” filmindəki musiqini çaldım. Mənim belə bir vərdişim var – nikbin, şən və bədbin, həzin musiqi çalanda xəyalən uyğun səhnəni canlandırırım. Bu dəfə gözlərim qarşısındakı filmin epizodu idi. Və dinləyicilər bunu duyub dəyərləndirdilər. Konsertdə çox uğurla çıxış etdikləri üçün kiçikyaşlı musiqiçilərə hədiyyə olaraq hamını Disneyləndə apardılar. Disneylənddə gördüklərimi, Paris gəzintisinin təəssüratını heç vaxt unutmayacam.

Mən məktəbi bitirəndə isə qanun çıxdı ki, 20 ən nüfuzlu musiqi müsabiqəsinin birində qalib gəlmiş abituriyent test imtahanından azad edilir. Mən də Brüsseldə keçirilən müsabiqəni seçdim və 1-ci yeri tutdum. Bu, qeyri-musiqi fənlərindən test imtahanı verməkdən xeyli asan idi. Sonra Yunanistanın Rodos adasında keçirilən müsabiqədə qalib oldum. Hələlik son uğurumu qazandığım müsabiqə bu ilin iyulunda Yunanıstanda baş tutdu. Müsabiqədə dünyanın hər yerindən skripkaçılar iştirak edirdilər. Əvvəlcə açıq ustad-dərsləri oldu, sonra isə müsabiqə keçirildi”.

Ceyla Avropa Oyunlarının bağlanması da çıxış edib. Çaldığım elektron skripkanı orda ona hədiyyə ediblər. İlk dəfə stadionda çıxış edəcəyi üçün çox həyəcanlı olduğundan çıxışdan 3-4 gecə əvvəl gözüne yuxu getmirmiş. 2015-ci ildə Bahar qızı olanda da keçirdiyi hisslər fərqli olub, çünki həmişə musiqi ifa etdiyi halda indi şeir söyləməliyi...

Gözəllər gözəli

“Ay parçası” ifadəsi sanki Ceyla haqqında deyilib. Sanki niyə? Elə gerçəkdən bəyan edilib.

9 yaşı olanda balaca qızlar arasında keçirilən respublika gözəllik müsabiqəsində vitse-miss adına layiq görüldə...

C.Seyidova:

“Əlbəttə, bu mənim xoşuma gəlmişdi, amma incəsənət, klassik musiqi ifaçılığı qədər yox.

Sevimli müəlliflərim Paqanini, Venyavski, Sarasati, Arif Məlikov, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov... Xarici ölkələrdə çıxış edəndə öz bəstəkarlarımızın skripka üçün bəstələdikləri əsərlərini çalıram və bu çox yaxşı qarşılanır, məmnuniyyətlə qulaq asırlar. Öz ölkəmi təmsil etmək mənim üçün çox maraqlıdır. Bakıda doğma publikam olduğu üçün daha isti münasibət görürəm. Ümumiyyətlə isə bütün dinləyicilər məni yaxşı anlayıb qəbul edirlər. Əlbəttə, xarici ölkədə çıxış etmək ikiqat məsuliyyətdir – səni tanıyırlar, deməli, həm özünü təqdim etməyi, həm də ölkənin adına layiq olmağı bacarmalısan”.

Moskvanın fəthi

Onun devizi qazanılan uğurlardan başını itirməmək, çətinliklərdən qorxmamaq və daim irəli getməkdir. Elə buna görə də dördüncü kursdan təhsilini P.İ.Çaykovski adına Moskva Dövlət Konservatoriyasında davam etdirir.

C.Seyidova:

“Mənim heç vaxt Bakını tərk etmək xəyalım olmayıb. Qardaşım ağıllı kəsəndən xaricdə təhsil almaq istəyirdi, mən isə evimə, vətənimə bağlı adamam. Hətta ötən il Yeni ili qeyd etmək üçün Bakıya

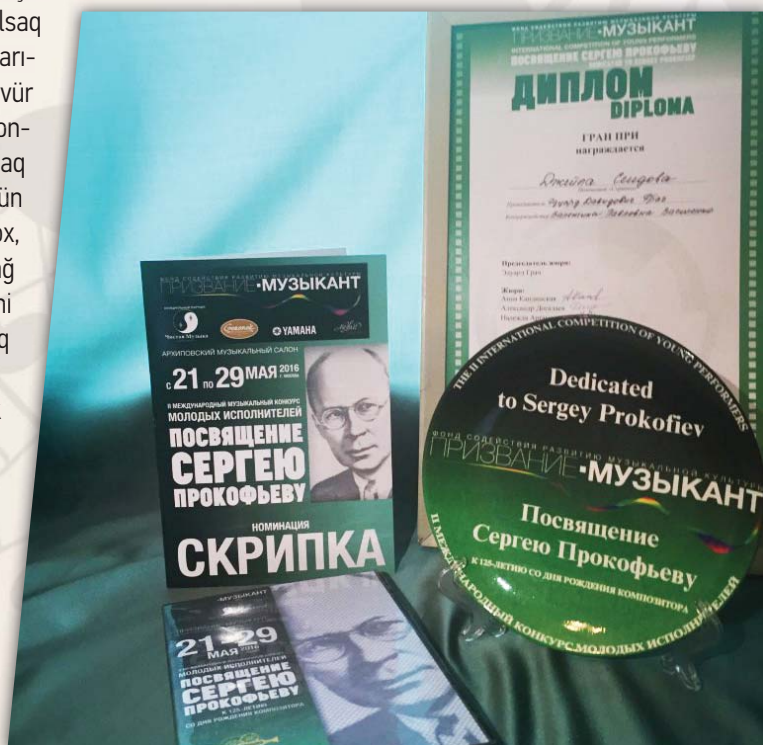
gəlmək istəyirdim, çünki belə öyrəşmişəm. Amma müəllimim icazə vermədi, dedi ki, burda qalıb hər gün məşğul olmalısan. Təhsilimi Moskvada davam etdirmək qərarına gəlməyim, yəqin ki, imkanlarımda daha geniş meydan istəməsi ilə bağlıdır. Bir gün anladım ki, artıq Bakıda nə lazımdısa öyrənmişəm, əxz etmişəm, uğur qazanmışam, indi artıq daha mükəmməl təhsil almalıyam ki, günlərin bir günü pedaqoji fəaliyyətə başlayanda tələbələrime deyəcək sözüm olsun. İlk vaxtlar çox çətin idi. Çünki orda mənə heç kim tanımır, bacarığıma bələd deyildi; özümü yenidən təsdiqləməliydim. Əlbəttə, kiçik yaşlarda daha asan olur, hamı səni ruhlandırır, yetkin adamınsa başını sıgallayıb səhvinin üstündən ötmək olmaz. Xüsusən nəzərə alsaq ki, orda skripkaçıların səviyyəsi çox yüksəkdir. Fərq imtahanlarının sayı ilə qarşılaşanda dəli olmaq dərəcəsinə gəldim – təsəvvür edirsiniz, düz 30 fəndən fərq imtahanı verməli idim ki, Moskva Konservatoriyasının tələbəsi adını qazanım. Hətta Bakıya qayıtmaq istəyirdim. Qardaşıma dedim, o da dedi ki, yaxşı, indi səninçün biletdə sifariş edərdəm. Və elə bu söz məni ayıltıdı – dedim, yox, qalırım, Ceyla təslim ola bilməz, o, axıra kimi getməlidir. Sağ olsun müəllimlər, anlaşıqlı, dünyagörüşlü, məlumatlı tələbəni fərqləndirməyi bacarırlar. Belə yanaşma olmasaydı, o qədər fərq imtahanının öhdəsindən gələ bilməzdim”.

Sonra da hər şey yaxşı gedib. Tez bir zamanda qürur verəcək nailiyyətlər əldə edib. Məsələn, S.Prokofyev adına müsabiqədə “Qran-pri” alıb. Moskvaya gələndən 1 ay sonra baş tutan konsertdə hər skripkaçıda olmayan stakatto adlanan və bir musiqi sədasını digərindən pauza ilə ayırmaqdan ibarət olan ştrixi ustalıqla yerinə yetirməsi ilə “na bis” çağırışına nail olub. Məhz bu konsertdən sonra “Kultura” kanalı onun haqqında süjet hazırlayıb. Süjetə baxa-baxa fikirləşmiş ki, doğrudanmı Moskva dinləyicisinin ürəyinə yol tapa bilib?..

C.Seyidova:

“Moskva konservatoriyasında təhsil almaq çox çətinidir. Amma həm də çox maraqlıdır. Müəllimlərin pedaqoji səviyyəsi, texniki təchizat ən yüksək səviyyədədir. Moskvada təhsil almağa başladığım müddət ərzində hər ay konsertlərimiz olur. Eduard Davidoviç təkrar proqramla çıxış etməyə icazə vermir. Çalacağımız əsərləri fərdi bacarıqlarımızı nəzərə alaraq seçir. Bakıda Bülbül adına məktəbdən bəri müəlliməm Fatimə İdiatullina ilə belə vərdiş etməmişdim – daha çox o mənim seçimimlə hesablaşırdı. Orda çox mürəkkəb və lazımlı fənlər tədris olunur. Məsələn, musiqi psixologiyası. Təəssüf ki, bu fənn bizdə yoxdur. Halbuki hər bir musiqiçi üçün çox lazımlı elmdir. Yüksək səviyyəli skripkaçı, SSRİ xalq artisti və əsl

pedaqoq Eduard Qraçın sinfində təhsil alıram. Bu isə böyük şərəfdir. 85 yaşı olmasına baxmayaraq, bildiklərini öyrətməkdən yorulmur. “Moskoviya” adlı öz orkestri var. Bu ildən mən də bu orkestrin üzvü olacam. Onun və elə bütün müəllimlərimizin dərsləri elə qurulur ki, pis tələbə olmaq, bacarıqsız skripkaçı kimi Moskva Konservatoriyasını tərk etmək mümkün deyil. Həm də kim istəyər ki, ölkəsinin adını gözədən salsın? Orda rəqəbat çox böyükdür. Bütün tələbələr sutkanın böyük hissəsini məşğələlərə həsr edirlər. Axşamdan xeyli

keçmiş məşğul olmaq üçün konservatoriyaya gəlib boş sinif otağı axtaranda, demək olar ki, hamısında kiminsə məşğul olduğunu görmək olar”.

Kuryozlar

İncəsənət adamlarına ən çox verilən suallardan birini Ceylata ünvanladım. Soruşduq ki, belə maraqlı yaradıcılıq yolu, yaqın ki, kuryozlarsız ötürməyib...

C.Seyidova:

“İlk ən böyük, ən xoşagəlməz kuryozum elə ilk qastrolum zamanı olub. 9 yaşımda Heydər Əliyev Fondunun xətti ilə Vaşinqtonda keçiriləcək konsertdə iştirak etməliydim. Amma təyyarəyə minəndən 10 dəqiqə sonra halım pisləşdi, hərəkətim qalxdı, bütün təyyarə heyəti bir-birinə dəydi ki, mənə xilas eləsin. Özüm də tez-tez anamdan soruşurdum ki, çatmağımıza hələ çox qalıb? Halbuki hələ yarım saat deyildi ki, yol gedirdik. Təyyarəni dərhal sevmədim. Nə isə, birtəhər Vaşinqtona gəlib-çatdıq. Hərəkətdən gözümlü aç, yemək yeyə bilmirdim. Anam da mənə belə görüb çox pis olmuşdu, deyirdi ki, Ceyla, necə olacaq, sən bu vəziyyətdə necə çıxış edəcəksən? Gözümlü açıb deyirdim, narahat olma, ana, hər şey yaxşı olacaq. Səhnəyə çıxandan əvvəl üç stul qoyub mənə uzandırmışdılar. Anam başımı qatırdı ki, yuxulamayım. Və doğrudan da, hər şey yaxşı qurtardı, hətta özüm-özümə məəttəl qaldım ki, səhnəyə gümrah çıxdım, ifanın öhdəsindən gəldim. O konsertin lent yazısı dəfələrlə televiziya ilə nümayişlənilib. Və mən hər dəfə fikirləşirəm ki, əgər Allah eləməmiş, pis çılsaydım, bu mənim bütün sonrakı karyerama kölgə salardı”.

“Bu ilin yanvarında Moskva filarmoniyasında keçirilən konsert zamanı da bir hadisə baş verdi. Bakıda öyrəşmişik ki, səhnə arxasında çıxış vaxtımızı gözləyəndə müəyyən bir adam bizə bildirir. Sən demə, Moskvada belə deyilmiş. Səhnə arxasında dayanıb çıxışımı gözləyirəm, özüm də məəttəl qalmışam ki, görəsən, səhnə niyə boş qalıb, çalğıçılar kimi gözləyirlər? Və birdən eşitdim ki, onlar pıçiltı ilə mənə çağırırlar. Karıxdığımdan səhnəyə sağ tərəfdən deyil, sol tərəfdən daxil oldum, bu isə düzgün deyil. Eduard Qraç elə səhnədəcə mənə açıqlanıb dedi ki, neynirsən, ordan rəqqaslar gəlirlər. Amma yenə də səhnədə öz yerimi tutan kimi bütün çaşqınlığım yox olub getdi...”

“Ən çox qorxduğum şey uzun paltarda, əlimdə skripkanın yayı səhnəyə çıxarkən ətayimin ilişib məni yıxmasıdır. Yaxşı ki, indi artıq səhnə görkəminizlə özümüz məşğul oluruq, optimal uzunluq seçmək öz ixtiyarımızdadır”.

Bu alətin əsl adı violadı və latıncadan tərcümədə “bənövşə” mənasına gəlir. Skripka isə rus musiqiçilərinin yaratdığı sözdü, “скрипеть”, yəni “ciyildəmək”, “cırıldamaq” mənalarının sanki tərzini çatdırır. Və Ceyla kimi musiqiçilərin əlində bu iki mənə ən gözəl, ən dolğun mətləbə, məzmuna yetişmiş olur... ♦

“Mədəniyyət.AZ”

“AVROPA İRS GÜNLƏRİ”

Mədəniyyət müəssisələrimizdə layihə çərçivəsində üç gün müddətində “Açıq qapı” günləri keçirildi

Onlar bu səfərdən olduqca razı qaldılar; məmnunluq hissələrindən əlavə, Azərbaycanın vüqarlı keçmişi, onu göz bəbəyi kimi qoruyan bu günü barədə bilgiləri də xeyli genişləndi. Xüsusilə də Şəki xanlarının sarayı, Kiş tarix-memarlıq qoruğu, “Yanardağ”, “Atəşgah məbədi”, “İçərişəhər”lə tanışlıq yaddaşlarında dərin iz saldı, ürəklərində digər həmyerlilərini məlumatlandırmaq və bir də qayıtmaq arzusu tutub vətənimizi xoş təəssüratlarla tərk etdilər”. Bu, “Avropa İrs Günləri” çərçivəsində tədbirlərə qatılmaq üçün respublikaya təşrif buyuran əcnəbi turistlərlə söhbət əsnasında hasil olan mənzərədir.

Hər il sentyabr ayının sonu–oktyabrın əvvəlində ölkəmizdə “Avropa İrs Günləri” layihəsinin reallaşdırılması artıq ənənə halını alıb. Layihə maarifləndirici kampaniyalar, açıq qapı günləri, folklor gecələri, rəsmi açılışlar və etnoqrafik şənliklər formasında həyata keçirilir. Əsas məqsəd yerli və əcnəbi ziyarətçilərin mədəni irs obyektlərinə sərbəst girişinin təmini, tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması məsələlərinə geniş ictimaiyyətin diqqətinin cəlb edilməsi və milli mədəni irsin təbliğindən ibarətdir.

Şəki xanlarının sarayı

Kiş Alban məbədi

"Avropa İrs Günləri"nin qeyd edilməsi ilə bağlı 16-18 sentyabr tarixlərində ən mühüm mədəniyyət təsisatlarımız nəinki xarici qonaqlara, eyni zamanda yerli sakinlərə də ödənişsiz xidmət göstərilib. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Nazirlər Kabineti yanında "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin tabeliyində fəaliyyət göstərən mədəniyyət müəssisələri bu qəbildəndir. Siyahıya Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat Muzeyi, "Qobustan" Milli Tarix-Bədii Qoruğu, Milli İncəsənət Muzeyi, Azərbaycan Xalça Muzeyi, "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu, "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya Qoruğu, "Yanardağ" Tarix-Mədəniyyət və Təbiət Qoruğu, "Atəşgah məbədi" Tarix-Memarlıq Qoruğu, "Yuxarı Baş" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu, Qəbələ Dövlət Tarix-Bədii Qoruğu və Kiş Tarix-Memarlıq Qoruğu daxildir. Xatırladaq ki sadalanan qurumlardan ikisi - "Qobustan" Milli Tarix-Bədii və "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq qoruqları "Ümumdünya irs obyekti" kimi rəsmən qeydiyyatdadır.

Hər il sözügedən layihə bir çox dünya ölkələrində keçirilir və müəyyənlanmış günlərdə ziyarətçilər üçün minlərlə abidələrə və tarixi yerlərə ödənişsiz giriş təmin edilir. Bu təcrübə ilə insanlar yalnız mədəni irsin zənginliyindən zövq almır, eyni zamanda indiki və gələcək nəsillər üçün onların qorunmasına və vəziyyətinin yaxşılaşdırılması işlərinə fəal şəkildə cəlb olunurlar.

Xatırladaq ki, "Avropa İrs Günləri" müddətində yuxarıda adları göstərilən mədəniyyət təsisatlarına 30 minə yaxın ziyarətçi baş çəkib. ♦

Göyqurşağı rəngli səsin sahibi...

Əminə Yusifqızı - 80

... Teatra, aktyor oyununa təzə aşiq olduğum vaxtlar idi... Teatrda böyüklər üçün tamaşalara da aparmırdılar məni ki, hələ balacasan, başa düşməzsən, həm də teatrın qapısında duran əmilər, xalalar balacaları axşam seanslarına buraxmırlar. Bəlkə də bu mənim ömrümdə eşitdiyim ilk paradoks, başa düşmədiyim birinci anlaşılmazlıq idi. Axı həmin teatr tamaşaları, ya da yalnız "böyüklər üçün" olan televiziya tamaşaları, bədii filmlər televizorda göstəriləndə baxırdım, əsərdə söhbətin nədən getdiyini də başa düşürdüm... Amma yenə də başa düşmədiklərim var idi. Məsələn, hələ ən məşhur aktyorları da səsindən tanıyacaq qədər "stajlı" tamaşaçı deyildim.

Gün o günlərdən idi ki, televizorda yenə də böyüklər üçün nəzərdə tutulan tamaşaya baxdım. İştirakçıların sayı çox olmasa da, üçünün adı yadımda qalıb. Müəllifin adından danışan mərhum Əli Zeynalov, Əminə Yusifqızı, bir də Rafael Dadaşov... Fransız əsəri idi. Müəllifi?! Unutmuşam (bəlkə də indi o tamaşanı xatırlayan iki-üç nəfər ola, ya da olmaya). Adı? – Yadımdadır: "Çəhrayı paltarlı gəlincik".

... Həmin televiziya tamaşası ilə mən Əminə Yusifqızını özüm üçün bir aktrisa kimi kəşf etdim və... itirdim.

Hələ Əminə xanımın illər öncə Gənc Tamaşaçılar Teatrında, sonra da Akademik Milli Dram Teatrında necə maraqlı rollar oynadığını sonradan biləcəkdim, mən daha "stajlı" teatrların bu aktrisanın ifası barədə təəssüratlarını eşidəcəkdim, onun teatr yaradıcılığı barədə yazıları oxuyacağdım. Amma hələ uzun illər Əminə Yusifqızı mənim üçün "Çəhrayı paltarlı gəlincik" tamaşasındakı aşiq olduğu əsilzadə

cavanla ailə qurmaq naminə sənətini qurban verən çılğın təbiətli aktrisa rolunun ifaçısı kimi qalacaqdı...

İllər sonra Əminə xanımın yaradıcılığını öyrəndikcə, radiodan, televiziya, xarici və yerli filmlərdə kadr arxasından eşidilən bənzərsiz yumşaq səsinə heyran kəsildikcə yaradıcı potensialına bələdçiliyim artırdı.

Sənət zövqü, teatr məhəbbəti son əlli ildə formalaşan neçə nəsil Əminə Yusifqızını bəzi filmlərdəki xırda, ya da orta həcmli (ekran müddəti baxımından) rollarda gördü, bir də onun kadr arxasından gələn, efirdən yayılan səsinin heyranı oldu. Azərbaycan kinomanı neçə-neçə əcnəbi aktrisanı (bəzən elə özümüzünküləri də) Əminə Yusifqızının səsi ilə qavrayıb ifasını bəyəndi.

Ölkədə, xüsusilə əyalətdə kənd klublarının planını artıqlaması ilə dolduran hind filmlərinin Zinət Aman, Hema Malini və adını bilmədiyim neçə-neçə sürməli, alnı xallı aktrisası da Azərbaycandakı populyarlığına görə Əminə Yusifqızının səsinin rənginə, xarakteri çatdırmaqda mahir səs çalarlarına borcludur.

“Yüksək poeziyanı, qəzəliyyatı sevənlər gecələr Azərbaycan radiosu ilə yayımlanan cəmi iyirmi dəqiqəlik “Klassik irsimizdən” verilişinə çox zaman Əminə xanımın səsinə, avazına görə qulaq asardılar. Azərbaycanın neçə şairi oxucular arasında qazandıqları böyük populyarlığa görə öz yaradıcılıq gecələrində, onlara həsr olunmuş televiziya, radio verilişlərində Əminə xanımın qüsursuz ifasına minnətdardır.

Çoxları bilmir ki, səsinə istədiyi obrazın ovqatına, düşüncəsinə kökləməyi bacaran Əminə Yusifqızının ali sənət təhsili yoxdur. Yəni əslində o buna cəhd edib. Orta məktəbi bitirib Kinematografiya İnstitutu arzusu ilə Moskvaya gedib, ixtisas imtahanında uğurlu çıxış etsə də, qəbul olunmaq cəhdi uğurla nəticələnməyib. Bakıya qayıdıb sənədlərini indiki Slavyan Universitetinə verib və tələbə adı qazanıb.

Əminə Yusifqızının böyük sənətə gəlişi istedadın bulaqla müqayisəsi misalına ən uyğun illüstrasiya sayıla bilər. Birinci kursda təhsil alan Əminənin tələbə gənclərin özfəaliyyət festivalında çıxışı Gənc Tamaşaçılar Teatrının ozamankı baş rejissoru Zəfər

Nemətovun necə xoşuna gəlsə, rus dili müəllimliyi oxuyan qızı teatra uşaq və yeniyetmə rollarını oynamağa çağırır. Beləcə, teatra təzə nəfəs, fərqli tərz gəlir.

Əminə xanım orta təhsilini də, ali təhsilini də rus dilində alıb. Hətta ilk səhnə təcrübəsi də rus dilində olub, sonradan Azərbaycan dilində çıxış etməyə başlayıb. Yəni onun bu qabiliyyətindən, fenomenal yaddaşından daha geniş istifadə etmək olardı... Əgər bədii qiraət ustası Əminə Yusifqızının istedadlı aktrisadan müqayisəsiz dərəcədə savadlı, dilçi-ədəbiyyatçıdan da qat-qat istedadlı olması nəzərə alınsaydı, heç şübhə ki, o, indiki postsovet məkanı boyda geniş bir ərazidə Azərbaycan poeziyasının ən gözəl səfiri ola bilərdi!.. Amma nə etməli, belə görünür ki, Əminə Yusifqızının sənət qismətində Azərbaycan türkcəsini bilənlərin və sevnələrin ruhunun elçisi olmaq varmış!..

Təəssüf ki, Əminə xanımın istər Gənc Tamaşaçılar Teatrında, istərsə də Akademik Milli Dram Teatrında çıxış etdiyi tamaşaların lent yazısı yoxdur. Bəlkə də var, sadəcə, arxivlərin qapağı illərlə açılmayan qutularında qıvrılıb yatdığından onları bizə göstərən tapılmır. Odur ki aktrisanın teatr səhnəsində canlandığı Qulu, Səbirə, Humay, Ülkər, Əliman, Sevr kimi obrazlar barədə nəse öyrənmək üçün gərək həmin illərin qəzetlərini vərəqləyib xəsis teatrşünas yazılarını gözdən keçirəsən.

Yaxşı ki, filmlər var!.. Əminə Yusifqızının filmoqrafiyasına nəzər salanda anlayırsan ki, kino rejissorlarımızın dinləyicilərdən heç fərqi yoxmuş. Onlar da aktrisanın səsinin vurğunu olublar. Təkaməylə hallarda Əminə xanıma təklif edilən və onun məharətlə yaratdığı rollara diqqətlə baxanda adama elə gəlir ki, hazırlıq prosesində sanki rolların hamısı paylanıb, amma xarakterik və qəliz qadın roluna

dəvət edilən aktrisalar ümidi doğrultmadığından seçim Əminə Yusifqızının üzərində dayanıb. Məncə, "Tənha narın nağılı"nda da belə olub, "Qətl günü"ndə də, hələ desəniz, adını çəkmədiyimiz başqa filmlərdə də...

“Əminə xanım müsahibə verməyi o qədər də xoşlamır. Amma elə çox nadir rast gəldiyimiz müsahibəsində də teatrdan niyə getdiyindən, filmlərdə nəyə görə az çəkildiyindən, bəlkə də sınaq çəkilişində iştirakı, təsdiqləndiyi, amma çəkilmədiyi bir rolun səsləndirməsinə dəvət alanda nələr hiss etdiyini heç açıqlamaz. Özündən, həyatında rastlaşdığı olaylardan danışmağı da sevməz. Bəlkə də öz hisslərini, bizə demək istədiklərini ifa etdiyi şeirlərə köçürdüyündən susmağı sevir, öz yaşantılarını göyqurşağı kimi rəngli səsinin çalarları ilə çatdırmağı gərək bilir.

Sanballı yaşındadır Əminə xanım. Ömrün müdriklik çağını yaşayır: səhnəyə çıxmasa da, yeni filmlərə çəkilməsə də, dublyajdan yorulsun da, səsi yenə qulaqlarımızdadır... Radionun, televiziyanın qızıl fondunda, çox sevdiyimiz, seyrindən doymadığımız filmlərdədir.

... Yəqin ki, Xalq artisti, "Şöhrət" ordenli aktrisa, bədii qiraət ustası Əminə xanım ilə şəxsən görüşsəydim, üzbəüz söhbətləşsəydim, bu yazı tamam başqa cür olacaqdı. Ola bilsin ki, Əminə xanım bəzi suallara cavab vermək istəməyəcəkdi, uşaq yaddaşında ilişib qalmış müəllifini unuttuğum "Çəhrayı paltarlı gəlcik" teletamaşasında adını bilmədiyim rolunun adını da xatırlamayacaqdı. Amma müsahibəmiz başa çatanda ona deyəcəkdim ki, Əminə xanım, mənə elə gəlirdi siz həmin tamaşada həyat və sənət sevgisi arasında çırpınan aktrisa rolunda özünü oynayırdınız. Bəlkə də bu cümlədən sonra müsahibəmiz təzədən başlayacaqdı, söhbətimiz fərqli bir məcraya – öz sənətini çox sevnən iki nəfərin elə ana-bala dərdləşməsinə yönələcəkdi...

İndilikse yazı bu yerdə bitir. Əminə Yusifqızının yuvarlaq doğum gününə bir ithaf, onun adına bağlanan bir gözəlləmə kimi... ♦

Gülcəhan Mirməmməd

"Musiqi müəllimi" filmi

ÜZEYİR BƏY HACIBƏYLİ İRSİ VİRTUAL ALƏMDƏ

Elşad Əliyev,
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, estetika və informasiya mədəniyyəti şöbəsi
E-mail: aliyev.science@gmail.com

İnformasiya-kommunikasiya və kompüter texnologiyaları inkişaf etdikcə bəşəriyyətin indiyədək toplanmış bütün bilikləri və mədəni irsi tədricən rəqəmsal formata keçirilərək virtual resurslara çevrilir (1). Fərəhli haldır ki, Azərbaycan xalqının milli mədəni irsi, korifey sənətkarlarımızın bioqrafiyası, biblioqrafiyası və əsərləri də tədricən beynəlxalq internet şəbəkəsində getdikcə daha geniş spektrdə təmsil olunur. Bu isə elmi-tədqiqatçılara iş otaqlarından çıxmadan dünyanın ən nüfuzlu universitetlərinin və kitabxanalarının internet portallarında, elektron resurslarında araşdırmalar aparmağa geniş imkanlar yaradır. Biz də Azərbaycan professional musiqi sənətinin banisi Üzeyir bəy Hacıbəyli irsinin xarici ölkələrin virtual resurslarında təmsilçiliyi dərəcəsini araşdırıb ilkin nəticələrin təqdimatına çalışdıq.

Üzeyir Əbdülhüseyn oğlu Hacıbəyli 18 sentyabr 1885-ci ildə Ağcabədi mahalında anadan olmuşdur. Hazırda bu tarix Azərbaycanda Musiqi Günü kimi qeyd olunur. Üzeyir bəyin ailəsi Azərbaycanın qədim mədəniyyət ocaqlarından olan Şuşadan idi və özü də ilk təhsilini orada almışdır. Gürcüstanda, Qori Müəllimlər Seminariyasında oxuduğu 1899–1904-cü illərdə həm Avropa musiqisi ilə yaxından tanış olmuş, həm də bir neçə musiqi alətində ifa etməyi öyrənmişdir.

Problemin Azərbaycan səviyyəsində öyrənilmə dərəcəsi

Üzeyir Hacıbəylinin irsi sənətsünaslarımız tərəfindən araşdırılır, çoxlu sayda dissertasiyalar müdafiə olunur, sanballı monoqrafiyalar və elmi məqalələr işıq üzü görür. Azərbaycan bəstəkarları arasında ilk sənətsünaslıq namizədi olmuş Əşrəf Abbasov hələ 1952-ci ildə Moskvada, Üzeyir bəyin vəfatından cəmi 4 il sonra "Üzeyir Hacıbəyov və onun "Koroğlu" operası" mövzusunda dissertasiya müdafiə edib. Üzeyir Hacıbəylinin irsi ilə bağlı aparılmış tədqiqatların, yazılmış namizədlik və doktorluq işlərinin sayı-hesabı yoxdur. Görkəmli ədəbiyyatşünas, tənqidçi Abbas Abdulla "Üzeyir Hacıbəyovun sənətkarlığı" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edib. Tanınmış publisist ziyalımız, mərhum Qulam Məmmədli Ü.Hacıbəylinin salnaməsini tərtib edib. Musiqişünas Zemfira Səfərova Ü.Hacıbəyli yaradıcılığının ən az öyrənilmiş sahəsini – onun musiqi-estetik görüşlərini, elmi tədqiqatlarına əsas mövzu seçib. Kinoşünas A.Kazımsadə isə Üzeyir bəyin kino sənətkarlığının tədqiqatını aparıb. Üzeyir bəy Hacıbəylinin nəsr əsərləri də filoloqlarımız tərəfindən geniş araşdırmaya cəlb olunub.

Belə qürurverici faktlar çoxdur. Lakin müasir dünyada Üzeyir irsinə dair belə ənənəvi çap materialları ilə yanaşı, xarici dillərdəki virtual resurslarda da geniş təbliğat işlərinin görülməsi xalqımızı, ölkəmizi, mədəniyyətimizi və incəsənətimizi təbliğ etmək baxımından həyati vacib aktual məsələdir.

Fərəhli haldır ki, Ü.Hacıbəylinin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı internetdə bir sıra mənbələr var. Hətta yaradıcılığını təbliğ edən xüsusi sayt da yaradılmışdır. Həmin resursda bəstəkarın bioqrafiyası, musiqi əsərləri, librettoları yerləşdirilib. Belə hesab edirəm ki, Üzeyir bəy irsinin təbliği baxımından "Musiqi dünyası" jurnalı və onun iki dildə olan virtual versiyası ən uğurlu media layihəsi kimi diqqətəlayiqdir.

Tədqiqat metodları

Tədqiqat prosesində problem üzrə internet resursların öyrənilməsi və nəzəri təhlili metodundan istifadə edilib. Bundan əlavə, mövzu üzrə mövcud sənətsünaslıq elmi ədəbiyyatı da müvafiq internet resurslarla müqayisəli təhlilə cəlb olunub.

Tədqiqat işinin müzakirəsi

İngilis və rusdilli virtual resurslarda Ü.Hacıbəyli irsinin təmsilçiliyi baxımından professor Fərəh Əliyevanın 1997-ci ildə "Azerbaijan International" jurnalında ingilis dilində işıq üzü görmüş və virtual resurslarda yer almış "Azərbaycanın məşhur musiqiçi ailələri" adlı məqaləsi təqdirəlayiqdir (2). Üzeyir bəy haqqında rusdilli saytlarda da kifayət qədər materiallar vardır. Rusiyanın teatr və kino sənəti üzrə ən böyük internet portallarından birində dahi həmyerlimiz haqqında geniş məqalə verilib.

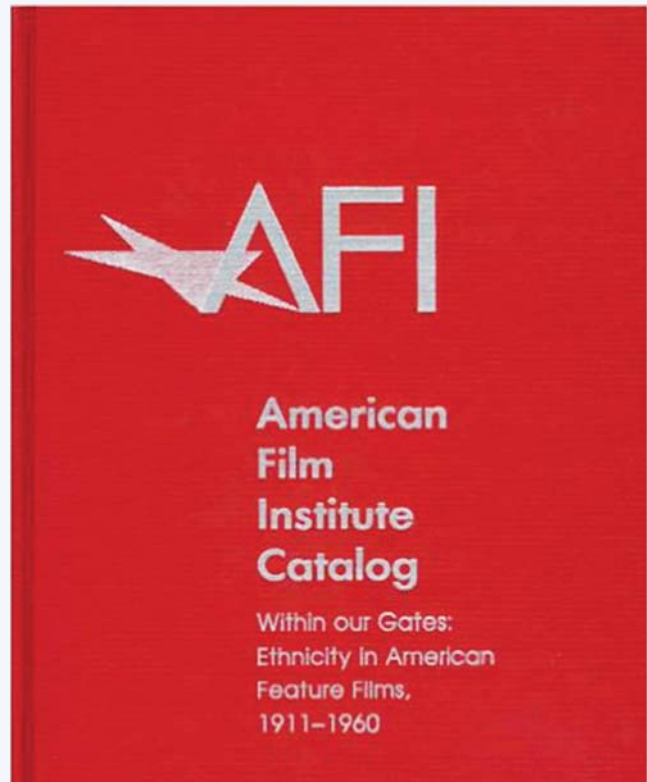
1908-ci ildə gənc bəstəkarın "Leyli və Məcnun" operası geniş tamaşaçı kütləsinə təqdim olundu. Əsər tək Azərbaycanda deyil, dünyaya musiqi tarixində özünəməxsus yer tutur. Bu janrın ilk nümunəsi kimi Şərqin tarixinə qızıl hərflərlə yazılmaqdan əlavə, həm də ilk milli opera nümunəmizdir. Haqqında beynəlxalq şəbəkədə müəyyən məlumatlara da rast gəlmək mümkündür. Tacikistanlı alim, "Şahidi Mədəniyyət Fondu"nun sədri Məcnun Şahidi fondun internet sahifəsində, ingilis dilində "İpək yolunda opera" adlı məqaləsində Üzeyir bəy Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun"unun adını çəkir, onun həm Qafqaz, həm də digər Şərq ölkələrinin musiqisinə təsiri haqqında söhbət açır (3). Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məqalə müəllifi səhvə yol verərək bu musiqi əsərinin Məhəmməd Füzulinin deyil, Nizami Gəncəvinin eyniadlı poeması əsasında bəstələndiyini yazır.

Müstəqil jurnalist və tədqiqatçı Jeyms Minahanın müəllifi olduğu “Şimal, Şərq və Mərkəzi Asiyanın etnik qrupları” ensiklopediyasında Azərbaycanın tarixi, mədəniyyəti və incəsənəti haqqında ətraflı məlumat verilir (4). Məqalədə “Leyli və Məcnun” operasının müsəlman dünyasında ilk opera olduğu xüsusi vurğulanır. “Dünyanın etnik qrupları” seriyasından olan bu kitab ingilis dilində nəşr olunmuş, həm də internet şəbəkəyə yerləşdirilmişdir. İngilisdilli elmi ədəbiyyatda faktı təsdiqləyən çoxsaylı məqalələr mövcuddur.

Qeyd etdiyimiz kimi, Üzeyir bəy Hacıbəylinin məhsulları bir çox saytlarda yerləşdirilib. Həmin saytlarda əsərləri dinləməklə yanaşı, həm də müxtəlif formatlarda yükləmək də mümkündür. Hacıbəylinin operalarına “Youtube” portalında baxmaq mümkündür. Müxtəlif zamanlarda istifadəçilər tərəfindən portala yerləşdirilmiş bu videolar bəstəkarın yaradıcılığı ilə yaxından tanışlıq imkanı yaradır. “Youtube” portalında Hacıbəylinin əsərləri ilə yanaşı, onun şəxsi görüntüləri olan tarixi videomateriallər də vardır.

ABŞ Kaliforniya Universiteti nəşriyyatının saytında (5) verilmiş materiallar da Üzeyir bəy yaradıcılığının beynəlxalq internet şəbəkəsində təmsil olunması baxımından çox maraqlıdır. Saytda göstərilir ki, Marina Frolova-Uolkerin Amerika Musiqi Cəmiyyətinin jurnalında işıq üzü görmüş məqaləsində (6) Üzeyir bəy Hacıbəyli sənətinə, onun musiqi üslubuna və sovet ideologiyasının tələblərinə uyğunluğu baxımından nəzər salınmışdır. Məqalədə sovet hakimiyyəti illərində Qafqaz və Orta Asiya respublikalarında milli musiqi mədəniyyətlərinin inkişaf ideologiyası tədqiq edilir. İmperiyanın mərkəzindən diktə edilən ideologiyaya görə, Moskvadan və Leninqraddan “müttəfiq respublikalar”a göndərilən bəstəkarlar qarşısında XIX əsrdə Rusiyada mövcud musiqi millətçiliyi modelini həmin xalqların mədəniyyətinə köçürməklə onların “harmonizasiyası” məsələsi qoyulmuşdu. M.Frolova-Uolker sovet ideoloqlarının irəli sürdüyü modelin Qafqaz və Orta Asiya operalarındakı imitasiyası (təqlidi) və bununla bağlı sosializm realizmi və orientalizm haqqında müzakirə açır. Qeyd olunur ki, milli musiqi mədəniyyətlərinin harmonizasiyası ideyasına münasibət bildirmiş Üzeyir bəy Hacıbəyli belə hesab edirdi ki, birtərəfli “harmonizasiya” musiqidəki milli ruhu məhv edə bilər, digər tərəfdən isə milli musiqi “monodik”, yəni dəyişməz, sırf milli olaraq da qala bilməz. Bu baxımdan rus musiqisinə, o cümlədən dini (kilisələrdə oxunan) musiqilərə xas polifoniyı, çoxsəsli xor ifalarını öz operalarında uğurla tətbiq etmişdi. M.Frolova-Uolkerin fikrincə, məhz Üzeyir bəyin özünəməxsus yanaşması sayəsində Azərbaycan professional musiqi sənətində milli üslubla kənardan gətirilən harmonizasiya bir-birini tamamlamaqla həm də yeni üslub yarandı. Üzeyir bəyin yaratdığı polifoniya akkordların sadəcə düzgün ardıcılığı və ya harmonik intonasionalara deyil, milli melodiya əsasında qurulmuş məntiqi kombinasiyaya əsaslanır. Nəticədə Üzeyir bəyin əsərlərində sovet ideologiyasının melodiya üzərindəki zorakılığı hiss olunmur.

1997-ci ildə Amerika Kino İnstitutu “Amerika bədii filmlərində etnik mənsubiyyət: 1911–1960” adlı kataloq nəşr edib (7). Kaliforniya Universiteti nəşriyyatının internet portalında (8) yerləşdirilmiş həmin kataloqda 1937-ci ildə ABŞ-da erməni dilində istehsal olunmuş “Arşın mal alan” bədii filmi haqqında məlumat və onun

Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir bəy Hacıbəylinin Azərbaycan folklor musiqisi üzərində yaratdığı eyniadlı operettası əsasında çəkildiyi qeydi var. Bundan başqa, kataloqdakı digər məqalədə 1945-ci ildə Sovet İttifaqında rejissor Rza Təhməsinin, gələcəyin iki nəhəng sənət korifeyi səviyyəsinə qalxacaq Rəşid Behbudov və Leyla Cavanşirovanın (Leyla Bədirbəyli – E.Ə.) iştirakı ilə lentə alındığı “Arşın mal alan” filmi haqqında da məlumat verilmişdir. Kataloqdakı məqalələri PDF-formatda internetdən oxumaq mümkündür. Bu film həm yerli, həm də dünya kinoteatrlarında uğurla nümayiş olunmuş, 1946-cı ildə nüfuzlu Stalin mükafatına layiq görülmüşdür. Müxtəlif rusdilli saytlarda internet istifadəçilərinin “Arşın mal alan” haqqında yazdıqları fikirlər filmin yaradıcı heyəti, xüsusilə də bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin sənətkarlığı haqqında ümumi müsbət rəy yaradır.

Beynəlxalq internet şəbəkəsində gürcü rejissor Mixail Çiaureli tərəfindən 1942–43-cü illərdə Tbilisi Kinostudiyasında çəkilmiş ikihissəli “Georgi Saakadze” filmi haqqında da bəzi məlumatlar yer alıb. Orada filmin bəstəkarı kimi Andrey Balançivadze ilə yanaşı, Ü.Hacıbəylinin də adı çəkilir. Filmə “Youtube” portalında rus dilində baxmaq mümkündür.

Təəssüf ki, bu əsərlə bağlı gürcü kinosaytlarında Üzeyir bəy Hacıbəylinin adı çəkilmir, halbuki “Georgi Saakadze” filmindəki hadisələr İran şahı Qacarın sarayında cərəyan etdiyindən bəstəkarın musiqisindən gen-bol istifadə olunub.

İran şahı Rza Pəhləvinin hakimiyyətdə olduğu ilk illərdə mədəniyyət və mədəni siyasətə həsr olunmuş Beynəlxalq Simpoziumun (26–28 iyun, 2009) internet saytında verilmiş materiallarda (9) Xristof Uernerin məruzəsi tədqiqatlarımız baxımından böyük maraq doğurur. X.Uernerin təqdim etdiyi məqalədə (10) göstərilir ki, 1927–1941-ci illərdə Təbriz Teatrının repertuarında görkəmli Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri üçüncü yer tuturdu.

İnternetdə virtual resurslarda öz əksini tapmış sadələşdirmiş çoxsaylı faktlara onu da əlavə etmək istəyirik ki, Metyu O'Brayn (Matthew O'Brien) (11), Uilyam O.Mak-Kaqın və Brayn D.Silverin (William O. McCagg, Brian D. Silver) (12), Svante Kornelin (Svante Cornell) (13), İnna Naroditskayanın (İnna Naroditskaya) (14) monoqrafiyalarında, habelə Maykl G.Smitin (Michael G. Smith) (15), İnna Naroditskayanın (İnna Naroditskaya) (16) sanballı məqalələrində də Üzeyir bəy Hacıbəyli sənətkarlığının tədqiqinə geniş materiallar həsr edilib.

Azərbaycan elm və mədəniyyətinin tarixində müstəsna xidmətlər

göstərmiş dahi bəstəkar 1945-ci ildə indiki AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun yaradıcısıdır. O zaman bu təsisat İncəsənət Tarixi İnstitutu adlanırdı. Üzeyir bəy həmçinin Azərbaycanda ilk sirk truppasının yaradılmasının (17) da birbaşa təşəbbüskarı olmuşdur.

Tədqiqat işinin nəticəsi

Beynəlxalq internet şəbəkəsində Üzeyir Hacıbəyli irsinin təbliğini müəyyən dərəcədə qənaətbəxş hesab etmək mümkündürsə də, bir sıra çatışmazlıqlara da rast gəlinir. Belə hesab edirik ki, virtual informasiya cəmiyyətində Ü.Hacıbəyli irsinin daha geniş təbliğatı vacib məsələdir və gələcəkdə də davam etdirilməlidir. ♦

Ədəbiyyat:

1. E.V. Əliyev. İnternet və bədii prosesin inkişaf dinamikası. Sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2014, 27 s.
2. F. Aliyeva. Music Runs in the Family. Famous Musical Families of Azerbaijan. // Azerbaijan International, 1997, winter, N 54, pp.38-45. http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/54_folder/54_articles/54_families.html
3. M. Shahidi. Opera Along the Silk Road. Dushanbe, October, 2015. <http://munira-shahidi.org/?p=1>
4. J.B. Minahan. Ethnic Groups of North, East, and Central Asia: An Encyclopedia (Ethnic Groups of the World). ABC-CLIO Publ., 2014, 345p.
5. USA California University Press, Journal of American Musical Society. <http://jams.ucpress.edu/content/51/2>
6. M. Frolova-Walker. "National in Form, Socialist in Content": Musical Nation-Building in the Soviet Republics. // Journal of the American Musicological Society, 1998 Summer, Vol. 51, No. 2, pp.331-371.
7. The American Film Institute Catalog of Motion Pictures Produced in the United States: Within Our Gates: Ethnicity in American Feature Films, 1911-1960. Pictures Produced in the United States) 1st Edition. Edited by Alan Gevinson. University of California Press, 1997, 1344p.
8. University of California Press, USA. <http://www.ucpress.edu/book.php?isbn=9780520209640>
9. International Symposium on "Culture and Cultural Politics in Early Pahlavi Iran, 1921-1951", 26-28 June, 2009. <https://www.uni-marburg.de/cnms/iranistik/forschung/symposium2009/programme>
10. Ch. Werner. Drama and operetta at the Red Lion and Sun: Theatre in Tabriz 1927-41 // Culture and Cultural Politics Under Reza Shah / Edited by Bianca Devos and Christoph Werner, p.215. http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9781135125530_sample_509471.pdf
11. M. O'Brien. Uzeir Hajibeyov and his role in the development of musical life in Azerbaijan. Routledge Press, 2004. p.209, p. 211.
12. W.O. McCagg, B.D. Silver. Soviet Asian ethnic frontiers. Pergamon Press, 1979.
13. S.E. Cornell. Azerbaijan Since Independence. Routledge Press, 2010, 512p.
14. İ. Naroditskaya. Song from the Land of Fire: Azerbaijanian Mugam in the Soviet and Post-Soviet Periods (Current Research in Ethnomusicology: Outstanding Dissertations). Routledge Press, 2002, 236p.
15. M.G. Smith. Cinema for the "Soviet East": National Fact and Revolutionary Fiction in Early Azerbaijani Film. Slavic Review, Vol. 56, No. 4 (Winter, 1997), The American Association for the Advancement of Slavic Studies, 1997, pp. 645-678.
16. İ. Naroditskaya. Azerbaijanian Female Musicians: Women's Voices Defying and Defining. The Culture, 2000 (Spring-Summer), Vol. 44, No. 2 , pp.234-256.
17. R.K. Məmmədov. Azərbaycan sirk sənətinin yaranması, təşəkkülü və inkişaf mərhələləri (1920-ci ilə qədər). Sənətsünaslıq namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı, Bakı, 2008, 26 s. http://www.aak.gov.az/avtoref_to_mudaf/pdf_to_mudaf/sen/sen_n_mrk_28_03_08.pdf

Резюме

В статье изложены результаты исследования степени полного и всестороннего представления культурного наследия Узеира Гаджибеяли – основоположника профессиональной азербайджанской музыки в виртуальных ресурсах зарубежных стран. Автор отмечает широкое исследование культурного наследия У.Гаджибеяли искусствоведами и филологами Азербайджана. Однако, степень представления его наследия в зарубежных виртуальных ресурсах остался вне поля зрения ученых. Автор впервые исследовал степень представления наследия великого мастера в англоязычных и русскоязычных интернет ресурсах и обнаружил интересные факты. В то же время установлен ряд недостатков в некоторых виртуальных ресурсах. Автор считает, что в условиях информационного общества, широкая пропаганда культурного наследия Гаджибеяли весьма актуальная задача и достойна продолжения в будущем.

Ключевые слова: культурное наследие, Узеир Гаджибеяли, искусство, музыка, виртуальные ресурсы, Интернет, опера.

Summary

In the article, research results of full and complete representation of a cultural heritage of Uzeir Hajibeyli – the founder of professional Azerbaijan music in virtual resources of foreign countries are stated. The author marks wide research of a cultural heritage of U.Hajibeyli by critics and philologists of Azerbaijan. However, degree of representation of its heritage in foreign virtual resources remained out of sight of scientists. For the first time, the author investigated degree of representation of a heritage of the great master in Western and Russian internet resources and has found out the interesting facts. At the same time, a number of lacks of some virtual resources is established. The author considers that in the era of an information society, wide propagation of a cultural heritage of Hajibeyli is rather actual problem and is worth to continue in the future.

Key words: Cultural heritage, Uzeir Hajibeyli, art, music, virtual resources, the Internet, an opera.

Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin tarixi sənədlərində Üzeyir bəyə bir baxış

Yavər Neymətli,

Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin aparıcı elmi işçisi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

E-mail: azmusicmuseum@gmail.com

"...Üzeyir Hacıbəyovu tədqiq edən alimlərin əsərlərinin və xüsusən yubiley mərasimlərindəki çıxışların adətən əksər hissəsində deyilən sözlər onun musiqi sahəsində fəaliyyətinə həsr olunub. Təsadüfi deyildir ki, bu yubileylərdə daim musiqişünaslar, bəstəkarlar, musiqiçilər çıxış edirdilər. Ola bilər ki, ilk dəfədir ki, Üzeyir Hacıbəyovun yubiley mərasimində respublikanın prezidenti söz söyləyir. Bu heç də təsadüfi deyil. Çünki Üzeyir Hacıbəyov dahi bir bəstəkar, musiqiçi, eyni zamanda böyük alimdir, filosofdur, maarifçidir. Xalqımızda milli dirçəliş, milli oyanış, milli özünüdərk hissələrinin yaranmasında, formalaşmasında, inkişaf etməsində Üzeyir Hacıbəyovun əsərləri və onun bilavasitə fəaliyyəti böyük rol oynamışdır. Azərbaycanlılar – gənclər, vətəndaşlarımız məhz Üzeyir Hacıbəyovun əsərlərindən ruhlanaraq Vətənimizi daha da çox sevmişlər; onun musiqisini dinləyərək, onun əsərlərindən irəli gələn fikirlərin təsiri altına düşərək hiss etmişlər ki, Vətən, ölkə, millət hər bir insan üçün nə qədər əzizdir, doğmadır..." Bu sentyabr günlərində vətənimizin musiqi ictimaiyyəti dahi Üzeyir Hacıbəylinin ad günü təntənəsini yaşayarkən ulu öndərimiz Heydər Əliyev cənablarının bəstəkarın anadan olmasının 110 illiyi münasibətilə yubiley gecəsində dediyi tarixi sözlərin nə dərəcədə həqiqət olduğu bir daha təsdiqlənir.

Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin kolleksiyaları son günlər yeni materiallarla zənginləşib. Azərbaycan musiqi elminin görkəmli nümayəndəsi, Əməkdar incəsənət xadimi, professor Elmira Abasovanın böyük arxivi alimin qızı, fəlsəfə doktoru Kaminə Məmmədova tərəfindən muzeyə hədiyyə edilib.

Arxiv çoxsaylı bölmələrdən ibarətdir. İlk olaraq diqqətinizi alimin zəngin kitabxanasına yönəltmək istərdim. Burada istər Elmira xanımın, istərsə də müxtəlif müəlliflərin kitabları saxlanılır. Həmçinin alimin uzun illər Azərbaycan və rus mətbuatında işıq üzü görən məqalələri, elmi simpozium və konfranslardakı çıxışları nəşr edilmiş bukletləri, fotoşəkilləri, not ədəbiyyatları bu qəbildən olan sənədlərdəndir. Digər tərəfdən arxivə verilən materiallar içərisində Azərbaycanla yanaşı, başqa ölkələrin elm, mədəniyyət xadimlərinin çapdan çıxmış məqalələri də vardır. E.Abasova 1977–92-ci illərdə Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının rektoru vəzifəsində çalışıb. Bu baxımdan onun Moskva, Sankt-Peterburq, Daşkənd, Tallinn və başqa konservatoriyaların rəhbərləri ilə məktublaşmaları arxivin bir hissəsini təşkil edir. Həmin yazışmalar içərisində tanınmış

musiqişünas alimlər G.V.Keldiş, V.V.Vinoqradov, V.V.Protopopov və başqa şəxsiyyətlərin adları vardır. Biz əminik ki, haqqında danışılan sənədlər gələcəkdə ekspozisiyamızda nümayişlə yanaşı, elmi arasdırma baxımından da dəyərli mənbə olacaqdır.

Arxivi əhatə edən çoxsaylı materiallar içərisində "Koroğlu" operası ilə bağlı sənədlərin zənginliyi diqqətimizi çəkdi. Bu baxımdan mövcud sənədlərin bir hissəsini araşdırmaqla operanın yaranması ideyasından başlayaraq ilk premyeraya qədər keçdiyi yolun maraqlı məqamlarını sizlərlə bölüşmək istərdik. Ola bilsin ki, məqalədə söz açılacaq məqamların bir hissəsi musiqisevər oxusularımıza yaxından tanışdır. Amma biz, Üzeyir bəylə "Koroğlu" operası üzərində birlikdə işləyən Azərbaycan mədəniyyətinin və ədəbiyyatının görkəmli şəxsiyyətlərinin fikir və xatirələrini 30-cu illərin mətbuat orqanlarının səhifələrində yer alan materialların köməyi ilə sizlərə maraqlı məqalə təqdim edəcəyimizi düşünürük.

Yeni opera yazmaq ideyası Ü.Hacıbəyli 30-cu illərin əvvəlindən düşündürürdü. Bu baxımdan bəstəkarın "Leyli və Məcnun"dan "Koroğlu"ya qədər" məqaləsində bölüşdüyü fikirlər maraqlıdır: "... "Koroğlu" operasının yazılmasından daha 20 il qabaq xalq musiqisinin əsaslarını və köklərini öyrənmək işinə başlamışdım. Bu sahədə hazırladığım bir çox məruzələr ətrafında musiqi həvəskarlarının mübahisə və müzakirələrini izləyirdim. Həmin yolla el musiqisini nə qədər öyrənə bildiyimi sınayırdım, digər tərəfdən bəstəkara məxsus sənətkarlıq texnikasındakı hiss etdiyim nöqsanların ləğvinə çalışırdım. Opera yazmaq sənətinin hər bir cəhətini ətraflı öyrənirdim. Bütün bunların yekununda 1930-cu ildə "Koroğlu" operasını yazmaq üçün özümdə hazırlıq hiss edərək cəsarətlə işə başladım..."(1).

Ü.Hacıbəyli ilk olaraq İran ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri Əbülqasim Firdovsinin "Şahnamə" poeması əsasında "Dəmirçi Gavə" operasını yazmaq qərarına gəlir. Bu, bəstəkarın "Şahnamə" mövzusunda yazacağı ikinci səhnə əsəri olacaqdı. İlk dəfə 1910-cu ildə "Rustəm və Zövrab" operası ilə poemanın mövzusunda müraciət etmişdi.

Bəstəkar yeni opera yazmaq fikrini görkəmli yazıçı Məmməd Səid Ordubadi ilə bölüşür. Nəticədə operanın librettosunun onun tərəfindən yazılacağı razılaşdırılır. Libretto üzərində iş yazıçı ilə bəstəkar arasında sıx təmasda, müxtəlif səpkili fikir mübadiləsi aparılmaqla ərsəyə gəlir. Ümumən tamaşanın dramaturji konsepsiyası formalaşmağa başlayır. Nəhayət, libretto bitəndən sonra

opera teatrının bədii şurasına təqdim olunaraq qəbul edilir. Lakin Üzeyir Hacıbəyli “Dəmirçi Gavə” operasını yazmaq fikrindən daşınır. M.S.Ordubadi bu hadisəni belə təsvir edir: “...Üzeyirlə bir neçə gün oturduk, lakin heç bir iş görmədik, nədənsə Üzeyir çox tərəddüdlü görünürdü. Nəhayət, o öz qəlbinə açıb dedi:

– ...Dəmirçi Gavə'nin librettosu üzərində çox zəhmət çəkdim, mən də az zəhmət çəkməmişəm. Ancaq mən fikrimi dəyişmişəm. Bəzən yaxşı bir iş üçün böyük zəhmətləri qurban etməyin də eybi yoxdur. “Dəmirçi Gavə” operasının əvəzinə elə bir əsər yaratmalıyıq ki, onunla xalqımızın varlığına qəhrəmanlıq ruhu aşılamaq mümkün olsun.

Biz sükuta daldıq. Sükut bir çay içmək və papiros çəkmək qədər davam etdi. Nəhayət, mən ona sual verdim:

– Nə etmək istəyirsən?

– “Koroğlu” dastanı əsasında bir opera yazmaq xəyalındayam. Sən bilirsən ki, Koroğlunun qəhrəmanlıq siması müxtəlif variantlar içərisində itib getmişdir. Koroğlu kimi səbatlı üsyançını orta əsrlərə məxsus bir çapğın və eşqbaz tək qələmə verirlər. Buna görə də Koroğlu epoxasının siyasi və ictimai mündəricəsini yazdığımız operada aydınlaşdırmalıyıq...” (2).

Yuxarıda qeyd olunan dialoqu nəzərdən keçirdikdə müəllifin Koroğlu obrazında Azərbaycan xalqının yadelli işğalçılara qarşı daim amansız mübariz simvolikasını təqdim etmək istəyi görünür. Həmin fikri gücləndirmək üçün akademik Məmməd Arif Dadaşzadənin “Koroğlu” dastanı adlı məqaləsində oxuyuruq: “...Koroğlu azadlığı sevir, köləliyə nifrət edir... Xalq maraqları uğrunda mübarizə aparan Koroğlu obrazında Azərbaycan xalqının ən yaxşı xasiyyətləri təcəssüm etdirilmişdir: mərdanəlik, qəhrəmanlıq, zalımlara qarşı nifrət, azadlıq sevgisi, hazırcavablıq, müdriklik və şairlik, sənətkarlıq Koroğlunun əsas xüsusiyyətləridir...” (3).

Əsərin libretto müəllifliyinə bu dəfə M.S.Ordubadi ilə yanaşı, Heydər İsmayilov da cəlb edilir. 1932-ci il avqustun 11 və 12-si tarixlərində onlarla müqavilə bağlanır. Operanın üzərində iş prosesi müəlliflər tərəfindən çoxsaylı yaradıcı müzakirə və mübahisələrlə zəngin olub. M.S.Ordubadi bunlardan birini belə xatırlayır: “...Böyük mübahisəyə səbəb olan səhnələrdən birisi də “Çənlibel” səhnəsi idi. Mən, Koroğlu kimi bir qəhrəmanın çox tez inanan və sadəürekli bir adam göstərilməsinə razı ola bilmirdim. Onun keçəl Həmzəbəyi töyləçiliyə (mehtərliyə) qəbulunu yersiz hesab edirdim. Lakin Qıratı oğurlatdırmaq üçün də başqa bir yol yox idi. Üzeyir bir çox əsərlərdə

göstərilən qəhrəmanların sadə ürekli olmalarından misallar gətirib dedi: – Qəhrəmanlarda tez inanmaq və sadəüreklilik təbii bir xarakterdir, eyni zamanda bu hadisə əsərin gedişi ilə üzvi surətdə bağlı olduğundan başqa cürə göstərməyimiz mümkün deyil” (4).

Üzeyir bəyin irəli sürdüyü fikri akademik Məmməd Arif Dadaşzadə “Koroğlu” dastanı məqaləsində bir daha təsdiqləyir: “...Belə qüvvət, cəsarət və igidlik sahibi olan Koroğlu eyni zamanda sadə, təvazökar, şəfqətli, həssas və diqqətlidir...” (5).

Üzeyir Hacıbəyli opera üzərində işi ilə yanaşı, yaradıcısı olduğu Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında elmi-pedaqoji fəaliyyətlə məşğul idi. Onun tələbələrindən biri, sonralar görkəmli dirijor, Əməkdar incəsənət xadimi Əşrəf Həsənov xatırlayır: “...“Koroğlu” operası mən tələbə olduğum illərdə gözümün qabağında yaranmışdır. Mən o zaman Üzeyir bəyin sinfində Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları və harmoniya dərslərini öyrənirdim. Hörmətli müəllimimizdə gözəl bir xasiyyət vardı. Təzə hər nə əsər yazmış olsaydı, sinfindəki yuxarı kurs tələbələrinə çalar və onların fikrini öyrənərdi. Heç yadımdan çıxmaz. Bir gün dərslə gətirdiyi bir əsəri barədə o belə dedi: bu, “Koroğlu” operasından Həsən xanın ariyasıdır. Qulaq asın, görün xoşunuza gəlirmi. Beləliklə, biz tələbələr Koroğlunun, Nigarın ariyalarını və başqa musiqi nömrələrini hələ opera səhnəyə qoyulmamış əzbərdən bilirdik...” (6). Nəhayət, bəstəkar əsəri bitirərək 1936-cı ildə partituranı Opera və Balet Teatrına təhvil verir.

Operanın quruluşçu rejissoru, Xalq artisti İsmayıl Hidayətzadə musiqi fakturasına hopmuş milli üslub xüsusiyyətləri ilə zəngin əsərə uyğun səhnə təcəssümünün təqdiminə nail olur. O yazır: “...“Koroğlu” operasının quruluşu qəhrəmani romantizm prinsipi olmalıdır. Quruluşda romantik çılğınlığı, ruh yüksəkliyini saxlamaqla hərəkətlərin olduqca gözəl, çevik, kütləvi səhnələri, xüsusilə xalqın iştirakı ilə zəngin məqamları olduqca bədii bir surətdə qurulmalıdır... Biz bu tamaşada düşünən, çırpınan, sevən, gülən, iztirab çəkən və mübarizə aparan həqiqi mübarizləri göstərməyə çalışacağıq. Bununla da tamaşaçını həyəcana gətirə bilən, ona ruh yüksəkliyi verə bilən yüksək keyfiyyətli xalq tamaşası göstərməliyik” (7).

Əsərin səhnə tərtibatı və obrazların geyim eskizlərinin müəllifləri rəssamlar Rüstəm Mustafayev və Qəzənfər Xalıqovdur. Hər iki sənətkar Azərbaycan teatr-dekorasiya sənətinin ilk nümayəndələrindən olmaqla realistik təsviri sənəti milli koloritlə sıx bağlayaraq “Koroğlu” operasının səhnə həllində bariz nümayiş etdiriblər. Tamaşanın dekorasiya və geyimlərinin hazırlıq prosesində XIV–XVII əsr Azərbaycan tarixi və etnoqrafik məlumatlar, həmin dövrün arxitektura abidələrinin xüsusiyyətləri dərinlən öyrənilir. R.Mustafayevin və Q.Xalıqovun operanın bədii tərtibatı haqqında dövrü mətbuatda yer alan fikirlərindən: “...Operanın musiqisi Azərbaycan musiqi folkloru üzərində əsaslandığı kimi tamaşanın səhnə quruluşu da xalq ustalarımızın gözəl təsviri sənətinə əsaslanmışdır... I və III pərdələr biz Çənlibelin sərt təbiətini göstərmişik. II və IV pərdələrdə isə feodal istehkamlarının arxitekturası və quruluşu haqqında tamaşaçıya müəyyən təsəvvürlər verir... Obrazların səhnə geyimi dövrün əsl məişətinə maksimal dərəcədə uyğun olmaq prinsipi ilə verilmişdir” (8).

Əsərin 1937-ci il aprelin 30-da baş tutan premyerası Azərbaycan

mədəniyyəti tarixində ən yadda qalan hadisəyə çevrilir. Arxiv sənədləri içərisində 30-cu illər mətbuatında dövrün görkəmli şəxsiyyətlərinin opera haqqında yüksək fikirləri öz əksini tapıb. Bunlar içərisində Abbas Mirzə Şərifzadə, Səməd Vurğun, Mirzə İbrahimov, Hüseynqulu Sarabski və başqa xadimlərin fikirlərini qeyd edə bilərik.

1938-ci il aprelin əvvəllərində Moskvada Azərbaycan incəsənəti günlərinin dekadasında "Koroğlu" operasının nümayişi paytaxt mətbuatında ən çox təhlil olunan mədəniyyət hadisəsinə çevrilir. Moskvanın aparıcı mədəniyyət, elm və incəsənət xadimlərinin mətbuat səhifələrində verdikləri rəylər və söylənilən fikirlər maraqlıdır. Bunların bir neçəsini nəzərinizə çatdırmaq istərdik.

Sankt-Peterburq Konservatoriyasının professoru Yevgeni Maksimoviç Braudo: "...Koroğlu" operasının partiturası son illərdə yazılmış ən möhtəşəm partituralardan biridir. "Koroğlu" musiqisinin pafosunu ancaq böyük rus bəstəkarı Qlinkanın musiqisi ilə müqayisə etmək olar..." (9).

Əməkdar incəsənət xadimi Yelena Fabianovna Qnesina: "...Əsl xalq musiqisinin Avropa musiqi incəsənətinin (başlıca olaraq Verdinin opera üslubu) nailiyyətləri ilə sintezləşdirilməsi, sübhəsiz, böyük əhəmiyyətə malik olan bir əsərin yaradılması ilə nəticələnmişdir..." (10).

Moskva Konservatoriyasının professoru, musiqişünas Geor-

gi Xubov: "...Operanın uğurunda əsas məqamlardan biri bəstəkar tərəfindən əsərin partiturasına milli musiqi alətləri tar, kamança, zurna, balabanın məharətlə daxil edilməsidir. Ü.Hacıbəyovun bu orijinal yaradıcı tapıntısı opera janrının yeni ifadə vasitələrinin üzə çıxarılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir..." (11).

Beləliklə, biz görkəmli musiqişünas alim Elmira xanım Abasovanın muzeyimizin arxivində yer alan sənədlərinin kiçik bir hissəsindən istifadə etməklə Ü.Hacıbəylinin yaradıcılığının şah əsəri "Koroğlu" operası haqqında müəyyən məlumatları sizlərlə bölüşməyə çalışdıq. İlk premyeradan bu günümüzdə qədər istər Azərbaycan, istərsə də ölkəmizin hüdudlarından kənarda müxtəlif səhnələrdə nümayiş olunan bu əsər musiqi mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Sonda Ü.Hacıbəylinin tələbəsi, zamanımızın böyük bəstəkarı Qara Qarayevin "Azərbaycan xalqının böyük bəstəkarı" adlı məqaləsindəki fikirlərini bölüşmək istərdik: "...Əsərlərindəki melodik xalq musiqisi ilə üzvi surətdə bağlı olmaq, musiqi dilinin klassik aydınlığı və sadəliyi, dövrün tələblərini düzgün dərk etmək və bu tələblərə bacarıqla cavab vermək sahəsində Ü.Hacıbəyli yaradıcılığı dinləyicilər tərəfindən hörmətlə qarşılandı. Onun dərin realist məzmun və mütərəqqi ideyalarla zəngin yaradıcılığı xalqın səmimi məhəbbətini qazanaraq onun sərvəti oldu..." (12). ♦

Ədəbiyyat:

1. "Bakinski raboçi" qəzeti, 1938-ci il, 16 mart
2. "Böyük sənətkar barəsindəki xatirətim" məqaləsi ("Bəstəkarın xatirəsi..." kitabından, Bakı – 1976).
3. "Ədəbiyyat" qəzeti, 1938-ci il, 5 aprel
4. "Böyük sənətkar barəsindəki xatirətim" məqaləsi ("Bəstəkarın xatirəsi..." kitabından, Bakı – 1976).
5. "Ədəbiyyat" qəzeti, 1938-ci il, 5 aprel
6. "Koroğlu" operasının yaranması barəsində xatirə ("Bəstəkarın xatirəsi..." kitabından, Bakı – 1976).
7. "Ədəbiyyat" qəzeti, 1938-ci il, 5 aprel
8. "Ədəbiyyat" qəzeti 1938-ci il, 5 aprel ("Dekorasiya və kostyumlar" məqaləsi)
9. "Kommunist" qəzeti, 1938-ci il, 6 aprel
10. "Kommunist" qəzeti, 1938-ci il 6 aprel
11. "İzvestiya" qəzeti, 1938-ci il 16 aprel
12. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 1953-cü il, 21 noyabr

Резюме

С каждым годом коллекции Государственного музея музыкальной культуры Азербайджана пополняется новыми архивными материалами. Одним из последних приобретений является большой и разнообразный архив известного ученого – музыковеда, Заслуженный деятель искусств, профессора Эльмиры ханум Абасовой (1932–2009). Среди документов данного архива центральное место занимают многочисленные материалы, посвященные творчеству Узеира Гаджибейли. Предлагаемая статья основываясь на материалах архива знакомит с важными историческими фактами, касающимися создания оперы "Кероглы".

Ключевые слова: музей, архив, Узеир Гаджибейли, Эльмира Абасова, Кероглы.

Summary

Recently, the collections of the State Museum of Musical Culture of Azerbaijan have been enriched with vast archive of the outstanding representative of Azerbaijani musicology, Honoured art worker, rector of the Azerbaijan State Conservatoire in 1977 – 1992, professor Elmira Abasova (1932–2009). Her archive has been gifted to the museum by her daughter, Kamina Mammadova, Ph.D. The central part of the archive is occupied with the materials related to Uzeir Hajibeyli studies, the focus of Elmira Abasova's research. The article presents some facts of U.Hajibeyli's work on the opera Koroglu, his masterpiece, through the prism of the archival documents.

Key words: museum, archive, Uzeyir Hajibeyli, Elmira Abasova, Koroglu.

Söz birləşməsi səviyyəsində norma məsələləri

Elvin Səmədov,
AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun doktorantı
E-mail: esmes_tx@list.ru

Söz birləşmələrinin norma problemlərindən söhbət açılırsa, burada sintaktik əlaqələrə xüsusi diqqət verilməlidir. Çünki söz birləşmələri ancaq iki və yaxud ikidən artıq sözlərin yanaşı işlənməsi demək deyil. Əgər belə olsaydı, söz birləşmələri meydana gəlməz, nitqdə anlaşılmazlıq, mənasızlıq yaranardı. Q.Kazimov söz birləşmələrini məna və sintaktik cəhətdən izah edərkən həmin xüsusiyyətlərin hər ikisinin eyni dərəcədə əsas götürülməsinə xüsusi diqqət yetirir: "Dilimizdə "mavi göylər" birləşməsi təbii səslənir, ona görə ki asılı tərəf (*mavi* sözü) əsas tərəflə (*göylər* sözü ilə) qrammatik cəhətdən bağlı olduğu kimi, tərəflər arasında real semantik əlaqə də vardır. *Mavi* sözü göylərin rəngini düzgün əks etdirir. Lakin, məsələn, *mavi günəş* birləşməsi işlətmirik, çünki *mavi* sözü günəş parlaqlığını əks etdirə bilmir, günəşin öz təyinləri var" (5, s. 25). Söz birləşmələri sintaktik və məna əlaqələrinin köməyi ilə əmələ gəlir. Həmçinin sözlər arasında məna əlaqəsi olsa belə, yenə də bu, söz birləşmələrinin təşkili üçün kifayət deyil. Bununla yanaşı, yenə də sintaktik əlaqələrin mövcudluğu mütləqdir.

Deməli, söz birləşmələri iki və daha artıq sözün məna və sintaktik cəhətdən əlaqələnməsi nəticəsində yaranır. Məna əlaqəsi sözlərin birləşərkən düzgün, anlaşıqlı olmasını yaradırsa, sintaktik əlaqələr söz birləşmələrinin qrammatik cəhətdən müəyyən normaya salınmasını təmin edir ki, nəticədə qrammatik tələblərə görə söz birləşmələrinin sintaktik normaları meydana gəlir.

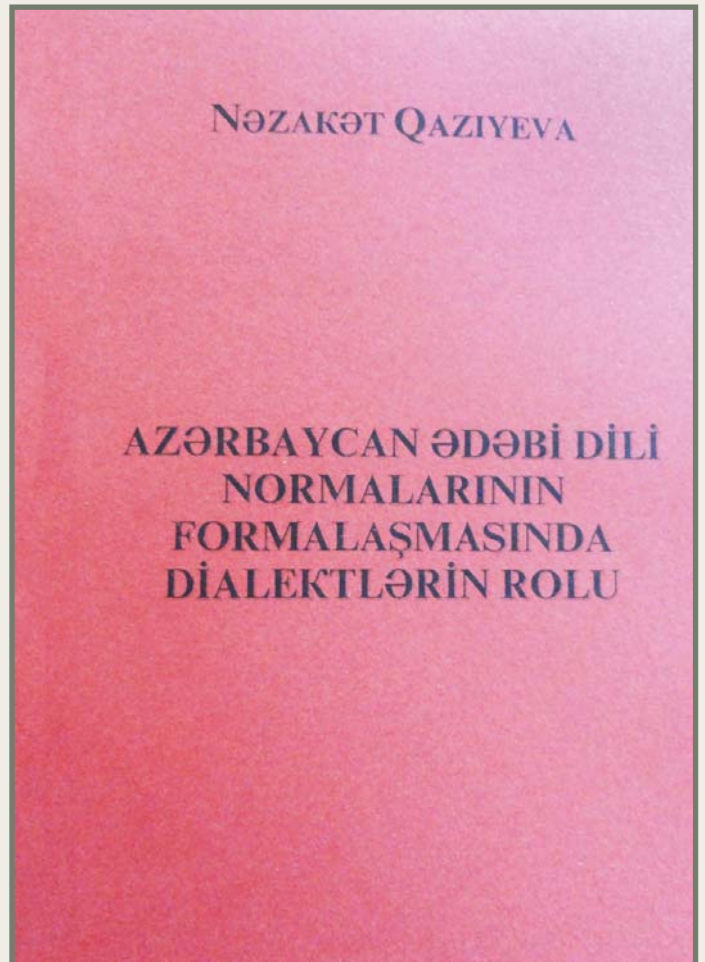
Söz birləşmələri arasında sintaktik əlaqələr özünü üç formada göstərir: uzlaşma əlaqəsi, idarə əlaqəsi və yanaşma əlaqəsi.

Uzlaşma əlaqəsi şəxsə və kəmiyyətə görə olur. Burada özünə tabe edən söz hansı şəxsədirsə, ona tabe olan sözün də həmin şəxsə aidliyini tələb edir; məsələn: mən şagirdəm, siz kitabxanachısınız, biz kitabxanacıyıq və s. Həmçinin uzlaşma əlaqəsi zamanı kəmiyyətə görə də uzlaşma baş verir. Tabe edən tərəfin tək və ya cəmdə işlənməsindən asılı olaraq tabe olan tərəf də həmin kəmiyyət göstəricisi daşıyır; məsələn: mən müəlliməm, biz güclüyük, siz şagirdsiniz, onlar şagirdirlər və s.

Azərbaycan dilində şəxsə görə uzlaşma mütləq mövcudiyyət daşıyır. Kəmiyyətə görə uzlaşma isə müəyyən hallarda olmaya da bilər;

məsələn: kitabların cildi, uşaqların dəftəri, ağacların yarpağı və s.

İdarə əlaqəsi. Bu əlaqədə əsas vəzifə tabe olan söz tabe edən sözün tələbi ilə ismin hallarına uyğun olaraq işlənməsidir. Tabe edən söz ismin hansı halını tələb edirsə, tabe söz də o halda olur; məsələn: evdən gəlmək, kitabı oxuyan, dərstdə oturmaq, kitabın üzü və s. Bu növ söz birləşmələrində idarəçiliyə əməl olunmaması sin-

taktik normanın pozulması deməkdir. İdarə əlaqəsi əsasında yaranan söz birləşmələrinin əsas tərəfləri adətən feillərdən ibarət olur. Lakin bəzi hallarda əsas tərəf digər nitq hissələrindən də düzəldə bilər; məsələn: evlərdən biri, dünyanın gözəlləri, onun ürəyi və s.

Yanaşma əlaqəsi üçün heç bir qrammatik vasitə işlənmir. Lakin bu o demək deyildir ki, qrammatik vasitə yoxdursa, kontekstdəki sintaktik normalara əməl edilmir. Belə birləşmələr mənə və intonasiya əsasında qurulur və buradakı sintaktik norma sözlərin sərbəst şəkildə bir-birinə yaxınlaşa bilməsi zəminindədir ki, nəticədə sintaktik bütöv əmələ gətirir; məsələn: gözəl qız, qırmızı kitab, yaşıl alma, hündür divar və s.

Söz birləşmələrinin norma problemlərinə nəzər saldıqda burada söz birləşməsi və cümlə arasında oxşar cəhətlər çoxdur. Xüsusən söz birləşməsindəki sintaktik əlaqələrin cümləyə də xas olmasını vurğulamaq lazımdır; məsələn: “şəhərə getmək” birləşməsi ilə “şəhərə getdim” cümləsi arasında da əlaqə eynidir. Hər ikisində yön-lük halla olan idarə əlaqəsi işlənmişdir. Baxmayaraq ki hər ikisində birinci tərəf eynidir və yön-lük halla işlənmişdir, təhlil zamanı birinci nümunə cümlədə sintaktik bütöv kimi təhlilə cəlb olunur, amma ikinci nümunədə hər iki tərəf ayrılıqda cümlə üzvü kimi çıxış edir.

Əlövsət Abdullayevin də müəllifi olduğu “Müasir Azərbaycan dili

sintaksisi” kitabının “Cümlə üçün iki mühüm əlamətin varlığı vacibdir. Bunlardan biri predikativlik, ikincisi isə cümləyə məxsus intonasıyadır” (2, s. 42) fikri ilə yanaşdıqda cümlə və söz birləşməsi arasındakı fərqi aydın görə bilərik. Aşağıdakı nümunəyə diqqət edək: “Biz məktəbdən evə getdik” cümləsində iki predikativlik vardır. Birinci predikativlik “biz getdik” və ikincisi isə “evə getdik”. Birincisində uzlaşma, ikincisində isə idarə kimi sintaktik əlaqələ onları söz birləşmələrinə yaxınlaşdırır. Lakin söz birləşmələrinin normalarında predikativliyin mövcud olmaması bir-birindən fərqləndirir.

Şifahi nitqdə intonasianın hesabına söz birləşmələrinə yaxın olan, lakin predikativliyi ilə fərqlənən birləşmələri ayırmaq mümkündür. Çünki şifahi nitqdə intonasianın gücü buna imkan verir. Elə söz birləşmələri var ki, onlar arasında predikativlik özünü göstərir. Buna görə də dilçilik tarixində söz birləşmələri ilə münasibətdə “predikativ və qeyri-predikativ söz birləşmələri məsələsi” problemi meydana çıxmışdır. Bir sıra birləşmələr quruluşuna və səslənməsinə görə söz birləşmələrinə predikativliyinə görə çox bənzəyir. Bu cür birləşmələrə Yusif Seyidov daha aydın izahat verərək yazır: “Biz də belə düşünürük ki, predikativ birləşmələr konkret olaraq söz birləşməsi təliminə daxil ola bilməz, “predikativ birləşmə” ilə “cümlə” eyni sintaktik kateqoriyanın müxtəlif adlarıdır” (səh.130).

Doğrudan da, diqqətlə nəzər yetirdikdə *evə gedirsən, dünən gördü* və s. bu kimi birləşmələrdə cümlə üçün vacib sayılan mübtədə–xəbər əlaqəsi yoxdur. Lakin bu heç də predikativ əlaqə olmadan cümlə yaranmasını inkarlamır. Belə cümlələr predikativ birləşmə kimi cümlə formalaşdırır. Bildiyimiz kimi, mübtədasız cümlələr də mövcuddur və dilçilikdə onlar cümlə kimi rədd edilmir; məsələn: ağacdan meyvə dərilirdi, yemək yeyildi, evlərə su verildi və s. Yaxud mübtədası cümlədə verilməyən mətnə qeyd edilən cümlələr; məsələn: Aslan işdən tez gəlməyi qərara aldı. Şəhərdən gələndə özü ilə yükü də gətirdi və s. Göründüyü kimi, ikinci cümlədə mübtədə verilməyib, nəzərdə tutulub.

Söz birləşmələrinin əsas tərəfləri ifadə vasitələrinə görə üç yerə bölünür:

1. İsmi birləşmələr. 2. Zərf birləşmələri. 3. Feili birləşmələr.

İsmi birləşmələrdə əsas təbə edən tərəf isimlərlə, yaxud substantivləşmiş isimlərlə düzəlir. Buna görə də onlar ismi birləşmələr adlanırlar.

İsmi birləşmələr norma baxımından, əsasən, aşağıdakı modellər əsasında formalaşır: isim+isim (polad qılınc, uşaqların otaqları və s.); sifət+isim (gözəl qız, gözəllər oylağı və s.); say+isim (beş qələm, onuncu otaq və s.); feil sifət+isim (alınmış kitab, gülən insan və s.).

İsmi birləşmələrin bəzi nümunələri də vardır ki, onlar az dairədə işlənir. Qeyd edilən sintaktik birləşmələr, əsasən, ismin halları və feili məsdərin köməyi ilə əmələ gəlir. Bu birləşmələrin birinci tərəfləri müxtəlif nitq hissələri əsasında meydana çıxır; məsələn: sizlərdən biri, böyüklərə kömək, uşaqların biri, düşünmədə fayda və s.

Nümunələrin birincisində birinci tərəf ismin çıxışlıq halı ilə işlənmiş əvəzlilik, ikincisində ismin yönük halı ilə işlənmiş isim, üçüncüsündə ismin yiyəlik halı ilə işlənmiş isim, dördüncüsündə yerlik halla işlənmiş isimdir.

İsmi birləşmələr iki yolla meydana çıxır: analitik yol və sintetik yol. Analitik yolla yaranan söz birləşmələrində heç bir xüsusi şəkilçi, yəni söz birləşməni əmələ gətirən şəkilçili norma olmur. Yalnız yanaşma yolu ilə yaranır; məsələn: dəmir qapı, göy kitab və s. Sintetik yol isə analitik yoldan fərqli, birləşməni əmələ gətirmək üçün xüsusi şəkilçilərdən bəhrələnir. Bu şəkilçilər əsasında söz birləşmələrinin norma modeli yaranmış olur; məsələn: kitabın cildi, dağ havası, gözün nuru və s.

Qeyd olunanlara əsasən söz birləşmələri tədqiqatçılar tərəfindən 2 yerə ayrılır:

1. Təyini söz birləşmələri. 2. Təyini söz birləşmələrinə daxil olmayan ismi birləşmələr.

Təyini söz birləşmələri təyin olunanla təyin edən arasında münasibətlərə görə meydana gəlir. Sintaktik normalara uyğun, təyini söz birləşmələri üç yerə bölünür: birinci növ təyini söz birləşmələri, ikinci növ təyini söz birləşmələri, üçüncü növ təyini söz birləşmələri.

Birinci növ təyini söz birləşmələri yanaşma əlaqəsinin köməkliyi ilə yaranır. Birinci növ təyini söz birləşməsində əvvəlcə tabe tərəf, sonra isə tabe edən tərəf gəlir. Deməli, sintaktik norma olaraq təyin edən təyin olunan əvvəl işlənməsi formulunu yaradır. Bu cür təyini söz birləşmələrinin yaranması, əsasən, analitik yolla baş verir. Belə ki, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, heç bir xüsusi şəkilçidən istifadə olunmur; məsələn: yaşıl qələm, qara çanta, meyvəli bağ və s.

Analitik yolla yaranan birinci növ təyini söz birləşmələrində bəzən qoşmalardan da istifadə edilir; məsələn: günəş kimi parlaq, elm üçün çalışmaq və s. Həm bu, həm də yuxarıda qeyd olunan nümunələrdə müəyyən əlavələrin işlənməsi heç də sintaktik normaların pozulmasına gətirib çıxarmır. Əksinə, onların işlənməsi söz birləşmələrinin həmin tipini normaya salmış olur. Birinci növ təyini söz birləşmələrində işlənen bu cür şəkilçilər və qoşmalar onları sintaktik vahidə çevirmiş olur. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, qoşmalarla əmələ gələn söz birləşmələrində qoşmalar əsas tərəf deyil, asılı tərəf kimi, əsas tərəfin təyininə xidmət göstərir.

Duzlu göl, yaralı ceyran, istəklili insan və s. bu tip nümunələrə fikir verdikdə görürük ki, burada da birinci tərəfə şəkilçilər artırılmışdır və bu şəkilçilər də təyinedənlə birgə ikinci tərəfi təyin edir. Bu şəkilçilər qrammatik norma deyil, sadəcə, yeni sözlər əmələ gətirir və leksik məna daşıyaraq yanaşma yolu ilə söz birləşməsi yaradır. Həmin səbəbdən də bunu sintaktik norma pozuntusu kimi qəbul etmək düzgün olmaz. Birinci növ təyini söz birləşmələrinin əsas tərəfləri həmişə isim və substantivləşmiş sözlərlə (hündür qoca, qarıbə gözəl və s.) ifadələnsə də, tabe olan tərəfləri aşağıdakı yolla düzəlir:

a) isimlə ifadə olunanlar – dəmir qapı, ipək paltar, rezin çəkmə, daş hasar və s.

b) sifətlə ifadə olunanlar – qəşəng geyim, gözəl danışiq, uzun qız, sevimli kitab və s.

c) sayla ifadə olunanlar – beş uşaq, xeyli insan, az kitab, beşinci qapı və s.

d) əvəzliliklə ifadə olunanlar – o qələm, həmin idarə, bu şagird və s.

e) feili sifətlə ifadə olunanlar – gülən qız, danışan robot, ağlayan uşaq və s.

Birinci növ təyini söz birləşmələrinin birinci tərəfləri adına uyğun şəkildə cümlədə təyin mövqeyində qalır, ikinci tərəfləri isə qrammatik cəhətdən dəyişərək mübtəda, xəbər, tamamlıq, zərflilik, bəzən də təyin olur. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, birinci növ təyini söz birləşmələrinin ikinci tərəfləri cümlədəki vəzifələrindən asılı olaraq hal, kəmiyyət, mənsubiyyət, xəbərlilik əlamətlərini qəbul edir; məsələn: “gözəl uşaqlar”, “böyük kitabdır” enli küçələrdən” və s.

İkinci növ təyini söz birləşmələri – bu tip söz birləşmələrinin birinci tərəfi də heç bir qrammatik göstərici iştirak etmədən düzəlir. İkinci tərəfində isə mənsubiyyət şəkilçisi iştirak edir. İkinci növ təyini söz birləşmələri müəyyən məna və qrammatik xüsusiyyətlərə malikdir ki, sintaktik normalara əsaslandığını göstərir. Bütün bu cəhətlər onları başqa növ təyini söz birləşmələrindən fərqləndirir; məsələn: bulaq suyu, kənd havası, dəniz sahili, tələbə yeməyi və s.

Belə birləşmələr ümumilik, mücərrədlik xüsusiyyətinə malikdir; məsələn: şəhər havası, meyvə bağı, gül ətri və s.

Bu növ birləşmələrin tərəfləri, əsasən, isimlə ifadə olunur; məsələn: göl suyu, baş ağrısı, göz yaşı və s. Lakin bəzi hallarda digər nitq hissələri ilə də ifadələnsə bilər. Bu zaman həmin söz substantivləşmiş olur; məsələn: qoca həvəsi, dünya gözəli, beş istəyi və s.

İkinci növ təyini söz birləşməsi yalnız üçüncü şəxsin mənsubiyyət şəkilçisini qəbul edir. Səbəb, şəxs əvəzlilikləri ilə işlənmə bilməməsidir. Buna görə ikinci və üçüncü şəxsin mənsubiyyət şəkilçisi işlənmir.

İkinci növ təyini söz birləşmələrinin arasına söz girə bilmir. Səbəb, komponentlərin sintaktik cəhətdən tam əlaqəlilidir. Birinci tərəfin qeyri-müəyyən yiyəlik halı və eyni zamanda idarə və uzlaşma əlaqəsinin mövcudluğu araya söz girməsinin qarşısını alır. Bulaq suyu, bağ meyvəsi, dağ küləyi və s. kimi birləşmələrdə birinci tərəf ikincini idarə əlaqəsi ilə saxlayır. Burada hansısa hal şəkilçisinin iştirak etməməsi idarə əlaqəsinin yoxluğu anlamına gəlmir. Çünki aralarında qeyri-müəyyən yiyəlik hal mövcuddur. Buna görə də birləşmənin ikinci tərəfi birinciye uzlaşma əlaqəsi ilə bağlanır. Həm də ikinci tərəf üçüncü şəxsin xüsusiyyətini daşıdığına görə həmin şəxsin mənsubiyyət şəkilçisini qəbul edir.

İkinci növ təyini söz birləşmələrinin tərəfləri eyni zamanda cəmlənə bilmir, lakin istisna hallarda bu mümkündür; məsələn: həmkarlar ittifaqları, atalar sözləri və s.

Üçüncü növ təyin söz birləşmələrinin əmələ gəlməsi üçünsə birləşmənin hər iki tərəfi qrammatik əlamətlər qəbul edir. Birinci tərəf ismin yiyəlik halında, ikinci tərəf isə mənsubiyyət şəkilçili olur. Bu birləşmələrdə həm idarə, həm də uzlaşma əlaqəsi iştirak edir. İkinci növ təyini söz birləşmələrində olduğu kimi, burda da birinci tərəf ikinciye idarə, ikinci tərəfsə birinciye uzlaşma əlaqəsi ilə bağlanır; məsələn: kitabın cildi, qələmin rəngi, gülün ləçəyi və s. Üçüncü növ təyini söz birləşmələri ikinci növ təyini söz birləşmələrindən fərqli olaraq müəyyənlik məzmununa malikdir. Fərq də, bildiyimiz kimi, ikinci növ təyini söz birləşmələrinin birinci tərəfinin qeyri-

müəyyən yiyəlik halda, üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin isə müəyyən yiyəlik halda olması ilə bağlıdır.

Bu növ birləşmələrin tərəfləri müxtəlif nitq hissələri ilə ifadələyə bilər: isimlər, substantivləşmiş sifətlər, saylar, feli sifətlər, məsdərlər, əvəzliliklər; məsələn: cavanların arzusu, qapının dəstəyi, gülənin üzü, oxumağın nəticəsi, mənim kitabım və s. Nümunələrdə birinci tərəflər substantivləşmiş sifət, isim, feili sifət, məsdər, əvəzliliklə, “uşaqların biri, gülməyin faydası, otaqların hündürü” və s. nümunələrdə isə ikinci tərəf say, isim, sifətlə ifadə olunmuşdur.

Üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin tərəfləri şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşır; məsələn: sizin kitabınız, mənim çantam və s. Lakin üçüncü şəxsin cəmində kəmiyyətə görə uzlaşmaya da bilər; məsələn: uşaqların dəftəri, quşların səsi, adamların beşi və s.

Birinci tərəfi şəxs əvəzlilikləri ilə ifadə olunan üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin ikinci tərəfində birinci və ikinci şəxsin cəminin uzlaşması zamanı bəzən norma pozuntusu baş verir; məsələn: “sizin kitabınız” əvəzinə bəzən “sizin kitab”, “bizim kitabımız” əvəzinə isə “bizim kitab” deyirik. Bu hadisə, əsasən, danışqda və bədii əsərlərdə özünü göstərir və getdikcə yazıya da sirayət edir. Dildə həmişə yüngüllüyü, sadəliyi əsas götürdükdə belə dəyişmələr normal sayıla bilər. Fikrimizcə, bu oxşarlığı ikinci növ təyini söz birləşmələri ilə də müqayisə etmək olar. Yəni ikinci növ təyini söz birləşmələrinin birinci tərəfi qeyri-müəyyən halda olduğundan mücərrədlik, ümumilik xüsusiyyəti daşıyarsa, üçüncü növ təyini söz birləşmələri də şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşma olmadan ifadə edildikdə müəyyən dərəcədə

ümumilik, mücərrədlik xüsusiyyəti yaranır. Diqqət etdikdə hər iki növ təyini birləşmələr də isimlərlə bağlı olur. “Dağ havası”, “bizim ev” nümunələrində bunu görə bilirik. Belə ki, birinci nümunənin birinci və ikinci nümunənin ikinci tərəfi isimlə işlənmişdir.

N.Qaziyeva “Azərbaycan ədəbi dili normalarının formalaşmasında dialektlərin rolu” kitabında dialektlərdə, danışq dilində üçüncü növ təyini söz birləşmələrində sintaktik norma pozuntularının olmasını göstərmiş və fikrini aşağıdakı nümunələrlə əsaslandırmışdır: “rəhmətlik oğlu – rəhmətliyin oğlu, məktəblilər həyatında – məktəblilərin həyatında” (6, s. 121). Nümunələrdən də görüldüyü kimi, norma pozuntuları şifahi nitqdə və dialektlərdə baş verir. Lakin bu pozuntu intonasiya hesabına o qədər də nəzərə çarpmır.

Üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin tərəfləri həm eyni zamanda, həm də ayrılıqda cəmlənə bilər; məsələn: uşağın kitabları – uşaqların kitabları və s. Üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin arasına söz girə bilər. Bu əlavələr birinci tərəfə deyil, ikinci tərəfə aid olub onun izahına xidmət edir; məsələn: qızın gözəlliyi – qızın gözqamaşdıran gözəlliyi və s.

Üçüncü növ təyini söz birləşmələrinin tərəfləri aralarında ki əlaqələrlə birlikdə cümlənin bir üzvü kimi çıxış edərək müxtəlif cümlə üzvü vəzifəsində işləyə bilər; məsələn: “kitabın qalınlığı səni qorxutmasın”, “dəftərin birinci səhifəsini yazma” və s. Verilən nümunələrin birincisində üçüncü növ təyini söz birləşməsi cümlənin mübtədəsi, ikinci nümunədə isə tamamlıq yerində çıxış etmişdir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, ADU, 1959
2. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. IV hissə. Bakı, Şərq-Qərb, 2007
3. G.Abdullayeva. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, Elm və təhsil, 2013
4. H.Mirzəzadə. Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı, 1990
5. Q.Kazımov. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, Nurlan, 2000
6. N.Qaziyeva. Azərbaycan ədəbi dilinin formalaşmasında dialektlərin rolu. Bakı, Təhsil, 2003
7. Y.Seyidov. Azərbaycan ədəbi dilində söz birləşmələri. Bakı, 1966

Резюме

В статье дается информация о синтаксических нормах, имеющих между словосочетаниями и их компонентами. В том числе показаны сходства и различия, имеющиеся между словосочетаниями и словами, предложениями. В истории языковедения нашли свое отражение огромное количество сведений о синтаксических нормах словосочетаний. Наряду с этим, с учетом постоянного развития сложного языка и литературного языка, важно постоянное применение и оставление в повестке дня этих вопросов.

Ключевые слова: синтаксическая норма, синтаксическая связь, определительные словосочетания первого вида, определительные словосочетания второго вида, определительные словосочетания третьего вида.

Summary

In the article, information about word combinations and the syntactical rules between their components are given. Moreover, the similarities and differences between the word combinations and word, sentence has been depicted. Detailed information about the syntactic rules in the history of our linguistic has been presented. Additionally, taking into account the fact that language is literary language is always ongoing development, constantly using of this issues and being on agenda could be necessary.

Key words: syntactical norm, syntactical relation, the first kind defining word combination, the second kind defining word combination, the third kind defining word combination.

Əməkdar incəsənət xadimi Əyyub Hüseynovun yaradıcılığında mənzərə janrı

Elnur Hüseynov,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının doktorantı
E-mail: elnur65@rambler.ru

Əməkdar incəsənət xadimi Əyyub Hüseynovun bədii irsində əksər janrlar yer alsada, bu rəngarənglikdə mənzərə xüsusi yer tutur. Həmin zənginlikdə bədii keyfiyyətin özünəməxsus bədii-estetik dəyər daşması da göz önündədir. Rəssamın mənzərələri həm də coğrafiyasının genişliyinə görə diqqət çəkir. Belə ki, müəllifin mənzərə janrlı əsərlərində göz açdığı Naxçıvanla yanaşı, sonralar fəaliyyət göstərdiyi Bakının, respublikamızın rayonlarının (Şamaxı, Kəlbəcər, Gəncə, eləcə də vaxtaşırı yaradıcılıq ezamiyyətlərində olduğu xarici ölkələrin (İtaliya, Rumıniya, Avstriya, Çexoslovakiya, Macarıstan, Gürcüstan, Rusiya və s.) şəhər və təbiət motivləri yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, doğma yurdun gözəlliyini özündə əks etdirən mənzərələrin insanların estetik tərbiyəsində və vətənpərvərlik ruhunun yüksəlməsində aşkar rolunu dəyərləndirən Əyyub Hüseynovun bu janrda çəkdiyi əsərlərdə yüksək sənətkarlıq nümunəsi sərgilədiyi qabarıq görünməkdədir. Onun əsərlərini bədii tutumuna və obyektə özünəməxsus və yeni baxışına görə Azərbaycan mənzərə janrına layiqli töhfə saymaq olar.

Qənaətimizcə, o özündən bir qədər yaşlı olan həmkarı Səttar Bəhlulzadənin (1909–1974) mənzərəyə olan münasibətində müşahidələrinə – obyektə daha yaradıcı yanaşmanın bu janrı əvvəlkilərdən fərqli bir mövqeyə çıxara biləcəyinə inandığından çox tezliklə, 1930–40-cı illərdə ərsəyə gətirdiyi əsərlərdəki bədii şərhədən uzaqlaşmağa başladı. Əslində, bu, yaxşı hal idi ki, əvvəlcə S.Bəhlulzadə, sonra isə Ə.Hüseynov mənzərə janrının qarşısında duran yeni vəzifələri dərinlən başa düşüb Azərbaycan rəssamlığında kölgədə qalan bu sahəni öncüllər sırasına çıxarmağa nail oldular. II Dünya savaşından sonra təsviri sənətimizdə yaradılan bir çox süjetli tablolar onların təsirini gücləndirəcək mənzərə elementinin daxil edilməsi də bu janrın əhəmiyyətinin gücləndiyini təsdiqləyən faktır. M.Abdullayev, T.Salahov və digərlərinin süjetli kompozisiyalarını məhz vurğuladığımız tutumlu mənzərələrsiz təsəvvürə gətirmək, sadəcə, çətinidir (1, səh. 8).

Əyyub Hüseynov yaradıcılığının bir xüsusiyyəti də bəzi motivlər istisna olmaqla, əsasən, gəzib gördüyü yerlərdə rastlaşdığı və çoxlarına cəlbedici-ekzotik görünməyən təbiət və şəhər təsvirlərini

bədiiləşdirməsidir. Başqa sözlə, onun fırça-ya aldığı ən müxtəlif motivlərin bədii tutumunda əksər mənzərəçi rəssamların yaradıcılığında rast gəlinməyən bədii xüsusiyyət – ilk baxışda sezilməyən gözəllik qaynaqlarını üzə çıxarmaq və duyğulandırıcı bədii şərhə təqdimat bacarığı nəzərə çarpmaqdadır. Bu mənada demək olar ki, əgər Azərbaycan təbiətinin görkəmli tərənnümçüsü Səttar Bəhlulzadə adi

motivləri obraza çevirmək sahəsində nə qədər əvəzsizdirsə, Əyyub Hüseynov da belə adilliklərdə "gizlənən" rəng çalarları məcmusunu üzə çıxarmağın ustasıdır. Əyyub Hüseynovun təhsilsonrası – Naxçıvan teatrında çalışdığı vaxtlarda işlədiyi "Gölməçə" (1946) tablouna vurğuladığımız məziyyətlərin ilk işartılarını görmək mümkündür. Adından da məlum olduğu kimi, kompozisiyanı ön planda gölməçənin bir hissəsi və onun sahilində qərarlaşan müxtəlif ağaclar təşkil edir. Əgər ağaclararası sahələrin günəşlə işıqlandırılan cəlbediciliyini nəzərə alsaq, onda demək olar ki, şaquli kompozisiyanın – kətanın rəng qatında duyulması bir ahəngdarlıq mövcuddur. Rəssam bu rəng uyarlılığını, heç şübhəsiz, suyun və ağacların rəng çalarları arasındakı yaxınlığın hesabına əldə edə bilmişdir. Yaşılığın arxa plandakı tünd siluetini qarşıdakı yarpaqları işıqlı ağac üçün fon-yerlik seçən rəssam bu hissəni oynaq yaxı improvizələri ilə həll edərək dinamikliyi suyun yumşaq tonda işlənmiş səthinə qarşı qoyaraq ümumi nəticədə motivin cəlbedici tutum almasına nail olmuşdur.

Əyyub Hüseynovun bir il sonra çəkdiyi "Moskva ətrafı"nın (1947) həm ölçü, həm də motiv baxımından "Gölməçə"yə oxşarlığı danılmazdır. Hər iki əsərin rəng həllində ovqatyaradıcı uyarlıq duyulur. Qabarıq görünən fərqli "Moskva ətrafı"nda rus təbiətinə xas ağcaqayın və şam ağacları mənzərəsinin məna-məzmun yüküdür. Günəşli havaya gözəllik bəxş edən şam ağaclarının qarşıdakı ağcaqayın üçün fon-yerlik rolu daşıyan ümumiləşdirilmiş siuletində və ön plandakı gölməçənin üzərində ucalan sıralanmış iri ağacların istiliyi duyulan örtüyündə cəlbedici bədii xüsusiyyətləri görmək elə də çətin deyil. Əsərin rəng həllindəki "ikiləşmə" – su səthinin yumşaq, ağacların isə ekspressiv yaxırlarla ifadəsi sonucda kompozisiyanın ümumi görüntüsünə oynaq bəxş etməklə mənzərənin təsirliliyini şərtləndirir (2, səh. 16).

Rəssamın 1950-ci ildə çəkdiyi kiçikölçülü "Göl kənarında" əsərində yuxarıdakı əsərlərlə səsləşən motiv yaxınlığı varsa da, bütünlükdə onların fərqli bədii-estetik tutuma malik olduqlarını qeyd etməliyik. Üfüqi kompozisiyada yaşayış evlərinin qonşuluğunda və gölün kənarında qərarlaşan yaşıllığı toranlıqda görüntüləyən

rəssam günəşin şəfəqləri altında isti çalarlar alan ağacların rəng keçidlərinin yaratdığı ritmli təzadın estetik dəyər ehtivasına nail olub. Toranlıqın mövcudluğunu və təsirini həm havada, həm də ağacların yaşıl örtüyündə və suyun səthində hiss etdirən müəllif bununla da mənzərənin ovqat daşıyıcılığını əldə etmişdir. Elə kompozisiyanı üç paralel hissəyə bölən hava-ağac və su səthi arasındakı isti rənglərin yaxınlığı da buna xidmət göstərir...

Əgər "Gölməçə", "Moskva ətrafı" və "Göl kənarında" mənzərələrində rəssamı su ilə onu əhatələyən yaşıllığın arasındakı rəng vəhdəti cəlb etmişdisə, "Etüd" (1950) lövhəsində onun üçün diqqətçəkən bədii məqam azman ağacların gövdələrinin yaratdığı gözoşxayan ritmdir. Doğrudan da, sıxlığı duyulan meşənin zirvəsi görünməyən ağaclarının rəngdən-rəngə düşən səthinin yaratdığı oynaqlıqda duyğulandırıcı estetik dəyərlər qabarıqdır. Ön plandakı ağac gövdələrinin işıqlı tutumu və uzaqlaşmaları ilə həm də dərinlik təəssüratı yaradan arxadakı ağacların "kölgələnmiş" təsviri arasındakı təzadın əmələ gətirdiyi bədii təqdimatda gözoşxayan məqamlar kifayət qədərdir. Tünd qəhvəyi-yaşıl rəng çalarlarının bəyaz rəngin gah güclənən, gah da azalan keçidlərində müəllifin nümayiş etdirdiyi sənətkarlıq adı meşə motivinin yaddaqalanlığını şərtləndirmişdir...

Əyyub Hüseynovun çəkdiyi təbiət motivlərində fəsillərin müxtəlifliyi ilə yanaşı, onların hər birinin daşdığı bədii-estetik məziyyətlərin ovqatyaradıcı gücünü görmək mümkündür. Bu mənada rəssamın bir çox lövhələrinin, o cümlədən "Mənzərə" (1953) əsərinin adını çəkmək olar. Şaquli kompozisiyada da o, yenidən bizi əvvəlki mənzərələrində müşahidə etdiyimiz göl və ağaclar motivi ilə qarşılaşdırıb. Bu dəfə ilin payız fəslində baş verən təbiət dəyişikliklərini görüntüyə gətirən Əyyub Hüseynov, qızılı libasa bürünmüş ağacların və onların suya əksi düşən təsvirini bir araya gətirməklə dinamikliyi kifayət qədər qabarıq duyulan mənzərəyə canlılıq qazandırır. Əsər ölçü etibarilə o qədər böyük olmasa (23x27 sm) da, rəssamın bu kiçik çərçivə daxilində duyulması yaxı improvizələri ilə həsəddəğurucu ustalıq nümayiş etdirdiyini vurğulamaq lazımdır. Yeri gəlmişkən deyək ki, rəssamın həm yuxarıda haqqında söz açdığımız, həm də bundan sonra söz açacağımız mənzərələrinin əksəriyyəti iriölçülü

deyil. Etiraf edək ki, bunu iri formatlı mənzərələrdə gerçəkləşdirmək bir o qədər çətinlik törətmirsə, əksinə, kiçikölçülü əsərlərdə yaxı manerasının genişliyini, bununla yanaşı, kompozisiyanın təsirliliyinə nail olmaq heç də asan yaradıcılıq vəzifəsi sayılmaz. Qənaətimizcə, mənzərə əsərlərində onun kiçik kətan səthində bu cür yanaşmasında rəssamın həmyerlisi Bəhrüz bəy Kəngərli yaradıcılığı ilə anım yara-dacaq oxşar cəhətlər çoxdur. Məlumdur ki, B.Kəngərli kiçik formatlı əsərlərdə ifadə və yaxı genişliyi nümayişində bənzərsiz idi.

Rəssamın "Bağda yol" (1954) tablosunun ölçü baxımından (70x90 sm) əvvəlkilərdən fərqlənməsi, heç şübhəsiz, onun bədii şərhinə – ifadə "dil"inə də təsir göstərmişdir. Əsərin süjetini iri ağaclardan ibarət bağ və onun içərisindən keçib uzanan ensiz yol təşkil edir. Şaquli kompozisiyanın sağ hissəsini tutan azman ağacların zirvəsi bulud-lara dəyən görkəmi ilk növbədə gövdələrinin və yarpaqlı budaqları-nın nisbətən dəqiqliklə işlənməsi ilə diqqət çəkir. Səhər havasının yaratdığı ilıq aura, uzaqda görünən dağlar, ağacların qonşuluğunda qərarlaşan kimsəsiz skamya və bağda hökm sürən lal sakitlik zərif-isti rənglərlə ifadə ilə əsərə lirik ovqat bağışlayır, rəssamın bu janrın təsir imkanlarını artırma potensialını əks etdirir.

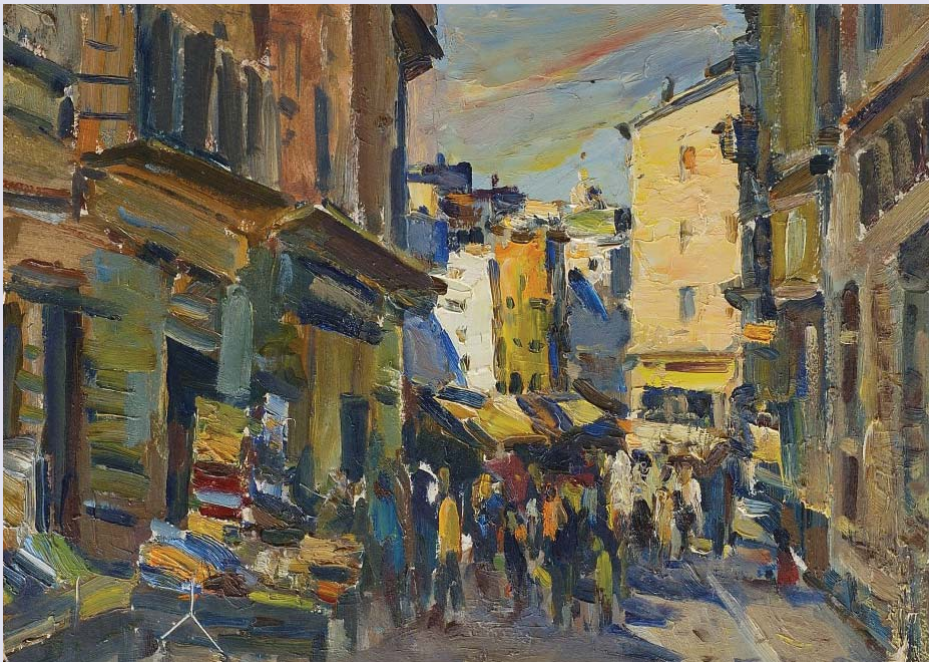
II Dünya savaşından sonra Azərbaycan mənzərə janrında ən çox rast gəlinən motivin Göygölün təsviri olduğu danılmazdır. 1950–60-cı illərdə Azərbaycan təbiətinin əsrarəngiz guşələrindən sayılan Göygölə bədii münasibət göstərənlər sırasında S.Şərifzadə, V.Səmədova, T.Tağıyev, S.Bəhlulzadə, B.Mirzəzadə, S.Haqverdiyev, H.Əliyev və digər neçə-neçə rəssamın adını çəkmək mümkündür. Belə çoxsaylı müraciətlərin çatışmayan cəhəti, heç şübhəsiz, müəlliflərin gözəllik qaynaqları sayagəlməz olan məkanın təsviri üçün ənənəviləşən motiv tapmaları idi. Başqa sözlə desək, əsərlərin müəllifləri müxtəlif olsalar da, onlarda məkana baxış oxşar idi. San-ki hamısı gölə eyni rakursdan göz qoymuşdu. Bu münasibətlərin içərisində ən seçiləni S.Bəhlulzadənin "Kəpəzin göz yaşları" və "Gəncə gölü" əsərləridir. Amma bu mənzərələr bir qədər sonra ya-radılacaqdı. Əllinci illərdə isə Əyyub Hüseynovun çəkdiyi "Göygöl"

əsəri obyektə bir qədər fərqli baxışı özündə əks etdirirdi. O, gölün təsvirində bir çoxları kimi Kəpəzi və hökumət nümayəndələri üçün nəzərdə tutulan tikilini bir araya gətirməkdən vaz keçərək zirvənin ətəyindəki nisbətən kiçik dağları və onların suda əksini kompozisiya üçün əsas motiv seçmişdi. Üfüqi kompozisiyada səhərçağının dağla-rın səthində və suların sinəsində yaratdığı ürəkaçan mənzərədə hifz olunan gözəllik qaynaqlarına bədii tutum verən rəssam bütünlükdə məşhur coğrafi məkanın adına layiq təsvirini yaratmağa nail olub. Əsərin mavi-zümrüdü rəng çalarlarından yaranan duyğulandırıcı koloritində müəllif təxəyyülündən qaynaqlanan məqamlar olduğun-dan bütünlükdə mənzərə qururverici mənəvi qaynaq kimi qarşılanır (3, səh. 12).

"Çox vaxt yadda qalan sənət əsərinin yaranmasını rəssamın gördüklərindən heyrətlənməsi şərtləndirir" deyənlər yanılmaz-lar. Əyyub Hüseynovun mənzərə yaradıcılığında heyrətdən yara-nan əsərlər kifayət qədərdir. Onun 1961-ci ildə çəkdiyi "Qədim tut ağacı" lövhəsi belə sənət nümunələrindəndir. Bilavasitə müəllif müşahidələrinin nəticəsi olan şaquli kompozisiyada kənd evinin yanında ucalan iri tut ağacı təsvirlənib. Müəllif günəş şüaları altın-da müxtəlif çalara bələnən yarpaqların dinamik yaxıllarla işlənməş tutumunda "gizlənen" estetik işartıları üzə çıxarmaqla adilikdə də gözəllik qaynaqlarının mövcudluğunu ayanılaşdırıb. Qədim tut ağa-cının ətraf mühitlə əlaqəsinə yaxı improvizələri və rəng keçidləri ilə nail olan rəssam bununla həm də kətan səthinin oynaqlığını əldə edib.

"Payız" (1966) lövhəsi bütün mənalarda rəssamın həm "Qədim tut ağacı"ndan, həm də əvvəlki illərdə yaratdığı mənzərələrindən bütün mənalarda fərqlənir. Tablo ilk növbədə təsvir obyektinə fərqli – yeni baxışı ilə başqalarından seçilir. Daha dəqiq desək, burada rəssam onu cəlb edən mənzərəyə fraqment – yarımçıq baxış sərgiləyib. Sıx ağacların baş-başa verdiyi meşədə müəllifi onun keçilməzliyindən daha çox, kiçik bir hissəsində yaşanan qəribə təbiət hadisəsi cəlb edir. Məkana daha uzaqdan baxış zamanı bəlkə də bu qədər cəlbedici

və cəzbedici görünməyəcək meşə örtüyünün güclü günəş şüaları altında "qaynar qazan"a çevrilməsinə arifanə göz qoyan rəssam orada cəmləşən isti-soyuq rəng çalarları məcmusunu təsirli estetik qaynağa çevirə bilmişdir. Əsərin digər yadda qalan bədii-texniki məziyyəti isə Əyyub Hüseynovun kətan səthindəki rəng qatını iri-geniş və oynaq yaxıllarla gerçəkləşdirməsidir. Əslində, bunu o vaxtadək kifayət qədər professio-nallaşan və bədii-texniki təcrübə toplayan müəllifin dəstxətinin yeni ifadə məziyyətləri ilə zənginləşməsinin başlanğıcı saymaq mümkündür. Şaquli kompozisiyanın sol tərəfini uzunluğu yarımçıq göstərilmiş iri ağacın gövdəsinin və budağının tünd rənglərlə çəkilmiş ifadəli silueti, onun arxa-sındakı geniş hissəni isə bir qədər uzaqda qərarlaşan ağacların payız libasına bələnməş

görüntüsü təşkil edir. Qəhvəyi-moruğu çalarlı tünd gövdə ilə xəzələ çevrilməyə hazırlaşan və "yarpaq ömrü"nə əlvida deyən ağac örtüyünün işıqlı rənglərinin qarşıdurmasından yaranan mənzərənin cəlbediciliyi və duyğulandırıcılığı çox yaddaqalandır. Öz-özlüyündə daha çox isti və işıqlı, başqa sözlə desək, major rənglərdən yaranan arxa planda nümayiş etdirilən yaxı ustalığı, onların xaosluqundan yaranan ritmin oynaqlığı gözoxsayandır. Müəllifin kətanın yuxarı və aşağı hissələrini azacıq tünd çalara bələməsi mərkəzi hissənin cəlbediciliyini daha da gücləndirib.

1967-ci ildə yaradılmış "Çay kənarında" tablosunda da məkanın geniş yaxı improvizələri ilə təsvirə çevrilməsinin müşahidəsi mümkündür. Ön planda kiçik çayı, bir qədər arxada isə ümumi tutumunda payızın nəfəsi hiss olunan ağacları bir araya gətirən rəssam, yaxı dinamikliyi ilə mənzərəyə duyulası oynaqlıq bəxş edə bilmişdir. Ağaclarla çayı rənglərin nisbətən tünd çalarlarına bələyən müəllif, bununla da orta hissədəki kiçik ev təsviri məkanın cəlbediciliyinə nail olub. Bu dəfə də icra manerasında təcridlə qazandığı fərdi texniki imkanlarını göstərən Əyyub Hüseynov, yaxıların tez-tez dəyişən istiqaməti ilə məkanın duyulanlığını və detalların faktura fərqliliyini hiss etdirir. Rəng yığcamlığı ilə seçilən ümumi koloritdə qabarıq isti çalarların yaratdığı ovqat da cəlbedicidir.

Torpağı daşıdığı əvəzsiz dəyərlərinə görə əzizləməkdən usanmayan Əyyub Hüseynov bunu 1967-ci ildə ərsəyə gətirdiyi daha bir əsərində – "Qədim qoz ağacı" tablosunda ifadə etmişdir. Kənd həyətlərinin birində torpağın dərinliklərindən şirələnən azman ağacının zamanın axarında "üryanlaşmış" kökləri rəssamın diqqətini cəlb etmiş və o bu cəlbedici və təsirli təbiət görüntüsünə bədii görkəm vermişdir. Arxadakı ağacların payız ömrünü yaşayan qoz ağacı üçün fon-yerlik rolu oynaması da sezilir. Belə ki, məqsəd əzəməti ilə göz oxşayan qoz ağacının təbiətlə "mübarizəsi"nin yaratdığı

duyğulandırıcı mənzərəni olduğu kimi tamaşaçıya çatdırmaqdır. Mənzərənin duyğusallığını şərtləndirən səbəblərdən biri torpağın üzərində "üryanlığı"nı sərgiləməklə cəlbediciliyinin birmənalı olmasını ətrafına nümayiş etdirməsidirsə, digər səbəb qoz ağacının istiliyi adi gözlə belə görünən saralmış yarpaqlarının onu əhatələyən yaşıllığın arasında dominantə çevrilməsidir. Arxadakı ağacların yarpaq örtüyünün arasından süzülən və yerdəki otluqları işıq selinə bələyən işıq və ön plandakı torpağın payız ovqatlı görkəmi arasında qoz ağacının tünd-qəhvəyi rəngli gövdəsinin qabarıq görünməsi, yaqın ki, rəssamın qarşısına qoyduğu yaradıcı vəzifələrdən olub və o bunu uğurla yerinə yetirib (4, səh. 7).

Rəssamın "Dağ mənzərəsi" (1967) əsərində də onun gördüklərindən heyrətlənmək bacarığının yaddaqalan kompozisiyada ifadəsini görürük. Sıldırım uca qayaların arası ilə sürətlə axıb gedən çayın və bu ecazkar mənzərəni tamamlayan başıqarlı dağların birlikdə yaratdığı görüntüyə verilən bədii tutumda Əyyub Hüseynovun doğma yurdun təbiətinə bələdçiliyi və məhəbbəti duyulur.

Çılpaq qayaların rənglər məcmusundan "boylanən" və təbiətlə mübarizədə sərtləşməkdə davam edən görkəmi ilə çayboyu uzanan relsli yolu arxada qoyub tuneldə itməkdə olan qatarın bizi, xüsusilə arifləri zamanın axarında nisgilli keçmişə qaytardığı anlaşılan olsa da, rəssamın təqdimatında gözoxsayan mənzərə bunu unutturacaq tutumdadır. Uzaq-yaxın keçmişdən yurdun şimalı-cənublu olmasına şahidlik edən Araz çayının ətrafının qabarıq görünən sərtliyindəki romantik tutumu incəliklə duyan fırça ustası əzəməti duyulan-ruhlandırıcı bir lövhə yarada bilmişdir. Mənzərənin sərtliyini oynaq yaxı-lar və pastoz rəng qatı ilə tamaşaçıya çatdıran müəllif eyni zamanda rənglərin güclə duyulacaq çalar dəyişkənliyi ilə tabloun romantik tutum almasını şərtləndirmişdir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Həsənzadə C. Əyyub Hüseynov. 2006.
2. Əliyev Z. Dünyaya gerçəkçi baxışın poetikası: //Kaspi. 2016. – 27 avqust. – S. 16.
3. Elnur Hüseynov. Tarixin rəngləri. Əməkdar incəsənət xadimi Əyyub Hüseynovun yaradıcılığında milli-tarixi tematika. Mədəniyyət. – 2014. – 15 oktyabr. – S. 12.
4. Telman Ağaoğlu. Təsviri sənət zirvəsində. Azərbaycan.–2009.–21 aprel.–S. 7.

Резюме

Пейзаж в творчестве заслуженного деятеля искусств Эйюба Гусейнова. Хотя Эйюб Гусейнов и обращался к различным жанрам в собственном художественном наследии, но, несмотря на разнообразие пейзаж занимал особое место в его творчестве. В созданных художником в разные годы природных мотивах наряду с разнообразием сезонов, можно увидеть преимущество художественно-эстетического настроения творческой силы. В этом смысле можно назвать многие работы художника, в том числе такие произведения как "Пейзаж", "Горный пейзаж", "На берегу реки", "Осень".

Ключевые слова: живопись, пейзаж, композиция, колорит, художник.

Summary

Artistic heritage of Ayyub Huseynov is rich in most genres and in this diversity the landscape genre occupies special place in all senses. Diversity of seasons, in addition to its aesthetic qualities the power of creative mood is visible even to naked eyes in each nature motives taken by artist in different years. In this sense, many artworks by the artist, including the "Panorama", "Mountain landscape", "On the bank of river", "Autumn" can be mentioned.

Key words: painting, landscape, composition, coloring, artist.

Kulturologiya və mədəniyyət anlayışlarının terminoloji şərh

Namiq Abbas,
AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutunun böyük elmi işçisi,
kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Mədəniyyət ərəb sözüdür. Ərəb dilində mədinə(tun) “şəhər” deməkdir. Deməli, mədəniyyət şəhərə mənsubluğu bildirir (bu mənada sivilizasiya anlayışına daha yaxındır). Bədavi ərəblərin həyatı ilkin təbiətlərinə yaxın xamliqla, qabalıqla əhatələndiyindən şəhərdə yaşayanlar incələnməmiş, səliqəyə salınmış hesab olunurdu. Buradan da həmin həyat tərzinə ad vermək üçün “mədinə” sözü ortaya çıxdı. Oxşar anlayış Hindistanda “drahma”, Çində “yen”, qədim yunanlarda “texne” şəklində formalaşmış. Avropa dillərində və Türkiyədə mədəniyyəti bildirmək üçün “kultura” (türk deyimində “kültür”) işlədilir (3, s.165). Azərbaycanda isə hələ orta əsrlərdə Nəsirəddin Tusi bu termindən “icma” kimi bəhrələnirdi. Tusi cəmiyyətin yaranma səbəblərini təhlil edərək yazırdı: “Dünyanın nizamı, məişətin nizamı əməklə başa gəldiyindən, insan növü isə əməksiz yaşaya bilmədiyindən əmək köməksiz, kömək isə ictimai ola bilməz. Deməli, insan növü öz təbiəti ilə ictimaya möhtacdır”. Tusi “icma” sözü əvəzinə ərəbcə “şəhər” mənasını verən “mədəniyyət” sözünü işlədərkən “Mədinə”ni coğrafi anlayış kimi yalnız “yer” mənasında deyil, ictimai münasibətlərdə olan insan icması kimi başa düşməyi tövsiyə edirdi (4, s.126). Göründüyü kimi, ayrı-ayrı dillərdə müxtəlif cür olan terminin necə səslənməsi mübahisə

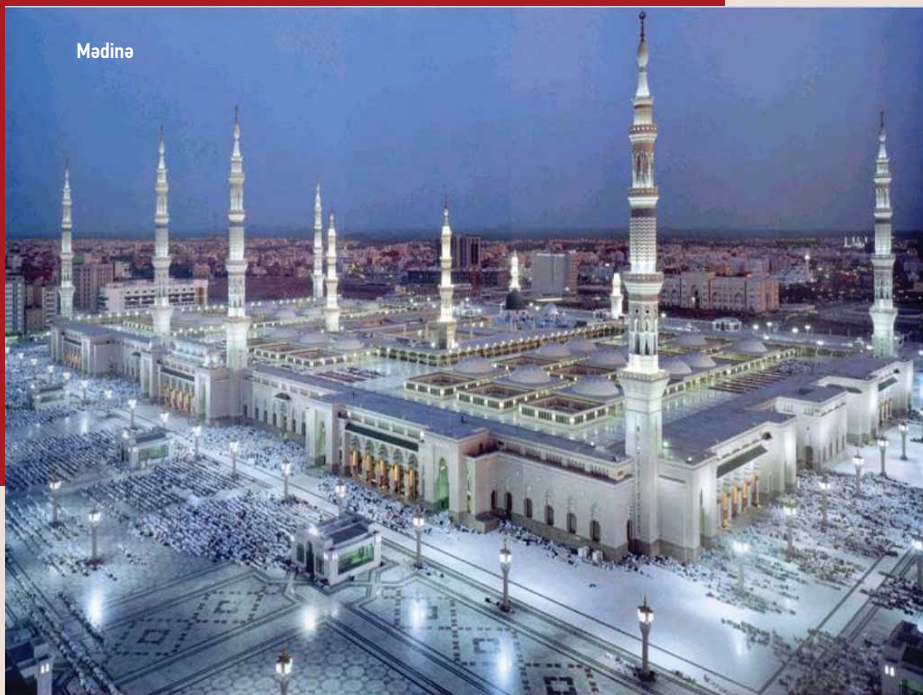
doğurur. Xüsusilə də mədəniyyətin konseptual anlamda deyil, dar çərçivədə təqdimatı (bilərəkdən, qərəzli) bu sahənin fədakar tədqiqatçıların narahat etməyə bilməz. Məsələ haqqında kulturolog F.Məmmədov yazır: “Mədəniyyət anlamına elmi yanaşma kulturologiyanın Azərbaycan ali təhsil və elmi müəssisələrində istifadə olunan kateqorial-anlam aparatının təkmilləşməsinə tələb edir. Azərbaycan dilində mənəvi mədəniyyətin birtərəfli təqdim edilməsi uzunmüddətli tarixi dövr ərzində cəmiyyətin praktik həyatında və dövlətin mədəni siyasətində milli mədəniyyət üçün strateji əhəmiyyət daşıyan intellektual mədəniyyəti diqqətdən kənarda qoyurdu. Bu, “mədəniyyət”in “incəsənət”lə eyniləşdirilməsinə səbəb olurdu. Azərbaycan xalqının sosial-mədəni kodu isə incəsənət, folklor, etika, mədəni ənənələr və mədəni irsin inkişafına istiqamətlənmişdi. Zamanın tələbləri və inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsini öyrənərək bu gün dövlət mədəni siyasətinin bir nömrəli prioritetini intellektual mədəniyyət səviyyəsinə qaldırmaq bu ənənəni kökündən dəyişdirmək vacibdir” (6, s. 399-400).

Bütövlükdə isə “mədəniyyət” anlayışının mövzunu tam əhatə etmədiyi hərtərəfli təhlillərdən məlumdur. Baxmayaraq ki həm danışq dilimizdə, həm də rəsmi strukturlarda “mədəniyyət” anlayışı işlədilir. Araşdırmalar göstərir ki, məhz “kulturologiya”dan beynəlxalq termin şəklində istifadə daha məqsədamüvafiqdir.

Kulturologiyanı etimoloji cəhətdən agro termin kimi ilk dəfə eramızdan əvvəl Mark Porse Katon “De aqre kultura” əsərində işlədib. Daha sonra e.ə. 45-cu ildə Mark Tulli Siseron “Tuskulan söhbətləri” əsərində kultivasiyanı insana şamil etdi. Belə ki, kultivasiya təkcə torpağın becərilməsi kimi yox, insan beyninin, düşüncənin, təfəkkürün kultivasiyası, becərilməsi, münbitləşdirilməsi, ən üstün olanın dərk və həyata keçirilməsi kimi qəbul olundu. Mark Tulli Siseron: “Azad insan quldan onunla fərqlənir ki, düşünməyi bacarır” – deyirdi. Beləliklə, “düşüncə mədəniyyəti fəlsəfədir” tezi formalaşdı. Birinci, mədəniyyət yarandı

Bədavi ərəblər

mədəni təsisatlardan bəhrələnməyə ölməz, ancaq kobudlaşar, aqressivləşər, nizam pozular, idarəetmə çətinləşər. Bəşəriyyətin məhvinə yönələn böyük gücə malik silahların düyməsi basıla bilər. Müxtəlif nəzəri və praktik tədbirlər: konfranslar, sərgilər, ədəbi-bədii gecələr, mədəni-kütləvi tədbirlər, disputlar, bayram şənlikləri və s. insanların mənəvi tələbatlarını ödəyir. İri holdinglər, şirkətlər, zavod və fabrikdə çalışanlar maddi nemətlərin istehsalı zamanı itirdikləri enerjini kulturoloqların müxtəlif mədəni tədbirləri vasitəsilə bərpa edir, özündə sağlam ruh, sağlam təfəkkür və stimulyerici təsir effekti yaradır. Professor S.Xəlilov yazır: "İnsanı düşündürən (məntiqi yolla) sənətdən-intellektual poeziyadan, rasionalist nərsədən, tapmaca rəsmlərdən daha çox həmin problemlərin emosional həllini verən, insanların biliyini artırmaq deyil, hisslərini hərəkətə gətirmək, tərbiyə

(homo-sapiens, 40 000 il əvvəl), sonra isə təkamül prosesi homo-sapiens-dən müdriklərə qədər inkişaf yolu keçdi və nəhayət, 2500–3000 il əvvəl müdriklik elmi sayılan fəlsəfə, daha sonra isə digər elmlər meydana gəldi. F.Nitsşe: "Fəlsəfə mədəniyyətin düşünən beynidir" – deyirdi.

Kulturoloq mədəni insan hazırlayır. Həmin işi digər elmlər də həyata keçirir. Ancaq kulturologiyanın əsas predmeti insan, təbiət və cəmiyyətdir. Cəmiyyətin sosiallaşması, tolerantlıq, humanizm və s. ideyalara kulturoloji biliklərlə yiyələnmək olar. Qədim Cin filosofu Lao-tszı: "İncəsənət su kimidir, hara çökədirsə, axıb oranı doldurur" – deyirdi (3, s. 197). Cəmiyyətdə əmələ gələn nöqsanlara qarşı ilk reaksiyanı incəsənət verir. Əyər cəmiyyətdə vətənpərvərlik hissləri zəifləmişsə, vətənə aid əsərlər yazılmırsa, laqeydlik, meşşanlıq, əxlaqsızlıq hökm sürürsə, bunlara qarşı incəsənət bütün növləri ilə haray çəkir və cəmiyyətin sosial terapiyası rolunu oynayır. Alman filosofu İ.Kant insanları "istək və borc" çarpışmasında "istəyin" arxasınca yox, "borc" (vətən, əxlaq, insanlıq borcu) tərəfə istiqamətlənməyə çağırırdı. Onun sələfi Hegel isə bu tələbin ancaq incəsənət vasitəsilə mümkünləşəcəyini iddia edirdi: "İncəsənət – insan tərəfindən mütləq ideyanın bilavasitə ifadəsidir". Hegelə görə, yalnız istedadlı və dahi insanlar mütləq ideyanı görüb ifadə edə bilərlər, buna görə də onlar incəsənətin yaradıcılarıdır (9, s. 118). Teatr, kino, bədii əsərlər sənətin dili ilə insanları saflaşdırır, tərbiyə edir. Yaxşı ifa olunan musiqi, aktyorun ifasındakı şeir, rejissor təxəyyülü ən güclü ordunun belə görə bilmədiyi işi məharətlə həyata keçirir. Ziqmund Freyd ilkin istəklərin şüuraltına sıxışdırılmasını və bununla da insanlarda nevroz yaradan qanunları, qadağaları (nəzərə alsaq ki, mədəniyyət yasalardan, qadağalardan başlayır) elə onun özü ilə – məhz mədəniyyətin, incəsənətin gücü ilə, sublimasiya (əvəzləmək) yolu ilə aradan qaldırmaqda görürdü. Mədəni təsisatlar: kinoteatrlar, idman zalları, teatr salonları, kitabxanalar, muzeylər, istirahət parkları, əyləncə mərkəzləri sublimasiya məkanlarıdır. İnsanlar bir ay, bir il

etmək vəzifəsini qarşıya qoyan incəsənətə – əsl incəsənətə bu gün daha böyük ehtiyac vardır (2, s. 275).

Mədəniyyətin məqsədi insanların xoşbətliliyidir. Mədəniyyət insanları müdrikləşdirir. Lakin mədəniyyətə, fəlsəfəyə qarşı zaman-zaman hücumlar, biganəliklər olmuşdur. E.ə. imperator Neron fəlsəfəni yasaqlamış və öz müəllimini edam etdirmişdi. Nəticədə 13 il müddətində imperiyası dağıldı. Mədəniyyət insanlara xoşbəxt olmaq modelini verir. Ona görə də "həyat elmi" adlandırılır (1, s. 271). İnsan çətin vəziyyətə düşəndə iki ünvana üz tutur. Birinci, dinə, Allaha, ikinci isə müdriklərə, filosoflara. "Sən Allah, mədəni ol!" – hər birimizin qeyri-ixtiyari işlətdiyimiz ifadədir. Bir anlıq mədəniyyətsiz məkan və ya hər hansı insanla birgəliyimizi təsəvvür etmək belə çətin deyildir. Mədəniyyət cəmiyyətdə keşikçi rolunu oynayır. Keşikçi yuxulamışsa, cəmiyyətdə cinayətkarlıq artır, nizam pozulur, arxasınca böhranlar, kəlakizmlər gəlir. Mədəniyyətə qarşı biganəlik ruhsuzlaşma, mənəviyyətsizləşmə kimi fəsadlar törədir. Məşhur parapsixoloq Lazarev deyirdi: "Bəşəriyyət üçün təhlükə olan atom silahının olması deyil, cəmiyyətin ruhsuzlaşması, mənəviyyətin deqredasiyasıdır". Kəlakizmlər, böhranlar mədəniyyətin olmadığı yerlərdə baş verir. İntihara cəhd, aqressiya, özünəqapanma, insanın tənəhliliyi, bəxımsızlığı, həyatın mənasızlığı və bu kimi problemlər mədəniyyətin böhranı zamanı üzə çıxır. Xüsusilə də son zamanlar ailə-məişət zəminindəki qətlərin, iqtisadi çətinliklərin burulğanındakı intihar cəhdlərinin artması göz qabağındadır. Mədəniyyətin etalon və paradigmaları əsasında cəmiyyət yaşayır. Müdriklik alimlikdən üstündür. Elm hər şey demək deyil. "Elm və sənət qoşa qanaddır" (Xudu Məmmədov). Elmi xeyrixah məqsədlərə yönəldən müdriklik, mənəviyyət, düşüncədir – kultivasiyadır.

Yunan alimi Pifaqor deyirdi: "Cəmiyyəti nizamda saxlayan ən böyük qüvvə əxlaq və dindir". Əxlaq və din mənəvi dəyərlərimizdir. Mənəvi dəyərlərimizin tədrisi, təbliği və tədqiqi kulturoloqların araş-

dırdığı əsas məsələlərdəndir. Əgər cəmiyyəti əxlaq qanunları ilə idarə etmək mümkün olsaydı, bəşəriyyət böyük bir təkamül, sıçrayış əldə edərdi. Kulturologiyanın da məqsədi budur. O tərəqqiyə, sıçrayışa, kamilliyə məhz kulturologiyanın inkişafı ilə nail ola bilər.

Yunan filosofu Sokrat təbiət elmlərindən fəzilət (ləyaqət, əxlaq) elminə daha çox dəyər verirdi. Fizika sahəsində maddi aləmin yaranma səbəbini bilməsək də, özümüzün kim olduğumuzu bilməliyik. (Özünü dərk et!) Fəzilətli yaşamağımız lazımdır, çünki fəzilətli yaradılmışıq. Fəzilət bizim vücudumuzda, quruluşumuzda gizlidir. Bu, əldə edə biləcəyimiz tək bilikdir. Müzakirə (düşünüş, kultivasiya) olmayan yerdə heç bir fəlsəfə, yeni fikir yaranmaz. Təhsil, ilk anda var-dövlət verməz, ancaq insan zehinində olan gizli toxumları oyandırır, böyüdər, inkişaf etdirər (7, s. 22). İqtisadi, maddi yüksəlişimizin təməlində mənəvi kamilliyimiz, ideyalarımız dayanır. Mənəviyyatımızı, dəyərlərimizi, fəzilətli olmağımızı öyrədən elm isə kulturologiyadır. Ona görə də kulturologiyanın cəmiyyətdəki sosial terapiya rolu nəzərə alınmalı, inkişafına çalışılmalı, bu işdə xüsusilə baza təhsilli kadrlardan istifadə edilməlidir. Müasir kulturoloq – insan, cəmiyyət və dövlət haqqında elmi biliklərin sintezatorudur (6, s. 367). Kulturoloji biliklər fəlsəfəni, tarixi, ədəbiyyati kulturoloqlar üçün əlçatan etsə də, peşəkarların daxili təvazökarlığı və altruizmi öz sözünü deyir. Kulturoloqların pasportu sayılan humanizm, təvazökarlıq, altruizm, tolerantlıq həm də Azərbaycan multikulturalizmini formalaşdıran keyfiyyətlərdir. Fəxr edərək ağızdolusu danışdığımız tolerantlıq və multikulturalizm ənənəsinin kökündə kulturoloji biliklər və bu sahə üzrə fəaliyyət göstərən elm və təhsil ocaqları durur. Ona görə də sözügedən istiqamətdə fəaliyyət

göstərən təşkilatların fəaliyyəti genişləndirilməli, kulturoloq ixtisaslı kadrların hazırlanması və onlardan təyinatı üzrə istifadəyə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Həmin elmi, pedaqoji müəssisə və təşkilatların hər bir əməkdaşı birinci növbədə mədəniyyətə aid ilkin biliklərə sahiblənməli, xüsusilə kulturologiya və mədəniyyət anlayışlarının hansının terminoloji baxımdan işlədilməsi aydınlaşdırmalı, tərifini, predmetini, funksiyalarını, etimologiyasını bilməli və bundan sonra müəyyən söz haqqına yiyələnmə və ümumi işimizin xeyrinə polemikalarda iştirak edə bilərlər. Çox təəssüf ki, kulturologiya üzrə nəzəri bilikləri yuxarıda sadalanan səviyyədə belə olmayan bəzi kadrlar var ki, onlar da müəyyən vəzifə və elmi şuralarda ixtiyar sahibləridir. Belə təqdirdə, təbii ki, konyunktura və diletantlıq ixtisasını sevənlər həqiqi kadrlar üçün amansız maneəyə çevrilir, həyat şərtlərinin mürəkkəbliyi də bu cür reallıqları loyallaşdırır. Nəticədə elmimiz itirir və yunan filosofu Epiktetin – “Heç vaxt cahillər qarşısında özünü filosof adlandırma – əgər cahillər fəlsəfi məsələlər haqqında söz açırsa, susmağa üstünlük ver. Cahillərlə müdriklik qaydalarını müzakirə etmə, lakin həmin qaydaları mükəmməl qavramınsa, öz hərəkətinlə göstər” (8, s. 58) – nəsihəti ilə razılaşımaq məcburiyyətində qalırıq. Baza təhsilli həqiqi kulturoloqlar onsuz da başqa universitetlərdə işləmək üçün iddialı deyillər, buna can atmırlar. Onlar taleyini bitirdikləri universitetə bağlayıb sevdikləri işi davam etdirmək və qazandıqları uğurları ilə sevinmək, yaşamaq və yaratmaq istəyirlər. Bu şərəfli işdə onlara dözümlü, iradə, səbir, diletantlara isə mütaliə və kulturologiyanın konseptual anlamını arzulayırıq! ♦

Ədəbiyyat:

1. A.Şükürov. “Kulturologiya”. Adiloğlu nəşriyyatı, Bakı – 2003.
2. S.Xəlilov. “Mənəviyyat fəlsəfəsi”. Azərbaycan Universiteti, Bakı – 2007.
3. N.Mehdi, D.Mehdi. “Fəlsəfə tarixində fəlsəfə”. Qanun nəşriyyatı, Bakı – 2005.
4. N.Abbas, R.Həsənov. “Nəsirəddin Tusinin müdriklik fəlsəfəsi”. ADMİU nəşriyyatı, Bakı – 2013.
5. F.İsmaylov. “Klassik psixozanalizin əsasları”. Bakı – 2003.
6. F.Məmmədov. “Kulturologiya”. Çıraq nəşriyyatı, Bakı – 2008.
7. N.Abbas. “O.Hançerlioğlu. Düşüncə tarixi” (tərcümə) ADMİU nəşriyyatı, Bakı – 2014.
8. Y.Rüstəmov. “Fəlsəfənin əsasları”. Dərslik, Bakı – 2004
9. Z.Bağirov. “Fəlsəfə sxemlərdə” Elm nəşriyyatı, Bakı – 2009.

Резюме

В статье даются сведения об этимологии понятия культуры и культурологии. О культурологии даются сведения и толкования, именно поэтому ее желательно использовать в разговорной речи. Ведущую роль в преподавании культурологии играет Азербайджанский Государственный Университет Культуры и Искусств. Для формирования общего уровня человека культурология имеет решающую роль.

Ключевые слова: культурный человек, мудрость, культура, честь, мораль, ценности.

Summary

In the article, actual problems of culture and culturological development are considered, right understanding and solution of which, by the scheme of the author, opens a way to the comprehension of truth, achievement of stable human development and growth of people's life quality, increase of international affairs culture, harmonization of cultures and civilizations in the West and in the East.

Key words: cultural human, wisdom, culture, virtue, moral, values.

Əməkdar rəssam İsmayıl Məmmədovun yaradıcılığında natürmort janrı

Əsəd Quliyev,
Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin böyük elmi işçisi,
Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü.
E-mail: asadquliyev@gmail.com

Sənətsünaslıq elmində rəngkarlıq sahəsinin əsas janrlarından biri sayılan natürmort, fransız termini olub tərcümədə "nature morte" – "cansız təbiət", "ölü təbiət" anlamını ifadə edir. Bu janrdə təsviri sənətin əsasən rəngkarlıq sahəsində vahid mühitdə qrup halında yerləşdirilən cansız predmetlərin (ev müxəlləfatı, meyvə və tərəvəzlər, vurulmuş ov heyvanları və quşlarının, müxtəlif fəaliyyət sahələrinin atributları və s.) təsvir olunur. Müstəqil janr kimi XVI əsrin əvvəllərində İtaliyada yaranmış, XVI əsrin sonu – XVII əsrin əvvəllərində Avropanın digər şəhərlərində də yayılmışdır. Ölkəmizdə XX əsrin əvvəllərində yaranmağa başlayıb. İlk nümunələrinə Azərbaycan professional rəssamlıq sənətinin banisi Bəhrüz Kəngərlinin yaradıcılığında rast gəlmək olar (1, *səh.* 167).

Natürmort janrının yadda qalan nümunələrinə xalq rəssamları, S.Bəhlulzadə, T.Salahov, M.Abdullayev, T.Nərimanbəyov B.Mirzəzadə, A.Cəfərov və başqalarının yaradıcılığında da rast gəlinir. Rus rəssamı Petrov Vodkin qeyd edirdi ki, "natürmort rəssamın natura ilə ciddi söhbətidir" (2, *səh.* 61). Doğrudan da, əşya və predmetləri dərinlən dərk etmədən və onlara könüldən bağlanmadan diqqətçəkən natürmort əsərləri yaratmaq olmaz. Əməkdar rəssam İsmayıl Məmmədov da natürmort janrında bir çox cəlbedici və bədii təsir gücünə malik sənət nümunələri yaradıb. Ümumiyyətlə götürdükdə incəsənət, xüsusən təsviri incəsənət, yəni rəssamlıq sənəti bədii zövqün inkişafı, insanı əhatə edən mühitin daha gözəl və baxımlı, eləcə də insanın bədii-estetik tələblərinin təmini istiqamətində zaman-zaman bəşər övladı tərəfindən təkmilləşdirilərək bu günə qədər gəlib çıxıb. Təsviri sənətin natürmort janrında yaradılmış əsərlər bilavasitə bu tələblərdən irəli gəlir və məqsədə tam mənası ilə cavab verir. Yəni əgər süjetli tabloda hər hansı mövzunun rəssamın daxili istəyi və ya sifarişi ilə bədiiləşdirmə məsələsi sual doğurursa, natürmort janrında yaradılmış əsər nümunəsində belə yanaşmalara artıq ehtiyac qalmır. Yəni natürmort janrında yaradılmış əsərlərdə rəssamın səmimiyyətinin və daxili yaradıcılıq azadlığının süjetli və portret janrlarında yaradılmış əsərlərdən daha çox olduğunu asanlıqla duymaq mümkündür. Tarixi etibarilə natürmortun müstəqil janr kimi gec yarandığının və bunun bilavasitə yuxarıda sadalanan prinsiplərdən irəli gəldiyini də unutmamaq olmaz. Həmçinin müstəqil janr kimi süjetli tablo və mənzərə janrlarından törədiyini də vurğula-

maq lazımdır. Belə ki, ayrı-ayrı dünya və Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılıq nümunələrində natürmort janrının xüsusiyyətləri bu və ya digər şəkildə öz əksini tapıb. Xalq rəssamı, Azərbaycanın rəssamlıq sənətinin əfsanəvi fırça ustası, təkraredilməz dəstxətə və yaradıcılıq üslubuna malik S.Bəhlulzadənin "Abşeron bəzəkləri" (1961), "Xalqımızın yazı" (1969), "Nağıl diyarı", "Azərbaycan nağılı" (1973), SSRİ xalq rəssamı T.Nərimanbəyovun "Göyçay bağlarında" və eləcə də digər rəssamların mənzərə və süjetli tablolarında natürmort janrının elementlərinə rast gəlinir. Bu istiqamətin İ.Məmmədovun yaradıcılığında da əks olunduğunun şahidiyik. "İşdə nahar" (kətan, yağlı

və ya predmetlər yuxarıdan aşağıya baxış prinsipi ilə düzülür) əşyaların real ölçüsündən bir qədər iri formada təsvirinə çalışıb. Fikrimizcə, rəssam bu əsərində adi nəzərlərdən kənar əşyalarla, əhatə olunduğu gündəlik həyat qayğılarının tamaşaçı tərəfindən duyulması təəssüratını bədii biçimdə göstərmək istəyib və məqsədinə nail ola bilib. Tablonun kolorit həllində daha çox qəhvəyi rəngin yumşaq keçidlərinə üstünlük verilib.

İmpressionizm cərəyanının nümayəndəsi, məşhur fransız rəssamı Edqar Deqa yazırdı: "Gündəlik məişət predmetlərini elə təsvir etmək lazımdır ki, onlara tamaşa etdikdə sahibinin həyatı hiss olunsun" (3, səh. 44). İ.Məmmədovun "Emalatxanada" (kətan, yağlı boya, 93x58, 1979-cu il) adlı natürmortu daha çox diqqəti cəlb edir. Rəssam emalatxanasının görüntüsünü – nizamsız düzülüslü müxtəlif əlvan rəngli qabları emalatxanada yerləşən ayrı-ayrı tabloların fonunda yüksək bədii zövqlə təsvir edə bilib. Əsər maraqlı kompozisiya quruluşuna və zəngin kolorit həllinə malikdir. Fikrimizcə, rəssam özünün yaradıcılıq palitrasının rəng bolluğunu təcəssüm etdirmək istəmişdir. Əsərin kolorit həlli qırmızı, narıncı, göy, mavi və s. rəng çalarları ilə zəngindir.

"Çöl çiçəkləri" natürmortunda çöllərdə yabani

şəkildə bitən və çox zaman insanların diqqətinə düşməyən çiçəklərə yaradıcılıq sevgisi göstərərək onları xüsusi şüvqlə təsvir etmişdir. Tabloda şəffaf şüşə qabda, incə zövqlə təbiət qoynundan toplanmış tər çiçək dəstəsinin təsvirləri insanda xoş duyğular yaradır. Gül dəstələrinin ətrafa yayılmış kölgəli görüntüsü əsərin baxımlılığını daha da artırır. Sarı, qırmızı, bənövşəyi çiçəklərin tər görüntüləri rəssam tərəfindən məxsusi ustalıqla işlənilib.

İ.Məmmədovun 1983-cü ildə çəkdiyi iki natürmortun qarşılıqlı surətdə bədii təhlil xüsusiyyətlərini araşdırsaq, rəssamın obyektə və predmetə yaradıcı yanaşmasının nə qədər fərqli və özünəməxsus şəkildə dəyişikliklərlə müşayiət olunduğunu duya bilərik. "Heyva ağacının budağı" (kətan, yağlı boya, 44x44, 1983-cü il) və "Nar budağı" (kətan, yağlı boya, 56x43, 1983-cü il) adlandırdığı iki müstəqil əsər arasında işlənilmə və rəssam təəyyülünün əksi baxımından fərqli xüsusiyyətlər diqqəti çəkir. Rəssam birinci əsəri romantik biçimdə, ikincini isə realistik üslubda işləmişdir. Əgər birincidə rəssamın obyektəndən aldığı yaradıcı ilham təbii yaşıntılarından keçirməklə, obyektin uzunmüddətli müşahidələri nəticəsində gəldiyi qənaəti təəssüratlar şəklində verməyə çalışmışsa, ikinci əsərdə tam əksinə, obyektin həssas yaradıcı müşahidələri əsasında öyrənərək realistik şəkildə və obyektin ümumi harmoniyasına, təbii gözəlliyinə xələl gətirmədən təsvir etməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur. "Heyva ağacının budağı" stilizə edilmiş, dekorativ planda və bir qədər də mistikaya yaxın tərzdə, "Nar budağı" isə daha çox realistik formada və dəqiq işlənilmə xüsusiyyətləri ilə fırçaya alınmışdır. Birinci əsərin kolorit həllində bir qədər şərtiliyyət üstünlük verilmişsa, ikinci əsərdə

boya, 200x150, 1984-cü il) adlı əsərdə rəssam işdə nahar fasiləsi vaxtı fəhlələrin istirahətlərini təsvir edib. Kompozisiyada ön planda çəkmələrini çıxardaraq önünə qoymuş, qolları ilə dizlərini qucaqlayan və çöhrəsini qollarının üzərinə qoyan, nəzərləri uzaqlara dikilmiş dərinmənalı və qayğılı baxışları olduqca qüvvətli bədii təsir gücünə malik qadın təsvir edilib. Qızğın iş prosesini göstərmək üçün rəssam iş zamanı istifadə edilmiş əşyaları obraza xələl gətirmədən yerləşdirə bilib. Arxa planda təsvir olunmuş, bir əli divara, digər əli çənəsinə söykəli vəziyyətdə, divardan asılmış radionu təcüblü baxışlarla dinləyən xanımın ifadəli çöhrəsindən "intizar", "çaşqınlıq" duyulur. Rəssam bu tabloda nəzərəcarpacaq dərəcədə obrazların fərdi xarakterik xüsusiyyətlərini və anatomik üz cizgilərini real əks etdirmişdir. Əsərdə natürmort janrının elementləri elə ustalıqla təsvir olunub ki, əsərin ümumi harmoniyasını daha da qüvvətləndirir.

"Zəncirotular" (kətan, yağlı boya, 52x34, 1976-cı il) adlı natürmort əsərində rəssam, adından da duyulduğu kimi, şəffaf şüşə qabın içərisində zəncirotu bitkisi dəstəsini bir qədər stilizə edilmiş şəkildə və yaradıcı rəssam təəyyülü ilə canlandırıb. Fonun həndəsi kəşiməli hissələr şəklində əksi baxımlılığını daha da artırır və kompozisiyada ritmiklik yaradır. Əsərin kolorit həllində qızılı-sarı və boz rəngin yumşaq keçidlərindən istifadə olunub.

"Sevimli fincan ilə natürmort"da (kətan, yağlı boya, 44x44, 1979) masa üzərində yerləşdirilmiş, hər gün istifadə etdiyi sevimli fincanının əhatəsində qarğıdalı, siqaret və kibrit qutularını, həmçinin emalatxanasında işlətdiyi xarrat alətini (kəlbətin və mixcalar) kətan üzərində təsvir edib. Rəssam burada maraqlı baxış nöqtəsi seçərək (təsviri sənətdə bu cür perspektiv həll qartal baxışı adlandırılır, obyekt

bunun tam əksi hiss olunur.

Rəssam "Narla natürmort" (kətan, yağlı boya, 46x46, 1984-cü il) tablosunda xüsusi olaraq əzilmiş formalı qazetlərin fonunda kəsilmiş nar meyvəsinin təsvirini yaradıb. Sanki narın təbii quruluşu ilə, yaratdığı süni mühit arasındakı qarşılıqlı əlaqəni və bu mühitdən doğan bədii gözəlliyi tamaşaçısına göstərməyə çalışıb. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan mifik təfəkküründə və folklor sənətində nar meyvəsinin xüsusi yeri var. İslam dünyasında da müqəddəs meyvə kimi qəbul edilir və cənnətdən göndərilənlər sırasında vurğulanır. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, nar meyvəsinin və nar ağacının təsvirləri təsviri sənət aləmində İ.Məmmədovdan əvvəl xalq rəssamları S.Bəhlulzadə və T.Nərimanbəyovun yaradıcılığında öz əksini tapıb.

"Piti küpü" (kətan, yağlı boya, 40x56, 2008-ci il, Nyu-York) adlı əsərində milli mətbəximizin ləziz yemək növlərindən olan piti bişirilməsi üçün xüsusi olaraq hazırlanmış küp qabı və qabın əhatəsində "min bir dərddin dərmanı" sayılan sarımsaq, göy soğan dəstəsi və yenə də məxsusi zövqlə isti qazanların götürülməsi və onun üzərinə qoyulması üçün hazırlanmış əşyaları maraqlı kompozisiya şəklində təsvir edib. İ.Məmmədov bu natürmort nümunəsində milli məişət ənənələrimizin cəlbedici və yaddaqalan cəhətlərini ustalıqla göstərə bilib. Əsərin kolorit həllində qəhvəyi, tünd-göy, bənövşəyi rəng çalarlarından istifadə olunub.

"Qapaq altında xurma" (kətan, yağlı boya, 40x56, 1994-cü il) adlı natürmortda rəssam yenə də stul üzərində milli xalçaçılıq məktəbimizin nümunəsi olan örtükdə yerləşdirilmiş nəbati ornamentli göy kaşı nimçə və şəffaf şüşə qapağın altında xurma meyvəsinin incə estetik zövqlə bədii görüntülərini yaradıb. Predmetlərin vahid kompozisiyada harmonik şəkildə vəhdətdə verilməsi və kolorit həllində isti rəng keçidlərindən istifadə əsərin bədii təsir gücünü daha da qüvvətləndirir.

İ.Məmmədovun "Meyvələr" (kətan, yağlı boya, 40x56, 1994-cü il) natürmortu dəqiq işlənilmə və predmetlərin fakturasının professional dərəcədə əks etdirilməsi baxımından olduqca göz oxşayır. Rəssam tərəfindən bədii zövqlə yerləşdirilmiş meyvələrin özünəməxsus təbii görünüşü və rəng qamması ilə ətraf mühitlə harmonik ritmdə səsələşməsi seyrçidə olduqca xoş duyğular yaradır. Rəssam burada hər bir meyvəyə məxsus (alma, heyva, nar, xurma) spesifik təbii rəng çalarını son dərəcə ustalıqla verə bilib. Yuxarıda sadalanan xüsusiyyətləri rəssamın "Altı heyva, bir nar" (kətan, yağlı boya, 40x56, 2008-ci il, NY) və "Dörd alma, bir nar" (kətan, yağlı boya, 40x56, 2008-ci il, NY) adlı natürmortlarına da şamil etmək olar.

İ.Məmmədovun "On ikilər" (kətan, yağlı boya, 50x570, 2008-ci il, NY) adlı natürmortu maraqlı kompozisiya quruluşuna malikdir. Rəssam on iki ədəd fincanın bədii təsvirini görüntüyə gətirib. Hər bir fincanın üzərində "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanından götürülmüş obrazların əksi diqqəti çəkir. Göründüyü kimi, rəssam burada sanki milliliklə müasirliyin sintezinə, vəhdətinə çalışıb. Dastan obrazlarının fincan üzərindəki bədii təsvirləri və beləliklə də gündəlik həyatda milli elementlərin tətbiqi məsələsi tədqiqəlayiq təşəbbüsdür və arzulananıdır.

İ.Məmmədov Nyu-York şəhərində yaşadığı illərdə yaratdığı sənət nümunələrində Azərbaycan mədəniyyətini, milli məişət ənənələrini,

folklor elementlərini yaradıcı şəkildə və rəssam təxəyyülündən süzməklə göstərməyə çalışıb. Belə bir meqapolislə ünsiyyət rəssamın yaradıcılıq potensialını, bədii müqayisələr və təhlillər aparmaq imkanlarını genişləndirib. Eyni zamanda ABŞ-ın məşhur muzeylərində zəngin kolleksiyalarla tanış olub, nadir ekspozisiyaların fotolarını çəkərək ölkəmizin bədii sənət ocaqlarına bağışlayıb.

Rəssamın "Yapon çaynıqları" (kətan, yağlı boya, 40x56, 2008-ci il, NY) natürmortu, adından da duyulduğu kimi, yapon mədəniyyəti nümunələrinə həsr olunub. Məlumdur ki, yapon çay mədəniyyəti bütün dünyada məşhurdur. Kompozisiyada bir neçə çaynıqın bədii biçimdə və realistik formada təsviri verilib. Əsərin kolorit həllində mavi, boz, qəhvəyi rəng keçidlərindən istifadə edilib.

İ.Məmmədov yaradıcılığında natürmort janrının xüsusi çəkiyə malikliyi artıq vurğulandı. Yəni rəssam istər rəngkarlıq, istərsə də qrafika sahəsində bir çox yaddaqalan natürmort əsərləri yaradıb. Bu istək, təbii ki, rəssamın təbiətə, canlı aləmdə baş verən gözəlliklərə və təbii dəyişikliklərə humanist sevgisindən və yaradıcı istəyindən irəli gəlmişdir. Əksər əsərlərində əsasən meyvə (alma, nar, heyva, xurma və s.) təsvirləri yer tutur. Yəni rəssamın natürmortlarında güllərə müraciət bir qədər azlıqdır. Fikrimizcə, bu, formaya xüsusi rəğbət hissi ilə əlaqələndirilə bilər. Meyvələrin özünəməxsus təbii

quruluşları, spesifik faktura və rəng qammaları rəssamın xüsusi diqqətini və marağını cəlb edib desək, yanılmarıq.

“Lampa ilə natürmort” (kətan, yağlı boya, 40x56, 2008-ci il, NY) və “Quru ağac budağı ilə natürmort” (kətan, yağlı boya, 70x50, 2008-ci il, NY) əsərlərində İ.Məmmədov birincidə lampa və dibçəkdəki gül bitkilərinin təsvirini bədii-lirik biçimli formada, ikincidə isə quru ağac budağı ilə qırmızı və yaşıl almaların dəqqəti cəlb edən formada təsvirlərini yaradıb. Hər iki əsərin fon həllində bir qədər stilizə edilmiş nəbatı motivli naxış elementlərindən bəhrələnib. Rəng həllinə gəldikdə isə birinci tabloda açıq, ikinci tabloda isə tünd rəng çalarlarına üstünlük verilib.

Vurğulamaq lazımdır ki, rəngkarlıq sahəsindən başqa, rəssam qrafika sahəsində də diqqətçəkən natürmort nümunələri yaradıb. Qrafik natürmortları da maraqlı kompozisiya quruluşu, güclü bədii obrazlı ifadə qüvvəsi və zəngin rəssam təxəyyülünün bədii tapıntıları ilə zəngindir. Həmin əsərlər Nyu-York qrafik silsiləsinə daxildir. Ondan artıq olan belə əsərlərin texnikası kağızda tuşla işlənmiş, ölçüləri isə 50x36, 36x50 sm-dir. Bunlara misal kimi “Meyvələr”, “Xurma budağı”, “Uçan atla buğda”, “Hadisə”, “Quru ağacın budağı”, “Lampa ilə natürmort” və başqalarının adlarını qeyd etmək olar.

Əgər İ.Məmmədov yaradıcılığında natürmort janrında işlənmiş əsərlərin dövrlər üzrə müqayisəli təhlilini aparsaq, bir neçə fərqli və ya oxşar əlamətləri görə bilərik. Rəssam 70–80-ci illərdə işlədiyi natürmortlarda daha çox forma-biçim xüsusiyyətləri, obyektin ümumi planda əks olunma cəhətləri və s. xüsusiyyətlərin təsvirinə çalışdırsa, 1990–2000-ci illərdə yaratdığı əsərlərdə isə obyektin milli mədəniyyət nümunələri ilə əlaqələndirmə xüsusiyyəti qabardılıb, natürmort əsərinin bəzən tam milli məişət əşyaları və ya folklor elementlərinin obyektə vəhdət şəklində təsviri prinsipləri qüvvətli yaradıcılıq əzmi ilə əks olunmağa başlanılıb. Həmçinin bu illərdə

yaradılmış natürmort nümunələrində rəssamın yaradıcılıq manerasının, kolorit həllinin dəyişikliyi də tam aydınlığı ilə müşahidə olunur. Həmin tendensiyanın digər cəhətdən rəssamın xarici ölkələrə yaradıcılıq səfərləri nəticəsində mədəniyyətlərarası oxşar və ya fərqli cəhətlər arasında apardığı yaradıcılıq müqayisələri nəticəsində meydana gəldiyini söyləmək olar. Bu fikrimizi əyani şəkildə təsdiqləmək istəsək, rəssamın Nyu-York şəhərində yaşadığı illərdə yaratmış olduğu natürmortlara nəzər yetirməklə bunu görə bilərik. Rəssamın bu dövrlərdə çəkdiyi nümunələrin əksərinin kompozisiyası ya milli mədəniyyət nümunələrimizin hansısa atributları, ya da tam şəkildə milli məişət əşyalarının timsalında qurulduğunu görə bilərik. Eyni zamanda sırf hansısa ölkə mədəniyyətinin xüsusiyyətlərini yaradıcı rəssam təxəyyülü ilə əks etdirdiyi natürmort nümunələri də az deyil. Yəni sadalanan xüsusiyyətləri onunla izah etmək olar ki, İ.Məmmədov daşdığı mədəniyyət dünyasının ülv elementləri ilə dünya mədəniyyətinin mütərəqqi ünsürlərini qovuşdurmağa və bədii-estetik zövq qaynağına çevrilmiş sənət əsərləri vasitəsilə təmaşaçıya təqdimata çalışıb.

İ.Məmmədovun yaradıcılığında natürmort janrı əsərlərinin geniş şəkildə bədii-texniki işlənmə xüsusiyyətlərini araşdırdıqdan sonra belə qənaətə gəlinir ki, rəssam incə duyma qabiliyyəti və zəngin rəssam təxəyyülü ilə ətrafda mövcud olan və baş verən ən incə mətləbləri duyaraq, müşahidə edərək yüksək bədii-estetik zövq mənbəyi olan natürmort əsərlərində təcəssüm etdirmişdir. Həmin əsərlər bədii işlənmə və texniki ifadə vasitələrinin mükəmməlliyi ilə diqqəti çəkir. Azərbaycan təsviri sənət tarixində natürmort janrının inkişaf xüsusiyyətləri kontekstində İ.Məmmədov yaradıcılığının mühüm rol oynadığını və çoxsaylı natürmort əsərlərinin yaddaqalanlığı ilə seçildiyini vurğulamaq yerinə düşər. ♦

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası”. VII cild. Bakı – 1983.
2. Çingiz Fərzəliyev. “Natürmort janrı haqqında”. Bakı – 2003.
3. Yəni də həmin

Резюме

В статье подвергнуты анализу произведения Заслуженного художника Азербайджанской республики Исмаила Мамедова, в частности – работы в жанре натюрморта. Были тщательно изучены их художественно-эстетические и технические особенности. Если в 1970–80-х годах художник в своих натюрмортах стремился показывать формальные особенности предметов, их отображение в целом, то в 1990-х и 2000-х годах на первый план стали выдвигаться национальные культурные особенности предметного мира, зачастую с использованием фольклорных элементов и предметов быта. Также натюрморты последнего десятилетия демонстрируют различные творческие манеры художника и его богатое чувство цвета.

Ключевые слова: современная азербайджанская живопись, стилистический анализ, натюрморт, композиция, колорит, жанровая живопись.

Summary

In this article, the works by Honoured artist of the Azerbaijan Republic Ismayil Mammadov have been analysed. A special interest was focused on the still lives, their artistic, aesthetic and technical peculiarities which were thoroughly researched. In 1970s and 1980s, the artist tried to show the formal peculiarities and the objects as a whole in his still life. In 1990s and 2000s, the national cultural features were put in the forefront and the folkloric elements along with domestic objects were often represented. Also, the still lives of the last decade demonstrate the various creative manners of the artist and his rich feeling of colour.

Key words: modern Azerbaijani painting, stylistic analysis, still life, composition, colour, genre.

Ələkbər Rzaquliyev yaradıcılığında sevgi lirikası

Aslan Xəlilov,
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının dissertantı
E-mail: aslan_ashiq@mail.ru

Qədim tarixə və zəngin bədii ənənələrə malik Azərbaycan təsviri sənətinin XX əsrdə baş tutan inkişafına özünəməxsus töhfələr verən sənətkarlardan biri də görkəmli qrafika ustası, əməkdar rəssam Ələkbər Rzaquliyevdir (1903 – 1974).

İxtisas təhsilini Bakıda və Moskvada alan Ə.Rzaquliyev ömrünün çox hissəsini həbsxana və sürgünlərdə keçirsə də, yaratdığı “Köhnə Bakı” (1960–1966) linoqravürlər silsiləsi ilə sənət tarixində ölməzlik qazanıb. Qədim şəhərin milli memarlıq abidələrinə, xalqımızın qədim adət-ənənələrinə, çoxkoloritli tutumu ilə seçilən köhnə Bakı tiplərinə yaradıcılığında geniş yer ayıran rəssam eyni zamanda özündə sevgi motivlərini əks etdirən lirik ruhlu səhnələrin də böyük ustasıdır.

Ə.Rzaquliyevin bir növ tanınma nişanına çevrilən “Köhnə Bakı” silsiləsində sevgi motivlərinə yer ayırması həm silsilənin mövzu rəngarəngliyinin artırılmasına, həm də yaradıcı potensialının üzə çıxarılmasına xidmət edir. “Hacı bulvarda” (1963 və 1965), “Quyu yanında görüş” (1965), “Qonşunun məhəbbəti” (1965), “Arvad, gəl barışaq” (1970), “Qoçu içərişəhərdə” (1970), “Çərkəz oğlu Əli” (1972) və s. əsərlərində müəllif ağ-qara cizgilərin işığında çoxqatlı insan yaşantılarına yaddaqalan “bədi güzgü” tuta bilib. Bu kompozisiyaların yaddaqalanlığı həm onlar üçün maraqlı süjetlərin seçilməsindən, həm də obrazların daşıdıqları hiss-duyguların ifadəsi üçün cəlbedici bədii vasitələrin tapılmasından irəli gəlir.

Ə.Rzaquliyevin yaratdığı sevgi səhnələri təsvirləri yüngül istehza, xeyirxah yumorla doludur, yaratdığı qəhrəmanların hər birinə qarşı kövrək rəğbət hissi duyulmaqdadır. Rəssamın müxtəlif illərdə (1963 və 1965) ərsəyə gətirdiyi “Hacı bulvarda” əsəri bu mənada maraqlı doğuran əsərlərdəndir. Sözügedən hər iki əsərdə Avropasayağı geyinmiş qadınla hacı obrazında müsəlman kişi tipi təsvir edilmişdir. Kompozisiya cəhətdən oxşarlıq təşkil edən hər iki əsər fiqurların yerdəyişməsi (qadının ön və ya arxa planda verilməsi) ilə bir-birindən fərqlənir. 1965-ci ilə aid qrafik təsvirdə rəssam əsərin adını aşağı sol küncdə (əski əlifba ilə “Hacı bulvarda”) yazmışdır. Bir əlində müştük, digərində isə təsbəh tutan şux qamətli “hacı” ona doğru yönəlmiş nəzənin qadına sanki öz məğrurluğunu nümayiş etdirir. Başında pənamə olan əli yelpikli qadın isə “hacı”ya yönəli naz-qəmzəli baxışları ilə kompozisiyaya xüsusi lirik-romantik ovqat bəxş edir.

“Hacı bulvarda”. 1965.

Rəssamın sevgi ruhlu əsərlərində yüksək bədii sənətkarlıq, bədii şərhin lirik və poetik-romantik qatlarında “gizlənən” zəngin bədii-texniki məziyyətlər açıq-aydın görünməkdədir. Həmin linoqravürlər ilk növbədə duyğulandırıcı sevgi lirikasının bəzilərinə bədii ifadə imkanları məhdud görünə biləcək ağ-qara cizgilərin axıcı ritmi və ahəngdarlığı ilə üzə çıxarılmasına görə diqqət çəkir. Buna misal olaraq “Quyu yanında görüş” (1965) və “Qonşunun məhəbbəti”

(1965) əsərlərini göstərmək mümkündür. Linoqravürlərdə rəssam sanki bilərəkdən sevgiləri ətrafdakılardan təcrid edərək təkbaşına – ikilikdə saxlayır. Bu da müəllifin iki nəfər arasında yaşananların daha qabarıq və cəlbədicə təqdimatı istəyindən qaynaqlar. Belə obrazların bəzən qapalı və statik verilməsində “gizlənen” məqsəd də ilk sevgi etiraflarının insanı hansı gözlənilməz vəziyyətlərə salmasının təbii və inandırıcı bədii ifadəsinə nail olmaqdır.

“Quyu yanında görüş” (1965) əsərinin məna-məzmun tutumu bizə Azərbaycan gerçəkliyində geniş yayılmış “bulaq başı” əhvalatlarını xatırladır. Zamanında kənd cavanlarının ən “təhlükəsiz” görüş yeri sayılan bulaq başının çoxlarının bəxtini açdığına rəğmən, Ə.Rzaquliyev oxşar motivi Abşeronda müşahidə etməklə bədiiləşdirməyə qərar verib. Əli ipdə, gözü milli geyimi ilə diqqət çəkən xanımda olan gəncin quyudan su çıxartmaqla yanaşı, öz niyyətini quyu başına gəlmiş gözəltisinə çatdırması səhnəsi rəssam tərəfdən çox maraqlı kompozisiya həllini tapmışdır.

Cizgilərin ağ-qaralığından yaranan və motivin cəlbədiciliyinə xidmət edən bədii təzadın yaşanan lirik ovqatı qabartması kifayət qədər görünəndir. Obrazların quyunun taxta örtüyünün yaratdığı kvadrat və yerə düzülmüş su səhəngləri ilə əhatələnməsi ilə diqqət mərkəzinə düşən təsvirlərdə rəssamın yaşananlara rəğbəti duyulmaqdadır.

Qeyd edək ki, rəssam bu mövzuya müxtəlif illərdə fərqli bədii yanaşmalarla müraciət edib. Daha çox fərq ön planda verilən su səhənglərinin dekorativ bəzəyindədir. Belə ki, 1965-ci ilə aid əsərdə üzəri həndəsi və nəbatəti ornamentlə bəzədilmiş və yarıdan təsvir olunmuş su səhəngləri özünün zəngin dekorativ bəzəyi ilə seçilir,ə,

digər – 1965 və 1966-cı illərdə yaradılmış eyni mövzulu əsərlərdə su səhəngləri tam formada verilsə də, bədii tərtibatı sadəliyi ilə diqqət çəkir. Hər iki əsərdə təsvir olunmuş üç səhəngdən biri isə tamamilə üzəri dekorsuz verilib. Lakin buna baxmayaraq 1965 və 1966-cı illərdə yaradılan hər iki linoqravürün kompozisiyası əvvəlki variantdan fərqli olaraq daha bütövdür.

Ümumiyyətlə, oxşar motivli əsərlərində detal və atribut dəyişiklikləri etmək Ə.Rzaquliyevin yaradıcılığına xas olan cəhətlərdəndir. Bu da ilk növbədə mövzu üzərində axtarışlar aparmasından, kompozisiya üçün daha uğurlu bədii həll tapmaq istəyindən xəbər verir. “Qonşunun məhəbbəti” (1965) əsərində də bu xüsusiyyəti müşahidə edirik.

Belə ki, sözügedən mövzuda eyni forma-biçimdə yaradılmış kompozisiyalara diqqətlə baxsaq, oğlanın əlində olan gül təsvirində və fonu təşkil edən hasarın relyefinin təqdimatında bunu açıq-aydın görmək mümkündür.

Rəssamın “Qonşunun məhəbbəti” adlı linoqravürü onun yadda qalan kompozisiyaya malik əsərlərindəndir. Bağda yetişmiş üzümle dolu hörmə səbətin yanında dayanmış xoş görünüşlü gənc azərbaycanlı qız ağır daşlardan hörülmüş hasardan boylanır və ona laqeyd olmayan qonşunun nəvazişli sözlərini naz-qəmzə ilə dinləyir. Qonşu utancaq şəkildə bıqlarını burur və məhəbbət rəmzi gülü qıza uzadır. Sağ tərəfdə – ağacın qara siluetli təsviri altında müjdə soraqı, göz-gözə dayanmış iki bəyaz göyərçin təsvirinin kompozisiyaya daxil edilməsi də rəssam tərəfindən məqsədli şəkildə, bilavasitə baş tutan görüşün uğurlu sonluğuna işarə kimi düşünülüb. Hasardan baxan gəncin havanın işıqlı, qızın isə daşların dekorativ biçimli tünd fonunda təqdimatı da məntiqli bədii tapıntıdır, bilavasitə motivin cəlbədiciliyinə xidmət edir.

“Qoçu İçərişəhərdə” (1970) əsəri də rəssamın “Köhnə Bakı” silsiləsinə daxil olan sevgi motivli əsərlərindəndir. İkifırlı kompozisiyadan ibarət əsərdə bir əlini cibinə qoymuş qoçunun digər əli ilə çadıra bürünmüş qadına gül uzatması təsvir edilib.

Kişi fiqurunun uğurlu seçilmiş pozası və geyimi sözün əsl mənasında səciyyəvi olmaqla “qoçu” tipinə çox məharətlə uyğunlaşdırılıb. Ə.Rzaquliyevin əksər lövhələri kimi, bu əsərin ironik, yumorlu və lirikliyi sənətsünasların da diqqətindən yayınmamışdır: “İncə lirizmi ilə səciyyələnən bu əsərlər olduqca emosional və pozitiv, bəzən isə yumorla doludur” (2, 36).

Ə.Rzaquliyevin ilk baxışdan tamaşaçıya lirik əhvali-ruhiyyə bəxş edən əsərlərindən biri də “Köhnə Bakı” silsiləsindən “Arvad, gəl barışaq” (1970) linoqravürüdür. Lirik və romantik ovqata bələnməmiş kompozisiyanın mərkəzində dekorativ xalçanın üzərində əyləşən, bir-birinə sarılmış gənc ailə təsvir edilmişdir. Xanımının qəlbini qırmış kişi onu bağrına basmaqla əmələndən peşmanlığını və barışmaq istəyini göstərir. Sənətkarlıq baxımından yüksək dərəcədə həllini tapmış linoqravürdə rəssam mövzunun aydın oxunaqlığının öhdəsindən ustalıqla gələ bilib. Demək olar ki, rəssam bütün əsərlərində qrafika sənətinə xas dekorativlik və ifadəli siluet kimi bədii-texniki xüsusiyyətlərdən məharətlə istifadə ilə sənətkarlıq bacarığını göstərə bilmişdir.

Yuxarıda bəhs etdiyimiz mövzuya Ə.Rzaquliyevin 1965-ci ildə "Azərbaycan balıqçıları" silsiləsindən "Əzizim, gəl barışaq" linoqravüründə də rast gəlmək mümkündür. Mövzu etibarilə eyni olsa da, fərqli kompozisiyalı əsərdə iki gənc kollektiv iş şəraitində təsvir edilmişdir. Belə ki, ətrafdakılardan təcrid olunmuş gənclər balıq çənlərinin üzərində əyləşmiş halda əks olunublar... Doğradiği qarpız dilimini qıza uzatmaqla ondan barışmağını istəsə də, qız üzünü oğlandan yan çevirir.

Haqqında söz açdığımız əsərlər eyni zamanda kompozisiya və ifadə dilinin aydınlığı və sadəliyi, dərin məna tutumuna və milli çalarlarına görə seçilir. Bilavasitə milli-mənəvi qaynaqlardan yaradıcılıqla faydalanmasının nəticəsidir ki, rəssamın ağ-qara cizgilərlə ifadə olunmuş bu kompozisiyalarında ənənə və müasirliyin uğurlu nəticəsini görmək mümkündür.

Ə.Rzaquliyevin 1970-ci illərdə Azərbaycanın görkəmli el sənətkarı Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 150 illik yubileyi münasibətilə ərsəyə gətirdiyi qrafik lövhələr özünəməxsus bədii həlli ilə seçilir. Bu qəbildən olan əsərlərdə aşığın dillər əzbəri olan "Çərşənbə günündə çeşmə başında" adlı şeirindən ustadın adı ilə tamamlanan son bənd kompozisiyaya xüsusi lirik-poetik ovqat bəxş etməklə onu daha da duyğulandırıcı edib:

Ələsgəram, hər elmidən haliyam,
Gözəl, sən dərdlisən, mən yaralıyam,
Dedi, nişanlıyam, özgə malıyam,
Sındı qol-qanadım, yanıma düşdü.

"Belə bir fikir var: poeziya insanların heyrləndiyi vaxtdan mövcuddur. Bu fikrin nə dərəcədə doğru olub-olmaması ilə işimiz yoxdur. Psixoloqlar sübut etmişlər ki, hər hansı yaradıcı işin arxasında insan heyreti, insan təəccübü durur. Ə.Rzaquliyev heyrlənməyi, təəccüblənməyi sevir. Özü də bu cəhət onun əsərlərində açıq-aşkar hiss olunur" (3).

Aşıq-şairin səciyyəvi xüsusiyyətlərini cəmləşdirən "Aşıq Ələsgər" ünvanlı poetik linoqravürləri Azərbaycan təsviri sənətində Aşıq Ələsgərə həsr edilmiş uğurlu əsərlərdən saymaq olar.

Ə.Rzaquliyevin Aşıq Ələsgərə həsr olunmuş maraqlı linoqravürlərindən biri də 1971-ci ildə çəkilmiş "Sevgililər" ("Vurulmuş aşıq") əsəridir. Əsərdə rəssam əlində saz tutmuş Aşıq Ələsgəri sevgilisi ilə nar ağaclarının altında əyləşmiş halda təsvir edib. Sevgililərin ayaqları altında məhəbbət rəmzi kimi narların əksi də tamamilə məntiqlidir.

"Ə.Rzaquliyevin qravürlərində canlanan personajlar həmişə vahid bir dinamika, emosional mühit daxilində təsvir olunur. Beləliklə, təsvir obyektində poetik bir təhkiyə üsulu ilə plastik ifadə tərzinin mükəmməl təzahürünü görürük" (1, 25).

Müraciət etdiyi sevgi motivlərinin cəlbedici və təsirli bədii tutumunun əldə olunmasına səy göstərən Ə.Rzaquliyev eyni zamanda əsərlərinə cizgilərin "qarşıdurması" ilə təzadlı və çeşidli poetik ovqat vertməklə tamaşaçısına təsiri uzun müddət unudulmayacaq romantikaya bələnmiş lirik-estetik qaynaq bəxş etmişdir. ♦

Ədəbiyyat:

1. Hacıyev P. "Poetik qravürlər ustası". "Elm və həyat" jurnalı. №11. 1970.
2. Həbibova S. Ələkbər Rzaquliyev. SƏRVƏT. "Şərq-Qərb" nəşriyyat evi. Bakı, 2013. 104 səh.
3. İsmayılzadə İ. "İllərin axını, əllərin heyreti". "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti. 12 oktyabr 1968-ci il.
4. Свиридова И.А. Алекпер Рзакулиев. "Советский художник". Москва, 1970 г. 82 с.

Резюме

Художник, уделивший большое место в своём творчестве архитектурным памятникам древнего города, древним традициям своего народа, своеобразным многокрасочным видам старого Баку, так же является большим мастером произведений лирического духа, отображающих сцены мотивов любви. Среди них можно отметить следующие произведения: "Гаджи на бульваре" (1963, 1965), "Встреча у колодца" (1965), "Любовь соседа" (1965), "Жена, давай помиримся" (1970), "Гочу в Ичяришяхяр" (1970), "Черкез оглы Али" (1972) и др.

Ключевые слова: любовь, лирика, графика, линогравюра.

Summary

The artist has focused mainly on architectural monuments of the ancient city, the ancient traditions of his people, a kind of colorful views of the old Baku, and is a master works lyrical spirit and depicting scenes of love. Among them we can mention the following works: "Haji on the Boulevard" (1963, 1965), "Meeting at the well" (1965), "Love of neighbor" (1965), "Wife, let's make it up" (1970), "Gochu in Icharishahar" (1970), "Cherkez oglu Ali" (1972) and others.

Key words: love, lyric, drawing, linocut.

Джазовая культура Латинской Америки

Докторант Бакинской Музыкальной Академии Аскерова Нигяр
Научный руководитель доктор философии Г. Абдуллазаде

Джаз является синтезом различных направлений и жанров музыки. Практически с самого начала возникновения в джазе присутствовали оригинальные латиноамериканские ритмы. Еще в 20-х годах XX века известнейший джазмен Джелли Ролл Мортон писал о том, что в джазе присутствуют яркие и темпераментные испанские оттенки. По общему мнению джаз изначально демонстрирует народную музыку США, показывая опору на различные по своей национальной принадлежности истоки – англо-кельтские, франко-романские, афро-американские.

Именно афро-американские истоки в данном случае представляют наибольший интерес, поскольку являются важнейшим истоком возникновения джаза на рубеже XIX–XX столетий. Ныне широко известным является активное участие в становлении этой области искусства различных в социальном, расовом и национальном отношении групп населения (белых, черных, креолов, мулатов, метисов). Наиболее интенсивно происходил этот процесс в южных районах США, на что указывают такие исследователи джаза как И. Берендт, Дж. Коллиер, А. О’дэйр, Ю. Панасье, М. Стирнс. Лишь Валентина Конен (7; 8) указывает на более ранний этап активного взаимодействия, начало которого пришлось на XVIII столетие и обозначилось на островах Карибского бассейна. Именно там впервые произошла “встреча” латинской (в частности испанской) культуры и художественного опыта западноафриканских народов (XVI – XVII ст.). Впоследствии взаимопроникновение различных культур проявило себя ярче всего в районе французской колонизации Северной Америки (нынешние штаты Луизиана и Алабама). В ходе эволюции джаза актуализуется и его связь с фольклором иного происхождения, неадаптированного в США. Предпосылкой этому, как правило, служили непосредственные контакты американских джазменов с представителями народного искусства различных стран. Согласно сведениям, приводимым в справочной литературе, в частности, в словарях И. Вассербергера, В. Откидыча и В. Симоненко в данном направлении соединяются “признаки джазовой музыки 40-х годов (свинга, би-бопа) с народной кубинской музыкой” (11; 15; 23).

Принимая во внимание “немузыкальные” причины развития истории латиноамериканского джаза, а точнее, конец второй мировой войны, и такие вытекающие причины как демобилизация армии, перераспределение рабочей силы, и видоизменение шоу-индустрии, стал резко падать интерес к биг-бэндовой музыке, что заставило оркестровых лидеров искать новые пути развития. Одним из них, достаточно плодотворным, как продемонстрировали дальнейшие события, оказался “контакт” с вновь прибывшими музыкантами. Среди них было немало прекрасных музыкантов в частности исполнителей на ударных инструментах (в частности,

Кандидо, Мачито, Чано Позо, Чучо Валдес). Следует отметить, что они не являлись конкурентами традиционным джазовым барабанщикам – представителям, так сказать, “джазовой кухни”, то есть установки, состоящей из большого, малого барабанов, альт и бас-томы, большой тарелки и хай-хета, поскольку играли преимущественно на бонгах, конгах, маракасах, реко-реко и тимбалесе. Как следствие игру первых исполнителей на ударных инструментах обозначают английским словом – “drums”, а вторых – “percussion”. Также подчеркнем тот факт, что традиционные ударники работают, как правило, с помощью палочек различных видов, а перкуссионисты, как правило, непосредственно руками (ладонями, пальцами). Иными словами в джазовом биг-бэнде произошло совмещение drums и percussion приведшее к заметному расширению ритм-группы, что является производным и очень важным в обновлении и обогащении ритмической основы джазовой музыки. “Ритмы кубинской “румбы” и её последователей (болеро, гуараха, конго) были соединены в бопе собственно джазовой ритмикой, и сопровождалась мелодико-гармоническими экспериментами” (23, с. 216).

Однако в этом верном замечании не уточняется специфика данной взаимосвязи, которая чрезвычайно важна для понимания как особенностей афро-кубинского джаза так и последующих стилевых направлений, ориентированных на взаимосвязь с североафриканским, ближневосточным, азиатским (индийским, японским и т. д.) фольклором. Далее следует наименование последующих конкретных композиций, являющихся по общему признанию яркими репрезентантами “афро-кубинского джаза”. Среди них “Cubana Be”, “Cubana Bor” Диззи Гилеспи – Джорджа Рассела; “Chano Pozo” Чучо Валдеса; “Guachi Guara” Диззи Гилеспи – Чано Позо; “Manteca” Диззи Гилеспи и другие. 1948 году Гилеспи собрал биг-бэнд, хотя считалось, что большие джазовые оркестры ушли в прошлое. В это время были созданы самые известные записи: “Cubana Bor” и “Cubana Be”. И если сейчас латиноамериканские формы в джазе уже привычны, то для сороковых годов прошлого века это было настоящей сенсацией. Пригласив в оркестр Чано Позо, популярного исполнителя на конга (афро-кубинском барабане), Диззи Гилеспи подарил биг-бэнду ритмическое, пульсирующее звучание.

Как показывает анализ вышеуказанных произведений, на первых порах ритмика обоих типов – традиционно джазового и кубинского – была большей частью как бы разведена по отдельным разделам. Яркой иллюстрацией тому является композиция “Cubana Be, Cubana Bor”, в которой крайние разделы общей трех частной формы демонстрируют опору на джазовую моторику (свинговый марш-шествие – 1-я часть; танцевальная 3-я часть, смесь болеро

и бегина), которым противопоставлялась средняя часть условно названная – кубинской, вся основанная исключительно на percussion.

Подобный контраст наблюдается также и на уровне аранжировки: в крайних разделах сделан акцент на духовые инструменты, средняя часть представлена переключками ударных инструментов и голосами исполнителей (в свою очередь последние имеют своеобразный антифонный характер разговор солиста и всех остальных).

Отдельно следует отметить, что кубинская музыка так же отражала специфические условия проживания в климате, не похожем на северо-американский. В частности, максимальная влажность обусловила такие особенности танцев как сдержанность, “инертность” перемещений ногами и внешняя активность плечей, рук в качестве “компенсации”. В то же время, танцы юга США не говоря уже об их аналогах, получивших широкое распространение на северо-западе (“bounce”, “begin”, “charleston”), были ориентированны на максимальную подвижность именно ног. Соответственно, джазовая музыка в её свинговом и би-боповом виде (ведущие стилевые направления 30 – 40-х годов) концентрировала свою устремленность вперед, чему способствовал и смещение, и опережение долей в такте, акценты “офф-бит” (англ. “off beat”) и другие приемы.

Кубинская же музыка создавала впечатление “пребывания на месте”, но при сохранении ощущения значительной ритмической интенсивности. Для обозначения последней существует специальный термин – “драйв” (англ. – “drive”), указывающий прежде всего на “энергичную манеру исполнения в джазе, при которой достигается эффект ускорения темпа” (11, с. 143) “путем использования специфической метроритмики, фразировки и звукоизвлечения” (15, с. 47). Проблема совмещения в данных композициях решена в пользу кубинских ритмов. Не случайно импровизационное начало как бы отошло на второй план – в сравнении музыкой, исполнявшейся другими биг-бэндами в эти годы. Но в ходе развития джаза, в том числе и его афро-кубинской разновидности, стало возможным возвращение к ключевой роли импровизации. Свидетельством тому может служить одна из современных версий “Manteca”, записанная Диззи Гилеспи с оркестром известного кубинского трубача Артуро Сандовалом в 1985 году. Суммируя данные аналитические наблюдения должны заметить, что первый опыт взаимодействия джаза с фольклором других стран после второй мировой войны продемонстрировал плодотворность расширения ритм-группы с одновременным усложнением характера взаимосвязи составляющих ее инструментов, а также с группой мелодических голосов.

Дальнейший путь может быть представлен схематически следующим образом. В 50-е и 60-е годы XX века активно использовалась в джазовой практике музыка островов Карибского бассейна (Гаити, Тринидад и Тобаго, Ямайка), что привело к появлению стиля “калипсо” (англ. “calypso”). Несколько позже – в 60-е – 70-е годы возникает “босса-нова” (англ. “bossa nova”) – стилевое направление, синтезирующее, по определению В. Симоненко, “бразильскую самбу с джазовой импровизацией” (15, с. 22).

Следует отметить, что в ритмическом отношении южная часть Нового Света заметно повлияла в нашем веке на всю популярную

(и джазовую) мировую музыку и многое дала ей в смысле ритмики. На протяжении столетия отсюда вышли танго, румба, бегин, ча-ча-ча, калипсо, сон, меренге, мамбо и, конечно же, самба, а кроме того – на эстрадных сценах мира появилось множество разных новых для нас латиноамериканских ударных инструментов (перкуссия). Огромную популярность в Америке и Европе 50-х приобрел стиль и танец мамбо – как в джазе, так и в популярной музыке. Это был танец латиноамериканского происхождения, который представлял собой разновидность быстрой румбы в музыкальном размере 4/4. “Королем мамбо” в США был руководитель танцевального оркестра Перез Прадо (1916-1989), родом кубинец. Но поскольку многие американские музыканты стиля “кул” тогда регулярно гастролировали с концертами по всему миру, включая и Южную Америку, то там они близко познакомились с бразильской самбой. Благодаря этому возник уникальный синтез – ритм бразильской самбы в сочетании с джазовой импровизацией в стиле “кул” (т.е. “джаз-самба”, “лед и пламя”), и эта музыка под названием “босса-нова” (“новая волна”, “нечто новое”) стала исключительно популярна в США, а вскоре она со скоростью охватила всю Америку и Европу, т.к в ней сочетались и неотразимо привлекали свинг, мелодия и поэзия. Самой выдающейся личностью среди композиторов босса-новы был, конечно, Антонио Карлос Жобим (1927-1994), а среди американских исполнителей – саксофонист Стэн Гетц и гитарист Чарли Берд. В феврале 1962 г. Гетц и Берд записали свой первый диск, который так и назывался “Джаз-самба”, и в том же году они получили за него премию “Грэмми”, а в марте 1963 г. Стэн Гетц записал в Нью-Йорке очередной удачный альбом босса-новы с бразильской певицей Аструд Жильберто и самим А. К. Жобимом за роялем. В дальнейшем трудно было бы назвать такого джазового или популярного артиста, который не записывал бы темы в духе босса-новы.

В последней трети XX столетия начинается освоение и культур других стран Южной Америки (Аргентины, Перу, Эквадора). Изучая данный процесс не сложно заметить две тенденции. С одной стороны сохраняется заинтересованность в сочетании традиции бразильской музыки с новейшим опытом джазовой игры, основанном образцовых записях американского саксофониста польского происхождения Стена Гетца с бразильским гитаристом и композитором А. К. Жобимом. С другой стороны, все больше распространяется традиция освоения джазом ранее неизвестных южно-американских танцев. Показательным в этом отношении явилось выступление на московском фестивале 2003 года “Джаз в Эрмитаже” “Аргентинского квартета” с развернутой программой под названием “Танго в джазе”.

Вторая тенденция исторически обозначилась позже – примерно с середины 70-х годов, причем представленная двумя разновидностями. Вторая разновидность означала непосредственное обращение к культуре исторической “прародины” – Испании в ее аутентичном виде. Пионером такого рода синтеза явился известный американский джазовый пианист и композитор Чик Кория. Композиции “Фиеста” (исп. “La Fiesta”) и “Испания” (англ. “Spain”) стали символами данного направления, получившего название латиноамериканский джаз. Одной из ярчайших “интерпретаций” “La Fiesta” Чика Кория стала данная композиция в исполнении оркестра Мейнарда Фергусона. Она представляет особый интерес для нас в контексте темы настоящей статьи, поскольку

является биг-бэндовой версией темы, изначально представленной ансамблем “комбо” (англ. “combo” – “инструментальный ансамбль произвольного состава до 8-ми человек” (15, с. 51)). Чик Кория начинал свою профессиональную карьеру в эстрадном оркестре, специализирующемся на танцевальном репертуаре преимущественно южно-американского типа. Это предопределило круг его последующих стилевых предпочтений в 70 – 80-х годах, но с акцентом на формах, ориентированных на чисто слушательское восприятие. Образцом такого рода и стала “La Fiesta”, исполненная квартетом с солистами Стеном Гетцом (тенор-саксофон) и Чиком Корией (фортепиано). В соответствии с уже накопленным опытом взаимодействия джазовых нормативов с фольклорным базисом в данной композиции аккомпанирующая группа (контрабас, ударные) “обнажила” ритмическую основу предлагаемого материала, значительно упростив рисунок и сделав акцент на остином повторении одной и той же пульсации – “в духе фламенко”. Аналогичную функцию выполняет и фортепиано в ходе соло саксофона. В результате складывается чрезвычайно насыщенное, мощное движение, своей сдержанностью напоминающее о состоянии “замаскированной страсти”, столь часто характерной для данного испанского стиля. Соло же Стена Гетца и Чика Кории были призваны обеспечить связь с джазом. Признаками подобной жанровой принадлежности явились не только определенные языковые особенности, в частности, длинные асимметричные фразы, разнообразные в метрическом отношении вступления, частая смена ритмических единиц, но, пожалуй, главное – стремление к опережению долей, присущая джазу со времен свинга. Да и общая атмосфера непрекращающегося музицирования, в рамках вариационной формы, напоминает слушателям о традициях джазовой игры. В соответствии с джазовыми традициями аранжировщик использует лишь тематический материал оригинала. У Чика Кории он имеет традиционный вид песенной формы AA1BA2, предполагающий сопоставление родственного материала, но содержащий разные в семантическом отношении импульсы: начальный – “страстный и одновременно загадочный”; второй, репрезентируемый разделом B – лирико-патетический, но развертываемый более свободно. Именно подобное соотношение сохранено в качестве базовой модели Мейнардом Фергусоном, однако при этом дополнено рядом иных импульсов, в результате чего “диалог” Стена Гетца и Чика Кории в оригинале превратился в “полилог” солистов биг-бэнда. Благодаря таким изменениям камерная сцена, придуманная Чиком Корией, трансформировалась в объемное панорамное действо с развернутой драматургией, вызывающей ассоциации с известным испанским праздником “Фиестой” и его ключевым элементом – корридой. Последующий анализ призван подтвердить подобное истолкование версии М. Фергусона. Восемьтактовое вступление у ритм-группы выглядит непосредственной подготовкой к грандиозному событию. Оркестровое “tutti” знаменует начало собственно “La Fiesta”, задавая общий тон празднику. О его “параметрах” можно судить по все увеличивающемуся числу участников (“импровизаторов”) с постепенным сокращением промежутков между мелодическими линиями, что в немалой степени способствует возрастанию уровня интенсивности. Схематически это выглядит чередованием группы труб (с т. 5 с солистом), группы саксофонов (так же с солистом), поле чего вступает медная группа в целом (с т. 9 с солистом), после

чего делается акцент непосредственно на противопоставлении солиста и всего оркестра. Подобная драматургия вызывает ассоциацию с картиной типичной для испанского праздника. Группа саксофонов – как основной “носитель” настроения “расслабления”, и медная духовая с ритм-группой и солистом, как напоминание о непосредственно приближающейся корриде. Несколько позже на их фоне появляется соло трубы. Его ярко репрезентативный фанфарный характер (М. Фергусон применяет в данном месте эффект “двойной аппликатуры”, суть которого заключается в “исполнении трелей и полиритмических фраз на одной ноте с помощью разной аппликатуры” (17; с. 150), вызывает ассоциацию с образом неизменного героя праздника – тореадора. Дальнейшая мобилизация сил в предвкушении главного действия берет начало с конца “bridge” и подводит ко второй кульминации, приходящейся на репризу темы, то есть на часть A2. Об эмоциональном пике, воссоздающем атмосферу “царящей” в театре перед представлением, свидетельствует оркестровое “tutti” с выходом на длинный, долго тянущийся звук солиста, как бы призывая к вниманию. Все последующее развитие напоминает непосредственно о корриде. Рифовое движение у бас-гитары (квинтами) на фоне ритмического рисунка “percussion” в стиле “flamenco”, динамический контраст, ассоциируются с обстановкой ее начала. В роли “тореадоров” выступают соло тромбона, клавишных и трубы, в завершении перекликаться друг с другом, что создает ощущение “борьбы”. Импровизация тромбона длится меньше на 32-а такта, чем у клавишных, между ними существует связка, четко разграничивающая двух “тореадоров”, один из которых начинает действие и второй продолжает его. После этого активного диалога своеобразно выглядит каденция труб, предающее ощущение всеобщей усталости и легкой грусти в связи с приближением завершения корриды, но далее на фоне “выплывающего” (за счет повышения уровня звуковой динамики) дробного барабанного рифа оно преодолевается, подводя нас к финальному торжеству – третьей кульминации, после чего звучит уже знакомая по “bridge” (часть B) “развязка”. Логика всего дальнейшего развития убеждает нас в естественности завершения “La Fiesta” – ликующем, торжествующем оркестровым “tutti”, основой которого являются взаимодополняющие тематические линии 3-х групп мелодической секции и солиста “триумфатора”, подводящие к последней кульминации. Описанное нами многоэтапное развитие, в рамках композиции Мейнарда Фергусона свидетельствует о значительно расширившихся возможностях “джаз-латинос” в ходе его эволюции.

Вместе с тем данным направлением отнюдь не исчерпывается опыт освоения джазменами фольклора. В Европе с середины XX столетия явно обозначилась тенденция к взаимодействию джазовой музыки с местным фольклором, получившая государственную поддержку, в частности, в странах Восточной Европы. С 60-х годов, насколько можно судить по материалам журнала “Джаз-форум” (польский и английский вариант), а также исторического очерка “Советский джаз” А. Баташева (1) начался интенсивный процесс освоения национального фольклора джазменами. Ему была присуща разная степень интенсивности, в зависимости от условий его протекания – социальных, политических, экономических, не говоря уже об особенностях народной музыки этих стран. Ключевая роль ритмики джаза казалась бы предполагала удачи на этом пути прежде всего

у кавказских музыкантов, воспитанных в среде, культивирующей ритм. Однако художественные результаты обнаружились далеко не сразу. Лишь со второй половины 70-х годов начинают появляться композиции Вагифа Мустафазаде, Вадима Бердзанишвили и других, свидетельствующие о прогрессе в этом направлении. Одной

из причин такой огромной популярности латиноамериканского джаза несомненно является то, что латиноамериканские ритмы, в отличие от африканских, значительно более подходят для танцев, что позволило значительно расширить аудиторию любителей джазовой музыки. ♦

Ədəbiyyat:

1. Баташев А. Советский джаз. Исторический очерк. – М.: Музыка, 1972 – 176 с.
2. Грэнджер П. Народные истоки джаза // Джаз-банд и современная музыка Сб. ст-й. – Л.: Academia, 1926. – С. 12 – 20.
3. Браславский Д. Аранжировка для эстрадных ансамблей и оркестров. – М.: Музыка, 1974. – 392 с.
4. Гусев В. Фольклор как элемент культуры // Сборник по мат. симпозиума АН СССР "Искусство в системе культуры" – Л.: Наука, 1987. – С. 36 — 41.
5. Коллиер Дж. Луи Армстронг – Американский гений. – М.: Радуга, 1987. 424 с.
6. Коллиер Дж. Становление джаза. – М.: Радуга, 1984. – 392 с.
7. Конен В. Пути развития американской музыки. Очерки по истории музыкальной культуры США. – Изд. 3-е, переработанное. – М.: Сов. композитор, 1977. – 447 с.
8. Конен В. Рождение джаза. – Изд. 2-е – М.: Сов. Композитор, 1990. – 320 с.
9. Мило Д. Развитие джаза и северо-американская негритянская музыка. Джаз-банд и современная музыка: Сб. ст. – Л.: Academia, 1926. – С. 21 – 31.
10. Овчинников Е. История джаза. – Вып. 1 – М.: Музыка, 1994. – 240 с.
11. Откидач В. Музична естрада: Словник. – Харків, Видавець І. В. Янубенко, 2004.– 445 с.
12. Панасье Ю. История подлинного джаза. – Л.: Музыка, 1978. – 131 с.
13. Петров А. Джазовые силуэты. – М.: Музыка, 1996. – 239 с.
14. Пистон У. Оркестровка. – М.: Сов. композитор, 1990. – 464 с.
15. Симоненко В. Лексикон джаза. – К.: Муз. Україна, 1981. – 112 с.
16. Словарь иностранных слов. – Изд. 14-е, испр.– М. Русский язык, 1987– 608 с.
17. Степурко О. Трубач в джазе. – М.: Сов. композитор, 1989. – 207 с.
18. Фейертаг В. Джаз. XX век. Энциклопедический справочник. – СПб.: Скифия, 2001. – 564 с.
19. Юцевич Ю. Словарь музыкальных терминов. – К.: Муз. Україна, 1988.– 263 с.
20. Berendt I. E. Od raga do rocka. – Kr.: PWM, 1979. – 539 p.
21. Stearns M. The Story of Jazz. – N. Y.: Oxford University Press, 1956. – 367 p.
22. Tanner P. O. W. Jazz \ P. O. W. Tanner , D. W. Megill, M Gerow – 7 ed. – Dubuque: Brown, 1992. – 228 p.
- Wasserberger I. Jazzovy slovník \ I. Wasserberger a kolektiv. – Bratislava: Slatne hudobne vydavatel, 1966– 351 str

Xülasə

Latin Amerikası ritmlərindən ibarət olan eyni adı daşıyan latin cazı musiqidə cazın müxtəlif janrlarından biridir. Latin cazında afro-kubalı və Afrika musiqisinin elementləri ilə Kuba və İspaniyanın Karib zərb alətləri qarışığının fusion formasında bir musiqi stili yer alır. Latin caz Amerika və Kuba musiqisinin üslubları arasında qarşılıqlı uzun prosesin nəticəsi idi. XX əsrin əvvəlində *New Orlean* Latin Amerikasının musiqisinə fərqli sinkopalaları ilə qatılıb, şəhərin erkən caz stilinin formalaşmasında bədi xarakter daşıyırdı. 1940-cı illərdən sonra Latin Amerikasının melodiyaları və rəqs ritmləri Cənubi Amerikaya yayılmağa başlamışdır. Və bunun nəticəsində latin cazın elementləri Karib və Mərkəzi Amerikaya, sonra Avropaya yönəlməyə başladı. Bütün regionda musiqiçilər və rəqqasələr də müxtəlif musiqi dillərində latin cazı ilə tanış oldu və *swing* dövrün, eləcə də rumba, mambo və müxtəlif afro-kubalı rəqs musiqisinin elementləri bəstəkarların repertuarlarında yolunu tapdı.

Açar sözlər: caz, Latin Amerikası ritmləri, folklor, zərb alətləri, bibol, sving, drayv, biq-bent, bossa-nova, bric, kalipso, beqin, mambo

Summary

Latin jazz is a genre of jazz with Latin American rhythms. Latin jazz also called as afro-cuban jazz, a style of music that blends rhythms and percussion instruments of Cuba and Spanish Caribbean with jazz and its fusion of European and African musical elements. Latin jazz was the result of a long process of interaction between American and Cuban music styles. In New Orleans, around the turn of the 20th century, Latin American music influenced the city's early jazz style, enriching it with a distinctive syncopated (accents shifted to weak beats) rhythmic character. A well-known pianist and composer of the time, Jelly Roll Morton, referred to that Latin influence as the "Spanish tinge" of jazz. In the decades leading to 1940, Latin American melodies and dance rhythms made their way farther northward into the United States, while the sounds of American jazz spread through the Caribbean and Central and South America. Musicians and dancers across the entire region became familiar with both musical languages, and the large bands of the swing era expanded their repertory to include rumbas and congas and two types of Afro-Cuban dance music.

Key words: jazz, Latin American rhythms, folklore, percussion, bebop, swing, drive, big band, bossa nova, bridge, calypso, beqin, mambo.

Azərbaycanda turizmin inkişafının ən yeni mərhələsi

Prezidentin 1 sentyabr sərəncamı ölkədə bu sahəyə dövlət münasibətinin təzahürüdür

Son illər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən turizm sahəsi üzrə imzalanan fərman və sərəncamlar ölkədə bu sahənin inkişafına çox böyük töhfələr verməkdədir. Dövlətin adıçəkilən sahəyə diqqət və qayğısının nəticəsidir ki, Azərbaycan artıq dünyada yeni bir turizm istiqaməti kimi səyahət həvəskarlarının seçdiyi məkana çevrilib.

“Dövlət başçısının sentyabrın 1-də imzaladığı “Azərbaycanda turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” sərəncam da mükəmməl bir sənəd kimi turizmin inkişafına xidmət edir. Xüsusilə sərəncamda Azərbaycan Turizm Şurasının yaradılması, sentyabrın 27-nin ölkəmizdə “Turizm işçiləri günü” peşə bayramı kimi qeyd edilməsi, beynəlxalq təcrübədə geniş tətbiq olunan ticarət festivallarının (“shopping festival”) hər il keçirilməsi, turizm və rekreasiya zonalarında vergi və gömrük güzəştlərinin və imtiyazlarının verilməsi, turizm və rekreasiya zonalarında Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin nəzdində turizm üzrə ilk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrinin (peşə məktəbləri və peşə liseyləri) yaradılması kimi məsələlərin öz əksini tapması turizm sektoru təmsilçiləri tərəfindən razılıqla qarşılanıb.

Çünki turizm mütəxəssisləri, ekspertlər bu məsələlərin həllinin vacib olduğunu və onların Azərbaycanda turizmin inkişafına çox böyük təkan verəcəyini əsas şərtlərdən biri kimi qeyd edirdilər.

Dövlət başçısının 1 sentyabr tarixli sərəncamını eyni zamanda Azərbaycanda turizmin inkişafının yeni mərhələsi kimi də qiymətləndirmək olar. Bu sənəddə turizmin bütün istiqamətləri üzrə yeniliklərin tətbiqi öz əksini tapıb.

Sərəncam Azərbaycanda turizmin inkişafına hansı töhfələri verəcək?

Mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev sərəncamı yüksək qiymətləndirir. Onun fikrincə, ölkədə turizm sənayesinin inkişafı prezident İlham Əliyevin xüsusi diqqət mərkəzindədir və sözügedən sahənin inkişafı üçün atılan addımlar öz bəhrəsini verir. Bu istiqamətdə aparılan islahatlar son illər daha da intensiv xarakter alıb. Təkcə bir faktı qeyd etmək yetərlidir ki, son bir neçə il ərzində qurulan turizm infrastrukturunu nəticəsində hazırda bu sahədə 30 min insan çalışır: “Dövlət başçısının sentyabrın 1-də imzaladığı sərəncam respublikamızda turizmin inkişafına yeni təkan verəcək.

Turizm ictimaiyyəti ulu öndərin məzarını ziyarət edir

Bu sənəd Azərbaycan turizminin inkişafının növbəti mərhələsini müəyyən edərək turizm sənayesində çalışan hər bir işçinin üzərinə məsuliyyət qoyur. Sərəncama əsasən, ölkəmizin turizm sektorunun inkişafını təmin etmək məqsədilə bir sıra mühüm işlər görülməkdir. Yaradılması nəzərdə tutulan Turizm Şurası turizm sənayesinin inkişafına müsbət təsir göstərəcək. Xidmətlərin keyfiyyətinin daha da təkmilləşdirilməsi əsas istiqamətlərdəndir. Şura turizm sahəsinin inkişafı ilə bağlı Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və digər dövlət qurumları arasında əlaqələndirmə funksiyasını yerinə yetirəcək. Nəticədə ölkəmizə gələn hər bir turistin səfərinin yüksək səviyyədə təşkili üçün nəzarət gücləndiriləcək.

Sərəncamda nəzərdə tutulan "shopping festival"ların keçirilməsi üçün hər cür şərait var. Həmin tədbirlər ölkəmizin daxili maliyyə dövriyyəsinə güclü təkan verəcək. Biz təkliflər hazırlayıb aidiyyəti qurumlara təqdim etmişik. Bu festivalları ildə iki dəfə 10–15 gün müddətində keçirməyi düşünürük".

Sənəd ölkədə əsas turizm istiqamətlərini dəqiqləşdirib

Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin rektor əvəzi Eldar Aslanovun da mövzu ilə bağlı maraqlı fikirləri var. Onun sözlərinə görə, Azərbaycan keçmiş sovet respublikaları içərisində yeganə ölkədir ki, ittifaq tərkibində əldə etdiyi turizm irsini itirdi. Müstəqillik illərində baş verən münaqişələr, sosial-iqtisadi böhran nəticədə 1980-ci illərdə əldə etdiyimiz turizm nailiyyətlərimizin tamamilə məhvində səbəb oldu. Sovet dövründə təkcə ittifaq respublikalarından Azərbaycana 1 milyon 200 min turist gəlirdi halda, 90-cı illərdən sonra nə qədər potensialını irs olaraq götürə bildik, nə də infrastrukturunu.

2005-ci ildən neft sahəsinin tərəqqisi ilə qeyri-neft sektorundan mühüm bir çıxış olan turizmi inkişaf etdirməyə başladıq.

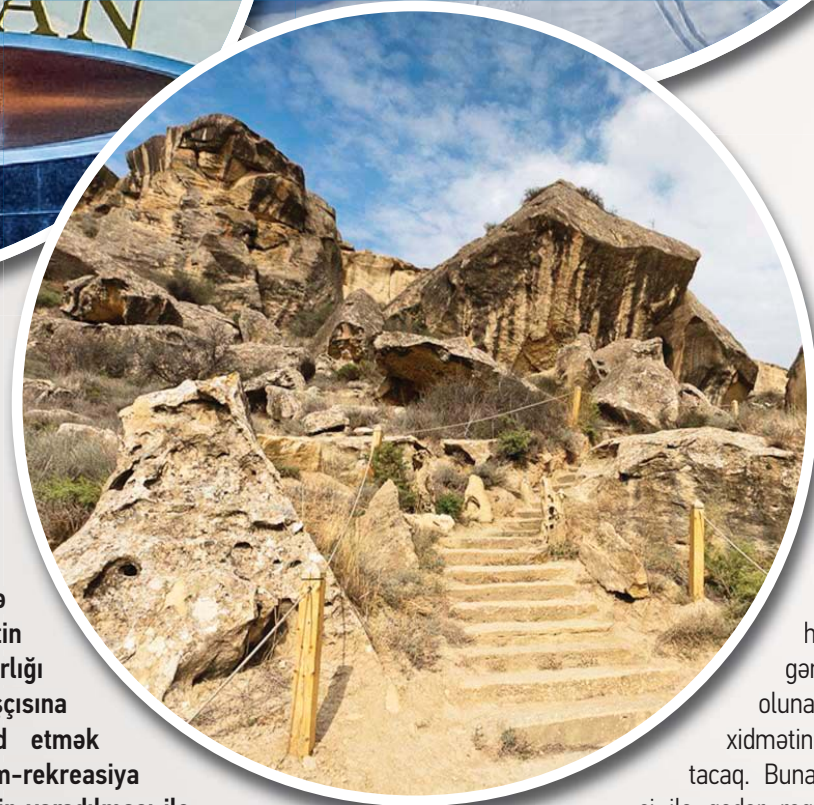
Eldar Aslanovun fikrincə, ölkəmizdə turizmin inkişafını şərti olaraq bir neçə dövrə bölmək mümkündür. Bu sahənin inkişafının yeni dövrü 2015-ci ildə Azərbaycanda keçirilən Avropa Oyunlarından sonraya təsadüf edir. Ən bariz nümunəsi Azərbaycan Turizm İnstitutunun universitetə çevrilməsi, bu ali təhsil ocağının şəhərciyinin yaradılmasının qabardılması, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin rayon idarələrinin ərazi idarələri kimi reorqanizasiyası, turizm vizalarının asan vizaya keçirilməsi və sairidir.

Ekspertin dəyərləndirməsinə görə, inkişafın ən yeni mərhələsi ölkə prezidenti İlham Əliyevin sentyabrın 1-də imzaladığı "Azərbaycanda turizmin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" sərəncamıdır. Bəs sənədin əsas özəlliyi nədir?

Eldar Aslanov deyir ki, əvvəla, Azərbaycan bu sərəncamla əsas önəm verilməli olan turizm istiqamətlərini

dəqiqləşdirib. Bu istiqamətlərdən ən önəmlisi MİCE turizmidir. Dünyada çox az ölkə beynəlxalq turizm gününü həm də ölkəsinin milli turizm peşə bayramı kimi qeyd edir. Məsələnin sərəncamda öz əksini tapması turizm sektoru təmsilçilərinin böyük sevincinə səbəb oldu. Bundan əlavə, sərhədlərdən sürətli keçid, rekreasiya zonalarında investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, AZAL-ın yeni marşrutlarının açılması və sair nəzərdə tutulub.

Sənəddə yeni dövrü xarakterizə edən əsas məsələlərdən biri turizm siyasətinin növbəti mərhələyə qədəm qoymasıdır. Bu da ayrı-ayrı dövlət orqanlarının turizmlə bağlı məsələlərdə koordinasiya edilməsi və bu məqsədlə Turizm Şurasının yaradılmasıdır. Belə bir qurum dünyanın bir çox ölkələrində fəaliyyət göstərir: "Turizm Şurası bizə turizm sektorunun ehtiyaclarına yönəlmiş daha operativ və kollegial qərarlar verməyə, konkret hansısa tərəfdə mövcud olan problemləri görməyə kömək edəcək. Təsəvvür edin, sənəddə turizmə birbaşa aidiyyəti olmayan polis orqanlarından tutmuş vergiyə qədər çox fərqli məsələlər öz əksini tapıb ki, yeni dövrü xarakterizə edən ikinci xüsusiyyətdir. Yəni artıq yalnız Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi deyil, həm də Turizm Şurası vasitəsilə ayrı-ayrı dövlət orqanlarının koordinasiya olunmuş fəaliyyəti. Üçüncü bir mühüm istiqamət təşviqdir. Rekreasiya zonalarında investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması ilə bağlı konkret göstərişlər var. Çox güman ki, turizmlə bağlı yeni yol xəritəsinin təsdiqi ilə marketinq siyasətinin daha da spesifikləşməsi baş verəcək. Biz neçə il idi bu barədə müzakirələr aparırdıq ki, Azərbaycanın marketinqi kifayət qədər yaxşı gedir, amma ölkənin ayrı-ayrı turizm məhsullarının, məsələn, Qobustanın, Qarabağ atlarının, Şəkinin, Naftalanın, Şahdağın, Qalaaltının və s. bir turizm məhsulu olaraq dünyada marketinqi aparılsın. Biz artıq bu mərhələyə qədəm qoyuruq. Ölkəmizdə mövcud ayrı-ayrı turizm məhsullarının brend kimi tanınması yeni dövrün xüsusiyyətlərindən biri olacaq.

“ Nəhayət, sənəddə öz əksini tapan məsələlərdən biri də birbaşa bizim universitetin marağına daxil olan kadr hazırlığı məsələsidir. Ölkə başçısına minnətdarlıq hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, sərəncamda turizm-rekreasiya zonalarında peşə məktəblərinin yaradılması ilə bağlı müvafiq bənd var. Biz artıq neçə illərdir ki, bu məsələni təklif olaraq qaldırmışdıq. İlk mərhələdə ATMU-nun nəzdində Bakı Turizm Peşə Məktəbi yaradıldı. Biz burada Bakı və Abşeron üçün işi müəyyən qədər inkişaf etdirdik. Düzdür, bu peşə məktəbinə regionlardan da uşaqlar gələ bilər, amma həmin təhsil müəssisələrinin bölgələrin özündə fəaliyyət göstərməsi daha məqbuldur.

Bununla həm rayonlardakı gənclər işlə təmin olunacaqlar, həm də xidmətin keyfiyyəti artacaq. Buna görə də 2020-ci ilə qədər regionlarda mövcud peşə məktəblərindən birinin turizm peşə məktəbinə çevrilməsi və buraya qonşu rayonlardan da uşaqların cəlb edilməsi nəzərdə tutulur. İnanıram ki, turizm peşə məktəbləri ölkənin turizm bazarına kütləvi sayda xidmət personalı hazırlayacaq. Onu da əlavə edim ki, bu işi görəndə biz özəl sektorun təmsilçiləri ilə geniş əməkdaşlıq etməyi düşünürük”.

Kompleks tədbirləri özündə əks etdirən sənəd...

Azərbaycan Sağlamlıq və Termal Turizmə Dəstək Assosiasiyasının rəhbəri Ruslan Quliyevin fikrincə, son illər ölkə rəhbəri tərəfindən imzalanan fərman və sərəncamlar ən azı yaxın 10 il ərzində turizm sahəsinin inkişafında yol xəritəsini müəyyənləşdirməyə imkan verəcək. 1 sentyabr tarixli sərəncam da Azərbaycanda turizmin inkişafına ciddi təkan ola biləcək mühüm addımdır və bütövlükdə bu sənəd ölkədə turizmin inkişafına dövlət münasibətinin təzahürüdür: "Sənəd iş adamlarının və xarici investorların ölkəmizdə turizm sahəsinə investisiya yatırımlarını stimullaşdırmağa biləcək tədbirlər kompleksinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutmaqla yanaşı, turistlərin sərhədlərimizdən daxil olmasından başlamış onlara bütün növlərdən xidmətlərin yüksək səviyyədə təşkilini nəzərdə tutan kompleks tədbirləri də özündə əks etdirir".

Qeyd edək ki, sərəncamla turizm potensialının təşviqi, turizm məhsullarının dünya bazarlarına çıxarılması və satışının təşkili, ölkəyə turist axınının artırılmasını təmin etmək məqsədilə bizə daha çox turist gələn ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərimizdə turizm nümayəndələrinin təyin olunması kimi tədbirlərin görülməsi də nəzərdə tutulur. Turizmin inkişafında əsaslı dönüş yaradılmasını nəzərdə tutan kompleks tədbirlərin vaxtında və yüksək səviyyədə icrası, əlbəttə, yaxın gələcəkdə Azərbaycanda turizm sənayesinin ölkə iqtisadiyyatının ən aparıcı sahələrindən birinə çevrilməsinə, ümumi daxili məhsulda onun payının dünyanın turizm ölkələrində mövcud olan bir səviyyəyə çatdırılmasına gətirib çıxaracaq. ♦

Fəxriyyə Abdullayeva

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi

Bizi burada izləyin

mct.gov.az

bakuforum.az

azerbaijan.travel

azerbaijanfilm.az

bakubookfair.com

nationalmuseum.az

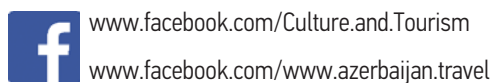
azercarpetmuseum.az

virtualkarabakh.az

shahdag.az

gomap.az

asan
radio
FM

Faydalı məlumat dalğası

“Mədəni turizm”: hər çərşənbə, saat 19:00

www.asanradio.az
facebook.com/ASANRadio

www.medeniyyet.info

9 772413 236000